

LANKOMUMO PROBLEMŲ PREVENCIJA MOKYKLOJE

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

BENDRASIS PROGRAMAVIMO DOKUMENTAS

Projektą remia Lietuvos Respublika

EUROPOS SOCIALINIS FONDAS

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

Asociacija
NAUJOS JUNGTYS

Leidinyi išleistas Europos socialinio fondo lėšomis

LANKOMUMO PROBLEMŲ PREVENCIJA MOKYKLOJE

Kvalifikacijos kėlimo ir profesinio tobulinimo programos dalykų mokytojams, klasės auklėtojams, mokytojų padėjėjams, neformaliojo ugdymo specialistams, specialiesiems pedagogams, socialiniams pedagogams ir psichologams

Parengta projekto „Prevecinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ pagrindu

UDK 371.5
La283

Projekto vykdytoja – asociacija „Naujos Jungtys“

Projekto partneriai:

Vytauto
Didžiojo
universitetas

Trakų raj.
policijos
komisariatas

Elektrėnų sav.
švietimo paslaugų
centras

Kauno m. jaunimo
organizacijų sąjunga
„Apskritas stalas“

Projekto „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ vadovė DAIVA PENKAUSKIENĖ

Kvalifikacijos kėlimo ir profesinio tobulinimo programos „Lankomumo problemų prevencija mokykloje“ rengimo, testavimo ir koregavimo koordinatoriai:
ONUTĖ MALŪKIENĖ, Skuodo P. Žadeikos gimnazija, asociacija „Naujos Jungtys“
ZINA BALTRĖNIENĖ, VšĮ Jaunimo karjeros centras, asociacija „Naujos Jungtys“
RYTIS BUDRIUS, Kauno m. jaunimo organizacijų sąjunga „Apskritas stalas“
JURGITA SATKAUSKAITĖ, Trakų raj. policijos komisariatas
ASTA RAILIENĖ, Vilniaus pedagoginis universitetas

Programų vertintojai ir recenzentai:

Doc. dr. MARYTĖ GAIGALIENĖ, Vilniaus pedagoginis universitetas

Doc. dr. ANTANAS VALANTINAS, Švietimo plėtotės centras

ROLANDA ŠLIAŽIENĖ, Jaunimo centras „Babilonas“

ROMUALDA RAGUOTIENĖ, A. Mickevičiaus gimnazija, Vilnius

Doc. dr. VIOLETA RIMKEVIČIENĖ, Vilniaus pedagoginis universitetas

Redaktorė DANUTĖ ULČINSKAITĖ

Viršelio dailininkas ALVYDAS LADYGA

Maketavo ROKAS GELAŽIUS

© Asociacija „Naujos Jungtys“, 2008

Išleido leidykla „Garnelis“, Klaipėdos g. 6, LT-01117 Vilnius
Spausdino UAB „Logotipas“, Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius
Tir. 2000 egz.
ISBN 978-9955-428-99

Turinys

Trumpai apie projektą. <i>Daiva Penkauskienė</i>	7
Rekomendacijos programų įgyvendintojams	9
1. Kvalifikacijos kėlimo programa pedagogams „Lankomumo problemų prevencija mokomųjų dalykų pamokose ir klasės auklėtojo veikloje“	17
1.1. Modulio „Mokymosi motyvacijos skatinimas: moksleivių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymas“ aprašas. <i>Rūta Janulaitienė, Vita Zaborienė, Onutė Malūkienė</i>	21
1.2. Modulio „Mokymosi krūvio mažinimas: tarpdalykiniai integraciniai projektai“ aprašas. <i>Doc. dr. Valdonė Indrašienė</i>	31
1.3. Modulio „Vaiko poreikių pažinimas, bendravimo su vaiku ir konfliktų valdymo įgūdžių tobulinimas“ aprašas. <i>Eglė Pranckūnienė, Marina Vildžiūnienė</i>	59
1.4. Modulio „Vaiko poreikių pažinimas, bendravimo su vaiku ir konfliktų valdymo įgūdžių tobulinimas“ aprašas. <i>Indrė Augutienė, Rūta Janulaitienė</i>	63
1.5. Modulio „Elektroninės mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemos įgyvendinimas“ aprašas. <i>Doc. dr. Remigijus Civiškas</i>	66
2. Kvalifikacijos kėlimo programa mokyklų specialistams „Nesugebančių sutelkti dėmesio ir hiperaktyvių vaikų ugdymo ypatumai“. <i>Birutė Baranauskienė, Jūratė Daškevičienė, Jūratė Stankaitytė</i>	81
3. Kvalifikacijos kėlimo programa neformaliojo ugdymo specialistams „Prevenciniai neformaliojo ugdymo aspektai“. <i>Jolanta Bagdanavičienė, Jurgita Balaišienė, Rytis Budrius, Eglė Kapociūtė, Nijolė Lisevičienė, Vida Mikalajūnienė, Birutė Misiūnienė, Halina Šareikienė</i>	87
4. Mokomoji programa mokiniams „Trumpas bendraamžių tarpusavio pagalbos mokykloje vadovas“. <i>VšĮ Paramos vaikams centras</i>	107
5. Studijų programų moduliai	134
5.1. Modulio „Vaikų socialinės atskirties prevencija mokykloje“ aprašas. <i>Doc. dr. Ilona Jonutytė</i>	134
5.2. Modulio „Mokyklos nelankymo ir mokymosi nesėkmių įveikimo strategijos“ aprašas. <i>Violeta Suboč</i>	171

Trumpai apie projektą

2005 m. asociacija „Naujos Jungtys“ drauge su partneriais – Vytauto Didžiojo universitetu, Elektrėnų sav. švietimo paslaugų centru, Trakų raj. policijos komisariatu ir Kauno m. jaunimo organizacijų sąjunga „Apskritas stalas“ – pradėjo vykdyti Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuojamą projektą „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo švietimo sistemos, kūrimas ir testavimas“.

Projektu buvo siekiama kurti ir išbandyti įvairiuose šalies regionuose preventinius mechanizmus ir alternatyvias programas, skatinančias pasilikti jauną žmogų švietimo sistemoje, iki įgis profesinę kvalifikaciją, įtraukiant patrauklios mokymosi aplinkos formavimą, siekiant kelti vengiančių lankyti mokyklą moksleivių mokymosi motyvaciją ir atsakomybę už savo mokymąsi, gerinant švietimo kokybę, telkiant švietimo įstaigų darbuotojus, įvairių sričių specialistus, valstybines ir nevyriausybines organizacijas, verslo partnerius ir vietos bendruomenes bendram darbui. Projekto veiklos buvo suplanuotos taip, kad vienų išvados ir rezultatai lėmė kitų kūrimą ir modeliavimą. Atlikta Lietuvos ir kitų šalių patirties analizė, vaikų poreikių ir švietimo ekspertų tyrimai, projekte dalyvaujančių savivaldybių esamų ir taikomų preventinių priemonių kritinis įvertinimas padėjo pagrįsti strategijoms, preventiniams modeliams ir programoms, pristatomoms šiame leidinyje.

Prie rezultatų kūrimo ir sklaidos tiesiogiai prisidėjo projekte dalyvaujančių aštuonių šalies regionų savivaldybių organizacijos: Vilniaus m. savivaldybės švietimo skyrius, Kauno raj. savivaldybės švietimo centras, Panevėžio m. savivaldybės švietimo skyrius, Skuodo informacijos centras, Elektrėnų sav. švietimo paslaugų centras, Trakų raj. savivaldybės švietimo centras, Šalčininkų, Radviliškio. Regionai skiriasi savo geografinė vieta, gyventojų, tarp jų ir moksleivių, skaičiumi ir infrastruktūra. Tokia įvairovė leido visokeriopai išbandyti projektu kuriamus modelius, palyginti gautus rezultatus, juos apibendrinti ir panaudoti tolesnei sklaidai. Tikimės, kad su vietos bendruomenėmis, savivaldos institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis atliktas darbas telkiant visų suinteresuotųjų pastangas leis užtikrinti kuo platesnę galutinių projekto rezultatų sklaidą ir praktinę naudą. Dėkojame visiems projekto bendradarbiams, partneriams ir dalyviams už nuoširdų bendravimą ir bendradarbiavimą.

*Daiva Penkauskienė,
projekto vadovė*

Rekomendacijos programų įgyvendintojams

(Parengta pagal projekto vykdytojų, programų kūrėjų, ekspertų ir recenzentų pasiūlymus)

Šiame leidinyje pateikiamos programos skirtos mokytojų mokytojams, lektoriams, aukštųjų mokyklų dėstytojams, kurie kuria ir įgyvendina programas, susijusias su nelydumumu, iškritimo iš bendrojo lavinimo sistemos problemomis. Programos gali tapti orientyru mokytojams ir kitiems mokyklos specialistams kurti individualias mokymo ir ugdymo, neformaliojo švietimo programas. Leidinyje pateikiamos penkios programos:

1. Penkių modulių programa pedagogams ir klasės auklėtojams.
2. Programa mokyklos specialistams (specialiesiems pedagogams, socialiniams pedagogams, psichologams, mokytojų padėjėjams).
3. Programa neformaliojo ugdymo specialistams, dirbantiems ir mokykloje, ir kitose švietimo institucijose.
4. Programa moksleiviams (tiems, kurie dirba moksleivių konsultantais, pagalbininkais, grupių vadovais, teikia paramą savo draugams ir pan.).
5. Studijų programų moduliai (studijuojantiems socialinę pedagogiką, socialinį darbą).

Visos šios programos perėjo keletą etapų: kūrimo, testavimo (pačių kūrėjų su tikslinėmis projekte dalyvaujančių savivaldybių grupėmis), bandymo (specialistų, dirbančių toje srityje, bet konkrečių programų nekūrusių) ir koregavimo (pačių kūrėjų). Pirmųjų trijų programų dalyviams, dirbusiems programų testavimo ir bandymo veiklose, buvo keliami šie reikalavimai:

- turėti bendrą projektą supratimą;
- būti iš anksto susipažinus su bendru programos aprašymu;
- pasirinkti bent vieną programos modulį, kurį testuojant norėtų dalyvauti;
- būti mokyklos, kurioje bandomas pats projektas, atstovu (pageidautina);
- būti pasirengus apmąstyti seminaro metu įgytas žinias;
- būti pasirengus išbandyti gautas žinias, įgūdžius savo profesiniame darbe.

Naujiems programų dalyviams galėtų būti keliami paprastesni reikalavimai: noras dalyvauti, dalytis patirtimi, ją apmąstyti, būti pasirengusiems tobulinti, keisti savo mokymo ir ugdymo patirtį.

Toliau kiekvieną programą apžvelgsime kiek plačiau.

Kvalifikacijos kėlimo programa pedagogams „Lankomumo problemų prevencija mokomųjų dalykų pamokose ir klasės auklėtojo darbe“

Programos atitikimą projekto tikslams pagrindžia penkių jos modulių tikslų ir uždavinių sąsajos su projekto tikslais. Pedagogų kvalifikacijos kėlimo programos modulio „Mokymosi motyvacijos skatinimas: moksleivių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymo“ tikslas – plėtoti mokytojų kompetenciją skatinant mokinių motyvaciją, pamokose kūrybiškai taikant verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir dėstomąją medžiagą susiejant su mokinių profesinės karjeros planavimu. Modulio „Mokymosi krūvių mažinimas: tarpdalykiniai integraciniai projektai“ tikslas – plėtoti mokytojų didaktines kompetencijas ugdant tarpdalykinių integracinių projektų taikymo ugdymo procese gebėjimą. Programos modulis „Klasės kolektyvo telkimas“ orientuojasi į plėtojamą tų pedagogų kompetencijų, kurios padėtų užtikrinti veiksmingą mokytojo ir mokinio tarpusavio komunikacijos procesą, paremtą pagarba, teisingu vertinimu ir supratimu. Modulio „Elektroninės mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemos įgyvendinimo“ tikslas – padėti pritaikyti elektroninę lankomumo kontrolės ir apskaitos programą ir suformuoti darbo su ja įgūdžius. Gana aiškos, konkrečios modulių tikslų formuluotės atitinka vykdomo projekto kryptį. Galimybės įgyvendinti programos koncepciją išryškintos formuluojamuose konkrečiuose, tikslinguose modulių uždaviniuose ir veiklos turinyje. Parengtų modulių tikslai ir uždaviniai skiriasi, bet tai sudaro galimybę projekte iškeltą problemą spręsti įvairiais aspektais, kompleksiskai orientuotis į įvairias prevencines veiklas. Vadinasi, parengtosios pedagogų kvalifikacijos kėlimo programos modulių tikslai ir uždaviniai nuosekliai orientuoti į lankomumo problemas keliančių veiksmų analizę ir šalinimo būdus tobulinant pedagogų kompetencijas šioje srityje, kas atitinka vykdomo projekto veiklas.

Programos moduliai skirti įvairioms tikslinėms grupėms: visų mokomųjų dalykų ir kvalifikacinių kategorijų mokytojams, klasės auklėtojams. „Elektroninės mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemos įgyvendinimo“ modulis skirtas tiek švietimo skyrių darbuotojams, atsakingiems už rajono mokyklų nelankymo apskaitą ir duomenų analizę, tiek atsakingiems mokyklos administracijos ir mokyklos prevencinės grupės darbuotojams (administracijos atstovams, socialiniams darbuotojams, psichologams, pedagogams). Rengiant programų modulius dalyvavo įvairios švietimo įstaigos, įvairių kompetencijų turintys specialistai. Tai atitinka projekto idėją, kad siekiant projekto tikslų tikslinga telkti įvairių sričių specialistus.

Programos koncepcija remiasi jau atliktų nacionalinių tyrimų analizės rezultatais, taip pat vykdomo projekto „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo švietimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ metu įgyvendinto kokybinio tyrimo rezultatais. Tyrimo analizės duomenys išryškino pagrindines nesėkmingo mokinių mokymosi, mokyklos nelankymo, iškritimo iš švietimo sistemos priežastis: mokinių nenorą mokytis, motyvacijos stoką, sunkias, akademines, tokiems mokiniams nepritaikytas mokymosi programas, per didelį mokymosi krūvį. Be to, tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojams, klasės auklėtojams, socialiniams pedagogams stinga

žinių, gebėjimų, patirties, kaip dirbti su tokiais mokiniais, ypač vaikų poreikių pažinimo, motyvacijos skatinimo, bendravimo, konfliktų valdymo srityse. Be to, nesukurta ir mokinių lankomumo apskaitos sistema. Vadinasi, programų autoriai (V. Indrašienė, R. Civinskas) įsigilino į esamą problemą ne tik analizuodami kitų atliktus tyrimus, bet ir patys tiesiogiai dalyvaudami šios problematikos tyrimuose.

Ši penkių modulių mokytojų kvalifikacijos kėlimo programa yra prevencinio pobūdžio ir skirta skatinti mokinių mokymosi motyvacijai ugdant mokinių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžius; mažinti mokymosi krūviams vykdant tarpdalykinius integracinius projektus; tobulinti mokinio pažinimo, bendravimo su juo ir konfliktų valdymo įgūdžiams, telkti klasės kolektyvui. Kadangi palankias sąlygas nelankyti mokyklos dažnai sukuria netinkama mokinių registracija ir kontrolė, vienas programos modelis orientuotas į mokinių lankomumo politiką, taikant modernias technologijas, kartu bandant įtraukti ir komunikavimą su tėvais. Vadinasi, įvairių prevencinių priemonių pedagogų profesinio tobulinimosi programa atitinka projekto idėją parengti alternatyvias programas remiantis šeimos, mokyklos ir bendruomenės bendradarbiavimo principu, kurti patrauklią mokymosi aplinką į veikiančią mokyklos sistemą integruojant prevencines priemones.

Modulių pagrindu galima rengti integruotą programą atsižvelgiant į konkrečius tikslinių grupių poreikius, t. y. sudaromos sąlygos rinktis temas iš skirtingų modulių.

Įgyvendinant programą siūloma taikyti kuo daugiau praktinių užsiėmimų, dalyvių refleksijų, dalijimosi patirtimi, kad pedagogai šių užsiėmimų metu būtų aktyvūs, turėtų galimybę įsijausti ne tik į mokytojo, bet ir į pasitraukusio, iškritusio iš mokyklos mokinio vaidmenį. Ypač svarbi vieta programoje turėtų būti skiriama teigiamo mokytojų požiūrio į pasitraukusį, iškritusį iš mokyklos mokinį plėtotei.

Tikslinga modulių gerosios patirties sklaida organizuojant diskusijas, apskrituosius stalus įvairiose grupėse; rengiant modulių metodinę medžiagą su konkrečiais integracinių projektų pavyzdžiais ir t. t.; plečiant šių modulių sklaidą konkrečiame kontekste, t. y. parengiant alternatyvius modulius, skirtus mokiniams, kurie patiria nesėkmes, nereguliariai lanko mokyklą ar visai jos nelanko ir t. t.

Visi moduliai, o ypač du iš jų – „Moksleivių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymas“ ir „Vaiko poreikių pažinimas, bendravimo su vaiku ir konfliktų valdymo įgūdžių tobulinimas“ – gali būti sėkmingai įgyvendinami popamokinėje veikloje kaip popamokinio užimtumo alternatyva.

Kvalifikacijos kėlimo programa mokyklos specialistams

„Nesugebančių sutelkti dėmesio ir hiperaktyvių vaikų ugdymo ypatumai“

Hiperaktyvūs vaikai priskirtini rizikos grupei, kurios nariai gali per anksti palikti švietimo sistemą dėl daugelio priežasčių: dėl nesugebėjimo prisitaikyti prie mokyklos aplinkos, dėl jiems netinkamų mokymo būdų, jų psichologinių, ugdymo ir ugdymosi ypatumų ignoravimo ir t. t. Šie vaikai – bene pati pažeidžiamiausia specialiųjų poreikių vaikų

grupė mokykloje. Galima sakyti, kad šiuo metu hiperaktyvumas yra viena populiarešnių psichologinio ir pedagoginio vaikų įvertinimo išvadų, ir tai lemia, kad šiai grupei priskiriami labai įvairūs vaikai, kurie išoriškai panašūs į hiperaktyvius, nors jų mokymosi problemų kilmė gali būti ir kita.

Kiekvienu atveju specialistų, o tiksliau – mokytojų ir pedagoginių darbuotojų išsamesnės žinios apie hiperaktyvumą bus tik į naudą hiperaktyviems ir šiai grupei priskiriamiems panašiems vaikams.

Šio modulio tikslinė grupė gali būti ne vien specialistai, bet ir klasių auklėtojai, mokytojų padėjėjai, dirbantys su sutrikusio elgesio vaikais. Programos įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo dalyvių pasirengimo aktyviai prisidėti, dalytis patirtimi ir problemų sprendimo būdais. Programą derėtų susieti su atitinkamomis mokymo priemonėmis ir papildomąją literatūra – toks buvo vienas iš svarbiausių projekto dalyvių pageidavimų mokymų metu. Mokyklos dar labai stokoja papildomų priemonių, reikalingų dirbant su specialiąjų poreikių vaikais.

Kvalifikacijos kėlimo programa neformaliojo ugdymo specialistams „Prevenciniai neformaliojo ugdymo aspektai“

Programa skiriama visiems tiems, kurie dirba neformaliojo švietimo srityje ir siekia tikslingo moksleivių užimtumo bei kryptingo ugdymo. Tai labai aktuali programa, nes ja siekiama ugdytojų kompetencijos, kurios viena iš svarbiausių sudedamųjų dalių – požiūris arba žmogaus vertybinės nuostatos. Pastebima gan ryški įvairių pedagogų ar neformaliojo papildomojo ugdymo specialistų kvalifikacijos kėlimo programų tendencija – tobulėjimas profesinėje arba dalykinėje srityje. Bet vis dar trūksta programų, skirtų pačiam ugdytojui kaip žmogui, kurios būtų svarbios jo asmeninio tobulėjimo procese, mokymuisi iš patirties, grupės procesų išgyvenimui bei atsakymų ne tiek apie kitus ir kitką, kiek apie save patį paieškomis. Būtent jaunimo neformaliojo ugdymo metodai ir principai čia vaidina milžinišką vaidmenį – tai šiandien darosi vis svarbiau, o ugdytojai laukia tokio pobūdžio mokymų.

Programa mėgina aiškintis sąvokas, kurios per pastaruosius keletą metų nors ir dažnai vartojamos tiek ugdymo specialistų kasdienybėje, tiek oficialiuose dokumentuose, vis dėlto kelia daugybę prieštaravimų ir nesusipratimų, nes nėra iki galo apibrėžtos ir vienodai suprantamos netgi tos pačios srities profesionalų.

Programą parengė specialistai, įvairių institucijų atstovai, dirbantys su moksleiviais jų laisvalaikio metu. Kiekviena programos tema gali būti plėtojama, tobulinama, įvairiai derinama su kitomis temomis.

Programa moksleiviams „Trumpas bendraamžių tarpusavio pagalbos mokykloje vadovas“

Programa gali būti skirta ne vien mokiniams, bet ir visai mokyklos bendruomenei: moksleiviams ir pedagogams (mokytojams, psichologams, socialiniams darbuotojams, specialiesiems pedagogas ir t. t.). Norintys dalyvauti programoje mokytojai ir aukštesniųjų klasių mokiniai turėtų atitikti pateiktus motyvacijos ir kitus kriterijus.

Šią programą galima būtų įgyvendinti mokykloje sudarius grupę iš keleto (keturių ir daugiau) aktyvių ir motyvuotų pedagogų, kurie būtų atsakingi už bendraamžių tarpusavio pagalbos mokykloje įgyvendinimą, t. y. būtų dalyvavę mokymuose, supažindinančiuose su šia programa, vestų mokymus savo mokyklos aukštesniųjų klasių jaunuoliams, jiems pasibaigus, rūpintųsi bendraamžių pagalbos teikimo eiga mokyklos bendruomenėje, palaikytų kontaktus su specialistais, dirbančiais mokykloje ir kitose organizacijose, galinčiose teikti vaikams psichologinę, socialinę pagalbą. Taip pat vienas iš šių pedagogų turėtų būti programos įgyvendinimo koordinatorius (atsakingas asmuo).

Reikalavimai moksleivių programoje dalyvaujantiems pedagogams:

- motyvacija;
- gebėjimas nekonfliktiškai spręsti problemas;
- lankstumas, gebėjimas prisitaikyti prie įvairių situacijų;
- gebėjimai bendradarbiauti su kitais pedagogais, mokyklos administracija, mokiniais;
- rūpestingumas, supratingumas, empatija;
- tolerancija, pagarba kitiems.
- Reikalavimai programoje dalyvaujantiems mokiniams (užsiėmimų dalyviams):
- amžius – 15–18 m. (aukštesniųjų klasių mokiniai);
- noras ir sutikimas dalyvauti programoje.

Programoje galėtų dalyvauti visi vienos klasės mokiniai arba jaunuolių grupė, sudaryta pagal tam tikrus toje mokykloje svarbius atrankos kriterijus. Jei programoje dalyvauja klasė, tuomet poveikį patiria ne tik atskiri jos dalyviai, bet ir visas klasės kolektyvas, klasės aplinka.

Jei programoje dalyvaujančių mokinių grupė sudaroma remiantis kokiais nors kriterijais, svarbu, kad tie kriterijai būtų aiškūs. Taip pat svarbu, kad sudarant grupes iš skirtingų klasių mokinių nebūtų atrenkami vien sunkūs, problemiški jaunuoliai.

Galimi atrankos kriterijai:

- motyvacija ir noras dalyvauti (būtinai);
- pasitikėjimas savimi ir teigiamas savęs vertinimas;
- gebėjimai spręsti problemas;
- bendravimo įgūdžiai;
- rūpinimasis kitais, pagarba jiems.

Pažymėtina, kad čia nurodomos mokinių savybės gali būti ugdomos, dalyvavimas programos užsiėmimuose taip pat padeda tai daryti.

Siekiant veiksmingai įgyvendinti programą, būtinas jos įgyvendintojų ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas. Tai yra:

- programos įgyvendinimą organizuojančių pedagogų ir užsiėmimuose dalyvaujančių mokinių bendradarbiavimas: pedagogai ir jaunuoliai, norintys padėti kitiems, turi turėti bendrus tikslus, nuolat bendrauti, tartis, dirbti komandoje, palaikyti kitus ir padėti vieni kitiems;
- programos įgyvendinimu besirūpinančių pedagogų ir programoje dalyvaujančių jaunuolių bei jų tėvų bendradarbiavimas: visų mokinių tėvai turi būti informuoti apie programos įgyvendinimą ir jo eigą mokykloje, skatinami įsitraukti į kylančių problemų sprendimą;
- programos įgyvendinimu besirūpinančių pedagogų ir mokyklos administracijos bendradarbiavimas, užtikrinantis sklandesniam programos įgyvendinimui reikalingas sąlygas;
- programos įgyvendinimu besirūpinančių pedagogų, programoje dalyvaujančių jaunuolių ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas. Mokyklos bendruomenė (administracija, pedagogai, mokiniai) informuojama, kad tokia programa mokykloje įgyvendinama, pedagogai ir mokiniai gali ar turi būti įtraukiami į mokykloje esančių sunkumų sprendimą, sudaroma galimybė įsitraukti į veiklą ir vėliau programa susidomėjusiems mokytojams, mokiniams.

Programa įgyvendinama keliais etapais.

I etapas. Programos užsiėmimų vadovų mokymas

Sudaromos aktyvių pedagogų (mokytojų, psichologų, socialinių darbuotojų ir kt.), norinčių savo mokykloje įgyvendinti bendraamžių tarpusavio pagalbos programą, grupės. Pedagogai gali būti iš vienos arba iš keleto mokyklų. Svarbu, kad mokymuose dalyvautų ne mažiau kaip du vienos mokyklos pedagogai.

Programos rengėjai veda pedagogų – būsimų užsiėmimų vadovų – grupių mokymus. Mokymų trukmė – ne mažiau kaip 6–8 akademinės valandos. Jų metu aptariamos svarbiausios, sunkiausios programos temos atsižvelgiant į kiekvienos grupės dalyvių poreikius, kompetenciją. Skiriama dėmesio grupėms vesti reikalingų įgūdžių ugdymui ar stiprinimui.

II etapas. Užsiėmimų organizavimas ir vedimas programą įgyvendinančiose mokyklose

Kiekvienoje mokykloje sudaromos aukštesniųjų klasių mokinių grupės arba klasės, kurios toliau dalyvaus programoje.

I etape paruošti užsiėmimų vadovai veda visus dešimt programos užsiėmimų sudarytoms aukštesniųjų klasių mokinių grupėms. Su viena klase arba grupe (10–15 mokinių) dirba po vieną arba du vadovus. Vadovams pedagogams gali padėti patirties turintys mokiniai.

III etapas. Programos įgyvendinimas atskirose mokyklose

Kiekvienoje mokykloje programą įgyvendinantys mokytojai ir užsiėmimus lankę jaunuoliai sutaria ir suderina tolesnio darbo planą, kuriame būtinai numatyti nuolatiniai

pedagogų ir jaunuolių susitikimai ir pasitarimai. Svarbu, kad jaunuoliai žinotų, į ką gali kreiptis ir su kuo pasitarti dėl tolesnės pagalbos kilus sunkumų ar sužinojus apie kito mokinio sunkumus. Mokiniai turi nuolat jausti pedagogų palaikymą ir bendradarbiavimą.

IV etapas. Programos ir jos įgyvendinimo įvertinimas

Papildomos rekomendacijos programos užsiėmimų vadovams:

- *Užsiėmimų turinys, temos.* Šioje programoje aprašytos tos temos, kurios, autorių nuomone, yra svarbiausios mokinių, norinčių padėti savo bendraamžiams, mokymui. Užsiėmimams parinktos įvairios užduotys skatina moksleivius gilintis į savo patirtį, įgyti naujų žinių. Pedagogai, vedantys užsiėmimus, gali pridėti savo užduočių, jei mano, kad jos grupei reikalingos, įdomios. Parenkant užduotis, svarbu atsižvelgti į grupės nuotaiką, poreikius, patirtį.
- *Užsiėmimų struktūra, laikas.* Prireikus užsiėmimo užduotis galima keisti vietomis, trumpinti ar skirti joms daugiau laiko atsižvelgiant į tai, kaip vyksta grupės darbas. Kai kurių užsiėmimų aprašymuose pateikiama daugiau užduočių, nei įmanoma suspėti per 1,5 valandas, tad pedagogai, atsižvelgdami į savo patirtį ir grupės poreikius, turi parinkti svarbiausias iš jų. Verta atminti ir tai, kad kuo daugiau mokymų grupėje dalyvauja jaunuolių, tuo daugiau laiko prireikia užduotims, kuriose svarbus kiekvieno dalyvio pasisakymas, grupelių darbo pristatymas.
- *Užsiėmimų metu įgytos patirties pritaikymas.* Pedagogai, atsižvelgdami į mokyklos situaciją, klasės aplinką, turėtų pasirūpinti galimybėmis pritaikyti užsiėmimų metu įgytą patirtį.
- *Užsiėmimų užbaigimas.* Būtų gerai, jei užsiėmimo pabaigoje kiekvienas dalyvis ir vadovas trumpai pasisakytų, kaip tądien jautėsi, ką manė, kaip jam sekėsi ir pan.
- *Savo darbo analizė.* Užsiėmimus vedantiems mokytojams praverstų rašyti dienoraštį (užrašus), kuriame jie žymėtųsi savo savijautą kiekvieno užsiėmimo metu, tai, kas pavyko ir kas ne, kilusias naujas mintis apie darbo būdus. Užsiėmimų vedėjai mokytojai galėtų tartis vieni su kitais, bendradarbiauti.

Rūpinantis programos diegimu ir sklaida, reikėtų atkreipti dėmesį į mokyklos, kurioje ją rengiamasi įgyvendinti, kontekstą: kas mokykloje bus atsakingas už programos įgyvendinimą ir priežiūrą, derinimą su kitomis mokyklos nelankymo prevencijos priemonėmis, už programos veiklos ir rezultatų viešinimą bendruomenėje. Svarbu numatyti ir bendradarbiavimo būdus, padedančius vykdyti programos sklaidą mieste ar rajone.

Studijų programų moduliai

„VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES PREVENCIJA MOKYKLOJE“

Modulio tikslas – sudaryti sąlygas studentams ugdytis socioedukacinio darbo su socialinės atskirties grupių vaikais kompetencijas. Taigi studentai susipažins su vaikų socialinės atskirties samprata, įgis žinių apie įvairių socialinės atskirties grupių socializacijos ir ugdymo ypatumus.

Modulio tikslinė grupė – studentai, studijuojantys socialinę pedagogiką ir socialinį darbą. Šis modulis padės ugdytis pedagogines kompetencijas, susijusias su socialinės atskirties grupių vaikų pažinimu ir ugdymu. Pateikta medžiaga leis derinti teorinių ir praktinių gebėjimų ugdymą.

Parengtoji programa yra šiuolaikiška, orientuota į įvairias prevencines strategijas, atitinka tokio pobūdžio programoms keliamus reikalavimus.

„MOKYKLOS NELANKYMO IR MOKYMOSI NESĖKMIŲ ĮVEIKIMO STRATEGIJOS“

Šis modulis naudingas organizuojant veiksmingą socialinę ir pedagoginę pagalbą mokiniams, tėvams ir pedagogams mokyklos nelankymo ir mokymosi sunkumų atvejais. Studentai supažindinami su mokyklos nelankymo, nesėkmingo mokymosi problematika, teigiamo požiūrio į mokymąsi formavimu, mokyklos nelankymo specifika, galimybėmis organizuoti socialinę ir pedagoginę pagalbą šalinant mokymosi sunkumus ir sprendžiant mokinių lankomumo problemas. Taigi tikėtina, kad įgyvendinę modulio keliamus tikslus studentai gebės: analizuoti ir įvertinti ugdytinio aplinkos psichologinį, kultūrinį, socialinį ir ekonominį kontekstą; nustatyti ugdytinio poreikius; rengti ir įgyvendinti socialinės ir pedagoginės pagalbos ugdytiniui planą. Modulio tikslinė grupė – socialinės pedagogikos studentai. Taigi šis modulis orientuotas į jų pedagoginių kompetencijų, kurios susijusios ne tik su mokinių, nelankančių mokyklos ir galinčių pasitraukti iš švietimo sistemos, pažinimu, bet ir su jų grąžinimu į švietimo sistemą. Šios grupės mokiniai yra tikslinės grupės – būsimųjų socialinių pedagogų – poveikio ir sąveikos laukas. Taigi manytina (o tai patvirtina ir bandomasis tyrimas), kad modulis atitinka tikslinės grupės poreikius.

Būtina pabrėžti ir tai, kad praktinis modulio taikymas tiesiogiai siesis su būsimų socialinių pedagogų veikla įvairaus lygio švietimo įstaigose. VDU mokslininkai, atlikdami modulio bandymą, pastebėjo, kad ši programa gana gerai formuoja studentų įgūdžius atpažinti mokyklos nelankymo veiksnius, nes iš esmės visi studentai kaip sužinotus ir suprastus dalykus įvardijo mokyklos nelankymo priežastis. Bandomasis tyrimas parodė, kad 74 proc. studentų į klausimą, ar suteiktos žinios nesikartoja kituose kursuose, atsakė „ne“, todėl tyrimo autoriai padarė išvadą, kad modulyje pateikiamos žinios yra naujos ir puikiai integruojasi į studijų programą. Tyrimas atskleidė, kad 28 proc. studentų pateiktos žinios yra visiškai naujos.

Abu moduliai gali būti koreguojami ir modifikuojami pagal kiekvienos aukštosios mokyklos studijų programų poreikius ir taikomi darbe su būsimais mokytojais ir kitais būsimais mokyklos specialistais.

KVALIFIKACIJOS KĖLIMO PROGRAMA PEDAGOGAMS

PAVADINIMAS

LANKOMUMO PROBLEMŲ PREVENCIJA MOKOMŲJŲ DALYKŲ PAMOKOSE IR KLASĖS AUKLĖTOJO VEIKLOJE

APIMTIS (akad. val.)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
27	71	98

TIKSLINĖ GRUPĖ

Programa skirta įvairių mokomųjų dalykų mokytojams ir klasių auklėtojams, dirbantiems su įvairaus amžiaus mokiniais.

ANOTACIJA

Programa „Lankomumo problemų prevencija mokomųjų dalykų pamokose ir klasės auklėtojo veikloje“ skirta plėtoti mokytojų kompetencijas planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pamokoje, orientuojantis į lankomumo problemų prevenciją ir sprendimą. Tyrimų rezultatai rodo, kad pagrindinės priežastys, dėl ko vaikai praleidinėja pamokas, yra nenoras mokytis, mokymosi motyvacijos stoka, sunkios mokymo programos, emociniai ir elgesio sutrikimai, nesaugumo jausmas, konfliktai su mokytojais, bloga draugų įtaka ir pan. Pastebėta, kad mokytojams, klasės auklėtojams, socialiniams pedagogams labai trūksta žinių ir patirties, kaip bendrauti, dirbti su vaikais, turinčiais lankomumo problemų. Programą sudaro penki moduliai, orientuoti į lankomumo problemas sukeliančių veiksnių analizę ir šalinimo būdus. Mokinių motyvacija mokytis didėja, kai jie realiai suvokia, kaip įgytas žinias galės pritaikyti gyvenime. Šiai problemai analizuoti skirtas modulis „Mokymosi motyvacijos skatinimas: moksleivių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymas“. Modulio tikslas – plėtoti mokytojų kompetenciją skatinti mokinių motyvaciją, pamokose kūrybiškai taikant verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir dėstomą medžiagą susiejant su mokinių profesinės karjeros planavimu. Gana opi problema – sunkios mokymo programos. Tai nuolat pažymi ir mokiniai, ir jų tėvai, taip pat mokytojai ir švietimo strategai. Kaip vienas iš problemos sprendimo būdų nurodomas integruotų programų kūrimas. Modulio „Mokymosi krūvio mažinimas: tarpdalykiniai integraciniai projektai“ tikslas – plėtoti mokytojų didaktinę kompetenciją ugdant tarpdalykinių integracinių projektų taikymo ugdymo procese gebėjimą.

Mokiniai mokykloje kenčia nuo bendraamžių patyčių. Klasės vadovams tenka didelė atsakomybė formuojant klasės kolektyvą, mokant vaikus tolerancijos silpnesniems. Modulis „Klasės kolektyvo telkimas“ skirtas pedagogų žinių ir gebėjimų kurti bendradarbiavimo klimatą klasėje ugdymui. Modulio „Vaiko poreikių pažinimas, bendravimo su vaiku ir konfliktų valdymo įgūdžių tobulinimas“ tikslas – plėtoti pedagogų kompetencijas, padėsiančias tinkamai įvertinti bei tenkinti rizikos grupės mokinių poreikius, kurti veiksmingą mokytojo ir mokinio tarpusavio komunikacijos procesą, paremtą pagarba, teisingu vertinimu, supratimu.

Modulis „Elektroninės mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemos įgyvendinimas“ supažindins pedagogus su elektronine mokyklos lankomumo kontrolės apskaitos programa ir jos praktiniu taikymu sprendžiant mokyklos nelankymo problemas. Bendra programos apimtis – 98 akademinės valandos.

TIKSLAS

Plėtoti mokytojų kompetenciją planuoti ir organizuoti mokinių ugdymo procesą pamokoje, orientuojantis į lankomumo problemų prevenciją ir sprendimą.

UŽDAVINIAI

- Plėtoti mokytojų kompetencijas skatinti mokinių motyvaciją mokytis, pamokose kūrybiškai taikant verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir dėstomą medžiagą susiejant su mokinių profesinės karjeros planavimu.
- Plėtoti mokytojų didaktinę kompetenciją ugdant tarpdalykinių integracinių projektų taikymo ugdymo procese gebėjimą.
- Plėtoti mokytojų kompetenciją vertinti, planuoti ir daryti įtaką mikroklimato kaitai klasėje taikant mokymosi bendradarbiaujant strategiją.
- Plėtoti mokytojų kompetencijas, padėsiančias tinkamai įvertinti ir tenkinti rizikos grupės mokinių poreikius, kurti veiksmingą mokytojo ir mokinio tarpusavio komunikacijos procesą, paremtą pagarba, teisingu vertinimu, supratimu.
- Padėti mokytojams pritaikyti savo klasėje, mokykloje elektroninę lankomumo kontrolės ir apskaitos programą ir suformuoti darbo ją įgūdžius.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

Projekto dalyviai gebės:

- skatinti mokinių motyvaciją mokytis, pamokose kūrybiškai taikant verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir dėstomą medžiagą susiejant su mokinių profesinės karjeros planavimu;

- taikyti tarpdalykinius integracinius projektus ugdymo procese;
- taikyti mokymosi bendradarbiaujant strategijas kuriant ir palaikant klasėje gerą mikroklimatą;
- tinkamai įvertinti ir tenkinti rizikos grupės mokinių poreikius, kurti veiksmingą mokytojo ir mokinio tarpusavio komunikacijos procesą, paremtą pagarba, teisingu vertinimu, supratimu;
- praktiniame darbe taikyti elektroninę lankomumo kontrolės ir apskaitos programą.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, kompiuteris, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Modulis	Valandų skaičius
1.	Mokymosi motyvacijos skatinimas: moksleivių verslumo ir profesinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymas	24
2.	Mokymosi krūvio mažinimas: tarpdalykiniai integraciniai projektai	18
3.	Klasės kolektyvo telkimas	24
4.	Vaiko poreikių pažinimas, bendravimo su vaiku ir konfliktų valdymo įgūdžių tobulinimas	24
5.	Elektroninės mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemos įgyvendinimas	8

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus mokymo (-si) modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

PROGRAMOS AUTORIAI

Indrė Augutienė, VšĮ Jaunimo karjeros centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Doc. dr. Remigijus Civinskas, Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Valdonė Indrašiene, Vilniaus pedagoginis universitetas

Rūta Janulaitienė, VšĮ Jaunimo karjeros centras ir asociacija „Naujos Jungtys“
Onutė Malūkienė, asociacija „Naujos Jungtys“
Eglė Pranckūnienė, VšĮ Mokyklų tobulinimo centras ir asociacija „Naujos Jungtys“
Vita Zaborienė, Skuodo informacijos centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Literatūra

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A., *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Utena: Utenos Indra, 2003.
2. *Aktyvaus mokymosi metodai*. Mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 1998.
3. *Artyn vaiko*. Knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams. Vilnius: Polilogas, 1998.
4. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas*. Vilnius, 2003.
5. Bennett B., Rolheiser-Bennett C. R., Stevahn L., *Mokymasis bendradarbiaujant: kur jausmai ir protas susitinka*. Vilnius: Garnelis, 2000.
6. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N., *Drauge su vaiku*. Psichologo patarimai tėvams. Vilnius, 2001.
7. Butkienė G., Kepalaitė A., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
8. Civiškas R., Levickaitė V., Tamutienė I., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis, 2006.
9. Černius J., *Žmogaus vystymosi kelias*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006.
10. Damašienė V., *Valdymo pagrindai*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2002.
11. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra, 2000.
12. Geoff P., *Šiuolaikinis mokymas*. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto alba, 2006.
13. Giedrienė R., Monkevičienė O., *Kodėl nemėli mokyklą? Vadovas mokytojams, dirbantiems su mokymosi sunkumų turinčiais vaikais*. Vilnius: Leidybos centras, 1995.
14. Guskey R. Th., *Profesinio tobulinimosi vertinimas*. Vilnius: Garnelis, 2004.
15. Hopkins D., Ainscow M., West M., *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius: Tyto alba, 1998.
16. Inglar T., Bjerknes E. ir kt., *Mokymasis ir konsultavimas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2002.
17. *Kaip tapti lyderiu*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
18. *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
19. *Kelias į sėkmę*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
20. Kučinskienė R., Kučinskas V., *Socialinių projektų rengimas ir valdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
21. Kučinskienė R., *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
22. Laužackas R., Stasiūnaitienė E., Teresevičienė M., *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
23. Mincienė L., *Verslumo pradmenys*. Kaunas: Dakras, 2004.
24. *Mokinių bendrovės vadovas*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 1995.
25. Petkevičiūtė N., *Karjeros valdymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006.
26. Pollard A., *Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis, 2002.

27. *Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2001.
28. Rimm S. B., *Sumažėjusio pažangumo sindromas / priežastys ir gydymas*. Vilnius: Solertija, 1998.
29. Rupšienė L., *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
30. Stanišauskienė V., *Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2004.
31. Tamošiūnas T., *Projektų metodas ugdymo praktikoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.
32. Targamadžė V., *Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas*. Kaunas: Technologija, 1999.
33. Teresevičienė M., Adomaitienė J., *Projektai mokymo(si) procese*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000.
34. Teresevičienė M., Gedvilienė G., *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis, 1999.
35. *Verslumo pradmenys*. Mokomoji knyga. Kaunas, 2004.
36. Woodrow H. S., *Projektų vadyba*. Vilnius: Viešojo įstaiga „Euroidėja“, 2003.
37. Žukauskienė R., *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1998.

MODULIŲ APRAŠAI

1 modulis

MOKYMO SI MOTYVACIJOS SKATINIMAS: MOKSLEIVIŲ VERSLUMO IR PROFESINĖS KARJEROS PLANAVIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS

APIMTIS (akad. val.)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
6	18	24

TIKSLINĖ GRUPĖ

Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai, klasių auklėtojai.

ANOTACIJA

Pastaraisiais metais mokslas ir išsilavinimas yra labai nuvertinti tiek socialiniu, tiek apmokėjimo požiūriu. Tai tiesiogiai veikia mokinių motyvaciją mokytis. Mokiniai nemato prasmės siekti išsilavinimo, todėl mažiau laiko skiria mokymuisi, praleidinėja pamokas ir pan. Be to, mokymo programos labiau orientuotos į akademines žinias, o ne į praktinių įgūdžių ugdymą. Reikalavimą kuo daugiau dėmesio skirti teorinių žinių taikymui

praktikoje, verslumo gebėjimų ugdymui dauguma mokytojų praleidžia pro ausis, nes patys nėra verslūs ir neturi kompetencijos paaiškinti, kaip dėstomas žinias naudingai pritaikyti asmeniniame gyvenime, projektuojant savo profesinę karjerą. Gyvenimo patirtis rodo, kad jaunimui reikia specifinių įgūdžių ruošiantis dirbti šiandieninėse darbo vietose, kur būtini specialūs įgūdžiai ir gabumai.

TIKSLAS

Plėtoti mokytojų kompetenciją skatinti mokinių motyvaciją, pamokose kūrybiškai taikant verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir dėstomą medžiagą susiejant su mokinių profesinės karjeros planavimu.

UŽDAVINIAI

- Supažindinti programos dalyvius su praktiniu ugdymo karjerai ir gyvenimo ryšiu.
- Pristatyti ir išbandyti įvairias karjeros planavimo įgūdžių ugdymo metodikas.
- Ugdyti programos dalyvių gebėjimą parengti karjeros planavimo įgūdžių ugdymo planą.
- Supažindinti programos dalyvius su socialinio verslumo sąvoka ir verslumo gebėjimų svarba.
- Pristatyti verslumo gebėjimus ugdančius metodus ir veiklas bei galimybes juos taikyti įvairių mokomųjų dalykų pamokose.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

Programos dalyviai plėtos:

- profesinę ir strateginę kompetencijas, įgydami žinių ir supratimo apie asmenybės pažinimą, tyrimo organizavimą, racionalų sprendimų priėmimą, karjeros planavimo, verslumo gebėjimų plėtojimo įgūdžių ugdymo teorines prielaidas, principus ir metodikas, taip pat įgydami ugdymo karjerai veiklos planavimo žinių;
- profesinę ir strateginę kompetencijas, ugdydami savo didaktinius, tikslingos veiklos, strateginio planavimo, karjeros planavimo, verslumo ugdymo gebėjimus;
- vertybines, etines ir profesines nuostatas, ugdydamiesi pagarbą mokiniams, jų nuomonei, pasitikėjimą savo veikla.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, kompiuteris, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Valandų skaičius
1.	Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo svarba	2
1.1.	<i>Profesijos pasirinkimo proceso analizė ir veiksniai, turintys jam įtakos</i>	1
1.2.	<i>Psichologinės karjeros planavimo įgūdžių ugdymo prielaidos</i>	0,5
1.3.	<i>Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo principai</i>	0,5
2.	Praktinis ugdymo karjerai ir gyvenimo ryšys	2
2.1.	<i>Karjeros planavimo įgūdžių ugdymas neatitrūkstant nuo šiandienos reikalavimų</i>	1
2.2.	<i>Moksleivių orientavimas į praktinę veiklą</i>	0,5
2.3.	<i>Individo sąlytis su darbo rinka</i>	0,5
3.	Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo metodikos ir jų taikymas	8
3.1.	<i>Ugdymo karjerai programos ir galimybės jas integruoti į įvairioms mokinių grupėms skirtas bendrąsias ar specialiąsias ugdymo programas</i>	4
3.2.	<i>Darbui su moksleiviais rekomenduojamų mokymo metodų, skirtų karjeros planavimo įgūdžiams ugdyti, aptarimas ir pritaikymas</i>	4
4.	Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo planas	2
4.1.	<i>Ugdymo karjerai etikos principai</i>	0,5
4.2.	<i>Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo poreikio tyrimų metodai</i>	0,5
4.3.	<i>Karjeros planavimo įgūdžių ugdymo proceso planavimas</i>	1
5.	Verslumo samprata	3
5.1.	<i>Verslaus žmogaus charakteristika</i>	1
5.2.	<i>Verslaus žmogaus pranašumas rinkos ekonomikoje</i>	1
5.3.	<i>Verslumo gebėjimų vertinimas ir įsivertinimas</i>	1
6.	<i>Verslumą ugdantys metodai ir jų taikymas</i>	6
7.	<i>Integruotų programų rengimas</i>	3

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus mokymo (-si) modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

MODULIO AUTORĖS

Rūta Janulaitienė, VšĮ Jaunimo karjeros centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Onutė Malūkienė, asociacija „Naujos Jungtys“

Vita Zaborienė, Skuodo informacijos centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Literatūra

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A., *Profesinio ugdy-mo psichologija ir pedagogika*. Utena: Utenos Indra, 2003.
2. Baršauskienė V., Janulevičiūtė B., *Žmogiškieji santykiai*. Kaunas: Technologija, 1999.
3. Jovaiša L., *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora, 1999.
4. *Kaip tapti lyderiu*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
5. *Kaip tapti lyderiu*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
6. *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
7. *Kelias į sėkmę*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
8. *Kelias į sėkmę*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
9. Kučinskienė R., *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
10. Laužackas R., *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
11. *Mokinių bendrovės vadovas*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 1995.
12. Petkevičiūtė N., *Karjeros valdymas*. Kaunas, 2006.
13. Pukelis K., *Mokytojų rengimo idealinio modelio parametrai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univer-siteto leidykla, 2004.
14. Sakalas A., Šalčius A., *Karjeros valdymas*. Kaunas: Technologija, 1997.
15. Stanišauskienė V., *Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai*. Kaunas: Technolo-gija, 2004.
16. Teresevičienė M., Adomaitienė J., *Projektai mokymo(si) procese*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000.
17. *Verslumo pradmenys*. Mokomoji knyga. Kaunas, 2004.

ILIUSTRUOJANTYS PAVYZDŽIAI

5 TEMA „Verslumo samprata“

Tikslas – supažindinti seminaro dalyvius su socialinio verslumo sąvoka ir verslumo gebėjimų svarba žmogui, gyvenančiam ir dirbančiam rinkos ekonomikos sąlygomis.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai gebės:

- paaiškinti sąvokas *socialinis verslumas*, *verslas*, *verslininkas*;
- parengti verslaus žmogaus charakteristiką;
- nurodyti bent penkis verslaus žmogaus, gyvenančio ir dirbančio rinkos ekonomikos sąlygomis, pranašumus.

Turinys

Šiandien verslumo ugdymas tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje yra viena svarbiausių jaunimo politikos krypčių. Verslumo ugdymo tikslas – ugdyti moksleivių igūdžius ir gebėjimus, reikalingus jiems ir kaip individams, ir kaip visuomenės nariams. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija patvirtino Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategiją. Ši strategija aprėpia bendrojo lavinimo mokyklų mokymo turinio ir ugdymo proceso pakeitimus ir papildymus siekiant įdiegti ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymą.

Verslumas yra viena iš pagrindinių, būtinų prisitaikant prie gyvenimo kūrybiškos visuomenės ir rinkos sąlygų. Verslumo sąvoka kildinama iš anglų kalbos žodžio *entrepreneurship*, kuris siejamas su mokėjimu atrasti naujas galimybes, gebėjimu realizuoti save ir kurti ekonominę arba socialinę vertę. Toks abstraktus verslumo apibūdinimas neatskleidžia šios sąvokos esmės. Iš tiesų verslumas gali būti suvokiamas plačiau ir siauriau. Kalbant apie verslumą siaurąja prasme, jis suprantamas kaip mokėjimas sukurti pridėtinę ekonominę vertę, paprastai sakant, tai yra gebėjimas uždirbti pinigų, pritraukti investicijų bei savo veikla sudominti potencialius paslaugos ar prekės vartotojus. Kalbant apie jaunimo verslumą, šis apibrėžimas yra per siauras, todėl šiuo atveju pasitelkiamas verslumas plačiąja prasme, arba socialinis verslumas. Svarbu pabrėžti tą verslumo sampratą, kuri kalba apie verslaus asmens savybes. Pagrindinės iš jų – pasitikėjimas savimi, nebijojimas rizikuoti, kritiškas požiūris ir loginis mąstymas, imlumas naujovėms, kūrybiškumas. Be abejo, tai tik maža dalis savybių, kurias tinka pasitelkti apibrėžiant, kas yra verslus jaunas žmogus. Bet kuriuo atveju svarbu pažymėti, kad verslumas nėra statiškas darinys. Kaip tik dėl to jis ir neturi vienintelio teisingo apibrėžimo, nes apima ištis labai plačią sritį ir turėtų užimti didelę vietą jauno žmogaus, kuris yra toks pat aktyvus, lankstus ir nepastovus, gyvenime.

Įvairūs autoriai pateikia kiek skirtingus verslumo apibrėžimus. Anot Z. Lydekos (1999), „verslumas yra įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti“:

- Tikėjimas savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimas. Verslus žmogus atlieka užduotis ir siekia rezultatų, yra energingas, pasitikintis savimi, atkaklus ir atsidavęs darbui.
- Noras būti nepriklausomam. Tai gebėjimas pačiam priimti sprendimus, argumentuotai reikšti savo nuomonę, mokėjimas dirbti savarankiškai, netradicinių sprendimų pomėgis ir ryžtas.
- Kūrybingumas. Tai gebėjimas formuluoti ir kelti naujas idėjas, išradingumas, naujovių ir pokyčių pomėgis.
- Apskaičiuota rizika. Tai gebėjimas dirbti ir priimti sprendimus neturint visos informacijos, atidus savo galimybių įvertinimas išsikeliant sau sunkius, bet pasiekiamus tikslus.
- Veržlumas ir ryžtingumas. Tai gebėjimas pasinaudoti gyvenimo duotomis galimybėmis, nekreipiant dėmesio į likimą, ir sėkmę susikurti pačiam, tikint, kad pats esi savo likimo kalvis.

Galima apibendrinti, kad verslumas – tai siekimas įgyvendinti naujas idėjas ir projektus, tai mąstymas ir veikimas. Verslumo savybės padeda žmonėms prisitaikyti prie sparčiai kintančio pasaulio.

Verslumas – tai asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybingumą, naujoves ir pasirengimą rizikuoti bei mokėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant tikslų. Jis reikalingas visiems kasdieniame gyvenime, darbe ir visuomenėje, leidžia darbuotojams geriau suvokti savo darbinės veiklos kontekstą, geriau pasinaudoti galimybėmis, sudaro verslininkams sąlygas pradėti visuomeninę ar komercinę veiklą.

Pagrindinės socialinio verslumo dalys:

- imlumas naujovėms;
- idėjų turėjimas, kūrybiškumas;
- gebėjimas suburti žmones bendrai veiklai (vadybiniai gebėjimai);
- aktyvumas, darbštumas;
- prognozavimas, ateities numatymas;
- pasverta rizika;
- pasitikėjimas savimi, komunikabilumas;
- gebėjimas priimti sprendimus, spręsti problemas;
- kritinis ir loginis mąstymas;
- aktyvumas, teigiama reakcija į nesėkmes;
- gebėjimas pačiam planuoti savo gyvenimą;
- mokėjimas sukurti darbo vietą sau ir kitiems;
- savęs motyvavimas, savirealizacija;
- gebėjimas rasti vietą gyvenime, darbą, išlikti konkurencinėje rinkoje ir t. t.

Ugdant mokinių verslumą, sudaromos galimybės jiems geriau pažinti save, labiau pasitikėti savo jėgomis, būti savarankiškesniems, ugdytis kūrybingumą, mokytis planuoti, bendrauti ir bendradarbiauti, mokytis priimti sprendimus ir spręsti problemas, ugdytis lyderio savybes.

Klausimai ir užduotys

Klausimai

1. Kas yra verslumas?
2. Išvardykite svarbiausius verslumo požymius.

Užduotys

1. „Verslaus žmogaus savybės“. Dalyvių prašoma iš pateikto sąrašo išrinkti savybes, kuriomis, jų nuomone, pasižymi verslus žmogus.

Kūrybingas	Pesimistas
Tingus	Atsakingas
Atkaklus	Tolerantiškas
Motyvuotas	Silpnavalis
Gebantis organizuoti	Pasiduodantis kitų įtakai
Iniciatyvus	Pasyvus
Pedantiškai tvarkingas	Savarankiškas
Energingas	Komunikabilus
Stebintis padėti	Uždaras
Beatodairiškai rizikuojantis	Aktyvus
Darbštus	Pamatuotai rizikuojantis

2. „Verslaus žmogaus portreto piešimas“. Piešiniai pristatomi ir aptariami.

3. „Įsivertinimas“. Atsakykite į klausimus pažymėdami jums labiausiai tinkančius atsakymus. Jeigu tokio tarp pateiktųjų nėra, nežymėkite jokio pasiūlyto varianto. Būkite sąžiningas sau.

Ar imatės ką nors daryti pats?	Viską darau pats. Niekas manęs neragina.	Kai kas nors mane paragins, pradėsiu veikti.	Nepradėsiu nieko daryti, kol privers aplinkybės.
Kaip žiūrite į kitus žmones?	Aš myliu žmones. Galiu bendrauti beveik su visais.	Turiu begalę draugų, ir daugiau man nieko nereikia.	Dauguma žmonių mane nervina.
Ar galite tapti grupės vadovu?	Galiu gana lengvai sudominti žmones savo idėjomis ir jiems vadovauti.	Galiu suburti žmones paragindamas.	Tegul tuo užsiima kas nors kitas.
Ar galite prisiimti atsakomybę?	Man patinka būti atsakingam ir viskuo rūpintis.	Jeigu reikia, galiu už ką nors atsakyti, bet labiau mėgstu, kai tai daro kas nors kitas.	Visada atsiras, kas nori prisiimti atsakomybę, todėl aš jiems suteikiu tokią galimybę.
Koks jūsų organizatorius?	Pirmiausia sudarau veiksmų planą. Paprastai mėgstu tvarką.	Viskas gerai, kol neper daug sunku, nes tada aš pasiduodu.	Plaukiu pasroviui.
Koks jūsų darbuotojas?	Galiu dirbti tiek, kiek reikia. Nesu nusiteikęs prieš sunkų darbą.	Galiu kurį laiką padirbėti, bet pavargęs viską metu.	Nematau reikalo labai sunkiai dirbti.

Ar gebate priimti sprendimus?	Jeigu reikia, galiu greitai priimti sprendimus, ir dažniausiai jie būna teisingi.	Galiu, jeigu turiu daug laiko. Jeigu prireikia ką nors nuspręsti labai greitai, vėliau dažniausiai gailiuosi.	Nemėgstu priimti sprendimų. Veikiausiai mano sprendimai būtų klaidingi.
Ar žmonės jums pasitiki?	Žinoma, aš sakau tik tai, ką manau.	Stengiuosi būti sąžiningas, bet kartais pasakau tai, ką pasakyti lengviau.	Vis tiek niekas nepastebės skirtumo.
Ar galite būti atkaklus (užsispyręs)?	Jeigu nusprendžiau ką nors padaryti, niekas manęs nesubdys.	Dažniausiai baigiu tai, ką esu pradėjęs.	Jeigu kyla problemų, dažniausiai pasiduodu.
Kokia jūsų sveikata?	Aš niekada nepavargstu.	Man pakanka energijos didžiajai daliai to, ką esu sumanęs padaryti.	Pavargstu greičiau nei dauguma mano draugų.
Ar turite vaizduotę?	Visada turiu daug įvairių idėjų.	Kartais mane apima įkvėpimas.	Retai kada turiu kokių nors idėjų.
Ar kontroliuojate savo gyvenimą?	Dažniausiai viskas vyksta taip, kaip man reikia.	Kartais man atrodo, kad visas pasaulis nusiteikęs prieš mane.	Kam jaudintis? Juk pasaulio vis tiek nepakeisiu.

4. „Verslumo apžvalga“. Lentelėje išvardytos su verslumu siejamos asmens savybės.

Įvertinkite savo savybes 1–4 balais. Kai įsivertinsite, paprašykite, kad jus įvertintų kolega. Aptarkite, kodėl kai kurie vertinimai galbūt skiriasi.

Savybė	Kaip aš save vertinu	Kaip mane vertina kiti
Atkaklumas, užsispyrimas		
Lyderiavimas		
Pasitikėjimas		
Kūrybingumas		
Gebėjimas derėtis		
Bendravimas		
Komandinis darbas		
Savarankiškumas		
Gebėjimas prisitaikyti		
Sprendimų priėmimas		
Problemų sprendimas		
Planavimas		
Entuziazmas		
Kitų žmonių supratimas		

Literatūra

1. *Kaip tapti lyderiu*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
2. *Kaip tapti lyderiu*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
3. *Kelias į sėkmę*. Mokytojo ir konsultanto knyga. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
4. *Kelias į sėkmę*. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement, 2001.
5. Mincienė L., *Verslumo pradmenys*. Vilnius, 2000.
6. *Verslumo pradmenys*. Mokomoji knyga. Kaunas, 2004.

2 modulis

MOKYMOSI KRŪVIO MAŽINIMAS: TARPDALYKINIAI INTEGRACINIAI PROJEKTAI

APIMTIS (akad. val.)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
6	12	18

TIKSLINĖ GRUPĖ

Programa skirta visų dalykų ir visų kvalifikacinių kategorijų mokytojams, dirbantiems su įvairaus amžiaus mokiniais. Mokytojai, pradedantys savo profesinę karjerą, įgis teorinių žinių, kurias galės taikyti praktikoje. Mokytojai, turintys praktinės patirties, teorines žinias plės ir įtvirtins praktiškai.

ANOTACIJA

Šiuolaikinis švietimas, besiremiantis demokratinio gyvenimo vertybėmis, orientuojasi į brandžios pilietinės ir žinių visuomenės bei šiuolaikinės ekonomikos kūrimo uždavinius. Europos Taryba Lisabonoje 2000 m. kovo mėnesį patvirtino, kad Europa neginčijamai įžengė į žinių amžių, kuriame mokymasis visą gyvenimą tampa būtinybe. Vadovaudamasi šia nuostata Europos Komisija 2000 m. spalio 30 d. paskelbė Mokymosi visą gyvenimą memorandumą, kurį pasirašė ir Lietuva. Šiame dokumente mokymasis visą gyvenimą yra tarsi skėtis, po kuriuo – įvairios mokymo ir mokymosi rūšys. Teigiamai, jog norint įgyvendinti mokymąsi visą gyvenimą, reikia, kad drauge ir veiksmingai dirbtų visi – tiek individai, tiek organizacijos.

Taigi mokymasis visą gyvenimą yra neišvengiama būtinybė, įteisinta strateginiais dokumentais tarptautinių švietimo organizacijų lygmeniu ir nulemta tokių prielaidų kaip ekonomikos globalizacija, mokslo žinių ir technologijų plėtra, visuomenės senėjimas ir pan.

Mokymosi visą gyvenimą koncepcija gana ryškiai išreikšta konceptualiuosiuose švietimo dokumentuose (Švietimo gairės, 2003–2012 m., projektas), tačiau atskirų švietimo institucijų lygmeniu jos įgyvendinimas nėra garantuotas. Mokyklos nelankančių, mokymosi nesėkmes patiriančių, kursą kartojančių mokinių skaičius didėja, ir tai rodo, kad nuolatinio mokymosi idėjos realizavimas praktiškai dar neužtikrintas.

Vienas pagrindinių sunkumų organizuojant mokymo procesą – mokymo krūvio optimizavimas. Mokymosi krūvis – sudėtingas reiškinys, apimantis filosofines, pedagogines, psichologines, socialines, ekonomines, medicinos problemas. Pirmieji bandymai jį tirti tik išryškino dabartinę mokymo (-si) būklę ir parodė išorinius per didelio mokymo (-si) krūvio ženklus, bet tai tėra ledkalnio viršūnė. Kaip mokymo (-si) krūvį mažinti

administracinėmis priemonėmis, apibrėžia ir nurodo švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ISAK-1197, paskelbtas 2003 m. rugpjūčio 26 d.

Įvairių tyrimų duomenys, pedagogų diskusijose išsakomos nuomonės, kita informacija rodo, kad mokymo krūvis šiuo metu yra per didelis. Jis kenkia moksleivių sveikatai, apsunkina mokymąsi, pedagogų darbą, menkina mokymosi pasiekimus, turi kitų neigiamų padarinių. Inicijuotos edukacinio proceso naujovės, pirmiausia profilinis mokymas, greta kitų orientyrų iš dalies nukreiptos ir į mokymo krūvio reguliavimą. Tačiau per didelio mokymo krūvio problema ir jos neigiami padariniai išlieka.

Tyrimai (Rimkevičienė, Targamadzė, Dereškevičius, 2000; Monkevičienė, Giedrienė, 1995; Rupšienė, 1999 ir kt.) rodo, kad nuolatinės nesėkmės ir psichologinis diskomfortas mokykloje anksti sutrikdo vaikų motyvaciją mokytis. Vieni jų ima bėgti iš mokyklos, kiti agresyviai elgiasi su mokytojais ir bendraklasiais, dar kiti vengia lankyti mokyklą.

Kiekvieno vaiko išskritimas iš formalios švietimo sistemos yra skaudžiausia netektis valstybei visais aspektais: demografiniu, doriniu, ekonominiu, kultūriniu ir t. t. Vaikų vengimas lankyti mokyklą – aktuali problema ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Tai patvirtino projekto „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „išskritimą“ iš bendrojo lavinimo švietimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ metu atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemas ir poreikius. Kaip viena iš pagrindinių pamokų praleidinėjimo priežasčių tyrimo ataskaitoje nurodoma per sunki mokymo programa. Mokiniai nespėja įsisavinti dėstomos medžiagos, susiduria su pernelyg dideliu užduočių skaičiumi ir apimtimi, o tai lemia žinių spragas, motyvacijos mokytis mažėjimą ir vengimą lankyti mokyklą.

Stiprinti mokinių norą mokytis, domėtis dalyku, panaikinti mokymosi spragas ir mažinti mokymosi krūvį mokytojas gali parinkdamas labiau atitinkančius mokinio interesus aktyvaus mokymosi metodus. Vienas jų – ugdymo projektai.

Ugdymo projektų metodo esmė – aktyvi veikla, reali aplinka, problemų sprendimas, įgyta patirtis. Projektų metodas sudaro prielaidas aktualizuoti ugdymo turinį, įvairius gyvenimo reiškinius įtraukti į ugdymo procesą, integruoti skirtingų dalykų žinias, skatinti ugdytinius formuoti savo pažiūras, atitinkančias gyvenimo realybę ir visuomenės reikalavimus.

Šiuolaikinis ugdymo procesas reikalauja nemenkų mokytojų pastangų, kruopštaus parengiamojo darbo ir lanksčios taktikos pamokoje, kad pavyktų išmokyti moksleivius savarankiškai naudotis tam tikrais veiksmų modeliais, savo jėgomis įveikti kilusius sunkumus ir kad jie, tik viską išmėginę, kreiptųsi į mokytoją patarimo, pagalbos. Jei siekiama ugdyti aktyvias ir kūrybiškas asmenybes, jei rūpi vaikų pomėgiai ir interesai, jei norima juos sudominti, būtina nuspręsti, ką ir kokiomis aplinkybėmis moksleiviai galėtų atlikti savarankiškai. Nedidinant krūvio, galima pateikti tokių užduočių, kurios vaikams atrodytų lyg pramoga. Šios užduotys turėtų gerokai skirtis nuo tų, kurias vaikai atlieka mokydamiis konkrečių mokomųjų dalykų. Apgalvotai parengtos, jos padėtų lavinti tam tikrus įgūdžius, skatinti kūrybiškumą.

TIKSLAS

Plėtoti didaktinę mokytojų kompetenciją ugdant gebėjimą taikyti ugdymo procese tarpdalykinius integracinius projektus.

UŽDAVINIAI

- Išnagrinėti tarpdalykinės integracijos principus ir galimybes atskirų ugdymo programos koncentrų mokomuosiuose dalykuose.
- Aptarti pedagoginės veiklos tobulinimo strategiją ir taktiką, įvertinant mokytojo vaidmens kaitą ugdymo procese.
- Ugdyti gebėjimą rengti tarpdalykinius integracinius projektus, skatinant taikyti šį metodą siekiant mažinti mokymosi krūvį.
- Plėtoti mokytojų socialinę ir komunikacinę kompetencijas, ugdant gebėjimą bendradarbiauti, rengiant integruotus, keletą mokomųjų dalykų apimančius projektus.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

- Mokytojai gebės parengti tarpdalykinio integracinio projekto, apimančio mažiau- siai tris tos pačios klasės mokomuosius dalykus, gaires.
- Metodinė medžiaga padės mokytojams rengti ir realizuoti tarpdalykinius integracinius projektus.
- Ši programa padės mokytojams identifikuoti turimas kompetencijas taikyti ugdymo procese projektus, mokys tikslingai taikyti ugdymo procese tarpdalykinio integracinio projekto metodą.
- Kursas leis pagerinti teorinį pasirengimą, susisteminti turimas žinias, įgalinančias rengti ir metodiškai valdyti ugdymo projektą, lanksčiai organizuoti projekto komandos darbą ir naudoti išteklius, veiksmingai bendrauti su projekto dalyviais, numatyti ir sumažinti gresiančius pavojus.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Valandų skaičius
1.	Tarpdalykinės integracijos galimybės	2
1.1.	<i>Ugdymo turinio individualizavimo principai</i>	1
1.2.	<i>Ugdymo turinio integracijos galimybės</i>	1
2.	Aktyviojo mokymo ir mokymosi technologija	2
2.1.	<i>Mokytojo vaidmens kaita europinių dimensių kontekste</i>	1
2.2.	Mokomosios veiklos aktyvinimas	0,5
2.3.	<i>Mokymosi bendradarbiaujant metodai</i>	0,5
3.	Projektų rengimo metodika	8
3.1.	Projekto samprata ir raidos ciklas	1
3.2.	Projekto idėjos, tikslų formulavimas	3
3.3.	Projekto rengimo pagrindai	1
3.4.	Projektinių grupių veiklos organizavimas	1
3.5.	Projekto valdymo galimybės	1
3.6.	<i>Projektų metodo pranašumai ir galimybės</i>	1
4.	Galimybės rengti tarpdalykinius integracinius projektus	6
4.1.	<i>Galimybės integruoti mokomuosius dalykus</i>	1
4.2.	<i>Galimybės modeliuoti tarpdalykinius integracinius projektus ir jų ypatumai</i>	4
4.3.	<i>Projektinės veiklos vertinimas</i>	1

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

MODULIO AUTORĖ

Doc. dr. Valdonė Indrašienė, Vilniaus pedagoginis universitetas

Literatūra

1. Adams D., Hamm M., *New Designs for Teaching and Learning: Promoting Active Learning in Tomorrow's Schools*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1994.
2. Aktyvaus mokymosi metodai. Mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 1998.
3. *Artyn vaiko*. Knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams. Vilnius: Polilogas, 1998.
4. *Bendrojo išsilavinimo standartai 1–10 klasei. 2 dalis* (projektas). Vilnius: Leidybos centras, 1997.
5. Burke R., *Project Management: Planning and Control Techniques*. Chichester: Wiley, 2001.
6. Burton C., Michael N., *A Practical Guide to Project Management. How to Make it Work in Your Organisation*. London: Kogan Page, 1994.
7. Damašienė V., *Valdymo pagrindai*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2002.
8. Fried-Booth D. L., *Project Work*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
9. Hopkins D., Ainscow M., West M., *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius: Tyto alba, 1998.
10. *Idėjos ir iniciatyvos: apie pilietiškumą, visuomeninį veiksmą ir suaugusiųjų švietimą*. Vilnius: Danielius, 1999.
11. Keenan K., *Kaip planuoti*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1997.
12. Keenan K., *Kaip spręsti problemas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
13. Kučinskienė R., Kučinskas V., *Socialinių projektų rengimas ir valdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
14. *Kuriame savo mokyklą*. Šiaurės Baltijos šalių projektas. Vilnius: Kronta, 1999.
15. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos 1–10 klasėms*. Vilnius: Leidybos centras, 1997.
16. Maylor H., *Project Management*. Harlow: Prentice Hall, 1999.
17. Pollard A., *Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis, 2002.
18. *Praktinis vadovas Lietuvos nevyriausybiniams organizacijoms*. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 1998.
19. *Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2001.
20. Staerfeldt E., Mathiasen Ch. R., *Pedagogika ir demokratija. Ugdomojo darbo eksperimentai*. Vilnius: Aidai, 1999.
21. Šiaulytienė D., *Projektų metodas meniniame ugdyme*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2001.
22. Tamošiūnas T., *Projektų metodas ugdymo praktikoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.
23. Teresevičienė M., Gedvilienė G., *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis, 1999.
24. *The School Mathematics Project: Revised Advanced Mathematics*. Book 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
25. Woodrow H. S., *Projektų vadyba*. Vilnius: Viešoji įstaiga „Euroidėja“, 2003.

ILIustruojantys pavyzdžiai

3 TEMA „Projektų rengimo metodika“

Tikslas – pristatyti ir išbandyti tarpdalykinių integracinių projektų rengimo metodiką, skatinant taikyti šį metodą siekiant mažinti mokymosi krūvius.

Siekiamos kompetencijos

- Žinos ir mokės paaiškinti ugdymo projekto raidos ciklą ir valdymo galimybes.
- Gebės suformuluoti projekto idėją ir tikslą.
- Galės savarankiškai rengti tarpdalykinius projektus ir vadovauti mokinių rengiamiems projektams.

Turinys

Projekto samprata ir raidos ciklas

Projektas (lot. *projectus* – mestas į priekį) – iš anksto parengta dokumentacija, pagal kurią numatytą objektą galima pagaminti, patobulinti.

Projektinis darbas – mokymosi metodas, kuriam neužtenka vien teorinių studijų, bet reikia ir praktinės patirties, imtis iniciatyvos ir veikti tikrame darbo procese, priimti sprendimus planuojant, vykdant planą ir vertinant galutinį ar tarpinį rezultatą. Projektinio darbo metu studentai ar moksleiviai, bendradarbiaudami su mokytojais ir kitais žmonėmis, tiria ir sprendžia problemas neatitūkdami nuo socialinės tikrovės, kurioje jos iškyla. Mokytojo uždavinys čia – ne vien perduoti žinias, bet veikiau būti iniciatoriumi, apibrėžti darbo rėmus, patirtį. Darbą turi vainikuoti konkretūs vaisiai, pavyzdžiui, žodinis pristatymas, ataskaita raštu ir pan.

Projektinio darbo išeities taškas – konkreti problema. Ypač svarbu problemą iškelti, suformuluoti ir įrodyti, kad tai iš tiesų yra problema. Dirbant projektų metodu, į pirmą vietą iškeliama konkreti problema, o tik paskui pasitelkiamos teorinės žinios jai spręsti. Mokomieji dalykai tampa įrankiu sprendžiant problemą.

Be dalykinių žinių, projektinėje veikloje mokomasi:

- taikyti įvairius informacijos paieškos būdus;
- sisteminti medžiagą;
- demokratiškai dirbti;
- organizuoti savo ir kitų darbą;
- bendradarbiauti;
- imtis atsakomybės už savo veiksmus;
- išreikšti ir apginti savo nuomonę;
- sieti teorines žinias su praktiniu darbu.

Projektų metodas – viena iš veiksmingiausių intelektą lavinančių technologijų. Realiai įgyvendinant projekto uždavinius ugdomi įgūdžiai, kurie demokratinėje visuomenėje leidžia veiksmingai pritaikyti savo galimybes.

Šiuolaikinis ugdymo procesas reikalauja nemenkų mokytojų pastangų, kruopštaus parengiamojo darbo ir lanksčios taktikos pamokoje, kad pavyktų išmokyti moksleivius savarankiškai naudotis tam tikrais veiksmų modeliais, savo jėgomis įveikti kilusius sunkumus ir, tik viską išmėginus, kreiptis į mokytoją patarimo, pagalbos. Jei siekiama ugdyti aktyvias ir kūrybiškas asmenybes, jei rūpi moksleivių pomėgiai ir interesai, norima juos sudominti, būtina spręsti, ką ir kokiomis aplinkybėmis jie galėtų atlikti savarankiškai.

Siekdamas bendrųjų ugdymo tikslų, mokytojas renka tinkamus mokymo metodus arba jų derinius. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos pabrėžia laisvę rinktis mokymo metodus, tuo pat metu įpareigoja juos vertinti pagal šių dienų mokyklai keliamus reikalavimus.

Visuotinai pripažįstama, jog asmenybę lavina ir jos brendimą skatina toks ugdymas, kurio principai atitinka psichikos ir atskirų jos dalių raidos dėsningumus. Mokslinėje pedagoginėje literatūroje pažymima, kad taikant projektų metodą svarbiausias dalykas visuomet yra dominančios temos įprasminimas, problemos sprendimas aktyvia kūrybiška veikla, daug reikšmės teikiant pačiam komandiniam darbui.

Pedagoginėje praktikoje, dokumentuose ir literatūroje žodis *projektas* vartojamas kalbant apie įvairias švietimo sritis – ūkinę, vadybinę, mokymo turinio, ugdymo, hodegetikos, mokytojų kvalifikacijos kėlimo ir kt. Kad būtų aiškiau, šiuos projektus dera skirstyti į tris grupes, jas skirtingai įvardijant.

Sąvoką *švietimo projektas* (-ai) vartoti kalbant apie projektus, skirtus švietimo vadybos, mokymo turinio, mokytojų kvalifikacijos, vadovėlių leidybos ar panašioms sritims. Tai projektai, artimi verslo, plėtros, rinkodaros projektams. Švietimo projektų esmė – praktinis švietimo problemų sprendimas. Sąvoka *edukacinis projektas* vartotina kalbant apie tuos projektus, kurių tikslas – ugdymas, auklėjimas, mokymas, darbas papildomojo ugdymo srityje ir pan. Tokie projektai skirti ugdytiniams, moksleiviams.

Pedagoginėje aplinkoje įgyvendinami ir socialiniai-visuomeniniai, mokyklų bendradarbiavimo, kultūriniai, kraštotyros, meniniai, ekologiniai ar kitokie projektai. Jie skirti neformaliojo ugdymo plėtotei, tad turi daug ugdymo projektų bruožų. Šią projektų grupę taip pat galima vadinti bendru, pavyzdžiui, *neformaliojo ugdymo projektų*, vardu.

Ugdymo ir neformaliojo ugdymo projektų esmė – ugdymas, paremtas projektų metodu. Jei minėtieji projektai vykdomi ne projektų metodu, jie nėra tikra to žodžio prasme ugdymo projektai, o dažnai ir išvis nelaikytini projektais. Praktika rodo, kad dabar madinga projektu, projektiniu mokymu, projektiniu darbu vadinti bet kokią pedagoginę veiklą, bet atidžiau panagrinėjus paaiškėja, kad toks „projektas“ įgyvendinamas senu klasikiniu mokymo metodu ar net turi komandinio metodo bruožų.

Projektų metodą vienas pirmųjų plačiau nagrinėjo pragmatizmo filosofijos atstovas J. Dewey, kuris mokymąsi aprašė kaip dalyvavimą bendroje veikloje. Mokslininko teigimu, mokymasis ir gyvenimas turi sudaryti vienovę. Kadangi, pasak pragmatizmo filoso-

fijos, tiesa yra tai, kas mums padeda veikti konkrečiomis aplinkybėmis, J. Dewey pasiūlė taikyti mokymui problemų sprendimo metodą. Šio metodo prasmė, anot tyrėjo, akivaizdi – vaikui būtina išmokti pačiam spręsti problemas, nes to jam reikės gyvenime. Pasak J. Dewey, jei pedagogo pastangos nesusijusios su kokia nors savarankiška, paties vaiko iniciatyva atliekama veikla, ugdymas virsta išoriniu spaudimu. Tai iš tiesų gali duoti tam tikrų išorinių rezultatų, bet vargu ar jie tikrai laikytini ugdomaisiais. Todėl neatsitiktinai šio filosofo žodžiai, kad „ugdymas yra gyvenimas, o ne pasirengimas būsimam gyvenimui“, tapo viena iš pagrindinių aktyviojo ugdymo pedagogikos šalininkų nuostatų.

Reikia pažymėti, kad XX a. antrajame dešimtmetyje problemų metodas ugdymo procese išgyveno krizę. Progresyvizmo kritika paskatino Kolumbijos universiteto profesorių W. Kilpatricką tobulinti aktyviosios mokyklos mokymo metodą. Patobulintas jis vadinosi projektų metodu ir, pasak autoriaus, buvo knyginio mokymo priešingybė. 1921 m. pasirodžiusioje W. Kilpatricko knygoje „Projektinis mokymo metodas“ ypač pabrėžiama, kad problemiškos ir emociškos situacijos stipriai stimuliuoja į veiksmą nukreiptą mokymąsi. Todėl veikla, autoriaus nuomone, turi būti „iš visos širdies nukreipta į tikslą“. Pasak jo, realių projekto uždavinių įgyvendinimas ugdo įgūdžius, kurie demokratinėje visuomenėje įgalina efektyviai pritaikyti galimybes. Projektų metodo reikalingumą jis grindė mintimi, kad mokytojai daug sykių kartoja tai, kas parašyta vadovėliuose, o mokiniai iš jų tarpiškai ką nors įgyja atmintinai įsimindami, tuo tarpu jie turėtų tiesiogiai įgyti žinių iš gyvenimo, savo patirties, o ne iš autoritetų. Todėl projektų metodo pamatas – mokinių teisė rinktis mokymosi projektą, planuoti būsimą darbą, numatyti tikslus. W. Kilpatrickas teigė, kad projektas – tai problemų sprendimo būdas, kai mokiniai individualiai arba grupėmis apibrėžia problemą, kylančią iš savo patirties. Tuomet mokymasis tampa orientuotas į uždavinio sprendimą, kurio sėkmė priklauso nuo problemos išsprendimo. W. Kilpatricko nuomone, projektai turi apimti kompleksines mokslo, socialinio gyvenimo, demokratinės santvarkos temas.

Mokymosi prasmingumas – svarus mokymosi proceso argumentas, todėl mokymosi motyvacijai skatinti galima taikyti įvairias mokymo technologijas. Viena jų rūšis – intelektą lavinančios technologijos. Tai iš supančios tikrovės, iš moksleiviams artimos aplinkos kylančių problemų kuo savarankiškesnis ir laisvesnis sprendimas, tam būtinų teorinių žinių įgijimas ir pritaikymas sprendimą lemiančiai situacijai. Mokymas tampa ugdymu, nes jo metu moksleiviui ne tik perteikiamos būtinos žinios, bet ir ugdomas jo kūrybingumas sprendžiant nestandartines problemas, sutelkiamos intelekto pajėgos. Spręsdami realią problemą, moksleiviai su ta problema susijusias žinias paverčia organizuota ir mobilią sistema. Taip ugdytiniai formuoja save, savo veiklą, kaupia asmeninę patirtį. Visi šie gebėjimai išugdomi taikant mokymo procese projektų metodą. „Išgyventa patirtis“ (E. Husserlio terminas) – penas refleksyviajam mąstymui. Refleksyvusis mąstymas – toks mąstymo būdas, kai naują idėją, reiškinį arba teoriją gebama susieti su turima asmenine patirtimi, su savo aplinka, su savo konkrečia praktika. Toks mąstymas susieja teoriją ir patirtį, akademines ir asmenines žinias. Pamažu formuojamas kritinis mąstymas: žmogus mąsto apie save ir kitus plačiame socialiniame ir psichologiniame

kontekste ir kartu vertina. Todėl galime teigti, kad viena iš veiksmingiausių intelektą lavinančių technologijų – projektų metodas.

Taigi ugdymo projektų metodo esmė – *aktyvi veikla, reali aplinka, problemų sprendimas, įgyta patirtis*. Darytina išvada, kad projektų metodas sudaro prielaidas aktualizuoti ugdymo turinį, įvairius gyvenimo reiškinius įtraukti į ugdymo procesą, skatina ugdytinius formuoti savo pažiūras, atitinkančias gyvenimo realybę ir visuomenės reikalavimus.

Projektinio darbo principas – tai visų rūšių projektams būdingas principas, reikalaujantis projektą įgyvendinant laikytis nustatytos sekos, nuoseklumo (problemos iškėlimas, aptarimas, analizė, sprendimo būdų paieška, veikla, rezultatų aptarimas, vertinimas). Ugdymo projektuose šis principas suvokiamas plačiau, papildomas keliomis nuostatomis – projektinė veikla turi vykti kūrybiškai, atitikti moksleivių poreikius ir galimybes, turėti tęstinumo galimybę.

Projektinė aplinka, priemonės, sąlygos yra svarbios projektų metodo sudedamosios dalys, kurios pas mus dažnai pamiršamos. Projektinė aplinka – tai erdvė, kurioje vyksta projektas: mokyklos kabinetas, pertvarkyta klasė, koridorius arba, jei reikia, vieta už mokyklos ribų (paštas, parkas, geležinkelio stotis, savivaldybė, muziejus, dailininko studija ar kt.). Projekto metu taikyti naujas priemones būtina ir dėl platesnių veiklos galimybių ir dėl pragmatinio ugdymo nuostatų – sudaryti sąlygas ugdytiniui lavinti gebėjimą veikti realiomis, gyvenimiškomis sąlygomis. Priemonės – fotoaparatas, filmavimo kamera, kompiuteris ir kt.

Projektinės sąlygos – tai galimybė tvarkyti savo laiką projekto metu, savarankiškai dirbti, bendradarbiauti su įvairiais žmonėmis. Mokykla turėtų užtikrinti galimybę pakviesti profesionalų dailininką, suorganizuoti susitikimą su politiku ir t. t.

Eksperimentinis principas – ugdymo projekte mokytojas ragina ieškoti, bandyti, įgyvendinti naujas idėjas, skatina individualią ugdytinių iniciatyvą.

Ugdymo projektai yra būdas praturtinti mokymą ir ugdymą bei skatinti moksleivius veiklos, aktyvaus darbo, pažinimo, kūrybos procese įsisavinti naują informaciją, lavinti pojūčius, gebėjimus ir taikyti jau turimas žinias. Be to, ugdymo projektai yra gera priemonė ugdyti asmens socialumą, individualumą, savarankišką interesų ir sprendimų paiešką, atsakomybę bei gebėjimą dirbti grupėse. Šis metodas padeda sudaryti galimybes ugdytiniams eksperimentuoti, įgyti įvairiausio pobūdžio patirties.

Aptartini šie visuomeniniai ugdymo projekto aspektai: visuomenės įsitraukimas į vietinių projektų veiklą, jos dėmesys šiems projektams ir jų vertinimas; visuomenės nuomonės ugdymo bei vaikų ir jaunimo kultūros klausimais formavimas; visuomenės, atskirų jos narių, visuomeninių organizacijų ir t. t. nuostatos finansiškai remti ugdymo projektus. Telkti rėmėjus yra vienas svarbiausių dalykų organizuojant projektus. Kaip kultūrinis ir visuomeninis aspektas turėtų būti aptariamas menininkų, politikų, žurnalistų, gamtosaugininkų, kultūros ir kt. žmonių įsitraukimas į projektų veiklą, dalyvavimas ugdymo procese.

Svarbus yra įvairiapusis visuomenės dalyvavimas projektuose. Visuomenė ima suprasti, jog būtina keisti visuomenės dėmesį ugdymui ir daugelį švietimo sistemoje vy-

raujančių santykių, pirmiausia – mokytojų ir moksleivių santykius, mokytojų tarpusavio santykius, tėvų ir mokyklos santykius. Atskirų visuomenės narių parama ir dalyvavimas ugdymo procese – teigiami mūsų visuomenės poslinkiai. Kaip visuomenės dalyvavimą ugdymo procese reikėtų vertinti ir spaudos, televizijos dėmesį ugdymui ir projektiniam darbui.

Projektus galima remti finansiškai arba suteikiant materialinę paramą, pavyzdžiui, įrangą, patalpas projektinei veiklai ir kt. Projektų rėmimas – svarbus visuomenės požiūrio į ugdymą, vaikų ir jaunimo kultūrą kaitos ženklas.

Pageidautinas ir skatintinas įvairių sričių asmenybių, specialistų dalyvavimas ugdymo projektų veikloje. Šie asmenys projektuose gali dalyvauti įvairiai – kaip proceso dalyviai, vertintojai, ekspertai, konsultantai, svečiai.

Projektinis darbas praplečia ugdymo erdvę, įtraukia visuomenę į aktyvesnį ugdymo problemų pažinimą ir sprendimą, daro įtaką nenutrūkstamo mokymosi plėtrai. Aktyvus visuomenės dalyvavimas projekte teigiamai veikia moksleivių motyvaciją mokytis. Jausdami didesnę visuomenės dėmesį savo veiklai, moksleiviai ima patys pagarbiau žiūrėti į mokymosi procesą, vertinti savo kūrybą, darbus. Svarbu ir tai, kad ugdomi moksleivių gebėjimai dalyvauti realiaame gyvenime, visuomeninėje veikloje.

Taigi galima sakyti, kad *ugdymo projektas – tai metodas*, kurio metu aktualizuojamas ugdymo turinys, ugdomi universalūs moksleivių gebėjimai, suvokimas, mąstymas, vertybinės nuostatos, skatinamas gebėjimas mokytis bendradarbiaujant, įgyjama praktinės patirties (rezultatas).

Mokymo metodo pasirinkimo kriterijus nagrinėjo daugelis mokslininkų. Šie kriterijai gali būti taikomi ir projektų metodui pasirinkti. Taigi renkant šį metodą pirmiausia reikia atsižvelgti į mokinių raidos dėsningumus, jų psichikos funkcijas, taip pat nereikia pamiršti ir bendrųjų ugdymo tikslų, t. y. visapusės asmenybės ugdymo.

Visuotinai pripažįstama, kad asmenybę lavina, jos brendimą skatina toks mokymas, kurio principai atitinka psichikos ir atskirų jos dalių raidos dėsningumus. Be šio, svarbūs ir kiti kriterijai: mokytojai turi atitikti artimiausią vaiko pažinimo plėtros sritį; savarankiška mokinio veikla turi būti adekvati įgyjamų žinių turiniui; vertinimo sistema turi atlikti grįžtamojo ryšio ir lavinamąją funkciją.

Mokslinėje pedagoginėje literatūroje pažymima, kad taikant projektų metodą svarbiausias dalykas visuomet yra dominančios temos įprasminimas, problemos sprendimas aktyviai ir kūrybiškai dirbant, daug reikšmės teikiant pačiam komandiniam darbui. Be to, daugelis tyrėjų pabrėžia, kad projektas nėra užduotis, teikiama atlikti visiems vienodai.

Toliau aptariamos projektų metodo taikymo sąlygos. Pagrindinė iš jų – *projektą būtina susieti su mokymosi turiniu*.

Planuodamas projektą, pedagogas turėtų apmąstyti jo sąsajas su pamokomis, tarpdalykinius ryšius, individualių ir kolektyvinių savarankiškų darbų specifiką. Su moksleiviais reikėtų aptarti darbo sąlygas, priemones, laiką, atlikimo būdus, darbų kokybės reikalavimus, galutinį laukiamą rezultatą. Moksleiviams turi būti aiški projekto tema,

tarpinės užduotys, pagrindinės idėjos ir problemos, klausimai. Jie turi gauti konkrečius nurodymus, susipažinti su eigos planais, schemomis ir kita būtina informacija. Projekto komanda gali sukurti savo projektinės veiklos taisykles.

Projektas nėra ypatinga naujovė mokykloje. Daugelyje klasių mėginama atlikti tam tikrą kolektyvinį darbą, pavyzdžiui, per dailės ir darbelių pamokas parengti dekoracijas spektakliui ir kt. Tačiau gana retai ši veikla integruojama į kitus mokomuosius dalykus, nedažnai taikomos kalbos, matematikos, pasaulio pažinimo žinios ir įvairūs įgūdžiai. Tai reiškia, kad mažai lavinama kompleksiskai.

Kaip ir kiekvienas mokymosi metodas, *projektų metodas reikšmingas tiek, kiek naujingas konkrečiam tikslui pasiekti* – tai antroji projektų metodo taikymo sąlyga. Norėdamas taikyti projektų metodą mokytojas pirmiausia numato, kokių tikslų tai darys.

Tyrimai nustatė, kad projektai ugdymo procesui yra labai svarbūs. Jie pagyvina mokymąsi ir padeda ugdyti savarankiškumą, iniciatyvumą, kūrybiškumą, atsakomybę už savo darbo rezultatus ir idėjas. Projektinėje veikloje moksleiviai išsiugdo daug svarbių praktinių įgūdžių:

- išmoksta planuoti savo veiklą ir derinti ją su draugų, kolegų veikla;
- įpranta kryptingai siekti tikslo;
- susiformuoja įgūdžius kaupti ir atrinkti informaciją, faktus, įvairią projektui svarbią medžiagą;
- išmoksta loginių operacijų: analizuoti, apibendrinti, daryti išvadas.

Numatydamas tikslą, mokytojas apgalvoja, kaip sudomins projektu moksleivius. Ši sąlyga labai svarbi tiek taikant projektų metodą, tiek ir apskritai organizuojant mokymą, jo eigą. Nuo to, ar vaikai susidomės ir įsitrauks į veiklą, priklauso viso mokymosi sėkmė. Tad ir projekto sėkmė, veiksmingumas susijęs su mokytojo gebėjimu suformuluoti konkretų tikslą, įtraukti moksleivius į aktyvų šio tikslo įgyvendinimą.

Todėl projektų metodą tikslinga pasitelkti tada, kai mokytojas siekia ugdyti, lavinti mokinių socialinius įgūdžius, plėtoti jų saviraišką ir polinkius, gabumus ir talentus.

Daug įtakos sėkmingam projektų taikymui turi ir mokytojo veikla. Vadinasi, trečioji projektų taikymo sąlyga – *mokytojo pasirengimas ir gebėjimas taikyti projektus ugdymo procese*. Reikia pažymėti, kad ši sąlyga ypač svarbi siekiant veiksmingai taikyti projektų metodą.

Kiekvienam projektui būdingos savitos raidos pakopos. Šių pakopų suvokimas padeda projekto vadovams ir vykdytojams tinkamai valdyti išteklius siekiant galutinio tikslo. Projekto raidos pakopos sudaro projekto gyvavimo ciklą. Projekto gyvavimo ciklas apima šias pakopas:

- koncepcijos rengimą;
- projekto apibrėžimą;
- projekto kūrimą;
- projekto vykdymą;
- pabaigą.

Koncepcijos rengimo pakopa – tai projekto idėjos įvertinimas ir plėtojimas. Vienas iš pagrindinių šios pakopos pranašumų – atliekama išankstinė rizikos analizė, nustatomi laiko, kainos ir veiksmų reikalavimai, numatoma, kaip bus veikiamą pati institucija. Šiuo metu išsiaiškinama, ar užteks turimų išteklių – tiek finansinių, tiek žmogiškųjų.

Koncepcijos rengimo pakopos metu:

- apibrėžiami esami poreikiai;
- suformuluojama koncepcija nustatant strategijos gaires;
- apibrėžiamas pirminis institucijos tinkamumas ir galimybės taikyti projekte numatytus veiksmus;
- nustatomi alternatyvūs būdai siekti tikslų;
- atsakoma į klausimus: kiek tai kainuos? Kada tai pradės veikti? Kokia veikla bus vykdoma? Kaip ji integruosis į esamą institucijos struktūrą ir veiklą?
- apibrėžiami žmogiškieji ir nežmogiškieji ištekliai;
- nustatomi veiksmai, kaip bus siekiama išsikeltų tikslų;
- numatoma projekto aplinka;
- nustatomas struktūros organizavimas.

Antroji pakopa – projekto apibrėžimas. Jos metu toliau tobulinami dalykai, aprašyti aptariant koncepcijos rengimo pakopą. Šioje pakopoje būtina nustatyti reikiamus išteklius, užsibrėžtų tikslų siekiant laiku, su nustatytais ištekliais ir veiksmais. Šiuo metu parengiami visi dokumentai, būtini projektui. Projekto kaina koncepcijos rengimo ir projekto apibrėžimo pakopų metu apskaičiuojama apytiksliai.

Projekto įgyvendinimo kaštai apima vienkartinės išlaidas naujoms technologijoms įsigyti bei turimoms tobulinti, išsamiam planavimui.

Apibrėžimo pakopos metu:

- nustatomi žmogiškieji ir nežmogiškieji ištekliai;
- parengiama galutinė projekto schema;
- sudaromas išsamus projekto planas;
- parengiamas realių kainų, tvarkaraščio ir veiksmų planas;
- nustatomos rizikingos projekto vietos, sudaromas planas klaidų padariniams ištaisyti;
- nustatoma vidinių ir išorinių sąveikų struktūra;
- surenkami reikalingi dokumentai;
- imamasi pradinių darbų – projekto politikos, atlikimo metodikos, darbų aprašymo, biudžeto ir fondo reikalavimų dokumentų, laiškų, pareiškimų rašymo.

Projektavimas, orientuotas į socialinių, psichologinių ir pedagoginių problemų sprendimą, vadinamas socialiniu pedagoginiu. Išlikdamas sociokultūrinės srities projektavimu ir išlaikydamas pagrindines jo savybes, socialinis pedagoginis projektavimas turi savo specifiką.

Socialinėje pedagoginėje srityje problemų kyla žmogaus ir aplinkos sistemoje. Šioms problemoms būdinga tai, kad jos yra socialinio ir asmeninio pobūdžio, t. y. asmens iš-

gyvenamos kaip sunkumai, kliūtys, išryškėjančios kartu su socialiniais pripažinimo, įsitvirtinimo, įvertinimo, statuso ar gyvenimo prasmės poreikiais. Tokios problemos aktualizuojamos psichologinėmis būsenomis – nepasitenkinimu, nerimu ir pan. Probleminį socialinės pedagogikos lauką sudaro kitų asmenų nepripažinimas, autoriteto netektis, atstūmimas, socialinis nesaugumas, savirealizacijos sąlygų nebuvimas, nemaloni žmogaus savijauta socialinėje aplinkoje, neadekvatus vertinimas iš šalies, emocinės paramos, dėmesio, jautrumo stoka, vidinis diskomfortas, nevisavertiškumo kompleksas, menka arba pernelyg aukšta savivertė.

Problemų pobūdis lemia ne tik socialinės pedagogikos uždavinius, bet ir pedagoginio projektavimo objektą. Tai ne tiek asmuo kaip problemų subjektas, kiek socialinė aplinka, kuri pedagoginės įtakos procese turi iš esmės pasikeisti. Įgyti autoritetą, pakankamą socialinį statusą, pajusti savo vertę ir emocinę paramą žmogus gali tik tuo atveju, jei keičiasi aplinkos požiūris į jį. Vadinasi, socialinės pedagogikos esmė nėra socializacijos mechanizmas; priešingai, sociumą reikia priartinti prie asmens, padaryti jį humaniškesnį, patogesnį.

Socialinis pedagoginis poveikis, kuriam dažnai skiriami projektai, gali turėti šias pagrindines funkcijas:

- *socialinę psichologinę*, kurios esmė – gebėjimas suprasti, nustatyti ir išreikšti asmenų, socialinių grupių ir bendrijų problemas, rasti jų šaltinius, nedarnos priežastis;
- *tarpininkavimo*, kuri įvairių technologijų dėka numato kompetentingą dalyvavimą palengvinant asmens ir kolektyvų socialinę pedagoginę adaptaciją ir susiderinimą.

Sudėtingas projektavimo procesas skaidomas į atskirus etapus. Kiekvienas jų turi savo logiką, uždavinius, turinį. Tik įgyvendinus vieno etapo uždavinius galima pereiti prie kito. Kiekviena etape susidaro loginė veiksmų grandinė, kuri iš esmės ir reiškia projekto sudarymą. Visuose etapuose reikia ypatingą dėmesį kreipti į metodinių projektavimo procedūrų produktyvumą ir tarpusavio ryšį.

Diagnostinio etapo tikslas – visokeriopa situacijos analizė ir svarbiausių bei būdingų tai situacijai problemų išreiškimas. Tai pagrindinis projektavimo etapas, nes projektas – ne paprastas priemonių rinkinys, o sudėtingų formų, metodų ir įvairių akcijų sistema, kurios sudedamąsias dalis sieja vienas tikslas ir orientacija į tam tikrų problemų sprendimą.

Pirmąjį žingsnį – esamos situacijos įvertinimą – nusako keturi dalykai: projektinės grupės privalumai; pastebėti situacijos trūkumai; projektinės grupės galimybės ir pavojai. Nustačius esamą projektinės grupės padėtį, tiriama vidinė ir išorinė situacija, o tam pasitelkiami šie pagrindiniai situacijos analizės metodai:

- kontekstinė publikuotos medžiagos analizė;
- sociologiniai tyrimai;
- socialinės ir demografinės struktūros tyrimai;
- pažintis su institucijomis, galinčiomis turėti įtakos būsimai projektinei veiklai.

Analizuojant sociokultūrinę padėtį, būtina:

- išnagrinėti konkrečios teritorijos specifiką ir potencialą;
- nustatyti, kiek šią teritoriją veikia žmonės, koks jų sociokultūrinis aktyvumas, kokios jų vertybės, elgesio normos ir gyvenimo būdas;
- apibūdinti problemas, būdingas tai situacijai ir žmonių gyvenimo būdai;
- nustatyti problemų kilmę, priežastinius ryšius ir pagrindinius problemų skatintojus;
- išskirti tuos situacijos elementus, kuriuos projektas gali pakeisti.

Sprendžiant šiuos uždavinius, reikia surinkti daug pirminės informacijos, kuri toliau analizuojama ir grupuojama. Surinkta informacija pateikiama tam tikrais dokumentais, pavyzdžiui, bendruomenės profiliu, teritorijos sociokultūrinio lygio pasu, duomenų matrica.

Atsižvelgiant į situacijos analizės rezultatus tikslinamas projekto probleminis laukas.

Normatyviniame etape numatomi ir formuluojami tikimybinio pobūdžio teiginiai, nusakantys situacijos būseną ateityje, jos kaitos perspektyvas tiek išlaikant esamas tendencijas, tiek ir keičiant padėtį pagal tam tikrą projektą. Šiame etape remiamasi pirmojo etapo informacija, situacijos analize ir įvardytomis problemomis. Apibrėžiamas prognozės objektas, jo kaitos tendencijos ir problemos, sudaromas objekto modelis, nustatoma rodiklių ir parametrų, apibūdinančių jų struktūrą, sistema. Projekto modelis kuriamas atsižvelgiant į objektyvius ir subjektyvius veiksnius.

Labai svarbu šiame etape suformuluoti pagrindinę projekto idėją, ją išanalizuojant ir įvertinant. Detalizavus projekto idėją nusprendžiama, kokios problemos bus tiriamos. Išskiriama viena pagrindinė bendriausiai šią problemą sprendžianti tema. Formuluojant temą nedera skubėti, šiam etapui reikia skirti pakankamai laiko, nes šiuo metu projekto dalyviams aiškėja darbų apimtis, specifiška, įvairūs su šiais aspektais susiję rūpesčiai ir klausimai.

Konceptualiojo etapo metu, remiantis pirmųjų dviejų etapų medžiaga, sudaroma bendra projekto koncepcija, nustatomos jo prioritetinės kryptys, pagrindinės įtakos zonos, veiklos laukai ir sritys, formuluojami perspektyviniai tikslai, susieti su pagrindinių problemų sprendimu.

Formuluojant projekto koncepciją būtinas platus žvilgsnis, sąsajos su teorine medžiaga, filosofinėmis, kultūrologinėmis, edukologinėmis ar psichologinėmis koncepcijomis. Svarbu apžvelgti ir bendriausius požiūrius į esamų problemų sprendimą, konkrečius jų įveikimo būdus, nes koncepcija – tai bendras veiklos planas.

Pagrindinis šio etapo rezultatas – išsami projektinės veiklos koncepcija. Joje būtinai apibūdinama:

- bendroji objekto charakteristika ir esama situacija;
- problemos, kurias projekto subjektas yra pajėgus veikti;
- prioritetinės projekto veiklos kryptys;
- projekto tikslai ir uždaviniai;
- bendra projektą pagrindžianti filosofija (teorinė koncepcijos dalis);
- projekto metodai, kuriuos pasitelkus bus sprendžiamos problemos;
- projekto potencialas – žmogiškieji, finansiniai ir materialieji ištekliai.

Planavimo etapas skirtas pereiti nuo bendros projekto koncepcijos prie konkrečios projekto veiklos planavimo. Kai apibūdintos pagrindinės problemos, kurias spęs projektas, pasirinktas tinkamiausias sprendimas, laikas imtis planavimo, kaip įgyvendinti sprendimus, o kartu – ir projektą. Planavimo etape būtina numatyti, kaip į projektą įtraukti kuo daugiau asmenų, galinčių palankiai veikti jo eigą. Ypač daug dėmesio reikėtų skirti institucijoms, funkcionuojančioms projekto veikloje ir pasižyminčioms artimu jo tematikai veikimu. Šios institucijos gali priešintis projektui, jį blokuoti, jei žiūri į tą projektą kaip į papildomą konkurentą, kaip į brovimąsi į jų veiklos sritį. Priešininkus ir skeptikus paversti draugais ir kolegomis – sunkus vadybos uždavinys, kurį reikia spręsti dar planavimo etape.

Tuo metu kyla ir dar viena problema. Kiekvienas iš projekto prioritetų siūlo labai įvairios apimties, kokybės, trukmės ir t. t. problemų sprendimo būdus. Sunkiausia – išrinkti iš jų tinkamiausius, juos objektyviai įvertinti ir įgyvendinti tuos, kurie geriausiai atliepia projekto tikslus ir uždavinius, racionaliai eikvoja jo išteklius. Priimant sudėtingus sprendimus galima pasitelkti ir ekspertų vertinimą. Nepriklausomų ekspertų užduotis – atsižvelgiant į suformuluotus kriterijus, iš daugelio sprendimo būdų išrinkti vieną optimalų ir pagrįstai rekomenduoti jį projekto vadovams.

Planavimas – tai pirmiausia ateities numatymas ir sprendimas, ko norima pasiekti. Pagrindinis norimas siekis ir apibrėžia projekto tikslus. Kartais tikslas vadinamas vizija, kurią reikia aiškiai ir įtikinamai pagrįsti, argumentuotai susieti su tarpiniais uždaviniais. Kad planas būtų įvykdomas, reikia sudaryti pagrindinių uždavinių sąrašą. Formuluojuot kiekvieną jų būtina atsakyti į klausimą, kodėl tai daroma. Uždaviniai turi būti konkretūs, pamatuojami, įgyvendinami, atliekami per apibrėžtą laiką.

Kad visi pagrindiniai uždaviniai būtų įvykdomi, reikia suderinti būsimų darbų laiką ir sąnaudas. Tam būtina sudaryti smulkų kiekvieno uždavinio planą, suskaidant į konkrečius veiksmus ir numatant būdus, kaip juos atlikti.

Ketvirtasis etapas lemia projekto įgyvendinimo sėkmę. Jo dėka mažai detalizuota projekto koncepcija virsta gerai suderinta nedidelių projektų ir nedidelių programų sistema su aiškiais darbo uždaviniais ir realiais projekto įgyvendinimo būdais bei tam numatytais ištekliais.

Vykdomajame etape svarbiausia sudaryti sąlygas ir organizacines struktūras, garantuojančias projekto įgyvendinimą. Etapas prasideda nuo sutarčių pasirašymo su finansuojamais projekto vykdytojais, su institucijomis, padedančiomis įgyvendinti projektą. Sutarties objektas – socialinis kūrybinis užsakymas su konkrečiais vykdytojais. Sutartyje svarbu nurodyti galutinius darbo rezultatus, jų kokybinius ir kiekybinius parametrus. Tam gali tekti skirti papildomą juridinę ir ekonominę ekspertizę. Svarbus klausimas – kaip veiksmingai kontroliuoti projekto įgyvendinimo procesą.

Įgyvendinti planą pradedama nuo svarbiausių veiksmų ir uždavinių. Tam sudaroma sistema, leidžianti patikrinti, kas padaryta ir ką dar reikia atlikti. Tam būtina žymėtis, kas padaroma kasdien, kad įsitikintume, jog viskas vyksta tinkamu tempu ir yra tinkamos kokybės. Be to, svarbu gebėti operatyviai keisti procesą, jei tai būtina, ir stengtis, kad viskas grįžtų į numatytą eigą.

Įgyvendinant projektą pakinta subjekto vaidmuo: teoretikas, detalus planuotojas dabar turi būti veiklus, orientuotas vadybininkas, gebantis lanksčiai, be konfliktų ir įtaigiai vadovauti gausiai projektą įgyvendinančiai komandai, kurią dažnai papildo nauji dalyviai. Be to, projekto vadovai turi garantuoti materialųjį, techninį, juridinį ir finansinį darbų eigos aprūpinimą. Žinoma, ir projektą įgyvendinant atsiranda netikėtų, naujų kliūčių ir problemų, kurias būtina skubiai išspręsti, kad nebūtų stabdoma projekto eiga.

Baigiamasis projekto etapas – korekcinis. Jame apibendrinami tarpiniai projekto įgyvendinimo rezultatai, nagrinėjamos įgyvendinto projekto dalys, vertinamas jų veiksmingumas. Jei subjekto netenkina rezultatai, imamasi skubiai jį koreguoti.

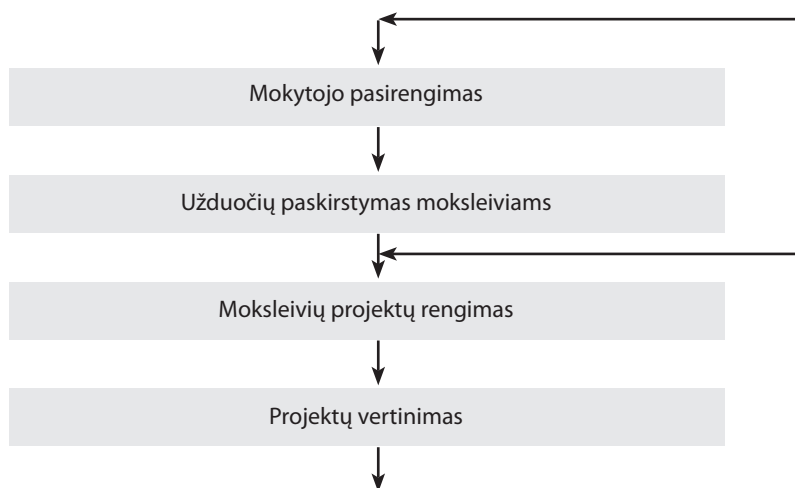
Kiekvieno projekto pabaigoje reikia įvertinti šiuos pagrindinius atliktos veiklos aspektus:

- darbo kokybę (ar reikiamu lygiu pasiekta tai, kas planuota);
- darbo kiekybę (kiek atlikta – daugiau ar mažiau nei planuota);
- tikrąsias sąnaudas, palyginant su planuotomis.

Projektas gali būti vertinamas pagal įgyvendinimo etapus, pagal veiklos kryptis ir darbų pasiskirstymą bei pagal išsikeltus tikslus. Pasibaigus projektui rengiama ataskaita – projekto kokybės patvirtinimas, analizė, pateikianti informaciją apie pasiekimus ir tikslų bei uždavinių įgyvendinimą. Projekto rezultatai paprastai pristatomi visuomenei. Pristatymo formą lemia projekto reikšmingumas ir pristatymui skirtos lėšos.

Taigi, remiantis projekto etapais, galima apibrėžti tokius ugdymo projektų etapus:

1. **Tikslų ir uždavinių aptarimas.** Būtina labai aiškiai apibrėžti projekto tikslą: ką mokiniai turi išmokti, kokius įgūdžius įvaldyti ir kokių rezultatų pasiekti. Tikslui pasiekti paprastai formuluojami konkretūs uždaviniai, kurie vėliau tikslinami.
2. **Problemų išsiaiškinimas.** Nustatomos pradinės sąlygos, apibūdinamos problemos, kurias projektas turėtų padėti įveikti. Pristatomi turimi ištekliai, formuluojami siekiami rezultatai, būsena ar kaita.
3. **Situacijos analizė.** Aptariama, kas padaryta pasirinktoje projekto srityje. Moksleiviai turėtų gerai susipažinti su atliktais darbais, kad jų nekartotų, o galbūt tęstų.
4. **Projekto metodikos aptarimas.** Moksleiviai patys turėtų susirasti optimalius užduočių atlikimo būdus bei sukaupti tam reikiamą informaciją, tačiau dažnai prireikia ir mokytojo konsultacijos ar patarimo.
5. **Pareigų, įrangos ir išteklių pasiskirstymas.** Mokytojas turėtų pasirūpinti, kad moksleiviai gautų pakankamai išteklių, galėtų laisvai prieiti prie informacijos šaltinių.
6. **Projekto eigos grafiko sudarymas.** Aptariamas tinkamiausias užduočių atlikimo laikas, nustatomos jo ribos. Moksleiviai įpareigojami griežtai laikytis grafiko. Kiekvieną įveiktą projekto etapą turi aptarti visa komanda, pagal pasiektus rezultatus ir aptarimo išvadas galima etapus koreguoti.

1 PAV. **Supaprastinta ugdymo projektų metodo struktūra**

Mokykloje pasitelkiami ugdymo metodai turėtų atitikti ugdymo turinio diferencijavimo ir integravimo siekius. Rinkdamiesi metodus, mokytojai turi atsižvelgti į nevienodą mokinių psichofizinę brandą, įvairų žinių ir gebėjimų lygį. Pasirinkti ugdymo metodai turėtų talkinti mokomųjų dalykų integracijai, skatinti moksleivius sieti į visumą problemos sprendimui reikalingas įvairių dalykų žinias, todėl projektų rengimo metodas šiuo atveju yra vienas iš tinkamiausių pavyzdžių.

Mokymo proceso organizavimas taikant projektų metodą reikalauja iš mokytojo ne tik naujo požiūrio į ugdymą, bet ir naujų kompetencijų: įvairesnių gebėjimų, profesinio pasirengimo, kūrybingumo. Būtent darbas projektų metodu apima bandymų ir veiksmų planavimą ir koordinavimą. Paprastai projekte dalyvauja komanda, ir būtina siekti jos narių vienybės, sutarimo.

Dirbant projektų metodu taip pat būtina išmanyti vaiko amžiaus tarpsnių psichologiją, dirbti kūrybiškai, bendradarbiauti su mokinių tėvais, turėti organizacinių gebėjimų. Daugelis autorių pabrėžia, kad mokytojas, dirbdamas aktyviaisiais ugdymo metodais, turėtų gerai pažinti savo ugdytinius ir įvertinti jų galimybes. Mokslinę asmenybės raidos sampratą turintys mokytojai sugebės geriau nei pats vaikas suprasti, ko vaikui reikia, ko jis labiausiai trokšta arba trošk, kokios problemos jo laukia ir ką jam būtina išmokti, kad su jomis susidorotų. Jie neignoruos sąmoningų vaiko paskatų, bet interpretuos jas taip, kad padėtų jam įgyvendinti didžiąsias savo galimybes ir pasirengti socialiniam suaugusiųjų gyvenimui.

Ugdymo procese taikydamas projektų metodą mokytojas turėtų vadovautis moksleivių iniciatyvomis, siekti praktiško, realaus, gyvenimiško rezultato. Taip mokytojas, suteikdamas daugiau laisvės ir iniciatyvos moksleiviams, ugdo jų pasitikėjimą savo jėgomis, iniciatyvumą, gebėjimą patiems priimti tinkamus sprendimus.

Organizuojant projektų metodo taikymą ne mažiau svarbu gebėti sukurti tinkamą emocinę aplinką. Atsipalėsti nuo įpročių ir rutinos reikia ypač daug valios pastangų, to-

dėl ši metodą taikantys mokytojai turi ypač rūpintis emociniu darbo klimatu. Naujovės darbe dažnai kelia nesaugumo jausmą, į kurią taip pat reikėtų atsižvelgti. Todėl būtinas mokytojo ir mokinių santykių pagrindas – abipusė pagarba ir pasitikėjimas vienas kitu. Apsuptas geranoriškumo, pasitikėjimo, pagarbos, vaikas stengiasi kuo geriau atskleisti savo gebėjimus, todėl mokytojas turi sąlygiškai priimti mokinį tokį, koks jis yra, išlaikyti draugišką ir optimistinį požiūrį į jo veiklos sėkmes ir nesėkmes.

Kiekvienas žmogus turi mokėti bendrauti, dalytis su kitais patirtimi: mokytojas su kolegomis ir mokiniais, mokiniai – tarpusavyje, nes beveik visa žmogaus veikla yra nuolatinis bendravimas ir bendradarbiavimas. Todėl pedagogams kyla svarbus uždavinys ieškoti naujų darbo formų, kurios leistų ne tik perduoti dalykines žinias, bet ir suteikti ugdytiniais galimybes pažinti tikrovę, pratinti pačius priimti sprendimus įvairiose gyvenimo situacijose. Mokytojas tampa moksleivio draugu ir pažinimo vadovu, nes esant nuoširdesniai tarpusavio bendravimui ir bendradarbiavimui mokiniai tampa saugesni, laisvesni, kūrybingesni, sužadinamas jų noras dalyvauti pamokose, jie pasijunta vertingesni. Vieniems moksleiviams geriau sekasi dirbti grupėse, kitiems – atskirai, tačiau būtent grupėje galima patenkinti poreikį bendrauti, pelnyti pripažinimą, diskutuoti, spręsti problemas.

Apibendrinant mokslinę ir pedagoginę literatūrą bei praktinio darbo patirtį, galima sakyti, kad sėkmingam mokytojo darbui, gebėjimui pasirinkti reikiamus ugdymo būdus turi įtakos šios prielaidos:

- geras profesinis pasirengimas;
- gebėjimas matyti tikrovės kaitą, išvelgti jos tendencijas, jas apibendrinti, vertinti;
- suprasti faktų ir reiškinių ryšius;
- sieti ugdymo turinį ir tikslus bei atitinkamai lanksčiai ir kūrybingai modeliuoti savo veiklos būdus.

Taigi galima sakyti, kad pedagogai, taikantys ugdymo procese projektų metodą, turi būti tinkamai pasirengę, t. y. pasižymėti iniciatyvumu, savarankiškumu, organizuotumu, puikiai perprasti pedagoginio darbo prasmę, o ugdymą suvokti kaip kūrybinę veiklą.

Mokyklos reformos sėkmės raktas – mokytojo institucija. Poreikis iš esmės pertvarkyti visą švietimo sistemą daro ypač aktualią pedagogų rengimo problemą. Pagrindiniuose mokyklos reformavimo dokumentuose iškeliamas mokytojo gebėjimas veiksmingai įsitraukti į mokyklos reformą.

Šiuolaikinės mokyklos dėmesio centras – ne tiek mokymo, kiek savarankiško mokinių mokymosi organizavimo procesai. Todėl esant naujam požiūriui į mokymą keičiasi ir mokytojo vaidmuo bei jam keliami reikalavimai. Pirmiausia mokytojas tampa prasingo mokymo organizatoriumi. Taigi gebančio orientuotis į vaiko asmenybę mokytojo rengimas tampa vienu iš svarbiausių mokytojų rengimo reformos uždavinių.

Bendrosiose programose pabrėžiama būtinybė peržvelgti mokymo procese taikomus metodus ir modeliuoti juos nauja kryptimi. Šių dienų mokytojai atsako už tai, kad jų mokymo būdai būtų veiksmingi. Mokyklos koncepcijoje pažymima, kad metodai, būdai yra vertingi, jeigu skatina natūralų mokinių norą pažinti, tyrinėti, formuoja vertybi-

nį požiūrį, skatina savarankiškumą ir kūrybiškumą. Taigi siekdamas dirbti veiksmingai, mokytojas turi kūrybiškai žvelgti į metodus ir kompetentingai jais naudotis.

Apibūdinant pasikeitusį mokytojo vaidmenį galima sakyti, kad vakarykštis mokytojas buvo vadovas ir perteikėjas, o šių dienų – katalizatorius ir navigatorius.

Kiekvienas mokytojas siekia, kad jo pamokos būtų įdomios, padėtų ugdytiniams įsisąmoninti mokomąją medžiagą, ugdytų kūrybiškumą ir norą kuo daugiau sužinoti, lavintų mokinių asmeninius, socialinius, komunikacinius, veiklos gebėjimus. Mokymą pedagogas turėtų organizuoti taip, kad vyrautų veikla, paremta kiekvieno vaiko gebėjimais.

Todėl mokytojas, organizuodamas mokymą projektų metodu:

- numato, kaip užduočių turinį pateikti nedidelėmis, logiškai baigtinėmis ir savarankiškoms dalimis;
- analizuoja, kiek projektinis darbas, medžiaga veiksminga ir tikslinga pagal numatytą ugdymo programą;
- planuoja, kaip racionaliai panaudoti laiką ir mokinių jėgas;
- apmąsto galimybes greitai patikrinti savarankišką mokinių veiklą;
- įvertina, koks projekto tikslas – įgyti naujų žinių ar jau įgytas praplėsti, patikslinti;
- nustato, kiek projekto užduotys siejasi su nagrinėta medžiaga, mokinių jau turimais gebėjimais;
- apgalvoja užduotis, kurios padėtų skverbtis į reikalo esmę, analizuoti, lyginti, savarankiškai mąstyti ir sąmoningai mokyti, taikyti žinias praktiškai.

Dirbdamas projektų metodu mokytojas vienu metu atlieka daug įvairių funkcijų. Pirmiausia jis *pateikia darbui reikiamą medžiagą*. Taip pat mokytojas *planuoja veiklą*, kurios tikslas, kaip jau aptarėme anksčiau, – ne tik tobulinti mokymąsi, bet ir sukurti projektiniam darbui tinkamą klimatą. Mokinių pajėgumas mokyti skiriasi, todėl mokytojas turėtų diferencijuoti moksleiviams pateikiamas užduotis, duoti jų gebėjimus, gabumus ir polinkius atitinkantį krūvį.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad pagrindinės mokytojo funkcijos dirbant projektų metodu – padėti mokiniams pereiti nuo darbo su visa klase sąlygų prie komandinio darbo ir padėti mokinių grupėms atlikti savo darbą. Mokytojas turi ne vadovauti, bet visą numatytą laiką padėti mokiniams dirbti kartu, neskirdamas to laiko mokomajai medžiagai dėstyti ir demonstruoti. Panaudodamas ugdymo projektus mokytojas imasi *padėjėjo* vaidmens.

Projektiniam darbui turi vadovauti jo dalyviai, nes šio darbo tikslas – ne perduoti protingesnių ir labiau patyrusių mokytojų turimas žinias mokiniams, o atvirkščiai – pažinti pasirinktą tikrovės reiškinį. Žmonės, susitarę kartu vykdyti projektą, turi būti nusiteikę tapti jo vadovais, taip pat joks dalyvis – nei mokytojas, nei mokinys – neturi imtis autoriteto vaidmens nei grupėje, nei už jos ribų: visi sprendimai turi būti priimami demokratiškai. Vadinasi, projektų metodas ugdymo procese taip pat keičia mokytojo ir mokinio bendravimo stilių. Mokytojas pirmiausia yra *konsultantas*, darbų rezultatai jam, kaip ir moksleiviams, taip pat gali būti netikėti.

Organizuodamas mokymą pasitelkus ugdymo projektus, mokytojas turi stengtis ne-siūlyti savo nuomonės ir sprendimo būdų, kitaip tariant, siekti liktis nuošalyje. Kartu reikia pažymėti, kad mokytojas projektinio darbo metu atlieka *administratoriaus* vaidmenį, nes turi aiškiai nusakyti, ko tikisi iš mokinių, kokie jo lūkesčiai. Parinkdamas medžiagą projektiniam darbui, sukurdamas tinkamą aplinką ir bendradarbiaudamas su mokiniais, mokytojas tampa projekto *dalyviu*. Šis vaidmuo labai svarbus, nes tik pats dalyvaudamas mokytojas galės pakreipti projektą tinkama linkme arba parodyti tas jo strategijas, kurios mokiniams bus priimtinos. Taip mokytojas kuria savitarpio pasitikėjimo ir paramos atmosferą, kuri garantuoja sėkmingą ir rezultatyvią veiklą.

Organizuodamas projektų metodą mokymo procese, mokytojas tampa *stebėtoju* ir *vertintoju*. Projektų metu moksleiviai išreiškia vidinius poreikius ir intelektualinius gebėjimus. Tokį elgesį interpretuodamas mokytojas gali geriau pažinti vaiką, suprasti jo jausmus, emocijas ir reikmes. Taip projektinis darbas sudaro palankias sąlygas pažinti mokinius, diagnozuoti jų elgesį ir gebėjimus. Mokytojas ne tik vertina mokinių žinias ir mokėjimą, bet kartu ir stebi bei vertina mokymosi procesą. Vadinasi, dar viena projektų metodo taikymo pamokoje sąlyga – *suprastas ir tinkamai pasirinktas mokytojo vaidmuo*.

Organizuojant projektinį darbą, mokytojui būtina laikytis nuostatos, kad ugdymo centras yra mokinys, įgyjantis patirties per praktinę veiklą, o pedagogas yra jo bendradarbis, kolega ir padėjėjas. Svarbu neužmiršti, kad kiekvienas projektas turi būti užbaigtas, aptarta ir įvertinta jo veikla.

Iki galo atliktas projektinis darbas susideda iš aštuonių–devynių dalių.

Įvadas. Šio etapo tikslas – suteikti projekto dalyviams žinių apie projektinį darbą, sudominti juos ir paskatinti dirbti, kartu nustatant tolesnės veiklos rėmus.

Projekto temos parinkimas. Aptariama, kokios problemos bus tiriamos, projekto dalyviai pasidalija į grupes. Šiame etape darbas vyksta taip: pasirinkus temą, kiekvienas grupės narys papasakoja, ką apie ją žino arba mano, kad žino. Visi pasiūlymai ir idėjos užrašomi. Šiuo momentu labai svarbu, kad mintys būtų išsakomos laisvai, nė viena jų nebūtų atmesta ar išjuokta. Visos idėjos dabar lygiai vertingos. Kai visos mintys išsakomos, ateina laikas rinktis ir apriboti projektą. Reikia nustatyti pagrindinius jo eigos rėmus. Šiam žingsniui svarbu skirti pakankamai laiko. Patirtis rodo, kad šiuo metu sugaištas laikas visada atsiperka, nes projekto dalyviams paaiškėja darbų apimtis, pasiekiamas tarpusavio susitarimas dėl darbo tikslo. Renkantis temą, būtina atsižvelgti į du pagrindinius dalykus: pasirinkimas turi atitikti projekto tikslą, tema turi būti realistišinė, t. y. svarbi ugdymo procesui ir įmanoma įgyvendinti per skirtą laiką, nepakenkiant kitiems mokomiesiems dalykams. Svarbu, kad pasirinktoji tema moksleiviams būtų įdomi. Taip pat dera pasižiūrėti, ar įmanoma išspręsti problemą, ar projektas turės apčiuopiamų rezultatų, kokių sąlygų reikia tyrimui atlikti, kokių gali atsirasti kliūčių, kokios papildomos informacijos reikia.

Projektinių darbų temų sritys

1. Kasdienis gyvenimas (šeimos, mokyklos, socialinės aplinkos aktualijos).
2. Profesinė sritis (gilinimasis į pasirinktą profesinę sritį, specialybę, naujų technologijų, informacinių ir verslo technologijų panaudojimas).
3. Regioniniai ypatumai (istorija, geografinė, nacionaliniai bruožai).
4. Kultūrinis palikimas (literatūra, kalba, dailė, muzika).
5. Politikos, ekonomikos ir ekologijos aktualijos.

Problemos apibrėžimas. Problemą galima suvokti kaip prieštaravimą tarp to, ką turime, ir to, ko norime, t. y. tarp tikrovės ir trokšamos situacijos. Norint problemą tiksliai apibrėžti, reikia gerai suprasti jos sudedamąsias dalis ir pagrindines priežastis.

Kiekviena projekto grupė apibrėžia ir sukonkretina spręstinas problemas ir išsiaiškina, kuo jų darbas bus naudingas. Problema apibrėžiama keliant klausimą ar teiginį, kurį vėliau reikės gilinti. Klausimai ir teiginiai turi būti kuo konkretesni.

Išsiaiškinus projekto problemą, svarbu labai aiškiai apibrėžti projekto tikslą – ką mokiniai privalo išmokti, kokius įgūdžius įvaldyti ir kokių rezultatų gauti. Tikslui pasiekti paprastai formuluojami konkretūs uždaviniai, vėliau jie konkretinami ir tikslinami.

Projekto tikslas yra bendriausias ir galutinis rezultatas, arba tai, ko siekiame. Nustatant projekto tikslus, apibrėžiama, ko bus siekiama įgyvendinant projektą (siekiama situacija ateityje). To pagrindu galima sukurti veiksmų planą šiems tikslams pasiekti.

Projekto uždaviniai – konkretūs, pamatuojami, nusakantys, kaip bus sprendžiama problema. Jie turi būti įvykdomi per apibrėžtą laiką.

Darbo planavimas. Projekto grupės rengiasi rinkti su spėjama projekto problema susijusią informaciją, susitaria, kaip organizuoti darbą, parengia reikalingas pagalbines priemones, susisiečia su projektui vykdyti reikalingais žmonėmis.

Projekto vykdymas. Siekiama įgyvendinti išsikeltus tikslus, praktiškai tikrinamos prielaidos ir planai. Gilinantis į darbo problematiką, atsakoma į klausimus, iškeltus apibrėžiant problemą. Šiame etape, remiantis teorija, turi būti atlikta išsamesnė pateiktų problemų analizė. Atsižvelgiant į jos rezultatus, formuluojami teoriškai ir praktiškai pagrįsti siūlymai problemai spręsti. Siūlymai įvertinami atsižvelgiant į atskirą asmenį, šeimą ar instituciją, visuomenę arba į visus šiuos punktus.

Išvada. Pateikiama visa projekto santrauka.

Rezultato pateikimas. Projekto grupės pristato savo darbo vaisius: raštišką ataskaitą, parodą, straipsnį laikraštyje, filmuotą medžiagą, viešą susirinkimą, akciją ir pan.

Darbo vertinimas. Gautus rezultatus pristato ir vertina pačios grupės arba tie, kuriuos projektas tiesiogiai liečia ar kurie gerai išmano projekte tiriamą sritį.

Tolesnis apdorojimas. Šiame etape grupė taiso klaidas ir netikslumus, apibrėžia projekto santykį su kitomis sritimis, iškelia naujas problemas, kurias būtų galima spręsti ateityje.

Projektų vadybos samprata

Projektų vadyba geriausiai panaudojama atliekant originalų darbą. Tai nereiškia, kad panašūs darbai iki tol nebuvo dirbami, bet rodo, kad čia dažniausiai atliekamas savitas darbas, užduotys daugiau ar mažiau skiriasi viena nuo kitos. Projektai gali būti grandioziniai ir smulkūs – apimantys vieno segmento įgyvendinimą. Taip pat projektų vadybą galima panaudoti identifikuojant institucijos darbo procesus, siekiant, kad jie būtų atliekami geriau, pigiau, sparčiau. Kiekvienas darbas gali tapti projektu, kai iškeliami specifiniai kokybiniai uždaviniai, kuriuos siekiama įgyvendinti per tam tikrą laikotarpį ir panaudojant tam tikrus išteklius.

Projekto užduotys paskirstomos atskiriems projekto vykdytojams, o vadovas prižiūri darbo eigą ir užtikrina galutinį projekto įgyvendinimą. Dažniausiai projektuose dalyvaujantys žmonės tas pačias funkcijas atlieka ir savo nuolatiniam darbe, vadovaujant vykdomajam personalui, o ne būtinai projekto vadovui. Projektinis darbas paprastai įterpiamas tada, kai tai palankiausia numatytam grafikui projekto plane.

Viena pagrindinių projektų vadovo funkcijų – palaikyti ryšį su projekto vykdytojais, kad numatyti darbai būtų atlikti pagal grafiką. Projektų vadyba gali gerokai pakelti darbo kokybę tam pasirengusiose institucijose. Tačiau būtina aiškiai apibrėžti norimą spręsti problemą ir naudą, kurios tikimasi.

Kuo tiksliau bus suformuluoti siektini rezultatai, tuo paprasčiau bus numatyti veiklos sritį, kuri apibrėžia projektą, jo įgyvendinimo strategiją ir laukiamas pasekmes. Kuo išsamiau projektas suplanuotas, tuo greičiau jis bus įgyvendintas, tuo tiksliau bus apskaičiuotas jo biudžetas ir sudaryti grafikai.

Viena iš pamatinių projektų vadybos idėjų yra preciziškas atsakomybės ir atskaitomybės nustatymas, padedantis nenutolti nuo terminų, išlaidų ir kokybės kriterijų. Todėl projekto vadovas paprastai prisiima ir finansininko vaidmenį – valdo projekto grafiką ir biudžetą, tačiau jokių būdu ne techninius, žmonių ar kitokius išteklius, reikalingus atlikti projektui.

Paprasčiausia projektų vadybos forma yra pastangos suderinti veiklą racionaliausiu ir logiškiausiu būdu. Geriausiai tai iliustruoja modelis „planuok–atlik–įvertink“. Šioje sekoje planavimas eina pirma veiklos, o veiklos rezultatai vertinami klausiant, ar atlikome tai, ką planavome, ar atlikome taip, kaip planavome, ką ateityje turėtume daryti kitaip. Derėtų atkreipti dėmesį į veiklos įvertinimą – dažnai šis etapas praleidžiamas, tada klaidos nuolat kartojamos.

Pirmiausia apibrėžiamas tikslas – numatomas rezultatas, kurio siekiama. Nustatant projekto tikslus, suformuluojama tai, ko bus siekiama jį įgyvendinant (siekiama situacija ateityje). To pagrindu galima kurti veiksmų planą šiems tikslams pasiekti. Šį procesą galima laikyti į objektą orientuotu planavimu. Kai tikslai aiškūs, nesunku nustatyti geriausius įgyvendinimo veiksmus, išmatuoti projekto vyksmą. Įgyvendinimo metu projekto procesas yra tikrinamas siekiant išsiaiškinti, ar projekto eiga nukreipta pasirinkto tikslo link. Jei taip nėra, imamasi koregavimo veiksmų. Minėtasis procesas vadinamas į tikslą nukreiptu valdymu.

Tada sudaromas planas iškeltam tikslui pasiekti. Pradėjus įgyvendinti projektą, būtina nuolat stebėti ir reguliuoti jo įgyvendinimo procesą, nes projektas daromas ateičiai. Sunku numatyti, kaip gali keistis jo vykdymo sąlygos.

Rengiant projektą pirmiausia iškeliamas tikslas ir apibrėžiamos ribos, tik tuomet galima planuoti darbus ir reikalingus išteklius. Rezultatas, kurį norima pasiekti, visuomet vertinamas pagal trukmės, kainos ir kokybės kriterijus. Norint pasiekti kokį nors tikslą, gauti kokį nors rezultatą, reikia atlikti tam tikrus darbus. Sudarant projekto struktūrą, apibrėžiama, ką ir kodėl reikia padaryti, kad būtų gautas norimas rezultatas.

Vien iškelti tikslus nepakanka. Labai svarbu nustatyti, kaip bus vertinamas procesas ir tai, kas pasiekta. Kad tikslai būtų įvertinti, juos reikia sugrupuoti su pasirinktais rodikliais, pagal kuriuos bus galima rinkti informaciją apie tikslų įvertinimą. Tuo pačiu metu turi būti nustatytos ir kriterijų matavimo priemonės.

Suformuluoti rodikliai turi tenkinti kiekybės, kokybės ir laiko kriterijus. Todėl rodiklius galima nustatyti keturiais etapais:

- apibrėžiant rodiklį – pavyzdžiui, pagerėjo mokymo padėtis;
- nustatant kokybę – pavyzdžiui, kaip padidėjo moksleivių aktyvumas pamokoje;
- nustatant kiekį – pavyzdžiui, aktyviau dalyvaujančiųjų pamokoje mokinių skaičius padidėjo nuo 10 iki 20;
- numatant laiką – pavyzdžiui, per trimestrą aktyviau dalyvaujančiųjų pamokoje mokinių skaičius padidėjo nuo 10 iki 20.

Kriterijus reikia parinkti labai atidžiai – jie turi būti tiesiogiai susiję su tikslu, t. y. turi aiškiai nurodyti, ar tikslas pasiektas, ar ne. Dažnai žmonės nevienodai įsivaizduoja, kaip projektas bus vykdomas ir ko bus siekiama. Todėl kai projektą rengia ir įgyvendina atskiri žmonės, kurie įvairiai interpretuoja jo tikslus, rezultatai gali būti nenusipėjami. Nustačius projekto vertinimo kriterijus galima aiškiai nurodyti, kokie yra tikslai, užtikrinti, ar jie yra realūs, turi tam tikras savybes ir yra išmatuojami.

Nustačius rodiklius svarbu numatyti, kaip ir kokiomis priemonėmis bus renkama informacija projekto tikslams įvertinti. Tai padės suvokti, ar rodiklis iš tikrųjų yra išmatuojamas pasirinktu laiku, turimais ištekliais ir pastangomis. Rodiklių matavimas apima:

- formos, kaip bus renkama informacija, nustatymą (ataskaita, projekto įrašai, oficialioji statistika);
- numatymą, kas rinks informaciją;
- kaip dažnai tai bus daroma (kas mėnesį, ketvirtį, metus).

Visi projekto dalyviai suinteresuoti išvengti projekto žlugimo arba nuostolių. Tačiau niekas negali garantuoti, kad projektas bus sėkmingai įgyvendintas, todėl kiekvienam projektui pripažįstama rizikos galimybė.

Visi projektai grindžiami išsamiu planavimu. Kuo planas išsamesnis, tuo geriau numatyti darbo procesai. Tai įgalina išskirti nereikalingą veiklą, kurios metu viskas gali sustoti, ar nelogiškus veiksmus, kurie trikdo darbo eigą.

Pavyzdžiui, planavimo procesas vadinamas pirmumo metodu, jei numatomi darbai plane išdėstomi trejopai:

- 1) vieni darbai turi būti atlikti pirma kitų;
- 2) kai kurių darbų negalima pradėti prieš tai nepradėjus ar nepabaigus kitų;
- 3) kai kuriuos darbus galima atlikti vienu metu.

Pirmumo metodas rekomenduojamas ir todėl, kad yra paprastas, lengvai panaudojamas, nesunkiai išmokomas, visiems suprantamas, universaliai pritaikomas.

Planuojant pirmiausia reikėtų apibrėžti svarbiausius projekto darbus, tada sujungti juos su antračiais veiksmais ar renginiais. Taip tarsi sukuriamas žemėlapis, kur pagrindiniai darbai yra lyg gairės, pagal kurias galima pasitikrinti, ar terminai ir išlaidos atitinka projekto planą.

Projekto vadovas turi prižiūrėti plano vykdymą trumpai informuodamas apie tai personalą, kviesdamas susirinkimus arba kitaip bendraudamas su projekto vykdytojais. Planas turi atspindėti iš tikrųjų vykstančius darbus, kitaip jis neturi vertės. Jei projekto grafikas pasikeičia, tai turi atsispindėti ir plane.

Vadinasi, kad projektas vyktų, projekto vadovas turi:

- nustatyti projekto tikslus ir rezultatus;
- sudaryti projekto rengimo ir vykdymo planą;
- organizuoti išteklius;
- planuoti personalą;
- nustatyti rezultatų kontrolės lygį;
- apibrėžti veiklos taisykles;
- motyvuoti projektą rengiantį ir vykdančią personalą;
- pasiūlyti inovacinių idėjų;
- išlikti lankstus.

Projektų vadyba pirmiausia yra būdas geriau, sparčiau, pigiau įgyvendinti organizacijos tikslus, iškelti terminus, kaštus ir kokybę kaip pagrindinius organizacijos funkcionavimo kriterijus, sukurti informacijos srautus, įgalinančius veiksmingai bendradarbiauti, tiksliai atkartoti tam tikrus veiksmus ir rentabiliai dirbti.

Projektas – tai bet kokia veiksmų ir užduočių seka, turinti:

- tam tikrus tikslus, kuriuos pasiekti galima suformulavus tam tikrus uždavinius;
- apibrėžtą pradžią ir pabaigą;
- nustatytą finansavimą;
- jai įgyvendinti reikalingus išteklius.

Kita vertus, galima sakyti, kad projekto vadyba apima projekto planavimą ir stebėseną:

1. Projekto planavimas:

- darbo sąlygų apibrėžimas;
- darbo kokybės apibrėžimas;
- reikiamų išteklių apibrėžimas.

2. Projekto stebėseną:

- proceso stebėseną;
- to, kas vyksta, ir to, kas numatyta, lyginimas;
- projekto poveikio analizę;
- veiksmų koregavimas pagal situaciją.

Kad projektas sėkmingai valdomas, galima sakyti tada, kai jo tikslai buvo pasiekti laiku, neviršijus numatytų išlaidų, tinkamai atlikus veiksmus, kai tinkama kokybė ir technologinis lygis.

Projektų vadybos nauda:

- apibrėžiamos funkcijos, pasiskirstoma atsakomybė;
- už visus veiksmus atsiskaitoma nustatytu laiku nepriklausomai nuo personalo kaitos;
- sumažėja poreikis nuolat atsiskaityti;
- nustatomi galutiniai darbo grafiko terminai;
- nustatoma veiksmų suderinamumo metodologija;
- apibrėžiama veiksmų eiga;
- anksčiau nustatomi veiksmų neatitikimai ar problemos, kuriuos galima taisyti iš karto;
- geriau apskaičiuojamos galimybės planuojant veiksmus;
- galima numatyti, kada tikslai nebus pasiekti.

Todėl **projektų vadybą** galima apibrėžti kaip organizacijos ar institucijos išteklių planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę trumpalaikiams organizacijos tikslams pasiekti.

Klasikinė vadyba apima penkias funkcijas – planavimą, organizavimą, personalo formavimą, kontrolę ir vadovavimą. Iš apibrėžimo matyti, kad projektų vadybai nepriskiriama personalo funkcija formavimo. Projektų vadovas turi teisę reikalauti papildomų išteklių, bet galutinis sprendimas šiuo klausimu priklauso nuo pagrindinių vadovų.

Projektų vadybą galima pavaizduoti 2 paveiksle pateikta schema.

2 PAV. **Projektų vadybos schema**

Iš šios schemos matyti, jog projektų valdymas reikalingas tam, kad būtų valdomi arba kontroliuojami institucijos ištekliai siekiant per numatytą laiką, esant nustatytiems finansiniams ištekliams, numatytoms sąlygoms ir metodikai, atlikti nustatytus veiksmus. Laikas, kaina ir veiksmas yra sudedamosios projekto dalys. Jei projektas orientuotas į išorinę aplinką, būtina užmegzti gerus santykius su konkrečia tiksline auditorija. Projektą finansuojantis fondas turi matyti, kad projektas bus įgyvendintas laiku, esant nustatytai kainai ir veiksams. Todėl labai svarbu numatyti projekto tikslinę auditoriją, kokie santykiai su ja jau užmegzti, o kokie bus užmegzti įgyvendinant projektą.

Rengiamo projekto ir jo įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo daugybės veiksnių:

- pasirinkto laikotarpio;
- tinkamai nustatytos įgyvendinimo kainos;
- tinkamai pasirinktų veiksmų ir jų detalizavimo;
- pasirinktos tikslinės auditorijos, santykių su ja ir jos reakcijos;
- galimybės prisitaikyti prie pokyčių;
- netrukdomai vykstančio pagrindinio organizacijos darbo;
- jei įgyvendinant nekeičiama organizacijos kultūra.

Vienas iš pagrindinių projekto požymių – gebėjimas prisitaikyti prie pokyčių. Neatsižvelgus į nuolat besikeičiantį požiūrį ir situaciją, projektas sužlugs. Pokyčiai pasikeitus požiūriui turi būti sumažinti iki minimumo, suderinti su projekto vadovu ir potencialiu vartotoju ar klientu bei jų patvirtinti.

Vykdomas projektas neturi trikdyti pagrindinio darbo organizacijoje. Daugelis projektų vadovų pradėtą diegti projektą nori išskirti iš kitų organizacijos darbų arba ir visiškai nesieja jo su organizacija. Projekto vadovai turi vadovautis bendrosiomis organizacijos taisyklėmis.

Projektų vadyba – tai procesas siekiant įgyvendinti projekto tikslus remiantis esama organizacijos struktūra. Projektų vadyba pritaikoma bet kokiai veiklai, turinčiai siektiną tikslą. Vadinsi, šios vadybos ypatumai taikytini ir ugdymo projektų vadybai.

Klausimai ir užduotys

Klausimai

1. Kas yra projektas ir kuo jis skiriasi nuo kitų veiklos formų?
2. Pagrindinės projekto charakteristikos.
3. Projekto struktūra ir pagrindiniai etapai.
4. Mokytojo vaidmuo ugdymo projektuose.
5. Mokinių vaidmuo ugdymo projektuose.
6. Projektinių grupių sudarymo ypatumai.
7. Projektinio darbo privalumai ir trūkumai.
8. Visuomeninis projektų vaidmuo.
9. Ugdomasis projektų vaidmuo.

Užduotys

1. Išklaušę teorinę paskaitą, poromis aptarkite projekto sampratą ir ciklą, išskirkite projektinės veiklos ugdymo procese ypatumus.
2. Remdamiesi darbo projektų metodu, kartu su partneriu aptarkite ugdymo projekto panaudojimo mokykloje pranašumus ir trūkumus.
3. Perskaitykite ir kartu su partneriu įvertinkite šias problemų formuluotes:

Problema ta, kad neturime pakankamai lėšų projektui įgyvendinti.

Penktadalį X savivaldybės neįgaliųjų bendruomenės sudaro jaunimas, kurio integracija yra ribota. Šiems žmonėms reikia papildomos informacijos apie galimybes integruotis, prisitaikyti ir gyventi visavertį gyvenimą esamomis sąlygomis. Jauniems neįgaliems žmonėms sunku susitaikyti su negale, todėl būtina sudaryti jiems tokias sąlygas, kad galėtų atskleisti savo gebėjimus, patikėtų savo galimybėmis, nugalėtų psichologinius sunkumus ir patys pradėtų rūpintis savo sveikata, užimtumu, aktyviai dalyvautų visuomenės gyvenime.

Mūsų šalyje nėra organizacijos, kuri piliečius, nevyriausybinės organizacijas, savivaldybes ir politines partijas konsultuotų žmogaus teisių klausimais. Tai sudaro sąlygas nekompetentingiems žmonėms teikti piliečiams klaidingą informaciją. Taip iškraipoma ir ignoruojama ne tik teisinė sistema, bet ir visa visuomenė.

Šiuo metu 11–12 klasių moksleiviams yra privaloma meninė saviraiška, kuri iki šiol buvo realizuojama būreliuose. Šis būdas tapo mažai veiksmingas, todėl nuspręsta meninę saviraišką įgyvendinti bendru dailės, muzikos, technologijų, scenografijos ir vaidybos sričių projektu, kurį ketinama sujungti į vieną bendrą menų branduolį, t. y. projektą „Menų fabrikas“, kuris suteiks daugiau naujų galimybių meninei raiškai.

Vykdam švietimo reformą kinta tiek pedagogų kvalifikacijos kėlimo forma, tiek turinys. Gausėja iniciatyvų, naujovės bandomos praktiškai, kyla darbo organizavimo ir kvalifikacijos kėlimo programų kokybės klausimų, kurių neišsprendus būtų sudėtinga tolesnė kvalifikacijos kėlimo sistemos kaita. Viena iš svarbiausių problemų – nėra bendrų reikalavimų kvalifikacijos programų klausytojams įvertinti.

Tradicinę švietimo sistemą apibūdina autoritarinis mokyklos valdymas, mokymasis, paremtas žinių įsiminimu, autoritarinis mokytojo vaidmuo, griežta pamokos struktūra, griežtai nustatyti mokymo planai ir programos. Teoriškai gyvuoja ir alternatyvios mokymo sistemos. Keletas mokyklų taiko alternatyvius mokymo metodus, paremtus J. Piaget, Hugheso ir kt. švietėjų kognityviąja taksonomija. Šios mokyklos reprezentuoja tam tikrą pažangą, tačiau jos nepriima visuomenės principų.

Integruojant specialiųjų poreikių vaikus bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams kyla daug sprendimų klausimų. Svarbiausias dalykas – mokytojams stinga žinių, įgalinančių organizuoti darbą su tokiais vaikais. Neretai mokytojai dirba be jokio teorinio ir praktinio pasirengimo, mokykloms trūksta specialistų, galinčių padėti mokytojams, vaikams.

X vidurinėje mokykloje šiuo metu mokosi 850 moksleivių. Ketvirtadalis jų turi elgesio ir mokymosi problemų. Dauguma jų nelanko mokyklos, geria, rūko, vartoja toksines medžiagas, todėl yra įtraukti į rizikos grupės vaikų sąrašus. Asocialiose šeimose augantiems vaikams stinga motyvacijos mokytis, jie auga tinkamų ugdymo sąlygų neturinčioje aplinkoje, nemoka bendrauti su bendraamžiais, jiems nėra įdiegta elementarių higienos ir sveikatos normų, todėl laikui bėgant jie papildo socialinės atskirties žmonių grupę.

4. Poromis analizuodami tekstus, aptarkite projekto valdymo galimybes ir parenkite ugdymo projektų vadybos mokykloje schemą.
5. Dirbdami mažomis grupėmis, parenkite ugdymo projekto apmatų ir užpildykite lentelę „Projekto rengimo schema“.

1 LENTELĖ. **Projekto rengimo schema**

Projekto tema	
Problemų apibrėžimas	
Projekto tikslai	
Projekto uždaviniai	
Projektinio darbo planas	
Rezultato pateikimas	
Projekto įvertinimas	

6. Mažose ekspertų (3–4 dalykų mokytojų) grupėse pristatykite parengtą projektą ir aptarkite dalykų integracijos galimybes jį įgyvendinant. Pateikite siūlymų.

Literatūra

1. *A Guide to the Project Management Body Knowledge*. Project Management Institute, 1996.
2. Adams D., Hamm M., *New Designs for Teaching and Learning: Promoting Active Learning in Tomorrow's Schools*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1994.
3. *Artyn vaiko*. Knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams. Vilnius: Polilogas, 1998.
4. Burke R., *Project Management: Planing and Control Techniques*. Chichester: Wiley, 2001.
5. Burton C., Micael N., *A Practical Guide to Project Management. How to Make it Work in Your Organisation*. London: Kogan Page, 1994.
6. Damašienė V., *Valdymo pagrindai*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2002.
7. Fried-Booth D. L., *Project Work*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
8. Keenan K., *Kaip spręsti problemas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
9. Kučinskienė R., Kučinskas V., *Socialinių projektų rengimas ir valdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
10. *Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2001.
11. Tamošiūnas T., *Projektų metodas ugdymo praktikoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.

3 modulis

KLASĖS KOLEKTYVO TELKIMAS

APIMTIS (akad. val.)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
6	12	18

TIKSLINĖ GRUPĖ

Programa skirta visų dalykų mokytojams ir klasės auklėtojams, dirbantiems su įvairaus amžiaus, įvairių gebėjimų mokiniais.

ANOTACIJA

Atlikus vengiančių lankyti mokyklą mokinių poreikių tyrimą, paaiškėjo, jog pamokas jie dažnai praleidinėja dėl to, kad nejaukiai jaučiasi tarp draugų, savo klasėje. Tarp mokinių dažni patyčių, psichologinio ir fizinio smurto atvejai, bendramoksliai tyčiojasi iš aprangos, išvaizdos, trūkstant vienokių ar kitokių gabumų ir pan. Norėdami pritapti, išvengti patyčių ar smurto, skriaudžiami vaikai dažnai seka blogu draugų elgesiu. Reikia didelių klasės auklėtojo, visų klasėje dirbančių mokytojų, pačių mokinių pastangų, kad klasės kolektyvas taptų vieningas, vaikai palaikytų vienas kitą, kad kiekvienas nepriklausomai nuo gabumų, aprangos, gyvenimo būdo, materialinės padėties klasėje jaustųsi esąs lygiavertis kolektyvo narys. Vien gerų norų nepakanka. Mokytojams trūksta žinių ir gebėjimų, kaip pagerinti kolektyvo mikroklimatą, sutelkti mokinius mokytis.

Programa „Klasės kolektyvo telkimas“ siekiama prisidėti prie šių problemų sprendimo, padėti naujai pažvelgti į mokomųjų dalykų ugdymo turinį, rasti naujų praktinių mokymosi strategijų. Šioje programoje ypač pabrėžiamas mokymosi bendradarbiaujant strategijos taikymas pamokoje siekiant ugdyti socialines moksleivių kompetencijas, skatinti jų motyvaciją mokytis. Programoje ypatingas dėmesys skiriamas pamokos, parengtos pagal mokymosi bendradarbiaujant principus, planavimo ir organizavimo, taip pat vertinimo įgūdžiams ugdyti. Programos dalyviai turės galimybę pristatyti savo parengtus pamokų planus, aptarti juos su kolegomis, pasidalyti patirtimi.

TIKSLAI

- Suteikti pedagogams žinių ir gebėjimų, kurių reikia vertinant, planuojant ir veikiant klasės mikroklimato kaitą.
- Sudaryti sąlygas susipažinti su kompetencijomis, būtinomis pedagogui, norinčiam taikyti klasėje mokymosi bendradarbiaujant strategiją, ir bandyti tas kompetencijas pritaikyti.

UŽDAVINIAI

1. Suteikti žinių apie mokinių stebėjimo pamokų metu būdus, ugdyti gebėjimą objektyviai įvertinti klasės mikroklimatą ir įvardyti priežastis, skatinančias kolektyve nesutarimus.
2. Suteikti žinių ir ugdyti gebėjimą taikyti klasėje individualizavimo ir diferencijavimo metodus.
3. Išmokyti taikyti pamokoje mokymosi bendradarbiaujant metodus, skatinančius mokinius bendrauti ir bendradarbiauti.
4. Skatinti pedagogus rengti mokymosi bendradarbiaujant strategija paremtas mokymosi programas ir pamokų planus.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

- Žinos mokinių stebėjimo pamokų metu būdus.
- Supras objektyvaus klasės mikroklimato įvertinimo svarbą ugdymo proceso veiksmingumui.
- Gebės nustatyti priežastis, sukeliančias klasės kolektyve nesutarimus.
- Išmoks taikyti klasėje individualizavimo ir diferencijavimo metodus.
- Gebės taikyti pamokoje mokymosi bendradarbiaujant metodus, skatinančius mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą.
- Gebės rengti mokymosi bendradarbiaujant strategija paremtas mokymosi programas ir pamokų planus.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Valandų skaičius
1.	Efektyvus darbas klasėje. Individualizavimas ir diferencijavimas pamokoje – mokinių motyvacijos skatinimo garantija	6
1.1.	<i>Ugdymo turinio sudedamosios dalys ir jų taikymas įvairių gebėjimų, polinkių ir poreikių mokiniams</i>	2
1.2.	<i>Mokinių pažinimas – ugdymo diferencijavimo ir individualizavimo sąlyga</i>	2
1.3.	<i>Ugdymo diferencijavimo ir individualizavimo tikslai, uždaviniai ir būdai</i>	2
2.	Mokinių stebėjimas, jų elgesio vertinimas ir mikroklimatą gerinančių strategijų numatymas	4
2.1.	<i>Mokinių stebėjimo pamokoje reikšmė ir būdai, jų taikymo sunkumai</i>	1,5
2.2.	<i>Mokyti padedančio mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo vaidmuo pritaikant ugdymo turinį</i>	1,5
2.3.	<i>Mokytojų savos praktikos refleksija ir gerosios patirties išryškėjimas</i>	1
3.	Mokymosi bendradarbiaujant strategija, jos taikymo klasėje būdai. Mokytojo vaidmuo mokantis bendradarbiaujant. Akademinių ir socialinių mokymosi uždavinių formulavimas	8
3.1.	<i>Mokymasis bendradarbiaujant – principai, nuostatos, metodai</i>	1
3.2.	<i>Mokymosi bendradarbiaujant vaidmuo ugdant akademinius ir socialinius įgūdžius</i>	2
3.3.	<i>Praktiniai mokymosi bendradarbiaujant metodų taikymo pavyzdžiai</i>	4
3.4.	<i>Mokytojo vaidmuo planuojant, organizuojant ir įgyvendinant mokymosi bendradarbiaujant veiklą</i>	1
4.	Mokymosi bendradarbiaujant strategija grįstų pamokos planų rengimas ir vertinimas	6

4.1.	<i>Pamokos planavimas, jo vaidmuo numatant ir įgyvendinant ilgalaikius mokymo (-si) tikslus</i>	1,5
4.2.	<i>Plano struktūra ir uždavinių formulavimas taikant mokymosi bendradarbiaujant strategiją</i>	1,5
4.3.	Vertinimo planavimas ir realizavimas mokymosi bendradarbiaujant pamokose	2
4.4.	Refleksijos vaidmuo mokant ir mokantis	1

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

MODULIO AUTORĖS

Eglė Pranckūnienė, VšĮ Mokyklų tobulinimo centras ir asociacija „Naujos Jungtys“
Marina Vildžiūnienė, VšĮ Mokyklų tobulinimo centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Literatūra

1. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas*. Vilnius, 2003.
2. Bennett B., Rolheiser-Bennett C. R., Stevahn L., *Mokymasis bendradarbiaujant: kur jausmai ir protas susitinka*. Vilnius: Garnelis, 2000.
3. DuFour R., Eaker R., *Professional Learning Communities at Work*. NES, Bloomington, Indiana, 1998.
4. *Gebėjimų ir kompetencijų ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*. Seminaro medžiaga.
5. Guskey R. Thomas, *Profesinio tobulinimosi vertinimas*. Vilnius: Garnelis, 2004.
6. Johnson W. D., Johnson R. T., *Learning Together and Alone. Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. Allyn and Bacon, 1991.
7. Laužackas R., Stasiūnaitienė E., Teresevičienė M., *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Kaunas: Vytauto didžiojo universiteto leidykla, 2005.
8. *Mokymasis bendradarbiaujant*. Seminaro medžiaga.
9. Motiejūnienė E., Pranckūnienė E., Vildžiūnienė M., Šuminienė A., *LRV mokyklų tobulinimo programos A komponento „Mokymo ir mokymosi sąlygų tobulinimas“ mokymo medžiaga*.
10. Pranckūnienė E., Vildžiūnienė M., Motiejūnienė E. (sud.), *Sėkmingo mokymosi link – MTP programos A komponento dalinio komponento „Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas“ I etapo patirtis (2002–2004 metai)*. Vilnius: ŠMM, 2005.
11. *Siekiantiems profesinio meistriškumo*. VDU Švietimo studijų centro seminarų ciklo medžiaga.
12. *Ugdymo turinio konkretinimas mokykloje*. Seminaro medžiaga.

4 modulis

VAIKO POREIKIŲ PAŽINIMAS, BENDRAVIMO SU VAIKU IR KONFLIKTŲ VALDYMO ĮGŪDŽIŲ TOBULINIMAS

APIMTIS (*akad. val.*)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
6	12	18

TIKSLINĖ GRUPĖ

Programa skirta bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams.

ANOTACIJA

Viena aktualiausių šiandienos švietimo sistemos problemų – vaikų vengimas lankyti mokyklą. Dažniausiai literatūroje išskiriamos keturios mokyklos nelankymo priežasčių grupės: 1) asmeninės (psichosocialinės, psichinės elgsenos, fizinės); 2) mokymo proceso (mokymo programos, mokymo stilius) ir institucinės (mokyklos klimatas, mokymo organizavimas); 3) šeimos (šeimos struktūra, statusas, funkcijos); 4) bendruomenės ir visuomenės normos, vertybės. Tačiau vaiko elgseną, sprendimą nelankyti mokyklos lemia keletas veiksnių konfigūracija. Kaip parodė 2003 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos bei Vilniaus pedagoginio universiteto atliktas tyrimas „Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys“, vienas iš reikšmingų veiksnių yra mokinių ir mokytojų tarpusavio santykių eiga.

Mokytojų ir rizikos grupės mokinių santykiai dažniausiai reiškiasi agresyvia mokinių laikysena, mokinių kritika ir abipuse frustracija. Komunikacinį atstumą tarp mokytojų ir mokinių dažniausiai lemia neigiamas požiūris, problemos prisitaikant prie rizikos grupės vaikų. Pedagogams sunku nubrėžti šių vaikų pasiekimus, pritaikyti konstruktyvius aktyviusius metodus su teigiamu grįžtamuoju ryšiu, t. y. jie dažnai nėra pasirengę tenkinti tokių mokinių poreikių. Konfliktiniai pedagogų ir mokinių santykiai sunkiai kontroliuojami ir turi daug neigiamų padarinių, dažnai jie būna nekonstruktyvūs: mokytojai užima vyraujančią poziciją, turi institucines galias, mokiniai laikosi protesto pozicijos (bėga iš pamokų, triukšmauja ir t. t.).

Mokinių poreikių pažinimas, įvertinimas padeda lengviau suprasti mokinių elgesį, susijusį su mokyklos nelankymu, ieškoti konfliktinės elgsenos priežasčių ir paaiškinimo. Pedagogai gali įvaldyti bendradarbiavimo strategiją ir pasinaudoti ja kaip veiksminga rizikos grupės mokinių kontrolės forma.

Ši programa padės pedagogams išsiaiškinti, kaip užtikrinti, kad mokymosi veikla tenkintų mokinių priklausymo, pagarbos, saviraiškos poreikius, skatinančius mokytis, kaip organizuoti ugdymo procesą, kad jis remtųsi dviejų suinteresuotų šalių bendradarbiavimu ir teigiama komunikacija.

TIKSLAI

Plėtoti pedagogų kompetencijas, padedančias tinkamai įvertinti ir tenkinti rizikos grupės mokinių poreikius, kurti veiksmingą mokytojo ir mokinio tarpusavio komunikacijos procesą, paremtą pagarba, teisingu vertinimu ir supratimu.

PROGRAMOS UŽDAVINIAI

1. Supažindinti pedagogus su vengiančių lankyti mokyklą mokinių problemomis ir poreikiais.
2. Ugdyti pedagogų gebėjimus, padedančius nustatyti vengiančių lankyti mokyklą mokinių poreikius.
3. Suteikti pedagogams žinių ir ugdyti jų gebėjimą analizuoti mokinių pažinimo sritis, taikyti vertinimo principus ir metodus.
4. Išanalizuoti komunikacinius mokymo proceso aspektus.
5. Išmokyti pedagogus konstruktyvaus bendradarbiavimo principų.
6. Suteikti žinių apie mokinių stebėjimo pamokoje būdus, ugdyti gebėjimą objektyviai įvertinti klasės mikroklimatą ir įvardyti priežastis, skatinančias kolektyve nesutarimus.
7. Suteikti žinių ir ugdyti gebėjimą taikyti klasėje individualizavimo ir diferencijavimo metodus.
8. Išmokyti taikyti pamokoje mokymosi bendradarbiaujant metodus, skatinančius mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

- Susipažins su mokinių, vengiančių lankyti mokyklą, poreikiais.
- Susipažins su komunikacijos proceso elementais.
- Gebės tinkamai įvertinti mokinių poreikius taikydami atitinkamus metodus.
- Gebės organizuoti veiksmingą komunikacijos procesą: taikys bendradarbiavimo strategijas, konstruktyviai spręs mokytojų ir mokinių konfliktus.
- Formuos savo pozityvesnę – paremtą pagalba, paskatinimu – požiūrį į vengiančius lankyti mokyklą mokinius.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Valandų skaičius
1.	Vengiančių lankyti mokyklą mokinių problemos, poreikiai	6
1.1.	<i>Mokinio tikslai mokykloje: mokymasis, pažinimas</i>	0,5
1.2.	<i>Vengiančių lankyti mokyklą mokinių problemos ir poreikiai</i>	1
1.3.	<i>Mokinio sėkmę laiduojantys veiksniai: veiksmingi mokymosi būdai ir jų panaudojimas</i>	2
1.4.	<i>Mokinių motyvaciją skatinantys metodai: vėluojančių, nereguliariai lankančių mokyklą, patiriančių nesėkmes mokinių stiprinimo būdai</i>	2,5
2.	Mokinių pažinimo sritys, vertinimo principai ir metodai	8
2.1.	<i>Pažinimo sritys</i>	1
2.2.	<i>Pažinimo metodai</i>	2
2.3.	<i>Metodikos, leidžiančios nustatyti mokinių mokymosi sunkumus, mokyklos nelankymo priežastis</i>	3
2.4.	<i>Mokinių savivertės metodikos</i>	2
3.	Komunikaciniai mokymo proceso aspektai	4
3.1.	<i>Komunikacijos proceso samprata. Mokytojo ir mokinio sąveika</i>	4
4.	Konstruktyvus bendradarbiavimo principai	6
4.1.	<i>Bendradarbiavimo ypatumai mokykloje</i>	2
4.2.	<i>Konfliktai ir jų sprendimo būdai</i>	4

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus mokymo (-si) modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

MODULIO AUTORĖS

Indrė Augutienė, VšĮ Jaunimo karjeros centras ir asociacija „Naujos Jungtys“
Rūta Janulaitienė, VšĮ Jaunimo karjeros centras ir asociacija „Naujos Jungtys“

Literatūra

1. Bagdonas A., „Mokinių stresas ir mokyklos baimė: turinys ir raiškos ypatumai“, *Pedagogika*, Nr. 68, p. 322–327.
2. Bennett B., Rolheiser-Bennett C. R., Stevahn L., *Mokymasis bendradarbiaujant: kur jausmai ir protas susitinka*. Vilnius: Garnelis, 2000.
3. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N., *Drauge su vaiku*. Psichologo patarimai tėvams. Vilnius, 2001.
4. Butkienė G., Kepalaitė A., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
5. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis, 2006.
6. Černius J., *Žmogaus vystymosi kelias*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006.
7. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra, 2000.
8. Geoff P., *Šiuolaikinis mokymas*. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto alba, 2006.
9. Giedrienė R., Monkevičienė O., *Kodėl nemėli mokykla?* Vadovas mokytojams, dirbantiems su mokymosi sunkumų turinčiais vaikais. Vilnius: Leidybos centras, 1995.
10. Jonynienė V. Ž., „Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje“, *Mokslo darbai. Socialinis darbas*, 2002, Nr. 2 (2), p. 24–37.
11. Rimm S. B., *Sumažėjusio pažangumo sindromas / priežastys ir gydymas*. Vilnius: Solertija, 1998.
12. Rupšienė L., *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
13. Targamadžė V., *Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas*. Kaunas: Technologija, 1999.
14. Teresevičienė M., Gedvilienė G., *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis, 1999.
15. Žukauskienė R., *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1998.

5 modulis

ELEKTRONINĖS MOKYKLOS LANKOMUMO KONTROLĖS IR APSKAITOS SISTEMOS ĮGYVENDINIMAS

APIMTIS (akad. val.)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
3	5	8

TIKSLINĖ GRUPĖ

- Švietimo skyrių darbuotojai, atsakingi už rajono mokyklų nelankymo apskaitą ir duomenų analizę.
- Mokyklos administracijos ir prevencinės grupės, atsakingos ir už mokyklos nelankymo problemos sprendimą, darbuotojai (administracijos atstovai, socialiniai darbuotojai, psichologai).
- Bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai.

ANOTACIJA

Lietuvos, kaip ir daugelio Vakarų šalių, švietimo sistema išgyvena kaitos būvį. Tebesitęsianti švietimo reforma ir jos svarbiausi elementai – mokyklos tinklo kaita, mokyklų finansavimo pokyčiai, mokymo turinio kaita, veiklos orientavimas į rezultatus – didina mokyklos kaip administravimo vieneto atskaitomybę ir įsipareigojimus. Tuo pat metu mokykla tampa alternatyviu vaiko globos institutu. Tėvų užimtumas, migracija, nemažas asocialių šeimų skaičius yra veiksniai, keičiantys mokyklos veiklos pobūdį. Palankias sąlygas nelankyti mokyklos dažnai sukuria netinkamas mokinių registravimas ir kontrolė. Teorinėse mokyklos nelankymo studijose dėmesys kreipiamas į tai, kad kontrolė turėtų būti visuotinė – apimanti ne tik registracinį, bet ir vadinamąjį poregistracinį lankomumo žymėjimą. Šiuo metu siūloma registravimą iš klasės lygmens perkelti į mokyklos lygmenį, t. y. informaciją kaupti, analizuoti ir skleisti centralizuotai. Svarbiausia tai, kad mokyklos lankomumo registrai gali būti susieti su rizikos vaikų ir su nuolatine mokyklos lankomumo stebėseną. Lankomumo registrus siūloma sujungti su tėvų informavimu, taip pat su pateisinamo ir nepateisinamo pamokų nelankymo ženklinimu. Be to, registravimas turėtų apimti ir vėlavimo į mokyklą ar pamokas kontrolę. Galiausiai registrų duomenys turi būti analizuojami, o apie juose užfiksuotą nepateisinamą mokyklos nelankymą informuojami pedagogai, specialiosios komandos, administracija, atsakinga už šios problemos sprendimą. Beje, kalbant apie inovacijas, galima pažymėti, kad dalis Vakarų mokyklų registrų valdymui pasitelkia informacines technologijas. Tai itin naudinga tėvams, kurie gali internetu prisijungti prie duomenų bazės arba būti žinutėmis informuojami apie jų vaikų praleistas pamokas.

Ši programa suformuos dirbančių žmonių gebėjimus, išmokys dirbti su elektronine mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos registravimo sistema.

TIKSLAI

Programos tikslas – padėti pritaikyti elektroninę mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos programą bei suformuoti darbo su ja įgūdžius.

UŽDAVINIAI

1. Supažindinti su mokyklos lankomumo apskaitos, elektroninių dienynų programų taikymo gerąja praktika ir problemomis.
2. Padėti parengti programos pritaikymo planus (mokyklos ir švietimo skyriai).
3. Aptarti ir padėti parengti mokinių apskaitos ir prevencinio darbo remiantis elektronine sistema tvarką ir tai apibūtinančius dokumentus.
4. Išmokyti dirbti su mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos registravimo elektronine sistema.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

- Plėtos profesinę ir veiklos organizavimo kompetencijas įgyjant žinių ir supratimo apie pamokų lankomumo apskaitą, jos organizavimo ir valdymo būdus.
- Plėtos darbo su lankomumo apskaitos programa, lankomumo apskaitos duomenų analizės, jų panaudojimo prevenciniame darbe įgūdžius.
- Plėtos dalyvių vertybines, profesines ir organizacinės veiklos nuostatas ugdant požiūrį į darbą su prevencinėmis priemonėmis, jų duomenų panaudojimu.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Metodinės medžiagos konspektas, dalomoji medžiaga dirbti seminaro metu, daugialypė terpė.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Valandų skaičius
1.	Mokyklos lankomumo registravimo, apskaitos ir kontrolės sistemos	1
1.1.	<i>Mokyklos lankomumo registravimo, apskaitos ir kontrolės sistemų charakteristikų aptarimas. Mokyklos lankomumo apskaitos principai, kriterijai</i>	0,5
1.2.	<i>Mokyklos lankomumo kontrolės ir apskaitos sistemų taikymo problemos (neigiamų praktikų pavyzdžiai)</i>	0,5
2.	Palankios aplinkos mokyklos lankomumo sistemoms įgyvendinti sukūrimas	2
3.	Elektroninis nelankomų pamokų registravimas	3
3.1.	<i>Duomenų atranka ir sumavimas (procedūrų ir praktinio vadovo paaiškinimas)</i>	0,5
3.2.	<i>Duomenų sumavimo problemos ir galimi jų sprendimai</i>	0,5
3.3.	<i>Duomenų sumavimo sistemos pritaikymas prie mokyklos poreikių (nuolatinis registravimas, periodinis registravimas)</i>	0,5
3.4.	<i>Atsakomybė už duomenų sumavimo stebėseną ir kontrolę</i>	0,5
3.5.	<i>Duomenų įtraukimas į sistemą</i>	1

4.	Pamokų lankomumo apskaita ir duomenų analizė (I ir II tikslinėms grupėms)	3
4.1.	Sisteminų duomenų analizės principai, kriterijai ir instrumentinis panaudojimas	0,5
4.2.	<i>Duomenų analizė</i>	1
4.3.	<i>Ataskaitų rengimas</i>	0,5
4.4.	<i>Duomenų panaudojimas rengiantis intervencijoms, numatant prevencinį darbą</i>	1
5.	Lankomumo apskaitos panaudojimas vengimo lankyti pamokas atvejams tirti ir prevenciniam darbui	2
5.1.	<i>Komunikacinis mokyklos nelankymo kontrolės ir apskaitos programos aspektas</i>	0,5
5.2.	<i>Dalijimasis duomenimis: tėvai–auklėtojas–socialinis darbuotojas ar psichologas–mokyklos administracija</i>	0,5
5.3.	Duomenų fiksavimo kriterijai. Duomenų perdavimas išoriniams veikėjams	0,5
5.4.	Serverio administravimas	0,5

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus mokymo modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyviuosius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai modeliuoti ir adaptuoti atskirus mokinių lankomumo sistemos aspektus.

MODULIO AUTORIUS

Doc. dr. Remigijus Civinskas, Vytauto Didžiojo universitetas

Literatūra

1. Civinskas R., *Mokyklos nelankymo administraciniai aspektai*. Tyrimo pagal Lietuvos švietimo ekspertų reprezentatyvios apklausos atlikimo sutartį Nr. ESF-2.4 2006 m. vasario 6 d. ataskaita. Kaunas, 2006, p. 33–56.
2. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Kaunas: Aušra, 2000.
3. Gečienė I., Čiupailaitė D., *Ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencija*. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius, 2006.
4. Reid K., *Truancy and Schools*. London, 1999.
5. Tamutienė I., Civinskas R., Levickaitė V., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras, 2005.

ILIustruojantys pavyzdžiai

1 TEMA „Mokyklos lankomumo registravimo, apskaitos ir kontrolės sistemos“

Lietuvos, kaip ir daugelio Vakarų šalių, švietimo sistema išgyvena kaitos būvį. Tebesitęsianti švietimo reforma ir jos svarbiausi elementai – mokyklos tinklo kaita, mokyklų finansavimas, mokymo turinio kaita, veiklos orientavimas į rezultatus – didina mokyklos, kaip administravimo vieneto, atskaitomybę ir įsipareigojimus. Pažymėtina, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje Vakarų šalių, pamažu didėja mokyklos autonomija. Lietuvoje mokyklos administracijos vadovai, mokyklos bendruomenei atstovaujančios tarybos įgauna vis daugiau galių personalo, finansų valdymui ir ugdymo turiniui¹. Tuo pat metu mokykla tampa alternatyviu vaiko globos institutu. Tėvų užimtumas, o kartu ir asocialių šeimų daugėjimas, tėvų migracija tampa veiksniais, keičiančiais mokyklos veiklos pobūdį. Mokyklos nelankymas yra viena iš problemų, už kurią atsakomybę turi prisiimti mokykla. Šiame kontekste kyla daug klausimų, ko reikia imtis, kad būtų galima suderinti kiek prieštaringas tendencijas. Tad šioje darbo dalyje remiantis mokslininkų ir praktikų diskursų analize, praktinių įrankių apžvalga bus bandoma atsakyti, kokie svarbiausi mokyklos nelankymo problemos sprendimo įrankiai ir kokią vietą jie užima moderniosiose strategijose.

Šiuolaikinė mokykla susiduria su taupymo, efektyvaus administravimo, kokybiško mokymo ir ugdymo iššūkiais. Tuo pat metu iš mokslinių tyrimų rezultatų, oficialios statistikos matyti, kad ji susiduria su sudėtingomis pamokų nelankymo, iškritimo iš švietimo sistemos, delinkventinės elgsenos ir patyčių didėjimo problemomis. Aišku, jos ne visuomet tiesiogiai susijusios su švietimo sistemos decentralizacija ir kitais pokyčiais. Vis dėlto tai nėra padėtis be išeities. Taip galima teigti ne tik žvelgiant į Vakarų šalių gerąją praktiką, bei ir į teorinius bei praktinius įrankius, kuriais remiantis bandoma suderinti sistemos pertvarkos ir mokyklos nelankymo problemą.

Mokyklos nelankymo problemos dažnai sprendžiamos pasitelkus švietimo politikos įrankius². Tuo pat metu aiškiai suprantama, kad didesnę autonomiją turinčiose mokyklose problemą galima veiksmingiau spręsti administracinėmis priemonėmis, taikant lanksčias prevencines priemones. Vis dėlto pirmiausia reikėtų apibrėžti mokyklos nelankymo ir administracinių procesų sąveikos problematiką.

¹ *What Works in Innovation in Education. New School Management Approaches*. Paris: OECD, 2001, p. 23; Shuttlesworth D. E., *School Management in Transition: Schooling on the Edge*. New York, 2003, p. 12–13; Katiliūtė E., Jucevičienė P., „Švietimo politika – švietimo subjektų požiūrių susikirtimo ar suderinamumo erdvė?“, *Socialiniai mokslai*, 2005, Nr. 1 (47).

² Dalis tyrėjų (Bardsley K., Costa P., Walton J., „The Essential Elements of An Effective Attendance Policy“, *Improving School Attendance*. London, 1999, p. 95–96; Reid K., *Truancy and Schools*. London, 1999) netgi taiko mokyklos lankomumo kategorijas, conceptualizuodami politikos formavimo įrankius ir sudedamąsias dalis.

Žvelgiant į teorines institucinių problemų prielaidas galima pastebėti, kad mokyklos nelankymą administravimo aspektu tyrėjai dažniausiai sieja su šiais veiksniais³:

- 1) mokyklos lygmens moksleivių lankomumo politika (tikslais, planavimu, programomis, prevencinėmis iniciatyvomis);
- 2) moksleivių lankomumo registravimu, stebėseną ir kontrolę;
- 3) mokyklos nelankymo problemos sprendimo organizavimu (atsakomybe ir vadovavimu bei koordinavimu, užduočių paskirstymu);
- 4) mokymo ir ugdymo procesų stebėseną ir kaitą (diferencijuotu, užklasiniu mokymu);
- 5) individualiu socialiniu darbu su vaikais;
- 6) mokyklos ir specialiųjų tarnybų bendradarbiavimu;
- 7) tėvų ir mokyklos tarpusavio sąveika (tėvų informavimu, tėvų dalyvavimu ir jo skatinimu);
- 8) palankiu mokyklos klimatu ir mokyklos lankomumo skatinimo priemonėmis;
- 9) mokyklos tipu.

Pereinant prie nuoseklesnės išvardytų veiksnių analizės pirmiausia reikėtų pažymėti, kad juos galima sieti ne tik su tradiciniais administravimo elementais, bet ir su naujaisiais mokyklos vadybos elementais – naujais santykiais su išoriniais veikėjais, lyderyste, mobiliu išteklių perskirstymu ir kt. Išties tai rodo, kad holistiškai sprendžiant mokyklos nelankymo problemą reikalingi ne tik tradiciniai, bet ir šiuolaikiniai administravimo procesai, taip pat ir skirtingos prevencinės priemonės.

Grįžus prie administravimo veiksnių analizės reikėtų pažymėti, kad administraciniai veiksniai yra svarbūs tarp kitų mokyklos nelankymo priežasčių. Žvelgiant į tendencijas, kurias nustato atskiri tyrimai, galima sakyti, kad vienas iš bendresnių veiksnių yra mokykla kaip organizacinis vienetas. Mokslinių tyrimų, atliktų įvairiose šalyse, rezultatai rodo, kad atskirose mokyklose sukurta tvarka, apimanti nelankymo kontrolę, pagalbos organizavimo ir prevencijos priemonės, lemia pamokų praleidinėjimo lygį⁴. Visus mokyklos administravimo veiksnius galima skirstyti į dvi grupes:

- a) organizacinius, apimančius planavimo, kontrolės ir pedagoginės bei specialiosios pagalbos aspektus;
- b) prevencinio pobūdžio, apimančius išorinę komunikaciją su tėvais ir specialiosiomis tarnybomis, palankios lankomumui aplinkos kūrimą.

Kaip rodo praktiniai tyrimai, pirmajai grupei priskirtinos priemonės yra tiesiogiai susijusios su mokyklos nelankymu⁵. Jomis remiantis sukuriamą tvarką, nustatomi mokyklos

³ Reid K., *Tackling Truancy in Schools: A Practical Manual for Primary and Secondary Schools*. London, 2000, p. 116–130; Reid K., *Truancy and Schools*. London, 1999, p. 82–102; Ricking H., *Schulabsentismus als Forschungsgegenstand*. Oldenburg, 2003, S. 44–45; Teasley M., „Absenteeism Truancy: Risk, Protection, and Best Practice Implications for School Social Workers“, *Children & Schools*, Vol. 26, No. 2 April 2004, p.118.

⁴ Ricking H., min. veik., p. 133.

⁵ Ten pat; Civinskas R., *Mokyklos nelankymo administraciniai aspektai*. Tyrimo pagal Lietuvos švietimo ekspertų reprezentatyvios apklausos atlikimo sutartį Nr. ESF-2.4 2006 m. vasario 6 d. ataskaita. Kaunas, 2006, p. 32–40, 45–49.

lankomumo standartai, numatoma būtinoji pagalba. Tuo tarpu prevencinio pobūdžio elementai gali nebūti sudedamoji mokyklos administravimo dalis, tad jie tik papildo administracinius procesus. Kita vertus, tai gali tapti reikšmingu prevencinio pobūdžio įrankiu.

Palankias sąlygas nelankyti mokyklos dažnai sukuria netinkamas mokinių registravimas ir kontrolė⁶. Teorinėse mokyklos nelankymo studijose atkreipiamas dėmesys į tai, kad kontrolė turėtų būti visuotinė – apimanti ne tik registracinę, bet ir vadinamąją poregistracinę lankomumo žymėjimą. Šiuo metu siūloma registravimą iš klasės lygmens perkelti į mokyklos lygmenį, t. y. informaciją kaupti, analizuoti, skleisti centralizuotai. Svarbiausia, kad mokyklos lankomumo registrai gali būti susieti su rizikos vaikų ir bendra nuolatine mokyklos lankomumo stebėseną.

Pavyzdiniuose lankomumo registruose siūloma susieti lankomumo registrus su tėvų informavimu, taip pat su pateisinamų ir nepateisinamų praleistų pamokų ženklinimu. Be to, registravimas turėtų apimti ir vėlavimo į mokyklą ar pamokas kontrolę. Galiausiai registrų duomenys turi būti analizuojami, o su užfiksuotu nepateisinamu mokyklos nelankymu supažindinami pedagogai, specialiosios komandos, administracijos atstovai, atsakingi už šios problemos sprendimą. Beje, pereinant prie inovacijų, galima pasakyti, kad dalis Vakarų mokyklų registrų valdymui pasitelkia informacines technologijas. Tai itin naudinga tėvams, kurie gali prisijungti internetu prie duomenų bazės arba būti žinutėmis informuojami apie jų vaikų praleistas pamokas⁷.

Aišku, reikėtų sutikti su galimu skeptišku požiūriu, kad pamokų lankomumo kontrolė faktiškai yra mokyklos administracinių procesų dalis. Vis dėlto, kaip rodo praktika, kontrolė nebūtinai susijusi su stebėseną ir vertinimu. Kita vertus, kontrolė ne visuomet integraliai susiejama su kitais organizaciniais ir instrumentiniais veiksniais, kuriais remiantis galima padėti išspręsti problemą.

Vienas iš tokių administracinių veiksmų – planavimas. Mokyklos lankomumo politika, strateginiai pamokų lankomumo, programų įgyvendinimo ar panašūs planai ne tik rodo mokyklos nelankymo problemą, bet gali tapti pagrindu derinant skirtingas programas ir iniciatyvas. Retoriškai galima klausti, kodėl svarbu prioritetų nustatymas ir ilgalaikis planavimas⁸. Žvelgiant į akademinius ir praktinius diskursus galima rasti dvejopų argumentų. Pirmiausia akivaizdu, kad mokyklos nelankymas yra sudėtinga, dau-

⁶ Stake I., Walton J., „The Effective Collection and Analysis of Attendance Data“, *Improving School Attendance*. London, 1999, p. 75–78.

⁷ Reid K., *Tackling Truancy in Schools...*, p. 143; *What txt4schools can do for your school*, <http://www.txt4schools.com/index.html>.

⁸ Bardsley K., Costa P., Walton J., „The Essential Elements of An Effective Attendance Policy“, *Improving School Attendance*. London, 1999; Malcldowie D., „Strategies for Improving School Attendance“, *Improving School Attendance*. London, 1999, p. 113–115.

gialypė problema, o jos sprendimas turi būti kompleksiškas ir sistemingas⁹. Kitu atveju intervencijos sprendžiant problemas gali būti neveiksmingos. Kita argumentų grupė susijusi su jau minėtu mokyklos administracinio savarankiškumo didėjimu ir natūralia būtinybe planuoti. Planavimas sprendžiant ugdymo problemas gali būti suprantamas kaip inkrementinio pobūdžio būtinybė¹⁰. Taigi būtinybė planuoti atsiranda ne tik susidūrus su mokyklos nelankymu, bet ir įgyvendinant švietimo sistemos decentralizaciją¹¹. Tyrėjai pažymi, kad lankomumo politika ar strateginiai planai pirmiausia turėtų apimti pagrindines vertybes, kartu jos turi atitikti mokyklos tikslus, apimti visus mokinius. Be to, į politikos formavimą turėtų būti įtraukta mokyklos bendruomenė, o pagrindinius dokumentus turėtų patvirtinti visi pedagogai.

Atrodo, kad bene labiausiai decentralizuotos yra Jungtinės Karalystės mokyklos. Šios šalies audito ataskaita rodo, kad net 80 proc. pradinių ir 90 proc. vidurinių mokyklų turi gerai dokumentuotą mokyklos lankomumo politiką. Veiklos audito metu atliktas tyrimas parodė, kad mokyklos bendruomenės tokius planus vertina kaip itin reikalingus, padedančius spręsti atskirus mokyklos nelankymo atvejus. Centralizuoto švietimo sistemos, pavyzdžiui, Prancūzijos, mokyklos lankomumo strategijos dažniausiai griežtai reglamentuotos. Paprastai jos būna susijusios su lankomumo stebėseną¹².

Planai turėtų būti koherentiški ir nuoseklūs, apimantys programas ir procedūras. Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad politikos dokumentai yra strateginis ginklas kuriant prevencines priemones. Pasak K. Reid, „mokyklos lankymo politika gali būti taikoma siekiant: a) sukurti pozityvų požiūrį į mokyklos lankymą; b) pabrėžti mokyklos, kaip globos organizacijos, svarbą; c) sukurti pozityvų mokyklos etosą¹³. Aišku, bendrų tikslų neužtenka, reikia paskirstyti uždavinius ir atsakomybę, kad galima būtų įgyvendinti programas ir prevencines priemones.

Taigi trečiasis svarbus administracinis veiksnys – organizuoti problemos sprendimą. Užduočių, arba, kitais žodžiais kalbant, vaidmenų, paskirstymas priklauso nuo tokių veiksmų kaip mokyklos administracinė struktūra, vadovavimas, specialiųjų pedagogų (psichologų, socialinių darbuotojų) finansinių išteklių paskirstymas ir t. t. Taigi Vakarų tyrėjų pastebėjimai paprastai remiasi vienos ar kitos sistemos praktika ir dažniausiai nėra apibendrinantys. Vis dėlto remiantis teorine perspektyva galima išskirti organizacinius sprendimo nelankyti mokyklos bruožus. Dažnai tyrėjai pažymi, kad vaidmenų, susijusių su lankomumo kontrole, administracija, pedagogai ir specialieji pedagogai

⁹ Mokyklos nelankymas kaip reiškiny, kurį veikia daugialypiai priežastinių sąlygų tinklai, priklausantys instituciniams, socialiniams ir personaliniams veiksniams (Withers G., *Disenchantment, Disengagement, Disappearance. Some Recent Statistics and a Commentary on Non-attendance in School* (Conference Paper). Sydney, 2004, p. 47–51; Rupšienė L., *Nenoras mokyti – socialinis pedagoginis reiškiny*. Klaipėda, 2000, p. 138; Gabb S., *Truancy: Its Measurement and Causation, A Brief Review of Literature*. The Report of the North London Truancy Unit. London, 1994, p. 104).

¹⁰ *Fundamentals of Educational Planning*. Paris, 2002, p. 54–56.

¹¹ *Improving School Attendance in England*. The National Audit Office Report. 4 February 2005, p. 31, 41.

¹² *Attendance Policy, Effective Practice*, http://www.dfes.gov.uk/schoolattendance/goodpractice/index.cfm?cat=10#case_15; Reid K., *Truancy and Schools*, p. 174.

¹³ Ten pat, p. 175.

nėra aiškiai pasidaliję, o dėl to kyla konfliktų¹⁴. Socialiniai darbuotojai (Vakaruose panašų darbą dažnai dirba specialūs kuratoriai) ar kiti šioms funkcijoms skirti asmenys turėtų atlikti mokyklos lankomumo kontrolės, registrų priežiūros ir stebėsenos funkciją. Dalykų mokytojai turėtų registruoti pamokų lankomumą, nustatyti mokymosi sunkumus, su kuriais susiduria daug pamokų praleidžiantys mokiniai, skirti jiems specialų dėmesį. Tuo tarpu administracijos darbuotojai atsakingi už ugdymą ir už visos lankomumo politikos reikalus. Jie turėtų konsultuoti ir informuoti bendruomenę lankomumo klausimais, atlikti stebėsenos ir priežiūros funkcijas¹⁵. Iš Europoje atliktų tyrimų matyti, kad mokyklos direktorių vaidmuo sprendžiant mokyklos nelankymo ir kitas ugdymo, veiklos organizavimo problemas yra itin svarbus. Ši svarba sietina ne tik su vadovavimo funkcija ir didesne ar mažesne atsakomybe, bet ir su išorine komunikacija (su specialiosiomis tarnybomis, aukštesniosiomis švietimo institucijomis) ar dažnai taikomu lyderystės modeliu¹⁶. Tuo pat metu tyrimai rodo, kad atsakomybė už mokyklos nelankymą negali būti susieta tik su vadovo pareigybe, o kartu – su autokratinio modeliu. Šiuo atveju turėtų būti taikomi demokratiniai vadovavimo principai, sudaromas teigiamas klimatas ir atsakomybės sklaida.

Programoms įgyvendinti ypač svarbus yra vaidmenų ir funkcijų pasiskirstymas. Kaip rodo analitiniai tyrimai, tinkama veiklos vadyba gali lemti efektyvų prevencinių programų įgyvendinimą¹⁷.

Patobulinus administracinius procesus (kontrolę, registravimą, pagalbą mokyklos nelankantiems vaikams, komunikaciją su tėvais ir kt.), galima daugiau ar mažiau sumažinti mokyklos nelankymo problemos apimtį. Vis dėlto visiškai šios problemos išspręsti nepavyks. Tam reikia pasitelkti papildomus įrankius – prevencinio pobūdžio administracinius veiksmus ir turimus finansinius ar žmogiškuosius išteklius. Žvelgiant į prevencinių įrankių sąrašą, matyti, kad jis itin platus. Dažnai šių priemonių taikymas priklauso nuo to, kokie yra politikos arba strategijų tikslai bei kokiai mokyklos nelankymo formai taikomos atskiros priemonės. Akivaizdu, kad nuolatinio vėlavimo, pavienių pamokų praleidinėjimo (poregistracinis mokyklos nelankymas) ar ilgalaikio mokyklos

¹⁴ Ten pat, p. 161.

¹⁵ Jungtinėje Karalystėje ir kituose anglosaksų kraštuose lankymo politikos priežiūros, kontrolės ir koordinavimo funkcijas dažniausiai atlieka vyriausiojo mokytojo padėjėjas (*the head of year*), atsakingas už vaikų elgseną. Tuo tarpu konsultavimo ir informavimo bei bendrosios atsakomybės funkcijas atlieka direktorius ir jo komanda („Roles and Responsibilities“, *Excerpt from The Lea Attendance Policy*, http://www.bristol-lea.org.uk/services/word/attendance_roles.doc, p. 1–2).

¹⁶ „Measures to Combat Failure at School“, min veik, p. 64; „Truancy, European Synopsis“, min. veik., p. 27, 199.

¹⁷ Tam dažniausiai pasitelkiamas komandinio darbo modelis. Nuolat organizuojami specialiųjų komandų susirinkimai, kuriuose numatomi veiksmų planai, atliekama programų ar projektų peržiūra. Ypatingą vaidmenį formuodami šias komandas atlieka koordinatoriai, kurie organizuoja veiklą ir yra atsakingi už vidinę bei išorinę komunikaciją. Programų įgyvendinimo grupės paprastai sudaro socialiniai darbuotojai, psichologai, administracijos atstovai ir kiti pedagogai, atsakingi už ugdymą (Hallam S., Castle F., Rogers L., *Research and Evaluation of the Behaviour Improvement Programme* (Report). Institute of Education, 2005, p. 62–71; Reid K., *Truancy and Schools*, p. 153).

nelankymo problemoms rėsti reikia taikyti skirtingas priemones. Kita vertus, priemonių pasirinkimas priklauso ir nuo strategijos pobūdžio bei vizijos, tikslų. Teoretikai paprastai šias priemones skaido į reagavimo (susijusias su disciplina) bei iniciatyvias¹⁸. Ne mažiau svarbu, kad prevencinis darbas nesiribotų tik mokyklos lygio iniciatyvomis, bet apimtų ir klasės (arba grupinį) darbą bei individualų įsikišimą¹⁹. Atrodo, kad dauguma tyrėjų pasisako už visuminį prevencinių priemonių taikymą, kuris įgyvendinamas su lankomumo kontrole ir kitomis drausminimo iniciatyvomis.

Intervencijos prieš mokyklos nelankymą gali būti dvejopos: ankstyvosios (taikymo aspektu) ir tikslinės. Pirmajai grupei priskirtinos intervencijos yra prevencinio pobūdžio, skirtos reakcijai į nenorą mokytis, atitolimo nuo mokyklos ženklus ar pavienių pamokų praleidinėjimą, taip pat specialios priemonės, svarbios mokiniams, pereinantiems iš pradinės mokyklos į vidurinę. Moksliniai tyrimai rodo, kad tokios priemonės gali sustiprinti prisirišimą prie mokyklos²⁰. Tuo tarpu tikslines intervencijas būtina susieti su sisteminėmis, plačiomis programomis, kurių pagrindinis tikslas – faktinės mokyklos nelankymo problemos sprendimas.

Vengiančio lankyti mokyklą vaiko nustatymo kriterijai ir apibrėžimai

Siūlomi šie apibrėžimai:

Pamokų nelankantis vaikas – mokinys, be pateisinamos priežasties praleidžiantis kai kurias pamokas.

Mokyklos nelankantis vaikas – mokinys, be pateisinamos priežasties neateinantis į visas tą dieną vykstančias pamokas.

Programoje būtina išskirti dvejopą mokyklos nelankymą: su pateisinama priežastimi, be pateisinamosios priežasties. Pateisinamas nelankymo priežastis turi plačiau išdiskutuoti mokytojai, auklėtojai ir vaikų tėvai.

Pradinis variantas

Pateisinamas mokyklos nelankymas

1. Mokinio liga (gydytojo pažyma).
2. Sporto varžybos, koncertas ir kiti vaiko pasirodymai, suderinti su mokykla ir tėvais.
3. Transporto nebuvimas (kaimo vaikams).
4. Blogas oras.
5. Būtinamas vaiko dalyvavimo teisme.

¹⁸ Reid K., *Tackling Truancy in Schools...*, p. 143; Ricking H., min. veik., p. 169–174.

¹⁹ Ten pat, p. 169–174.

²⁰ Railsback J., *Increasing Student Attendance: Strategies From Research and Practice*. Portland, 2004, p. 19–22.

6. Šeimos nario ar giminės laidotuvis.
7. Šeimos nario vestuvės.
8. Trumpalaikės išskirtinės šeimos aplinkybės.
9. Kita.

Nepateisinamas mokyklos nelankymas

1. Nepateisintas pamokų ar mokyklos nelankymas.
2. Ypatingos šeimos aplinkybės.

Papildomos mokinio atostogos

1. Trumpalaikis mokinio išvykimas su tėvais į užsienį.
2. Vaiko dalyvavimas švietimo programose, kurių neorganizuoja pati mokykla.
3. Tėvų grįžimas iš užsienio (reikėtų diskutuoti dėl trukmės).

Pagrindiniai bendrieji mokinių apskaitos sistemos principai

1. *Veiksmingumas* – sukurti veiksmingą lankomumo apskaitos ir analizės sistemą, kuri padėtų spręsti kiekvieno vaiko, o kartu ir atskiros mokyklos bei rajono mokyklos nelankymo problemas.
2. *Universalumas* – sukurti universalią, lengvai pritaikomą pagal poreikius sistemą, kuri apimtų mokyklos, klasės lankomumo administravimą, prevencinį darbą, tėvų informavimą. Sistemos vartotojai galėtų pasirinkti ir taikyti atskiras jos dalis – elektroninį dienyną, mokyklos ar rajono lankomumo apskaitą.
3. *Prieinamumas* – padaryti, kad kuriama duomenų bazė būtų atvira pagrindiniams mokyklų klientams – mokinių tėvams. Be to, duomenys ne tik turi būti reguliariai perduodami švietimo skyriaus darbuotojams, bet ir švietimo skyriaus darbuotojai gali bet kada juos gauti.
4. Nuolatinio registravimo ir apskaitos sistema turi būti nuolat veikianti ir *orientuota į problemos sprendimą*, o ne į procedūrų laikymąsi.

Pagrindiniai mokinių apskaitos sistemos elementai

Planavimas

Rajono ir mokyklos lygmens moksleivių lankomumo planavimas.

Kontrolė ir stebėseną

Moksleivių lankomumo registravimas, stebėseną ir kontrolė, apskaita (mokyklos lygmuo).

Mokyklos lankomumo tendencijų stebėseną.

Mokyklos nelankymo problemos sprendimo organizavimas (atsakomybė, vadovavimas ir koordinavimas, užduočių paskirstymas).

Informavimas – bendradarbiavimas su tėvais

Tėvų ir mokyklos tarpusavio sąveika (tėvų informavimas, tėvų dalyvavimas ir jo skatinimas).

Moksleivių lankomumo analizė ir tolesni individualaus darbo sprendimai

Duomenų analizė, priežastinių ryšių nustatymas, intervenciniai sprendimai (mokyklos lygmuo).

Statistinių duomenų pateikimas švietimo skyriams (mokyklos lygmuo).

Gautų duomenų analizė, mokyklų administracijos konsultavimas, lankomumo apskaitos duomenų parengimas ministerijai (švietimo skyrius).

Principinės nuostatos

- Moksleivių registravimo ir apskaitos sistema – tai kartu ir teisinis dokumentas, reglamentuojantis tam tikros veiklos barą.
- Registrai turi būti pristatomi *ne kaip baudžiamoji, o kaip rūpinimosi vaiku ir mokyklos lankomumu* priemonė.
- Lankomumo simbolių nustatymas (jie pateikiami pirminiame registravimo modelyje).
- Nuosekli lankomumo stebėsena ir proceso analizė.
- Aiškūs mokyklų ir švietimo skyriaus lankomumo politikos nuostatai bei apibrėžti registrai. Su registrų reglamentu turi susipažinti visa mokyklos bendruomenė.
- Atskirų vaiko duomenų apsauga.
- Asmuo, atsakingas už registrų kontrolę. Tinkamas registrų administravimas.
- Mokytojų ar kitų darbuotojų skatinimas atsakingai dirbti su registrais.

Prevencinės mokyklos nelankymo priemonės

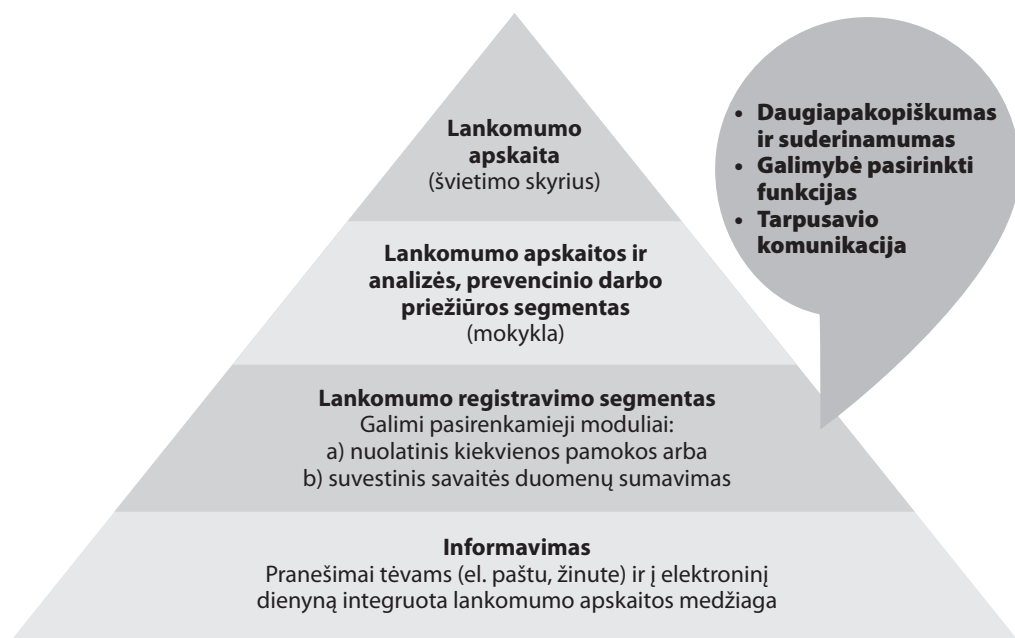
1. Personalinės ir socialinės mokymo programos.
2. Pamatinių programų taikymas.
3. Korekcinės raštingumo ir skaičiavimo problemų sprendimo programos.
4. Mokytojai pagalbininkai.
5. Mokykla–namai, tėvai, vaikų sutartys.
6. Naudojimasis apsaugos firmų paslaugomis.
7. Vaidmenų žaidimų panaudojimas.
8. Siekis užkirsti kelią vėlavimuisi.
9. Siekis užkirsti kelią poregistraciniam mokyklos nelankymui.
10. Grįžimo į mokyklą politika.
11. Tinkamas perkėlimas iš mokyklos.
12. Mokyklos ir administracijos vaidmenų išryškinimas.
13. Informaciniai pranešimai.
14. Mokyklos lankomumo registravimo tobulinimas.

15. Institucijų (agentūrų) bendradarbiavimas.
16. Namų ir mokyklos komunikavimo tobulinimas.
17. Socialinių darbuotojų panaudojimas.
18. Mokyklos nelankymo elgsenos šalinimas.
19. Privačios mokyklos.
20. Antrosios progos galimybė.
21. Sveikatos tikrinimo tobulinimas.
22. Pedagogų etatų lankomumui užtikrinti skyrimas.
23. Administracijos (sekretoriaus) etato lankomumui užtikrinti skyrimas.
24. Kompensacinės programos.
25. Parama mokytojams ir mokykloms siekiant išvengti pašalinimo iš mokyklos.
26. Mokyklos nelankančiųjų mentorystė.
27. Lanksti praktika.

Mokinių lankomumo apskaitos programa ir jos dalys

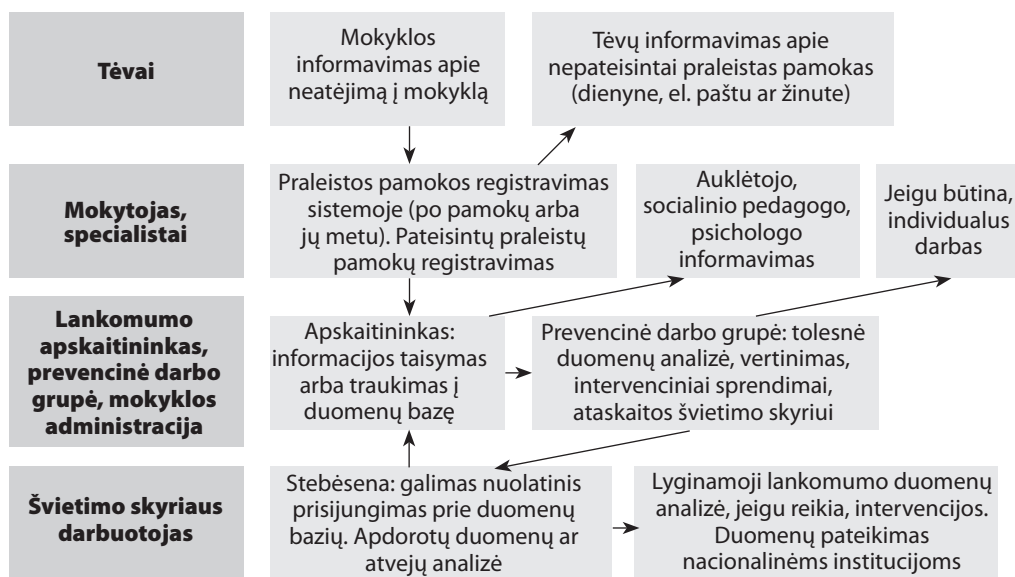
Programą sudaro šios dalys:

- a) rajono lankomumo duomenų ir analizės sistema, komunikaciniais ryšiais suderinta su mokyklų lankomumo registrais;
- b) mokyklos lankomumo duomenų ir analizės sistema;
- c) mokyklos lankomumo registras, prie kurio gali būti prijungti elektroninio dieny-
no arba tėvų informavimo segmentai.

3 PAV. Lankomumo registrų, apskaitos ir analizės sistemos segmentai

3 paveiksle pavaizduoti lankomumo registų, apskaitos ir analizės sistemos segmentai rodo, kad sistema turi būti sudaryta iš atskirų dalių, kurioms priskirtinos registravimo, informavimo, apskaitos, analizės ir stebėsenos bei prevencinių sprendimų funkcijos. Be to, sistema turi apimti ne tik mokyklos, bet ir viso rajono lankomumo apskaitą ir stebėseną, kurią atliktų švietimo skyrius. Šie segmentai būtų suderinami komunikaciniais ryšiais.

4 PAV. Programos veikimo proceso žemėlapis

Klausimai ir užduotys

Klausimai

1. Diskusija „Ar sistemai įgyvendinti reikalinga mokyklos nelankymo politika ir kolektyviniai išpareigojimai?“
2. Diskusija „Mokyklos nelankymo kriterijų, kontrolės, apskaitos, prevencinio darbo reglamento kūrimas“
3. Diskusija „Tinkamo organizacinio klimato kūrimas“ (Galimos neigiamos reakcijos ir pasipriešinimo numatymas, darbuotojų informavimo nuostatos ir jų įgyvendinimas, galimas motyvavimas ir paskatos. Ilgalikių kliūčių, galinčių sutrikdyti sistemos įgyvendinimą, aptarimas).

Užduotys

1. Remiantis pavyzdžiais, sukurti sistemos įgyvendinimo planą (darbo grupės sukūrimas, darbų planavimas ir užduočių paskirstymas, reikiamų išteklių numatymas, atsakomybės apibrėžimas, plano įgyvendinimo stebėseną).

2. Mokyklos nelankymo registravimo ir apskaitos reglamentų sukūrimas (registravimo ir apskaitos taisyklių sukūrimas, jų suderinimas su kitais dokumentais, reglamentuojančiais kontrolę ir prevencinį darbą konkrečiose mokyklose, duomenų įvedimas į sistemą).
3. Remiantis pateiktais menamais duomenimis, atliekama duomenų analizė ir rengiamos ataskaitos (pateikiami X mokinio, X klasės, X mokyklos pamokų nelankymo atvejai, kuriuose atsispindi skirtingos problemos t. y. atskirų pamokų praleidimasis, nuoseklus mokyklos nelankymas ir t. t.).

Literatūra

1. „Roles and Responsibilities“, *Exerpt from The Lea Attendance Policy*, http://www.bristol-lea.org.uk/services/word/attendance_roles.doc.
2. *Absenteeism, Strategies, Concepts and Materials to Fight Truancy*. European Synopsis. Hildesheim, 2005.
3. Bardsley K., Costa P., Walton J., „The Essential Elements of An Effective Attendance Policy“, *Improving School Attendance*. London, 1999.
4. Civinskas R., *Mokyklos nelankymo administraciniai aspektai*. Tyrimo pagal Lietuvos švietimo ekspertų reprezentatyvios apklausos atlikimo sutartį Nr. ESF-2.4 2006 m. vasario 6 d. ataskaita. Kaunas, 2006.
5. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadzė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Kaunas: Aušra, 2000.
6. Gečienė I., Čiupailaitė D., *Ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencija*. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius, 2006.
7. *Improving School Attendance in England*. The National Audit Office Report. 4 February 2005.
8. Malclldowie D., „Strategies for Improving School Attendance“, *Improving School Attendance*. London, 1999.
9. Railsback J., *Increasing Student Attendance: Strategies From Research and Practice*. Portland, 2004.
10. Reid K., *Tackling Truancy in Schools: A Practical Manual for Primary and Secondary Schools*. London, 2000.
11. Reid K., *Truancy and Schools*. London, 1999.
12. Tamutienė I., Civinskas R., Levickaitė V., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras, 2005.
13. Teasley M., „Absenteeism Truancy: Risk, Protection, and Best Practice Implications for School Social Workers“, *Children & Schools*, Vol. 26, No. 2 April 2004.
14. *What txt4schools can do for your school*, <http://www.txt4schools.com/index.html>.

KVALIFIKACIJOS KĖLIMO PROGRAMA MOKYKLOS SPECIALISTAMS

PAVADINIMAS

NESUGEBANČIŲ SUTELKTI DĖMESIO IR HIPERAKTYVIŲ VAIKŲ
UGDYMO YPATUMAI

APIMTIS (*akad. val.*)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
6	24	30

TIKSLINĖ GRUPĖ (ADRESATAS)

Mokykloje dirbantys specialistai: psichologai, socialiniai pedagogai, specialieji pedagogai, mokytojų padėjėjai ir atskirais atvejais – klasių vadovai.

ANOTACIJA

Ugdymo praktikoje mokyklų pedagogai dažnai susiduria su vaikais, išsiskiriančiais neramiu, itin aktyviu (hiperaktyviu) elgesiu. Įvairių tyrimų duomenimis, hiperaktyvių vaikų ugdymo institucijose yra 3–5 proc. Hiperaktyvūs vaikai dažnai lieka nesuprasti, kadangi yra linkę išreikšti nepakankamai brandų, impulsyvų ir kitiems nepriimtina elgesį (nesilaiko taisyklių, triukšmauja, demonstruoja agresyvumą ir t. t.). Tokie vaikai dažnai priskiriami prie rizikos grupės vaikų. Mokykloje jie susiduria su mokymosi nesėkmėmis, socialinio prisitaikymo sunkumais, elgesio problemos, kurios, jei nėra laiku sprendžiamos, išauga į delinkventinį elgesį, iškritimą iš švietimo sistemos. Siekiant užtikrinti veiksmingą šių vaikų integraciją ugdymo institucijoje, jiems būtina specialistų (psichologo, socialinio pedagogo, specialiojo pedagogo ar mokytojo padėjėjo) pagalba. Svarbu, kad ši pagalba būtų paremta strategija, apimančia šias grandis: pakankamų žinių apie hiperaktyvumą ir dėmesio sutrikimą turėjimas; tinkamas vaiko pažinimas ir įvertinimas; metodų, padedančių lavinti savikontrolės ir socialinius įgūdžius, žinojimas ir praktinis taikymas.

Pedagogai ir psichologai tvirtina, kad inovatyvūs metodai padeda spręsti daugelį ugdymo procese kylančių sunkumų bei daro šį procesą mokiniams patrauklų. Vieni iš tokių metodų – žaidimai ir pačių vaikų pagalba vienas kitam. Žaidimai padeda sukaupiti patirtį, susidaryti veiklos įgūdžius, imituoti suaugusiųjų santykius, į juos įsijausti, vaizduote ir mąstymu pagilinti jutiminį tikrovės suvokimą, moko bendrauti, formuoja tinkamą elgesį. Žaidimo elementais paremta ugdomoji veikla padeda vaikui plėtoti kalbą, lavinti muzikinę klausą, fizinius gebėjimus, pažinti aplinką.

Vaikų pagalba vaikams skatina vaikus tapti aktyviais ugdymo proceso dalyviais bei spręsti jų amžiui aktualias problemas. Vaikai gali tapti aktyviais mokytojų pagalbininkais. Tinkamas šių metodų taikymas dirbant su sutrikusios savireguliacijos vaikais gali padėti ugdyti reikiamus savikontrolės ir socialinius įgūdžius.

Ši programa skirta mokyklų specialistams (psichologams, socialiniams pedagogams, specialiesiems pedagogams, mokytojų padėjėjams) padėti įvertinti hiperaktyvaus elgesio bei dėmesio sutrikimų turinčių vaikų psichologines ypatybes, atskleisti praktinio darbo su šiais mokiniais metodus ir priemones. Ji supažindina specialistus su žaidimo elementų svarba ir programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ taikymo galimybėmis dirbant su hiperaktyviais bei sutrikusio dėmesio mokiniais.

TIKSLAS

Plėtoti mokykloje dirbančių specialistų kompetenciją dirbti su savireguliacijos (dėmesio, hiperaktyvumo) sunkumų turinčiais mokiniais panaudojant šiuolaikines patrauklias darbo formas ir metodus.

UŽDAVINIAI

- Išanalizuoti dėmesio trūkumo bei hiperaktyvumo sutrikimą turinčių mokinių psichologinius ypatumus.
- Aptarti hiperaktyvių ir sutrikusio dėmesio mokinių ugdymo (-si) proceso organizavimo reikalavimus, elgesio korekcijos būdus.
- Supažindinti programos dalyvius su psichologinių žaidimų svarba ugdymo procese ir praktinėmis jų taikymo galimybėmis.
- Pristatyti Lietuvos psichologų parengtus psichologinius žaidimus, tinkančius darbui su hiperaktyviais vaikais.
- Išanalizuoti programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ ypatumus ir praktinius darbo su hiperaktyviais vaikais modelius.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

1. Žinių ir supratimo įgijimas.

Programos dalyviai:

praplės žinias apie hiperaktyvių ir sutrikusio dėmesio vaikų požymius, įvertinimo kriterijus;

užtikrins kompleksinę, komandinio darbo principais paremtą pagalbą hiperaktyviems vaikams mokykloje;

įgis žinių apie psichologinių žaidimų ir programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ panaudojimo galimybes koreguojant netinkamą vaikų elgesį.

2. Gebėjimų įgijimas.

Programos dalyviai:

gebės atpažinti ir įvertinti hiperaktyvius ir dėmesio sutrikimų turinčius vaikus; išmanys ir gebės organizuoti hiperaktyvių ir dėmesio sutrikimų turinčių vaikų netinkamo elgesio korekciją panaudodami žaidimo elementus, įtraukdami į tarpusavio pagalbos „Bendraamžiai bendraamžiams“ programą.

3. Nuostatų įgijimas.

Programos dalyviai:

įgis tolerancijos ir supratingumo dirbti su vaikais, pasižyminčiais dėmesio trūkumu ir hiperaktyvumu; formuosiu nuostatą taikyti kuo įvairesnius mokiniams patrauklius elgesio korekcijos metodus.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Daugialypės terpės projektorius, kompiuteris, konferencinė lenta.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Akad. val.
1.	Hiperaktyvių ir sutrikusio dėmesio vaikų ugdymo ypatumai	12
1.1.	<i>Hiperaktyvumo ir nesugebėjimo sutelkti dėmesio samprata bei požymiai. Sutrikimų įvertinimas, raiškos ypatumai įvairiuose amžiaus tarpsniuose</i>	2
1.2.	<i>Hiperaktyvių ir nesugebančių sutelkti dėmesio vaikų ugdymo ypatumai šiandienos mokykloje</i>	1,5
1.3.	<i>Aplinkos ir mokymo priemonių taikymas ugdant hiperaktyvius ir sutrikusio dėmesio vaikus</i>	2
1.4.	<i>Metodinės priemonės, taikomos dirbant su hiperaktyviais ir nedėmesingais vaikais</i>	2
1.5.	<i>Hiperaktyvių ir sutrikusio dėmesio vaikų nepageidaujamo elgesio korekcinė veikla mokykloje</i>	1,5
1.6.	<i>Socialinių gebėjimų lavinimo svarba koreguojant netinkamą elgesį</i>	1,5
1.7.	<i>Kompleksinės pagalbos dirbant su sutrikusio dėmesio ir hiperaktyviais mokiniais organizavimo mokykloje principai</i>	1,5

2.	Žaidimų panaudojimas vaikų psichologinei ir socialinei integracijai	9
2.1.	<i>Žaidimo veiklos ypatybės ir reikšmė žmogaus gyvenime</i>	1,5
2.2.	<i>Žaidimas kaip psichologinės pagalbos priemonė dirbant su hiperaktyviais ir sutrikusio dėmesio vaikais</i>	2
2.3.	Psichologinių žaidimų turinio apžvalga ir paskirties pristatymas	3,5
2.4.	<i>Žaidimo terapijos samprata</i>	2
3.	Programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ mokyklinis modelis	9
3.1.	<i>Programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ bendrieji principai</i>	1
3.2.	Programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ dalyvių funkcijos	2
3.3.	Nedėmesingų ir hiperaktyvių vaikų įtraukimo į programą „Bendraamžiai bendraamžiams“ organizavimo ypatumai	3
3.4.	Programos „Bendraamžiai bendraamžiams“ modelio diegimas mokykloje	3

MOKYMO (-SI) METODAI

Mišrus modelis, apimantis teorinius užsiėmimus ir aktyvius mokymo (-si) metodus, padedančius praktiškai išbandyti teorinius aspektus.

PROGRAMOS AUTORIAI

Jūratė Stankaitytė
Birutė Baranauskienė
Jūratė Daškevičienė

Literatūra

1. Ališauskas A., *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
2. Arends R. I., *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai, 1998.
3. Butkienė G., Kepalaitė A., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
4. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis, 2006.
5. Dervinytė-Bongarzoni A., Lesinskienė S., Urbanienė I., *Vaikų aktyvumo ir dėmesio sutrikimai*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
6. Dvarionas Dž., „Vaikų elgsenos sutrikimai kaip žaidimo terapijos objektas“, *Pedagogika*, t. 39, 1999, p. 130–139.

7. Dvarionas Dž., „Žaidimo terapija dirbant socialinį darbą su vaikais“, *Medicina*, t. 38, 2002, p. 370–378.
8. Gage N., Berliner D., *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma littera, 1994.
9. Giedrienė R., Grudzinskas J., Navaitis G., *Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Presvika, 1999.
10. Hallahan D. P., Kauffman J. M., *Ypatingieji mokiniai*. Vilnius: Alma littera, 2003.
11. Harland S., *Hiperaktyvus ar labai gabus?* Vilnius: Presvika, 2003.
12. Kaffemanienė I. (*bendraaut.*), *Žaidimų terapija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
13. Navaitis G., *Psichologinė parama vaikams*. Vilnius: Kronta, 1998.
14. Shapiro E. S., Cole Ch. L., *Behavior Change in the Classroom*. London, 1994.
15. Teresevičienė M., Gedvikienė G., *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis, 2000.
16. Volkavičiūtė S., „Per daug aktyvūs, impulsyvūs ir nedėmesingi vaikai“, *Gydymo menas*, t. 11 (27), 1997, p. 14–15.

Kiti šaltiniai

1. Baranauskienė B., Leskauskas D., *Metodinė priemonė dirbantiems su hiperaktyviais ir nedėmesingais vaikais*. Kaunas: Saugaus vaiko centras, 2003.
2. Dvarionas Dž., „Vaikų elgsenos koregavimas: žaidimo terapija adaptacijos mokykloje aspektu“, *Socialinė-psichologinė adaptacija ir švietimo sistema*. Mokslinių straipsnių rinkinys, parengtas 1999 m. lapkričio 18 d. VDU vykusios konferencijos pagrindu. Kaunas, 1999, kn. 1, p. 200–204.
3. Dvarionas Dž., *Vaikų elgsenos koregavimas žaidimo terapija*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1999.

ILIustruojantys pavyzdžiai

1.3. TEMA „Aplinkos ir mokymo priemonių taikymas ugdant hiperaktyvius ir sutrikusio dėmesio vaikus“

Tikslas – analizuoti hiperaktyvių ir sutrikusio dėmesio mokinių ugdymo proceso organizavimo ypatumus, aplinkos ir mokymo priemonių pritaikymą jiems.

Siekiamos kompetencijos

Programos dalyviai:

- įgis tolerancijos ir supratingumo, būtino dirbant su vaikais, turinčiais dėmesio sutrikimų ir hiperaktyvumo požymių;
- įgis žinių apie aplinkos ir mokymo priemonių bei metodų taikymą hiperaktyviems vaikams.

Turinys

Aplinkos ir mokymo priemonių pritaikymas hiperaktyviems vaikams

Požiūris į hiperaktyvų vaiką

Svarbu teisingai suprasti hiperaktyvumo problemą. Hiperaktyviems vaikams būdingus organizavimo ir planavimo sunkumus mokytojai dažnai klaidingai suprantą kaip motyvacijos, pasiruošimo trūkumą, tinginystę. Dažnai hiperaktyvūs elgesys painiojamas su neklusnumu, disciplinos stoka. Pavyzdžiui, mokytojas sako: „Kodėl jis negali manęs išklausti kaip kiti vaikai?“ O taip yra ne dėl to, kad mokinys asmeniškai nusiteikęs prieš mokytoją, bet dėl jo hiperaktyvumo. Todėl labai svarbu teisingai nustatyti nepriimtino vaiko elgesio priežastis. Būtina suprasti, kad hiperaktyvus vaikas nėra tipiškas. Ir kartu reikia žinoti, ko iš jo galima tikėtis susiduriant kiekvieną dieną. Mokytojui palengvėja išaiškėjus, kad tai ne jo asmeninė arba santykio su vaiku, o hiperaktyvumo problema.

Darbo su hiperaktyviu vaiku tikslai

Nėra dviejų visiškai vienodų hiperaktyvių vaikų. Nors jiems nustatoma ta pati diagnozė, visi yra skirtingi. Todėl nėra ir vieno recepto, tinkančio visiems. Tačiau yra kelios naudingos elgesio su visais hiperaktyviais vaikais strategijos.

Svarbu užmegzti ryšį su hiperaktyvaus vaiko tėvais. Tai padės:

- a) geriau pažinti vaiką;
- b) suvienodinti mokytojų ir tėvų reikalavimus;
- c) nuosekliai taikyti priemones, padedančias hiperaktyviam vaikui prisitaikyti prie mokyklos reikalavimų.

Hiperaktyvūs vaikai, būdami judrūs ir išsiblaškę, nuolat sulaukia kritikos ir bausmių. Dėl to krinta jų savivertė, didėja pasipriešinimas nuolat kritikuojantiems suaugusiems, kurių dažnai lydi pykčio ir agresijos proveržiai. Už šiuos pykčio protrūkius jie vėl yra baudžiami, kas dar labiau padidina jų pyktį, susierzinimą, nerimastingumą ir išsiblaškymą. Vaikai patenka į ydingą ratą, iš kurio be išorinės pagalbos nesugeba išeiti. Dėl savo hiperaktyvumo šie vaikai nekalti. Jie norėtų būti kitokie, patenkinti tėvų ir mokytojų reikalavimus, bet nesugeba to padaryti. Vietoj nuolatinių bausmių ir kritikos dėl blogo elgesio juos reikėtų kaip galima dažniau paskatinti už gerą elgesį, pavyzdžiui, vesti „Gero elgesio dienoraštį“. Svarbu mažinti jų nerimą dėl galimos nesėkmės ir kritikos arba bausmės, kelti jų savivertę ir pasitikėjimą savimi. Todėl skatinti hiperaktyvų vaiką reikia viešai, o peikti ar barti asmeniškai, be liudininkų. Venkite ironizuoti, nuolat kritiškai vertinti, netgi neakcentuokite, kad jis turi kitokių poreikių nei bendraamžiai. Pripažinkite, kad toks vaikas daug geriau atsakys, jei bus padrąsintas, jei bus pastebėti jo teigiami pasiekimai.

Suteikite hiperaktyviam vaikui pagalbą tada, kai jos reikia, o ne neigiamą grįžtamąjį ryšį po laiko, kai vėl kas nors nepavyko. Bausmė hiperaktyvių vaikų neišmoko reikiamo elgesio. Vaikams, pasižymintiems hiperaktyvumu, sunku „daryti tai, ką jie žino“, o ne „žinoti, ką daryti“. Taigi reikia ne bausti, o padėti nurodymais ir kitomis priemonėmis tuo metu, kai jie atlieka jūsų paskirtą užduotį. Ne laukti žinant, kad

tokiam vaikui nepasiseks, ir siekti dar vieno įrodymo sau, vaikui ir visai klasei, kad jis elgiasi blogai. Pavyzdžiui, vaikas žino, kad į mokyklą reikia ateiti pasiruošęs, bet nesugeba įsidėmėti, kas užduota, todėl patikrinkite, ar jis pasižymėjo namų darbus, o ne laukite, kad kitą dieną vėl ateis nepasiruošęs.

Ieškokite stipriųjų hiperaktyvaus vaiko savybių, gebėjimų. Siekite gauti kuo daugiau naudos remdamiesi jomis.

Nesistenkite visiškai nuslopinti hiperaktyvaus fizinio aktyvumo, o nukreipkite jį priimtina kryptimi (pavyzdžiui, duokite užduočių, leidžiančių pajudėti).

Dirbdami su hiperaktyviais vaikais, nekelkite jiems tokių pačių reikalavimų kaip nehiperaktyviems jų bendraamžiams, o numatykite individualius tikslus. Darbe su hiperaktyviais vaikais atskaitos taškas turėtų būti ne šių vaikų bendraamžių pasiekimai, o jų pačių asmeniniai gebėjimai. Taigi nelyginkite hiperaktyvių vaikų su kitais, nes palyginimai visada bus ne jų naudai, kas vėl smukdys jų savivertę.

Prisiminkite, kad nesugebėjimas organizuoti savo darbo yra pagrindinis visų hiperaktyvių vaikų trūkumas mokantis. Todėl svarbiausia padėti jiems organizuoti savo darbą, o tada jie sugebės įsisavinti jūsų pateikiamas žinias. Pavyzdžiui, hiperaktyvūs mokinys gali puikiai parašyti darbą, bet pamiršti jį atiduoti mokytojui. Toks įgūdžių netolygumas apsunkina mokymosi procesą, smukdo pažangumą.

Aplinkos pritaikymas prie hiperaktyvaus vaiko poreikių

Hiperaktyviam vaikui naudingiausia sėdėti pirmame suole. Čia jį mažiau blaškys pašaliniai dirgikliai, pavyzdžiui, kitų vaikų šnekos, judėjimas. Be to, jums bus lengviau palaikyti su juo ryšį, išlaikyti jo dėmesį prie atliekamų užduočių. Geriau, kad ta vieta būtų toliau nuo durų ir lango, ypač jeigu klasė pirmame aukšte.

Kiek įmanoma venkite pašalinių dirgiklių. Tuo metu nenaudojamą vaizdinę medžiagą, klasės papuošimus geriau kabinkite moksleiviams už nugarų arba kitoje patalpoje, spintoje.

Būtina užmegzti ir palaikyti su hiperaktyviu vaiku gerą akių kontaktą, kad galėtumėte vadovauti jo veiklai. Pabelsdami į suolą, paliesdami jo petį, pakeldami pieštuką galite susigrąžinti jo dėmesį. Galima atkreipti vaiko dėmesį į svarbius dalykus tokiomis frazėmis: „Tai labai svarbu“, „Šitą reikia prisiminti“, „Dabar prašau jūsų dėmesio“ ir pan.

Galite sugalvoti ženklų sistemą, padedančią hiperaktyviam vaikui pasireikšti nebijant, kad apsijuoks prieš kitus, ugdančią jo dėmesingumą. Pavyzdžiui, susitariate su vaiku, kad jis gali visada kelti ranką, kai prašote atsakyti į klausimą, tačiau jei žino atsakymą – plaštaka ištiesta, jei nežino – sugniaužtas kumštis.

Hiperaktyviems vaikams ypač svarbus fizinis aktyvumas. Jį slopinant kyla nerimas, susierzinimas, pyktis, kas dar labiau blaško ir taip trapų jų dėmesį. Taigi atsižvelgdami į bendrąsias klasės taisykles, kiek įmanoma, leiskite tokiems vaikams pajudėti. Dar geriau, jei tą aktyvumą tikslingai nukreipsite įpareigodami hiperaktyvų vaiką nuvalyti lentą, atnešti stiklinę vandens, išdalyti dalomąją medžiagą ir t. t. Kartais tiesiog leiskite jam pastovėti ar ramiai pavaikščioti.

Galima fizinį aktyvumą sujungti su pamokos medžiaga. Pavyzdžiui, prieš pamoką pasakykite, kad išgirdę tam tikrą svarbų ar naują žodį vaikai turi atsistoti ant vienos ar kitos kojos, pakėlę ranką ir pan. Taip padėsite įveikti fizinę įtampą, skatinsite pastabumą, lavinsite dėmesio paskirstymą, pamoka tiesiog bus įdomesnė, ilgiau įsimins.

Daliai hiperaktyvių vaikų naudinga leisti turėti suole mažyčių žaisliukų, kurie nekelia triukšmo, neblaško kitų vaikų dėmesio. Tai gali būti mažytis kamuoliukas, kurį toks vaikas maigo rankoje, užuot laužęs rašiklį, trupinęs trintuką ar braižęs suolą, nes jo rankos negali nustygti.

Mažinkite triukšmo lygį. Triukšmas kenkia visiems, bet labiausiai blaško hiperaktyvius vaikus. Jei jis padidėja virš leidžiamos ribos, visiems ar tik hiperaktyviems vaikams priminkite elgesio taisykles arba, pasitelkę sutartinius ženklus, parodykite, ko norite. Pavyzdžiui, atidarius klasės duris galima „įsileisti Tylą“.

Kai kuriems hiperaktyviems vaikams padeda susikaupti muzikinis fonas. Vieniems tinka rami klasikinė, kitiems negarsi ritminė muzika. Tam, aišku, būtinos ausinės.

Hiperaktyviam vaikui naudingiausia sėdėti su ramesniu, pasižyminčiu gera dėmesio koncentracija vaiku. Ypač geras derinys – lėtas, gerai organizuotas, tačiau stokingantis emocinio spontaniškumo vaikas su emocingu, šnekiu hiperaktyviu vaiku.

Žinoma, labai svarbu ir abipusė simpatija.

Užduočių pritaikymas hiperaktyviems vaikams

Tokie vaikai išlaiko dėmesį tik trumpą laiką, būdami išsiblaškę, nesugeba atskirti, kuri informacija svarbesnė, o kuri mažiau reikšminga. Todėl dėstant naują medžiagą naudinga pateikti informaciją nedideliais kiekiais. Kiekvienoje pastraipoje reikėtų išskirti svarbiausią mintį ir ją pakartoti, kreipiantis į hiperaktyvų vaiką ir taip atkreipiant jo dėmesį. Gerai, kai svarbiausios mintys ar reikšmingi žodžiai užrašomi ant lentos. Paskatinkite vaikus pasibrauktį juos savo sąsiuvinuose. Pasirūpinkite, kad moksleiviai visada turėtų sąsiuvinį, kuriame užsirašytų pamokos santrauką ar apibendrinimą. Ne visi hiperaktyvūs vaikai sugebės tai padaryti. Jei yra galimybė, paruoškite atskirus lapus su užduotimis tokiems vaikams.

Panašiai ir su savarankiško darbo užduotimis. Reikėtų suskirstyti jas dalimis, išskirti ir akcentuoti esminius dalykus, atskiriant juos nuo mažiau svarbių. Užduočių neturėtų būti daugiau nei trys. Jei užduodate daugiau, jas reikėtų parašyti ant atskiro lapo. Daliai hiperaktyvių vaikų galima pateikti tik po vieną užduotį.

Būtina įsitikinti, ar visos namų darbų užduotys aiškios ir pasižymėtos raštu. Verta paklausti vaiko, ar jis suprato, ką reikės atlikti namie, paprašyti pakartoti jūsų nurodymus.

Paruoškite aiškų tvarkaraštį ar dienotvarkę. Pakabinkite jį klasėje, pritvirtinkite vidinėje mokinio suolo pusėje arba įrašykite į pažymių knygele.

Uždavus ilgalaikes užduotis, pavyzdžiui, užklausinį skaitymą, referato rašymą, būtina kas kiek laiko patikrinti, kaip jos atliekamos. Hiperaktyviems vaikams būdin-

ga vengti tokių užduočių, atidėti jų atlikimą iki paskutinės minutės. Mokomi jas atlikti planingai ir organizuotai (pavyzdžiui, perskaityti per dieną tam tikrą skaičių puslapių), jie įgauna patirties, kaip planuoti, kad išsireiktų nustatytame laike. Čia labai svarbu bendradarbiauti su tėvais ir globėjais, perduodant jiems dalį priežiūros ir kontrolės. Tai padeda hiperaktyviems vaikams pamažu tapti nepriklausomiems, t. y. išmokyti patiems planuoti ir pajusti malonumą, kai nereikia paskutinę minutę griebtis užduočių.

Keiskite testavimo ir įvertinimo procedūras. Prieš testą pateikite mokiniui informacijos, geriausiai raštu, koks bus testas, iš kokios medžiagos reikia pasiruošti. Iš vakaro duokite vaikui analogišką testą, kad galėtų pasipraktikuoti. Jei reikia, skirkite hiperaktyviam vaikams daugiau laiko testui atlikti, kad išvengtų galimo nerimo, kuris kyla trūkstant laiko. Leiskite naudotis skaičiuotuvais, žodynais, žemėlapiais, schemomis. Svarbiausia, kad jie išmokyti organizuoti darbą ir pajustų, jog gali pasiekti tokį patį rezultatą kaip ir kiti moksleiviai.

Klasei atliekant programuotą apklausą, patarkite hiperaktyviems mokiniams skaitant iš karto žymėti visus neteisingus atsakymus, kai reikia pasirinkti vieną teisingą. Mat jiems per sunku išlaikyti mintyse visus galimus variantus, kol išsirinks vienintelį teisingą.

Atsiskaitymas už namų darbus. Reikalaukite periodiškai atsiskaityti už namų darbus. Kitiems vaikams galite skirti ilgalaikes užduotis, tikėdamiesi, kad jie ateis ir atsiskaitys sutartu laiku. Hiperaktyvūs vaikai negali to padaryti dėl jau minėtų organizacinių sunkumų, nesugebėjimo sutelkti dėmesio. Todėl, atsižvelgdami į jų individualias ypatybes, sudarykite atsiskaitymo tvarką, pateikite ją raštu.

Nepamirškite, kad namų darbų atlikimas prasideda ir baigiasi mokykloje – nuo momento, kai juos užduodate, iki momento, kai moksleivis už juos atsiskaito. Tad siekiant išmokyti hiperaktyvų ir nedėmesingą vaiką juos gerai atlikti, būtinos bendros mokytojų ir tėvų pastangos.

Nedelsdami praneškite tėvams, jei užduotys vėluoja ar neatliekamos. Jei lauksite, mokinys nepastebės ryšio tarp atlikimo ir pasekmių. Su tėvais reikėtų aptarti, kokia forma ir kaip dažnai palaikysite ryšį (pavyzdžiui, susitardami, kiek kartų per savaitę tėvai ateina į mokyklą ar paskambina jums telefonu).

Galima pasinaudoti specialiai tam skirtu sąsiuvinio. Jį moksleivis kasdien turėtų nešioti į mokyklą ir namo. Mokykloje vaikas turėtų pažymėti datą, namų darbams skirtas užduotis ir joms atlikti reikalingas priemonės. Kiekvienam mokomajam dalykui turėtų būti atskira skiltis. Mokytojas turėtų patikrinti, ar teisingai pasižymėtas namų darbas, ir patvirtinti tai parašu. Namuose vaikas turėtų pažymėti, kad užduotys atliktos arba kurios neatliktos ir kodėl. Taip pat jis turėtų pasitikrinti, ar sąsiuvinis su atliktais namų darbais įsidėjo į portfelį. Tėvai turėtų pažiūrėti, ar gerai viskas atlikta ir pažymėta, patvirtinti tai parašu.

Tokios kontrolės tikslas – įveikti trūkumą, o ne nuolat priminti apie jį ir pateikti vaikui žeminančias, demoralizuojančias išvadas. Todėl neatliktų ar vėluojančių namų

darbų įvertinimas turi būti labai praktiškas, padedantis išspręsti hiperaktyvaus vaiko problemą. Ėmus taikyti tokią kontrolę, po kurio laiko (4–8 savaitių) namų darbai turėtų būti atliekami geriau. Jei ne, gali tekti pripažinti, kad tai nepataisomas trūkumas, ir imti ieškoti kitų priemonių – lengvinti programą, pasirūpinti asistentu ir kt.

Pedagogai dažnai teiraujasi, ką pasakys kiti mokiniai, jei hiperaktyviam vaikui bus skiriama tiek dėmesio, jei jam galios kitokios taisyklės, bus pateikiamos specialios užduotys: ar nepavydės jam, ar neatstums jo. Pastebėta, kad hiperaktyvūs vaikai dažniau už kitus tampa atstumtaisiais, atpirkimo ožiais. Nuo mokytojo tono, požiūrio į hiperaktyvų vaiką priklausys, ar klasė atkreips į tai dėmesį ir šaipysis. Jei mokytojas tai darys kantriai ir tolerantiškai, nežemindamas, tai ir vaikai nesišaipys.

Didžiausią įtaką hiperaktyviam vaikui daro trys pagrindiniai veiksniai:

Mokytojo žinios apie hiperaktyvumą (atpažinti, suprasti, priimti, koreguoti).

Mokytojo asmeninės savybės.

Mokytojo mokymo stilius.

Pati svarbiausia mokytojo, sėkmingai dirbančio su hiperaktyviu vaiku, savybė – lankstumas, leidžiantis prisitaikyti prie hiperaktyvaus vaiko nenuoseklumo ir pritaikyti jam užduotis. Nelankstus mokytojas taikys vienodus reikalavimus visiems, lankstus – pritaikys, suskaidys užduotis taip, kad jas sugebėtų atlikti ir hiperaktyvus vaikas. Kita svarbi savybė – jautrumas, kurio labai reikia, kad vaikai, turintys trūkumų, kuo mažiau jaustų, kad yra kitokie nei bendraamžiai, ir gebėtų su mokytojo pagalba išlaikyti savivertę, kuri leidžia įveikti trūkumus.

Mokymo stilius, netinkantis hiperaktyviems vaikams:

Greitas mokymo stilius, skubėjimas pamokų metu atliekant užduotis.

Organizuotumo stoka per pamokas.

Kūrybiškumo trūkumas pamokose. Hiperaktyviems vaikams reikia ne tik aiškių, bet ir kūrybiškų, t. y. įdomių, užduočių, kad patrauktų ir išlaikytų jų silpną dėmesį.

Autoritarinis stilius, lemiantis konfliktiškus santykius su hiperaktyviais vaikais, kuriems sunku iškart paklusti ir laikytis griežtų taisyklių.

Paskatinimai arba apdovanojimai, kurie gali būti taikomi klasėje geram elgesiui pastiprinti:

Namų darbų užduočių skaičiaus mažinimas.

Fizinis kontaktas (apkabinimas, patapšnojimas).

Žaidimas su klasės draugais (draugu).

Leidimas pažaisti kompiuteriu.

Laisvas laikas klasėje.

Papildoma pertrauka.

Įdomūs įpareigojimai (surinkti, išdalyti lapus ir t. t.).

Klasės žaidimai.

Žetonai, lipdukai.

Smulkūs žaisliukai ar kiti prizai.

Pusryčiai su mokytoja.

Leidimas atlikti namų darbą klasėje.
Specialios knygos ar žurnalo skaitymas.
Maistas.
Muzika.
Darbas su klėjais (dažais).
Specialus pieštukas ar popierius (nematomas).
Leidimas vadovauti žaidimui.
Leidimas stovėti priekyje.
Leidimas atsinešti ką nors į klasę (parodyti ir papasakoti).
Atšaukimas kokios nors baudmės (palikimo po pamokų ar pan.).

Klausimai ir užduotys

1. Programos dalyviai suskirstomi į grupes po penkis asmenis. Grupelės atsako į šiuos klausimus:
Koks ugdymo stilius tinka dirbant su hiperaktyviais vaikais? (Išvardyti kuo daugiau konkrečių mokymo ir bendravimo su hiperaktyviu vaiku būdų, kuriuos programos dalyviai taiko praktiniame darbe.)
Koks ugdymo stilius netinka dirbant su hiperaktyviais vaikais? (Išvardyti kuo daugiau konkrečių mokymo ir bendravimo būdų, kuriuos programos dalyviai yra išbandę praktiniame darbe ir laiko netinkamais dirbant su hiperaktyviais vaikais.)
2. Grupės diskusija „Mokytojo vaidmuo dirbant su hiperaktyviu vaiku“.

2.3. TEMA „Psichologinių žaidimų turinio apžvalga ir paskirties pristatymas“

Tikslas – supažindinti ir išmokyti dirbti su Lietuvos psichologų sukurtais psichologiniais mokomaisiais stalo žaidimais, tinkamais darbui su hiperaktyviais vaikais.

Siekiamos kompetencijos

Programos dalyviai:

įgis žinių apie psichologinių žaidimų paskirtį, taikymo ypatumus ir naudą ugdant socialinius (saugumo, bendravimo, nesmurtinio jausmų reiškimo) hiperaktyvių vaikų įgūdžius;
įgis praktinių įgūdžių, kaip taikyti žaidimus kasdieniame darbe su hiperaktyviais vaikais.

Turinys

Visi norime, kad mūsų vaikai būtų saugūs mokykloje, namie, gatvėje. Tačiau kaip užtikrinti, kad jie nepatirtų fizinių traumų, kad jų niekas neužpultų, nenuskriaustų, neapgautų, neapvogtų, neišnaudotų? Vaikai daug laiko praleidžia vieni, todėl turi išmokti

patys atpažinti pavojus ir apsaugoti nuo jų. Patraukliausia saugumo įgūdžių mokymo forma yra žaidimas. Toliau bus pristatyti Saugaus vaiko centro psichologų sukurti mokomieji žaidimai „Kelias namo“ (vaikų saugumo įgūdžiams lavinti), „Kaip gyveni?“ (vaikų psichologiniam ir socialiniam atsparumui lavinti) ir „Drakoniukas“ (moko įveikti agresiją ir ugdo nesmurtinio bendravimo įgūdžius).

1. Žaidimas „Kelias namo“

Žaidimo tikslas – padėti vaikui įgyti veiksmingesnių saugumo įgūdžių, igauti psichologinio ir socialinio atsparumo susidūrus su žalingu aplinkos poveikiu. Vaikai sužinos, kokios situacijos ir kodėl yra pavojingos bei kaip tais atvejais elgtis. Žaidime modeliuojami įvairūs pavojai, vaikai skatinami ieškoti geriausio sprendimo. Žaidimas skirtas 6–14 metų vaikams. Jame vienu metu gali žaisti iki šešių vaikų. Žaidimo vedėjas (pedagogas, psichologas, socialinis darbuotojas) – irgi aktyvus jo dalyvis, padedantis vaikams rasti tinkamiausius sprendimus.

Žaidimo dalys:

Žaidimo lenta.

Žaidimo kauliukas.

Šešios spalvotos žaidėjų figūrėlės.

Situacijų ir klausimų kortelės (vyresni vaikai žaidžia kortelėmis su užrašu „+10“), kuriose pateikiami klausimai apie pavojingas situacijas *mokykloje ir prie jos* (oranžinės spalvos kortelės), *parke* (žalios), *parduotuvėje* (raudonos), *gatvėje* (mėlynos), *namie ar kieme* (geltonos).

Patarimai vedėjui.

Taisyklės

Mokomasis žaidimas „Kelias namo“ žaidžiamas su suaugusiu vedėju. Jis paaiškina vaikams žaidimo tikslą ir taisykles: „Įsivaizduokite, kad vieni einate iš mokyklos namo. Kelias gana tolimas, ir jūs susiduriate su įvairiomis kliūtimis, kurias turite įveikti atsakinėdami į klausimus. Jūsų tikslas – saugiai pasiekti namus.“

Žaidžiama ridenant kauliuką ir paeinant į priekį per tiek žaidimo lentos langelių, koks skaičius iškrinta.

Jei žaidėjas sustoja spalvotame langelyje su ženklu „!“, tai turi traukti atitinkamos spalvos kortelę, perskaityti klausimą ir atsakyti į jį. Jei vaikai dar nemoka skaityti, perskaito žaidimo vedėjas. Jei žaidėjas atsako teisingai, paeina vieną langelį pirmyn. Atsakęs neteisingai, lieka toje pačioje vietoje. Visi kartu aptaria, kaip reikėtų elgtis aprašytuju atveju. Išsprendus situaciją, kortelė atidedama į šalį.

Jei langelyje nupieštas ženkliukas „♥“, žaidėjas kauliuką ridena dar kartą.

Patarimai vedėjui

Skatinkite vaikus atvirai išsakyti savo nuomonę. Žaisdami vaikai neturi jaustis kritikuojami, išjuokiami ar kitaip baudžiami už neteisingą atsakymą arba nežinojimą.

Siekite, kad visi žaidėjai sužinotų, kaip elgtis atitinkamose situacijose. Visiems vaikams išsakykite savo nuomonę, kaip spręsti pateiktą problemą, ar atsakykite į klausimą, vedėjas gali papildyti vaikų atsakymus.

Iš anksto pasirinkite žaidimui. Žaidimo situacijos nėra labai sudėtingos. Tikime, kad dauguma suaugusiųjų galės paaiškinti vaikams, kaip elgtis į jas patekus. Tačiau rekomenduojame vedėjui prieš žaidžiant susipažinti su situacijomis ir klausimais, perskaityti literatūrą, kurios sąrašas pateikiamas.

Aptardami su vaikais konkrečias situacijas, galite remtis šia informacija:

ALKOHOLIS

Vaiko organizmas dar nėra visai susiformavęs, jis auga, bręsta. Todėl net ir nedidelis alkoholio kiekis smarkiai paveikia vaikus. Išgėręs alkoholio, vaikas gali apsinuodyti – jį gali pykinti, jam gali svaigti galva, jis gali netekti sąmonės. Gėrimo pasekmės gali būti ir ilgalaikės – gali sutrikti kepenų, tulžies, širdies veikla. Todėl ir įstatymai draudžia vaikams gerti alkoholinius gėrimus. Suaugusieji, kurie duoda vaikams gerti ar parduoda jiems alkoholinius gėrimus, yra baudžiami.

VAISTAI

Tabletės, kurios siūlomos vaikams ar pas juos atsiduria, gali būti labai įvairios: vitaminai, vaistai ar net narkotikai. Vaikai turi žinoti, kad vaistai vartojami tik sergant, kai juos paskiria gydytojas ar duoda tėvai. Jei vaistai vartojami be reikalo, galima jais apsinuodyti, netekti sąmonės, gali sutrikti įvairių organų veikla, ištikti mirtis. Be to, pašalinių žmonių ar kitų vaikų siūlomos tabletės gali būti ir narkotikai. Kartais jie siūlomi vaikams kaip saldainiai ar vitaminai, norint įtraukti vaikus į narkotikų pinkles.

RŪKYMAS

Rūkymas kenkia žmogaus sveikatai, didina tikimybę susirgti širdies ir kvėpavimo takų ligomis. Vaikams, kurių organizmas nėra visai susiformavęs, rūkymas daro dar daugiau žalos. Gali sutrikti dėmesio koncentracija, atmintis, mąstymas, pablogėti mokymasis. Todėl asmenims iki 18 metų cigaretės neparduodamos.

SEKSUALINĖ PRIEVARTA

Kiekvienas vaikas turi teisę gyventi be prievartos ir pažeminimų. Jei vaiką seksualiai išnaudoja (liečia, glosto ar bučiuoja jo lytinius organus arba reikalauja iš jo to paties, rodo jam pornografinius filmus ar nuotraukas, verčia stebėti lytinį aktą ar atlieka tai su pačiu vaiku) – tai laikoma seksualine prievarta.

Kartais vaikai nežino, kad suaugę žmonės gali būti pavojingi, naudotis vaikų patiklumu savo seksualiniams poreikiams tenkinti. Kartais taip elgiasi ne tik svetimi, bet ir vaikams gerai pažįstami žmonės, net šeimos nariai.

Vaikas turi žinoti, kad intymias jo kūno vietas, esant reikalui, gali liesti tik mama ar gydytojas. Vaikas turi teisę praustis, rengtis ir miegoti vienas. Jei kas nors vaikui liepė nusirengti, lieti ar liepė liesti lytinius organus, jis turi būtinai apie tai papasakoti žmogui, kuriuo labiausiai pasitiki.

Į vaikų klausimus seksualinėmis temomis reikia stengtis atsakyti teisingai ir jiems suprantamai.

ANONIMINĖS PAŽINTYS

Bendraudami internete ar mobiliojo telefono žinutėmis, vaikai gali įsitraukti į pažintis su žmonėmis, kurių nemato ir apie kuriuos nieko nežino. Taip jie gali tapti lengvomis seksualinių išnaudotojų ir kitokių nusikaltėlių aukomis. Žmogus, prisistatęs draugišku bendraamžiu, tikrovėje gali būti suaugęs, blogų ketinimų ar liguistų polinkių turintis asmuo.

TEISĖS PAŽEIDIMAI

Žmonių tarpusavio santykius, elgesį reguliuoja tam tikri įstatymai. Jie reikalingi tam, kad žmonės apsaugotų nuo smurto, chuliganizmo, o jų nuosavybę – nuo vagysčių. Įstatymai gina žmones. Visi žmonės turi laikytis įstatymų, juos pažeidus – baudžiama. Už nedidelius įstatymų pažeidimus baudžiama piniginėmis bandomis. Jas už vaikus turi mokėti tėvai. Esant didesniems pažeidimams, gresia kolonija ar kalėjimas. Todėl būtina žinoti, kaip reikia elgtis ir koks elgesys yra draudžiamas, netinkamas.

FIZINIS SMURTAS

Fizinė jėga nėra geras būdas spręsti nesutarimams. Vaikai turi žinoti, kad niekas negali jų mušti, stumdyti, daužyti, taisyti ar jiems smogti sukeldamas skausmą ar sužalodamas.

Patekus į grėsmingą situaciją, svarbu nesutrikti, neprovokuoti kitų agresijos ir apsižvalgyti, ar yra žmonių, galinčių ateiti į pagalbą. Vaikai ypač turi vengti girtų žmonių, nes jų elgesys būna neprognozuojamas.

Į KĄ VAIKAMS KREIPTIS PAGALBOS

Jei vaiką kas nors skriaudžia, persekioja ar išnaudoja, rekomenduojama jam kreiptis pagalbos į suaugusį asmenį. Tokiu vaiko patikėtiniu gali tapti šeimos narys ar mokytojas. Taip pat vaikai turi žinoti, kad pagalbos galima kreiptis į policininkus, apsaugininkus, gydytojus, socialinius darbuotojus, psichologus. Jų pagrindinė pareiga – padėti žmonėms. Vaikai turi žinoti, koku telefonu iškviesti policiją, gaisrinę, greitąją pagalbą, ir tai, kad šie skambučiai nemokami.

Jei įtariate, kad vaikas patyrė prievartą. Jei žaidimo metu išaiškėja ar kyla įtarimas, kad vaikas yra patyręs (ar tebepatiria) skriaudą ar prievartą, po žaidimo būtinai su juo individualiai pasikalbėkite. Šio pokalbio metu padrąsinkite vaiką išsipasakoti. Tikėkite vaiku jo nekaltindami ir nesmerkdami. Parodykite vaikui, kad jį palaikote, ir pasakykite, kaip stengsitės jam padėti.

Siekiant padėti vaikui įveikti traumuojančią patirtį, reikia kreiptis į specialistus (psichologą, gydytoją, socialinį darbuotoją). Jei išlieka grėsmė vaiko saugumui, būtina pranešti Vaiko teisių apsaugos tarnybai arba teisėsaugos institucijoms (policijai, prokuratūrai).

2. Žaidimas „Kaip gyveni?“

Žaidimo tikslas – didinti psichologinį ir socialinį vaikų atsparumą, padedant jiems suprasti ir priimti savo ir kitų jausmus, lavinant pozityvią saviraišką, ugdant atviro ir geranoriško bendravimo įgūdžius. Žaidime vaikai tyrinėja dvylika pagrindinių jausmų: pyktį, džiaugsmą, baimę, liūdesį, laimę, pavydą, meilę, gėdą, kaltę, vienišumą, užuojautą, pasididžiavimą. Dalyvauja 2–12 vaikų ar paauglių ir suaugęs vadovas. Žaidimą sudaro 72 kortelės su klausimais apie jausmus (dvylikai jausmų skirta po šešis klausimus). Iš kitoje kortelių pusėje esančių piešinių išsina vientisas šešių dalių paveikslėlis.

Žaidimo eiga

Kortelės sumaišomos ir kiekvienam išdalijama po keturias. Kitos lieka malkoje. Žaidėjai išdėlioja savo korteles piešinukais į viršų prieš save ant stalo. Pamatęs, kad turi dvi ar daugiau to paties jausmo korteles, žaidėjas pradeda dėti paveikslėlį. Žaidžiant siekiama sudėlioti vieną ar kelis paveikslėlius, surenkant po šešis vieno ar kito jausmo klausimus. Kiekvienas žaidėjas, atėjęs jo eilei, pasirenka vieną jam trūkstamą kortelę (paveikslėlio dalį) iš bet kurio kito žaidėjo. Norėdamas pasirinktą kortelę pasiimti, žaidėjas turi atsakyti į kitoje jos pusėje esantį klausimą. Neatsakius kortelė grąžinama į malkos apačią. Tas, kuris praranda kortelę, pasiima vieną nuo malkos viršaus, kad prieš jį visuomet gulėtų keturios kortelės. Žaidimas baigiasi, kai iš visų kortelių sudėliojami paveikslėliai.

Pastabos vadovui

Galimas trumpesnis žaidimo variantas, naudojant ne visų dvylikos, o kelių pasirinktų jausmų korteles.

Vaikams atsakant į klausimus, reikia skatinti diskusiją, leisti ir kitiems išsakyti savo nuomonę, pasidalyti savo išgyvenimais.

Svarbi vadovo nuostata, kad žmogui būdingi visi jausmai, nėra draudžiamų ar smerktinų jausmų, netinkama gali būti tik jų išraiška.

3. Žaidimas „Drakoniukas“

Žaidimo tikslas – mokyti įveikti agresiją ir ugdyti nesmurtinio bendravimo įgūdžius.

Drakoniukas – tai šio žaidimo herojus, patenkantis į nemalonias situacijas, keliančias pyktį. Nagrinėdamas jo elgesį ir jausmus, vaikas atsiskleidžia pats, mokosi atsižvelgti į kitų jausmus, atrasti, kas slepiasi po pykčiu. Žaidimas vaikus moko atpažinti, priimti ir tinkamai išreikšti neigiamus jausmus, kylančius įvairiose situacijose. Žaidėjų amžius – nuo 5 metų. Žaidžiama kartu su suaugusiu vadovu. Žaisti galima tiek individualiai, tiek su grupele vaikų. Žaidimą sudaro 24 kvadratinės kortelės su nupieštomis situacijomis, 69 trikampės kortelės, kuriose pavaizduoti jausmai, taip pat 1 kvadratinė kortelė – drakono galva – ir viena trikampė – drakono uodega.

Žaidimo eiga

Vadovas pradeda žaidimą, ant stalo padėdamas drakono galvą ir paaiškindamas vaikams, kad iš kvadratinų kortelių jie dėlios drakono kūną, o iš trikampių – drakono keterą. Kiekvienas žaidėjas paeiliui traukia kortelę su situacija ir turi pasakyti:

Kas čia vyksta? (Papasakojęs deda kortelę prie drakono kūno.)

Kaip jaučiasi Drakoniukas? (Iš trikampių kortelių, vaizduojančių jausmus, išrenka vieną ar kelias, tinkamas tai situacijai, ir deda virš kvadratinės kortelės, formuodamas drakono keterą.)

Ką Drakoniukas galvoja?

Patark Drakoniukui, ką jam daryti. (Kiti žaidėjai irgi gali įsitraukti su savo patarimais.)

Kaip pasijuto Drakoniukas, pasinaudojęs tavo patarimu? (Išrenka tinkamą trikampę kortelę.)

Žaidėjui baigus nagrinėti situaciją, jo padėtos kortelės apverčiamos piešinukais į apačią – taip formuojamas drakono kūnas. Kai visos situacijų kortelės jau išdėstytos arba jei baigėsi žaidimui skirtas laikas, vadovas skelbia žaidimo pabaigą, pridėdamas drakonui uodegą.

Patarimai vadovui

Nagrinėjant situacijas, svarbu žinoti, kad kiekvienas vaikas jas gali suvokti savaip. Reikėtų vengti kategoriškų aiškinimų, nesiūlyti vieno teisingo sprendimo, geriau skatinti vaikų diskusijas.

Svarbi vadovo nuostata, kad žmogui būdingi visi jausmai, nėra draudžiamų ar smerktinų jausmų, netinkama gali būti tik jų išraiška.

Klausimai ir užduotys

Žaidimo „Kelias namo“ žaidimo ypatumai:

programos dalyviai išnagrinėja patarimus vedėjui;

dalyviai suskirstomi grupelėmis po keturis ir patys žaidžia šį žaidimą;

grupė aptaria žaidimo metu kilusius jausmus, išpūdžius ir klausimus.

Žaidimo „Kaip gyveni?“ žaidimo ypatumai:

programos dalyviai suskirstomi grupelėmis po keturis ir patys žaidžia šį žaidimą;

grupė aptaria žaidimo metu kilusius jausmus, išpūdžius ir klausimus.

Žaidimo „Drakoniukas“ žaidimo ypatumai:

programos dalyviai suskirstomi grupelėmis po keturis ir patys žaidžia šį žaidimą;

grupė aptaria žaidimo metu kilusius jausmus, išpūdžius ir klausimus.

PAVADINIMAS

PREVENCINIAI NEFORMALIOJO UGDYMO ASPEKTAI

APIMTIS (*akad. val.*)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
17	15	32

TIKSLINĖ GRUPĖ (ADRESATAS)

Neformaliojo ugdymo organizatoriai, specialistai, papildomojo ugdymo būrelių vadovai.

ANOTACIJA

Neformaliojo ugdymo programas įgyvendinantys pedagogai, būrelių vadovai, kiti specialistai neturi pakankamai žinių, gebėjimų ir įgūdžių, kaip organizuoti kryptingą veiklą, padedančią jaunam žmogui atsiverti, išmokti išklaudyti kitą ir atsiskleisti pačiam, pažinti save, gebėti valdyti savo emocijas ir jausmus, elgesį, bendrauti ir bendradarbiauti.

Žinodami, kad neformalusis ugdymas turi kaip tik įtraukti daugiau tų mokinių, kuriems kyla formaliojo ugdymo problemų, ir padėti tas problemas išspręsti, turime jauni-
mo neformaliojo ugdymo organizatoriams suteikti tų žinių, gebėjimų ir įgūdžių, kurių jiems trūksta.

Programa supažindina su pagrindiniais jaunimo veiklos principais – savanoriškumu ir savivalda. Ypatingas dėmesys joje skiriamas keliems metodologiniams principams.

1. Specifinės aplinkos principas.

Neformalusis ugdymas turi vykti tam tikroje aplinkoje, kuriai būdingas autonomiškumas, saugumas ir galimybė pasireikšti, imtis visos atsakomybės už savo veiksmus. Būtina sukurti tokią aplinką, kuri leistų kiekvienam jaustis svarbiam ir išbandyti save.

2. Aktyvaus dalyvavimo ugdymo (-si) procese principas.

Suaugusieji nėra visos veiklos organizatoriai, o tik skatintojai, vaidmenų paskirstytojai. Aktyvumui skatinti remiamasi kiekvieno jauno žmogaus jau turima patirtimi, o vėliau daromos išvados.

3. Visumos principas.

Šis principas verčia į jauną žmogų, ugdymo tikslus ir darbo metodus žiūrėti kaip į visumą, neišskiriant tam tikrų detalių. Dėmesys kreipiamas tolygiai tiek į asmens interesus, tiek į grupės poreikius, tarpusavio bendravimo santykius ir bendradarbiavimo stilių. Įgytas žinias ir patirtį būtina susieti su kasdienybe. Šiam principui įgyvendinti būtina turėti visą įvairių metodų arsenalą, kaitalioti emocinius, intelektualinius ir fizinius metodus.

Kiekvienas žmogus yra vis kitoks, todėl sunku iš anksto nuspręsti, koks metodas leis pasiekti norimą rezultatą su kiekvienu atskiru žmogumi. Tik suvokęs savo asmenybės visumą, žmogus tampa nepriklausomas nuo išorinių aplinkybių, stiprus, pasitikintis ir galintis pasakyti „ne“, atsispirti pagundai.

4. Mokymosi iš patirties principais.

Ugdymo procesas grindžiamas patirtimi, o ne tik teorija, todėl svarbu, kad įgyta nauja patirtis būtų reflektuojama (t. y. aptariama ir įvardijama). Toliau būtina siekti ją susieti su konkrečiomis gyvenimo situacijomis ir daryti išvadas. Išvados bus reikšmingos tik pritaikytos praktinėje veikloje, gyvenime.

5. Atviro bendravimo principas.

Tai mokymasis atsiverti, pasidalyti turima patirtimi nebijant, kad bus pasijuokta. Tai ir galimybė klausti, aiškintis, sužinoti.

6. Neformalus rezultatų vertinimo principas.

Formaliajame ugdyme vertinami mokymosi rezultatai, neatsižvelgiant, kiek pastangų įdėta, nesigilinant į detales ir aplinkybes, o neformaliajame ugdyme svarbu sukurti tokią erdvę, kurioje nebūtų lyginami vieni su kitais, o lyginamas tas pats asmuo anksčiau ir dabar. Tai naikina nesveiką konkurencingumą ir skatina aktyvumą, pasitikėjimą savo jėgomis, savivertę.

7. Ugdymo, orientuoto į grupę, principas.

Grupė yra priemonė individualiam ugdymui (-si) suintensyvinti, ir tuo būtina pasinaudoti. Išmokę vadovautis šiais principais, jaunimo neformaliojo ugdymo organizatoriai galės savo ugdytiniams suteikti asmeninių, edukacinių, socialinių ir profesinių kompetencijų, kurios ir lems tolesnį asmenybės formavimąsi, raidą.

TIKSLAS

Sudaryti sąlygas neformaliojo papildomojo ugdymo organizatoriams įgyti teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, įgalinančių veiksmingiau ir kryptingiau įtraukti jaunos žmones į veiklą, padedančią tapti sąmoningomis asmenybėmis, sugebančiomis spręsti savo problemas, jausti atsakomybę už save ir būti aktyviais bendruomenės nariais.

UŽDAVINIAI

Suteikti programos dalyviams:

- teorinių žinių apie psichologinius paauglystės bruožus;
- teorinių žinių apie formaliojo ir neformaliojo ugdymo skirtumus, prieštaravimus ir bendrybes;
- žinių apie jaunimo veiklos formas ir principus, specifines sąlygas (aplinką), kurioje vyksta neformalusis ugdymas, ir jaunimo įtraukimą į veiklą, darbo ir veiklos metodus, leidžiančius atsiskleisti prigimtinėms jauno žmogaus savybėms;

- ugdyti paauglių tarpusavio bei suaugusiųjų ir paauglių bendravimo įgūdžius spręsti konfliktines situacijas, mokyti šalinti atsirandančią įtampą, krizes, pastebėti ir įveikti depresiją;
- žinių ir praktinių įgūdžių, kaip valdyti mokinių kitoniškumo apraiškas;
- skatinti veiksmingesnį tarpžinybinį bendradarbiavimą bei bendruomeninių išteklių panaudojimą vaikų ir jaunimo ugdymui gerinti.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

Jaunimo neformaliojo ugdymo specialistai:

- pagilins savo teorines žinias apie neformalųjį ugdymą, vaikų poreikių nustatymą, neformaliojo ugdymo metodus ir principus;
- gebės greičiau ir tiksliau atpažinti vengiančių lankyti mokyklą bei mokymo (-si) motyvacijos neturinčių vaikų ir paauglių neformaliojo ugdymo poreikius;
- formuos bendras visiems žmonėms ir profesines vertybes: pagarbą vengiančiam lankyti mokyklą ir neturinčiam motyvacijos vaikui, paaugliui; atjautą ir bendruomeniškumą, bendros veiklos metodus ir būdus;
- pagilins raidos psichologijos žinias bei darbo su grupe ypatumus;
- pasitelkę naujus metodus, žaidimus ir užduotis, gebės sėkmingai organizuoti paauglių grupės darbą, skatinti mokinių savarankiškumą ir atsakomybę;
- formuos nuostatas, kad kiekvienas žmogus yra kūrybinga ir nepakartojama asmenybė ir kad tik nuo gebėjimo pasirinkti veiklos sritis, metodus, užduotis priklauso ugdymo sėkmė, demokratiškumas, atsakomybė už kolektyvą, lyderiavimas, savivertė, altruizmas;
- pagilins žinias apie psichologinę prievartą, susipažins su problemomis, kurios skaudina vaikus ir paauglius, sužinos jų sprendimo būdus;
- gebės greičiau ir tiksliau atpažinti vaikų ir paauglių būseną, veiksmingiau spręsti kylančias problemas, valdyti konfliktus, stresus, krizes, įveikti agresiją ir pyktį;
- formuos požiūrį į bendras visiems žmonėms vertybes: pagarbą vienas kitam, pagalbą silpnesniajam;
- pagilins teorines žinias apie projektus, jų rengimą ir įgyvendinimą, jaunimo karjeros planavimą bei tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- gebės kvalifikuotiau parengti ir valdyti, įgyvendinti projektus, veiksmingiau ir naujomis formomis bendradarbiauti su kitomis organizacijomis gerinant jaunimo neformalųjį ugdymą;
- formuos tarpinstitucinio bendradarbiavimo nuostatas.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Daugialypė terpė, projektorius, kompiuteris, konferencinė lenta.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Akad. val.
1.	Teisiniai ir vadybiniai jaunimo neformaliojo ugdymo aspektai	4,5
2.	Jaunimo neformaliojo ugdymo metodai ir principai	3,5
3.	Psichologiniai paauglystės bruožai	1
4.	Grupinio darbo ypatumai ir metodai	7
5.	Ypatingas dėmesys bendravimo įgūdžiams	2
6.	Konfliktų valdymas	3
7.	Psichologinė sveikata, žmogaus poreikiai, elgesio motyvai ir gyvenimo sunkumai	2,5
8.	Projektinė veikla jaunimo neformaliajame ugdyme	5
9.	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybės gerinant jaunimo neformalųjį ugdymą	3

MOKYMO (-SI) METODAI

Dėstymas, diskusija, grupinis darbas.

PROGRAMOS AUTORIAI

Jolanta Bagdanavičienė, Trakų rajono policijos komisariatas

Jurgita Balaišienė, Vilniaus pedagoginis universitetas

Rytis Budrius, Kauno jaunimo organizacijų sąjunga „Apskritasis stalas“

Eglė Kapočiūtė, asociacija „Naujos Jungtys“

Nijolė Lisevičienė, Trakų rajono švietimo centras

Vida Mikalajūnienė, Elektrėnų savivaldybės švietimo paslaugų centras

Birutė Misiūnienė, Elektrėnų savivaldybės administracijos švietimo skyrius

Halina Šareikienė, Trakų rajono policijos komisariatas

Literatūra

1. *Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 metų bendrieji ugdymo planai*. Interneto prieiga: www.smm.lt/ugdymas/docs/ugdymo_planai_2005.pdf.
2. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Monografija. Vilnius: Garnelis, 2006.

3. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
4. *Jaunimo veikla. Kas tai?* Vilnius: Gera diena, 1997.
5. „Lietuvos higienos norma HN 21: 2005 ‘Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai’“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 76-2770. Interneto prieiga: www.spec.lt/index.php?cid=11009-126k-.
6. „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas“, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_misc.kodeksai.
7. „Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555.
8. „Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 21-506. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269124&p_query=&p_tr2.
9. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 63-2853. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313.
10. Mewaldt A., Gailius Ž., *Praktinis vadovas jaunimo lyderiams*. Vilnius: Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, 1997.
11. „Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija“, *Valstybės žinios*, 2006, sausio 12 d., Nr. 4-115. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269178&p_query=
12. *Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas*. Tyrimo ataskaita. Interneto prieiga: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/NVS_sanaudos_ir_prieinamumas_ataskaita.pdf.
13. *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatos*. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214370.
14. „Viešosios policijos specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos instrukcija“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 44-1436. Interneto prieiga: <http://www.infolex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=82618>.

ILIustruojantys pavyzdžiai

9 TEMA „Tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybės gerinant jaunimo neformalųjį ugdymą“

Tikslas – skatinti veiksmingesnį tarpžinybinį bendradarbiavimą ir bendruomeninių išteklių panaudojimą vaikų ir jaunimo ugdymui gerinti.

Siekiamos kompetencijos

Jaunimo neformaliojo ugdymo specialistai:

- pagilins teorines žinias apie projektus, jų rengimą ir įgyvendinimą, jaunimo karjeros planavimą ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- gebės kvalifikuotiau parengti, įgyvendinti ir valdyti projektus, efektyviau ir naujomis formomis bendradarbiauti su kitomis organizacijomis gerinant jaunimo neformalųjį ugdymą;
- formuos tarpinstitucinio bendradarbiavimo nuostatas.

Turinys

X policijos komisariato veikla tarpinstituciniame bendradarbiavime

Įvertinę X rajono kriminogeninę padėtį, didėjančią narkotinių ir psichotropinių medžiagų plitimą tarp jaunuolių, pamokų nelankymą, X rajono policijos komisariatas ir savivaldybės administracijos švietimo skyrius pasirašė bendradarbiavimo sutartį.

X rajono savivaldybės tarybos sprendimu patvirtinta rajono savivaldybės Nusikaltimų ir narkotikų kontrolės, nusikalstamumo ir narkomanijos prevencijos komisija, į kurią įeina ir policijos pareigūnų. Savivaldybės tarybos sprendimu patvirtintas šios savivaldybės Nusikaltimų ir narkotikų kontrolės, nusikalstamumo ir narkomanijos prevencijos programos įgyvendinimo priemonių planas.

X rajono policijos komisariatas dirba teritoriniu principu. Rajonas suskirstytas taip, kad jame yra trys policijos nuovados. Kiekvienoje jų jaunimo nusikalstamumo prevenciją vykdo nepilnamečių reikalų grupės pareigūnai, kurių funkcijos apibrėžtos 2005 m. kovo 29 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu. Be kitų jame išvardytų funkcijų, nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas savo aptarnaujamoje teritorijoje:

- organizuoja ir vykdo vaikų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, smurto prieš vaikus, prostitucijos, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją;
- dirba individualų darbą ir kontroliuoja tam tikros kategorijos vaikų elgesį;
- jei teisės aktuose nustatyta, individualiai dirba ir su kitais vaikais;
- nustato:
 - teisės pažeidimą (-us) padariusius vaikus, rengia jų administracinių teisės pažeidimų bylas;
 - vaikus, vartojančius narkotikus ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, vaikataujančius, elgetaujančius, teikia jiems neatidėliotiną socialinę pagalbą, informuoja apie tai tėvus ar kitus atstovus pagal įstatymą. Vaiko tėvams ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą teikia informaciją apie institucijas (tarnybas) ir organizacijas, kompetentingas padėti vaikui ir šeimai;
 - vaiko teisių pažeidimo faktus ir informuoja apie tai vaikų teisių apsaugos tarnybą;
 - tėvus ar globėjus (rūpintojus), neatliekančius pareigos dorai auklėti ir prižiūrėti vaikus, piktnaudžiaujančius savo teisėmis ar pareigomis ir savo elgesiu darančius vaikams neigiamą įtaką, žiauriai su jais besielgiančius, seksualiai juos išnaudojančius, ir raštu informuoja apie tai vaiko teisių apsaugos tarnybą;
 - vaikus, likusius be tėvų ar globėjų (rūpintojų) globos, vaikus, kuriems dėl sveikatos būklės ar kitų priežasčių reikalinga neatidėliotina pagalba, nedelsdamas informuoja apie juos vaiko teisių apsaugos tarnybą, jeigu reikia, suderinęs su vaiko teisių apsaugos tarnyba, įkurdina juos atitinkamą vaikų globą ir priežiūrą užtikrinančiose įstaigose;
 - suaugusius asmenis, nugirdžiusius vaikus, įtraukusius juos girtauti, vartoti narkotikus ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, į nusikalstamą veiklą, užsiimti azartiniais lošimais, elgetavimu, prostitucija, ir nustatyta tvarka informuoja apie

tai teritorinės policijos įstaigos vadovą, o jei veikia užtraukia tik administracinę atsakomybę – rengia administracinių teisės pažeidimų bylas;

- vaikų teisės pažeidėjų, kitas neformalias jų grupuotes, jų veiklos pobūdį, grupavimosi vietą, kitas aplinkybes ir nustatyta tvarka informuoja apie tai teritorinės policijos įstaigos vadovą;
- apibendrina, sistemina ir analizuoja vaikų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, narkomanijos, smurto prieš vaikus būklę, priežastis ir aplinkybes aptarnaujamoje teritorijoje, imasi priemonių joms šalinti;
- teisės aktų nustatyta tvarka priima ir nagrinėja gyventojų pranešimus, skundus ir pareiškimus dėl vaikų padarytų teisės pažeidimų, dėl tėvų ar globėjų (rūpintojų), neprižiūrinčių, netinkamai auklėjančių vaikus;
- bendradarbiauja su kitais policijos padaliniais, vaiko teisių apsaugos tarnybos, savivaldos, švietimo, medicinos, kitų suinteresuotų institucijų darbuotojais ir nevyriausybinių organizacijų atstovais, vietos bendruomene sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo, smurto prieš vaikus, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, prostitucijos prevencijos klausimus, imasi priemonių apsaugoti vaikų, padariusių teisės pažeidimus bei nukentėjusių nuo teisės pažeidimų, teises ir teisėtus interesus.

Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarpinstitucinio bendradarbiavimo schema Aptarnaujamoje teritorijoje esančios švietimo įstaigos

Ką pareigūnas veikia?

- nuolat lankosi mokyklose;
- skaito paskaitas teisine tematika mokiniams ir jų tėvams (nepilnamečių atsakomybė už jų padarytus teisės pažeidimus, teisės pažeidimų samprata ir pobūdis, nusikalstamumo būklė, tėvų atsakomybė);
- dalijasi informacija su pedagogais dėl pamokų nelankymo;
- dalyvaudamas mokyklos tarybos posėdžiuose, padeda spręsti problemas, įeinančias į jo kompetenciją;
- pagal iš anksto aptartą ir suderintą su mokyklos vadovybe grafiką mokykloje individualiai priima ir konsultuoja mokinius, mokytojus ir tėvus.

Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno pagrindinis partneris mokykloje yra socialinis pedagogas.

Kaip vyksta bendradarbiavimas?

Atlikdami pamokų nelankymo apskaitą, pedagogai savo nuožiūra nusprendžia, kada būtina kreiptis į nepilnamečių reikalų policijos pareigūną dėl vis didėjančio mokinio praleistų pamokų skaičiaus, kartu ieškoti to priežasčių. Šią galimybę pedagogai gali realizuoti tiesiogiai arba per socialinius pedagogus, nes nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas nuolat lankosi mokyklose. Įvertinus situaciją, priimamas sprendimas aplankyti mokyklos nelankančio vaiko šeimą pasitelkus seniūnijose dirbančius socialinius

darbuotojus ir vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojus. Esant būtinybei, palaikomi ryšiai su medikais. Taip pradedamas tarpžinybinis darbas su šeima pagal kiekvieno komandos nario kompetenciją, turint bendrą tikslą grąžinti vaiką į mokyklą.

Nelankantis mokyklos vaikas atsiduria gatvėje, kur susiduria su įvairiais neigiamais reiškiniais: girtavimu, rūkymu, narkotikais, plėšimais, vagystėmis ir kitais teisės pažeidimais.

Eksperimento tvarka suteikiant svarbą ilgalaikiai nusistovėjusiai praktikai įvairių sričių specialistų komandiniam darbe ir įgyvendinant tarptautinį projektą „Nusikaltamumo prevencija bendradarbiaujant“, rajono savivaldybės mero potvarkiu rajone sudaryta tarpžinybinė darbo grupė. Į ją įėjo socialiniai pedagogai, seniūnijų socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai. Pagrindinis darbo grupės tikslas – koordinuoti įvairių institucijų darbuotojų veiksmus gerinant mokyklos lankomumą. Tuo pačiu metu policijos komisariato viršininkas pasirašė įsakymą, nurodydamas viešosios policijos Viešosios tvarkos skyriaus patrulinio būrio pareigūnams ypatingą dėmesį kreipti į mokyklinio amžiaus vaikus, pamokoms skirtą laiką leidžiančius gatvėje.

Šis bandomasis projektas buvo išbandytas X mieste. Patruliavimo metu apie vaikus, praleidžiančius pamokas, pareigūnai informavo nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistą, pedagogus ar tėvus. Jie aiškinosi pamokų praleidimo priežastis. Nustatę, kad pamokų praleidimas jau tapo sistema, socialiniai pedagogai ir mokytojai kartu su policijos pareigūnais organizavo reidus, kurių tikslas – aplankyti tokių mokinių tėvus, išsiaiškinti pamokų nelankymo priežastis, įspėti tėvus. Esant reikalui, tėvams buvo taikoma administracinė atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnį „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“.

Policijos pareigūnai dalyvavo tėvų susirinkimuose, kurių metu tėvai buvo informuojami apie atsakomybę už nepilnamečių padarytus teisės pažeidimus, atsakomybę už tėvų arba juos atstojančių asmenų pareigos auklėti vaikus nevykdymą. Išplatinti informaciniai pranešimai gyventojams, raginantys informuoti policiją apie sutiktus ir be tikslo pamokų metu vaikštinėjančius mokinius. Komisariate paskirtas atsakingas pareigūnas, sisteminantis, kaupiantis, analizuojantis ir apibendrinantis visą informaciją, susijusią su mokyklos nelankymu, ir kas savaitę atsiskaitantis komisariato viršininkui pasitarimų metu.

Projektas davė naudos ir buvo nutarta šią patirtį pritaikyti viso rajono mastu. Akcija „Vaikas gatvėje“ vykdoma iki šiol. Kiekvieno operatyvinio pasitarimo metu, pristatant paros darbo rezultatus, atsakingas pareigūnas informuoja apie vaikus, kurie pamokoms skirtą laiką leidžia gatvėje. Šie duomenys įrašomi atskiroje darbo rezultatų apskaitos blanko eilutėje.

Jaunųjų policijos rėmėjų būrelių veikla

Vienas iš būdų gerinti susiklosčiusią teisėtvarkos ir teisės pažeidimų padėtį tarp mokinių ir jaunimo yra policijos organizuojama jaunųjų policijos rėmėjų būrelių veikla mokyklose. Jaunųjų policijos rėmėjų būrelis – tai savanoriškas mokinių susivienijimas,

įsteigtas padėti teisės saugos institucijoms įgyvendinti nepilnamečių nusikalstamumo ir kitų teisės pažeidimų prevenciją.

Jaunųjų policijos rėmėjų būrelio tikslai ir uždaviniai:

- ugdyti mokinių patriotiškumą, pilietinį sąmoningumą, teisinę sąmonę ir atsakomybę;
- sudominti vaikus jaunųjų policijos rėmėjų veikla ir įtraukti juos į šį judėjimą;
- mokymo įstaigose propaguoti teisinį švietimą tarp mokinių, rengti susitikimus su teisės saugos institucijų darbuotojais, pokalbius, paskaitas, viktorinas, konkursus ir kitas priemones teisės tematika;
- gerinti jaunųjų policijos rėmėjų fizinį pasirengimą;
- skatinti vaikų savarankiškumą, ugdyti pareigos ir atsakomybės jausmą;
- orientuoti mokinius, įgijus vidurinį išsilavinimą, studijuoti Teisės universitete ir ateityje dirbti vidaus reikalų sistemoje.

Nuo ... m. rajono vidurinėse mokyklose buvo pradėti kurti jaunųjų policijos rėmėjų būreliai. Jų veiklai vadovauja pareigūnai. Tikslas – įtraukti mokinius į teisės pažeidimų prevenciją, skleisti tarp jų teisinę žinias, ugdyti teisinę sąmonę ir atsakomybę.

Būreliai veikia dešimtyje X rajono mokyklų. Jaunųjų policijos rėmėjų gretose yra x narių. Jaunieji policijos rėmėjai ypač aktyviai dalyvauja viktorinoje-konkurse „Temidė“, organizuojami jų susitikimai su teisės saugos ir teisingumo institucijų darbuotojais. Populiarius jaunųjų policijos rėmėjų sąskrydžiai, kuriuose kviečiami dalyvauti ir mūsų rajono vaikai. Tokie renginiai labai reikalingi, nes jų metu vaikai turi galimybę ne tik pailsėti, bet ir pasidalyti patirtimi, mokosi bendrauti, be to, gerai ir turiningai leidžia laisvalaikį. Jaunieji policijos rėmėjai padeda policijos pareigūnams palaikyti viešąją tvarką mokyklose, jų priegose, įvairių mokykloje organizuojamų renginių metu, rengia standus teisės pažeidimų prevencijos temomis, sporto varžybas, padeda organizuoti pradinį klasių mokinių saugaus eisimo konkursus ir kt. Be abejo, šios veiklos sėkmė ir nauda priklauso ne tik nuo suaugusiųjų, kurie ją organizuoja, bet ir nuo aktyvios pačių jaunųjų policijos rėmėjų pozicijos, sąmoningumo, kūrybingumo. Aktyvūs jaunieji policijos rėmėjai visuomet pasiryžę padėti policininkams kovoti su bendraamžių teisėtvarkos pažeidimais: chuliganišku elgesiu mokykloje, viešosiose vietose, girtavimu ir rūkymu. Būrelių veiklą koordinuoja komisariato viršininko įsakymu patvirtinta koordinacinė taryba.

Projektas „Teisinių žinių konkursas“

Viena iš nusikaltimų priežasčių yra jaunimo neužimtumas, motyvacijos turiningai leisti laiką trūkumas. Mokyklose veikiantys būreliai yra tradiciniai ir problemiškiems jaunuoliams neįdomūs.

Vykdydama teisės pažeidimų ir nusikaltimų prevenciją, policija daug dėmesio skiria pedagogiškai apleistiems, linkusiems į teisėtvarkos pažeidimus vaikams. Tačiau ne mažiau svarbus ir darbas su vaikais, kuriems dar nereikia taikyti poveikio priemonių. Teisinis švietimas yra viena iš priemonių, padedančių ugdyti teisiškai išprususius ir dorus piliečius.

Projekto tikslas – įtraukti kuo daugiau paauglių ir jaunuolių į nepilnamečių nusi-kalstamumo prevenciją. Tam įgyvendinti numatomi šie uždaviniai:

- skleisti teisinės žinias tarp paauglių ir jaunuolių;
- populiarinti jaunųjų policijos rėmėjų judėjimą;
- suteikti žinių ir praktinių įgūdžių sprendžiant jaunimo saugumo problemas;
- gerinti policijos ir jaunimo bendravimą ir bendradarbiavimą;
- prisidėti prie socialinių įgūdžių ir sveikos gyvensenos ugdymo tarp vaikų ir jau-nuolių.

Trumpas projekto aprašymas ir pagrindinės veiklos kryptys

Teisinių žinių konkursas vyksta dviem turais. Pirmąjį turą organizuoja policijos nuova-dos savo aptarnaujamos teritorijos vidurinėse mokyklose. Spalio–lapkričio mėn. pirma-jame ture dalyvauja vidurinių mokyklų 9–12 klasių mokiniai. Komandą sudaro penki nariai. Mokiniai rengiasi konkursui pagal pateiktus klausimus ir nurodytą literatūrą. Pirmojo turo užduotis parengia nuovados, bendradarbiaudamos su mokyklomis. Pa-sirengimo metu metodinę ir praktinę pagalbą komandoms teikia nuovadų pareigūnai ir jaunieji policijos rėmėjai. Komanda parengia savo šūkį ir plakatą apie sveiką ir saugų vaikų ir jaunuolių gyvenimą; narkotikų, tabako, alkoholio vartojimo prevencijos tema. Plakatų dydį ir formą mokiniai pasirenka patys. Taip pat paruošiama teisinės temati-kos vaidybinė situacija kaip užduotis priešininkų komandai (pageidautina, kad situacija būtų iš mokyklos gyvenimo).

Antrasis turas organizuojamas rajono kultūros rūmų salėje iki gruodžio vidurio.

Konkurse dalyvauja mokyklose išrinktos geriausios komandos. Komanda nugalėtoja įgyja teisę dalyvauti apskrities teisinių žinių konkurse.

Klausimai ir užduotys

1. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo plėtros galimybės.
2. Projekto parengimas (praktinis darbas).
3. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo nuostatų rengimas.

Literatūra

1. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
2. *Jaunimo veikla. Kas tai?* Straipsnių rinkinys. Vilnius: Gera diena, 1997.
3. „Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas“, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_misc.kodeksai
4. „Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. Interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555.
5. Mewaldt A., Gailius Ž., *Praktinis vadovas jaunimo lyderiams*. Vilnius: Lietuvos jaunimo orga-nizacijų taryba, 1997.
6. „Viešosios policijos specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės vei-klos instrukcija“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 44-1436. Interneto prieiga: <http://www.infolex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=82618>.

MOKOMOJI PROGRAMA MOKINIAMS

PAVADINIMAS

TRUMPAS BENDRAAMŽIŲ TARPUSAVIO PAGALBOS
MOKYKLOJE VADOVAS

APIMTIS (*akad. val.*)

Teorinė dalis	Praktinė dalis	Iš viso
–	20	20

TIKSLINĖ GRUPĖ (ADRESATAS)

Mokiniai, turintys įvairių sunkumų (mokymosi, bendravimo, elgesio, emocinių ir kt.), kurie gali padidinti riziką iškristi iš švietimo sistemos.

ANOTACIJA

Bendraamžių tarpusavio pagalbos mokykloje vadovas – programa, skirta mokykloms, kurios siekia, kad jų bendruomenės nariai – dirbantys pedagogai ir besimokantys jaunuoliai – taptų atidesni, supratingesni vieni kitiems ir galėtų padėti įvairių sunkumų turintiems mokiniams. Programoje aprašytų užsiėmimų metu vyresnieji mokiniai įgis psichologinių žinių, asmeninės patirties, problemų sprendimo gebėjimų, kurie padės jiems pastebėti, kada jų bendraamžiai, jaunesni mokyklos vaikai jaučiasi blogai, turi kokių nors sunkumų. Remdamiesi įgytomis žiniomis, jaunuoliai sunkumų turintiems bendraamžiams padės rasti tai situacijai reikiamą pagalbą. Taip pat užsiėmimų metu įgytomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis jie galės pasidalyti su kitais mokyklos mokiniais.

Mokyklos vaidmuo vaiko gyvenime labai didelis – ne tik mokymosi, bet ir tarpusavio santykių aspektu. Mokykloje susiformuojantys jaunuolių emociniai ryšiai su kitais jaunuoliais, mokytojais turi daug įtakos tiek mokymosi procesui, tiek savijautai mokykloje. Pedagogai ir patys mokiniai, susitikdami ir bendraudami kiekvieną dieną, gali labai anksti pastebėti moksleivio būsenos, elgesio pokyčius, rodančius, kad jis turi sunkumų. Galimi šie pokyčiai: pasikeitusi nuotaika, mokymosi sunkumai, atsiribojimas, atsitraukimas nuo draugų, agresyvumas, destruktija, neįprastas tylumas, išsiblaškymas ir kt. Svarbu kuo anksčiau pastebėti pasikeitusį vaiko, jaunuolio elgesį. Tai gali rodyti, kad jis išgyvena krizę, patyrė traumą. Emociniai, tarpusavio santykių sunkumai taip pat gali rodyti, jog yra rizika, kad vaikas nebelankys mokyklos (iškris iš švietimo sistemos). Tai gali atsitikti dėl sumažėjusio jo pažangumo, praleistų pamokų skaičiaus ir kitų

priežasčių. Pastebėjus vaiko jausenos, elgesio pokyčius, žengiamas pirmas labai svarbus žingsnis jam padėti. Be to, kartais mokiniams, ypač nedrąsiems, nepasitikintiems suaugusiaisiais, lengviau atskleisti savo rūpesčius savo bendraamžiams. Šiuo atveju svarbu, kad jaunuoliai, į kuriuos kreipiasi jų bendraamžiai, žinotų, su kokiais suaugusiais žmonėmis (pedagogais) jie gali pasitarti, kas iš specialistų padės sunkumų turinčiam moksleiviui.

Kiekvienoje mokykloje yra mokinių, norinčių padėti kitiems, išmokti naujų įgūdžių, įgyti naujų žinių. Šios programos įgyvendinimas – galimybė suteikti tokiems mokiniams erdvę savo asmenybei atskleisti, socialinių problemų sprendimo įgūdžiams lavinti. Kartu tai yra galimybė pasinaudoti šiuo svarbiu ir reikalingu bendruomenės ištekliumi. Užsiėmimus galinčių vesti pedagogų patirtis, noras suprasti jaunus žmones ir jiems padėti – taip pat svarbus ir reikalingas išteklius.

Užsiėmimų planas lankstus, pritaikomas pagal grupės ir mokyklos poreikius. Į užsiėmimus įtrauktos svarbiausios temos, su kuriomis susiduria pedagogai, dirbdami su mokiniiais: konfliktai, priklausomybės, krizės, savižudybės, smurtas, prekyba žmonėmis, saugus seksas.

Apibendrinant galima teigti, kad Bendraamžių tarpusavio pagalbos mokykloje programos įgyvendinimas svarbus tiek sunkumus išgyvenantiems (daugiau galimybių, kad šių vaikų sunkumai bus pastebėti ir greičiau surasti pagalbos būdai), programos užsiėmimuose dalyvausiantiems mokiniams (dalyvavimas užsiėmimuose didins jų pasitikėjimą savo jėgomis, lavins bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius), tiek ir visai mokyklos bendruomenei.

TIKSLAS

Suteikti mokyklos bendruomenei reikalingų žinių ir metodinių priemonių, įgalinančių pedagogus ir jaunuolius atpažinti sunkumų turinčius moksleivius, padėti jiems ir sumažinti jų iškritimo iš švietimo sistemos riziką.

UŽDAVINIAI

- Ugdyti jaunų žmonių ir pedagogų bendradarbiavimo įgūdžius.
- Ugdyti mokyklos bendruomenės problemų sprendimo įgūdžius.
- Ugdyti jaunų žmonių psichologinę atsparumą.
- Ugdyti jaunų žmonių problemų sprendimo įgūdžius.
- Ugdyti jaunų žmonių pagalbos draugui įgūdžius.
- Padėti integruotis visiems klasės, mokyklos nariams, mažinti socialinę atskirtį.
- Šviesti jaunus žmones ir pedagogus įvairiais psichologijos klausimais: krizių, smurto ir prievartos, priklausomybių, saugaus sekso, konfliktų ir kt.

SIEKIAMOS KOMPETENCIJOS

Programos dalyviai įgis:

- bendradarbiavimo, komandinio, organizacinio darbo įgūdžių;
- problemų sprendimo įgūdžių;
- žinių apie įvairias problemas ir galimybes jas spręsti;
- įgūdžių padėti žmogui, išgyvenančiam sunkumus;
- daugiau pasitikėjimo savo jėgomis;
- galimybę geriau pažinti save, savo gebėjimus.

ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Kompiuteris, daugialypės terpės projektorius, konferencinė lenta, dideli (A2 formato) ir paprasti (A4 formato) popieriaus lapai, rašikliai (spalvoti žymikliai, tušinukai), piešimo priemonės (flomasteriai, pieštukai, kreidelės).

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Iš viso (akad. val.)
1.	Susipažinimas	1,5
2.	Tarposavio supratimas ir pasitikėjimas	1,5
3.	Konfliktai ir jų sprendimo būdai	1,5
4.	Žalingi įpročiai, rizika ir atsparumas (1)	1,5
5.	Žalingi įpročiai, rizika ir atsparumas (2)	1,5
6.	Krizės, savižudybės ir pagalba draugui	1,5
7.	Mano kūnas ir mano saugumas	1,5
8.	Prievarta ir priekabiavimas	1,5
9.	Prekyba žmonėmis, nelegalus darbas ir mano tikslai	1,5
10.	Apibendrinimas	1,5

MOKYMO (-SI) METODAI

Patyrimo užduotys, savo patirties aptarimas, diskusija, debatai, žaidimas, piešimas, užduotys įgytai patirčiai pritaikyti, informacijos suteikimas.

PROGRAMOS AUTORIUS

Viešojo įstaiga „Paramos vaikams centras“

Literatūra

1. Arlauskaitė Ž., *Tikra knygelė apie skriaudą*. I dalis, suaugusiems. Vilnius: Folium, 1998.
2. Arlauskaitė Ž., *Galiu padėti savo vaikui*. Knygelė tėvams apie smurtą prieš vaikus. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2007.
3. Bulotaitė L., *Cigaretės, alkoholis ir narkotikai...* Knygelė ikimokyklinukų ir pradinukų tėvams, auklėtojams, mokytojams. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2003.
4. Bulotaitė L., *Narkotikai ir narkomanija. Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: Tyto alba, 2004.
5. Butkienė R., Ignatova N., *Paauglių psichologinio atsparumo ugdymo programa*. Vilnius: Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa, 2003.
6. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Apie vaikų psichologinio atsparumo ugdymą. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
7. Herrerias K., *Apie prievartą vaikams ir paaugliams*. Vilnius: RUL Vaiko raidos centras, 2002.
8. Kasperavičiūtė E., *Kitos spalvos saulė*. Vilnius: Vaiko namas, 2003.
9. Kemerienė S., Mazūrienė R., Petronis A., Sadauskienė A., *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. Vilnius: Pedagoginis psichologinis centras, 2001.
10. *Konfliktai ir bendravimas*. Vadovas po konfliktų valdymo labirintą. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1996.
11. Kurienė A., *Ką kiekvienas vaikas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2007.
12. Kurienė A., Pivorienė R., *Būkime atidūs – vaiką ištiko bėda*. Vilnius: SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija, 2000.
13. Levickaitė K., Stankutė A., *Apie dramblis...* Vadovas merginoms po jausmų pasaulį. Vilnius: AIDS centras, 2005.
14. *Lytinis auklėjimas*. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1994.
15. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: UAB „Multiplex“, 2006.
16. *Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje*. Metodinės rekomendacijos mokytojams. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2005.
17. Staudinger U., *Neliesk manęs. Kaip atpažinti seksualines priekabas ir joms priešintis*. Kaunas: Šviesa, 2003.
18. Šikaitė V., *Tikra knygelė apie skriaudą*. II dalis, vaikams. Vilnius: Folium, 1998.

Interneto nuorodos

1. Paramos vaikams centro: www.pvc.lt
2. Vilniaus „Vaikų linijos“: www.vaikulinija.lt
3. VšĮ „Vaiko namas“: www.children.lt
4. Jaunimo psichologinės paramos centro: www.jppc.lt
5. Saugaus vaiko centro: www.saugus-vaikas.lt

ILIustruojantys pavyzdžiai

1. Susipažinimas

TEMA „AŠ, KITAS, AŠ IR KITAS“.

Tikslas – suteikti mokiniams žinių apie programą, jos tikslus; sudaryti galimybę programos dalyviams susipažinti vieniems su kitais; kartu nustatyti darbo grupėje taisykles; mokytį bendradarbiauti.

Siekiamos kompetencijos

Programos dalyviai daugiau žinos apie vienas kitą, lengviau atsiskleis, saugiau jausis grupėje, pasitikės savimi ir kitais grupės nariais.

Eiga

1. Vedėjų prisistatymas (3 min.).

2. Programos ir jos tikslų pristatymas (5 min.).

3. Kiekvieno seminaro dalyvio prisistatymas (10 min.).

Tikslas – prisistatyti kitiems grupės nariams.

Metodas – pratimas „Ką daiktas gali papasakoti apie savo šeimininką“. Kiekvienas dalyvis išsirenka kurį nors savo užsiėmimo metu turimą daiktą ir kalbėdamas jo vardu papasakoja apie save.

4. „Aš“ (10 min.).

Tikslas – piešiant pamatyti save įvairiuose kontekstuose, atsiskleisti kitiems.

Metodas – „Mano herbas“. Jaunuoliai gauna baltus lapus ir juose piešia savo herbą. Herbas dalijamas į keturias dalis: pirmoje paprašoma nupiešti save, antroje – save ir savo šeimą, trečioje – save ir savo draugus, ketvirtoje – save ir savo hobį.

5. Susipažinimas (5 min.).

Tikslas – daugiau sužinoti apie kitus dalyvius, mažinti pradžios nejaukumą.

Metodas – žaidimas „Žmonių bingo“. Kiekvienam dalyviui duodama atšviesta lentelė, sudaryta iš vienodo dydžio langelių. Kiekviename langelyje užrašytas koks nors žmogaus bruožas, pomėgis, užsiėmimas, talentas ir pan. Dalyviai turi surasti ir įrašyti į kiekvieną langelį po žmogų, kuriam tikėtų langelyje esantis apibūdinimas. Žaidimo tikslas – kuo greičiau užpildyti visą lentelę, t. y. į kiekvieną langelį įrašyti po atskiros žmogaus vardą, kuriam tikėtų langelyje esantis apibūdinimas.

Žmonių bingo

Yra laimėjęs apdovanojimą	Patinka sau	Gimė kitame mieste	Mėgsta skaityti	Yra iškepęs obuolių pyragą
Yra vyriausias vaikas šeimoje	Jo (jos) mėgstamos gėlės – žibuoklės	Mėgsta eiti į mokyklą	Lanko bent du būrelius	Sportuoja
Turi bent vieną seserį ar brolį	Turi hobį	Tavo vardas	Kai buvo mažas, mėgo karstyti po medžius	Mėgsta eiti į parduotuvę
Mėgsta klausytis muzikos	Mėgsta šokti	Jo (jos) vardą sudaro bent šešios raidės	Nori tapti dainininke (-u)	Nori tapti aktore (-iumi)
Mėgsta piešti	Mėgsta dainuoti	Mėgsta keliauti	Yra pastatęs inkilėlį paukščiukams	Mėgsta lipdyti senius besmegenius

6. Tvarka ir taisyklės (10 min.).

Tikslas – sukurti darbo taisykles, kuriomis remiantis bus organizuojamas tolesnis grupės darbas.

Metodas – aptarimas, svarbiausių taisyklių išskyrimas ir užrašymas.

7. Vienas kito pažinimas ir darbas grupėje (5–10 min.).

Tikslas – mokytis dirbti grupėje, veiksmingai vartoti kūno kalbą.

Metodas – užduotis grupės nariams tylomis sustoti pagal savo gimimo mėnesį ir dieną. Kalbėtis negalima. Aptarimas.

8. Darbas grupėje (10 min.).

Tikslas – sutelkti grupę.

Metodas – užduotis grupei sugalvoti būdą, kaip perduoti kamuoliuką, kad jį paliestų kiekvienas dalyvis, bet vienu metu liestų tik vienas žmogus.

9. Darbas grupėje (20–30 min.).

Tikslas – įsigilinti į grupės darbą, išmoksti planuoti, dalytis atsakomybe.

Metodas – „Skaičių ratas“. Ant žemės iš virvės padaromas maždaug 2–3 m skersmens apskritimas. Jo viduje atsitiktine tvarka išdėstomi lapeliai su skaičiais. Užduotis – kuo greičiau iš eilės paliesti visus skaičius rato viduje nuo mažiausio iki didžiausio. Rato viduje liesti žemę vienu metu gali tik vienas žmogus. Grupei leidžiama 10 min. tartis. Po to visi sustoja už linijos, kuri yra maždaug 3 m nuo rato, ir duodamas startas.

2. Tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas

TEMA „MANO SUNKUMAI, MANO JAUSMAI, KŪNO KALBA, TARPUSAVIO PASITIKĖJIMAS“.

Tikslas – įvardyti sunkumus, su kuriais susiduria dalyviai; mokytis atpažinti savo ir kito jausmus; suprasti kūno kalbos svarbą; stiprinti tarpusavio pasitikėjimą.

Siekiamos kompetencijos

Grupės dalyviai labiau pasitikės savimi ir vienas kitu, geriau pažins savo jausmus, gebės juos įvardyti, geriau perpras kūno kalbos ypatumus.

Eiga

1. Akių kontaktas. Įžanginis pratimas (5 min.).

Tikslas – suprasti akių kontakto svarbą bendravimui, apšilti.

Metodas – muzikinis pratimas. Groja muzika. Dalyvių prašoma vaikstant pagal muziką susirasti partnerį ir pasižiūrėti jam į akis tiek, kiek norisi. Tada eiti toliau, susirasti kitą partnerį. *Tikslas* – užmegzti akių kontaktą su kuo daugiau žmonių.

2. Sunkumai, problemos, su kuriomis susiduriame savo mokykloje (10–15 min.).

Tikslas – įvardyti savo sunkumus ir pastebėti sunkumų, su kuriais susiduria bendramžiai mokykloje, visumą, įvairovę.

Metodas – dalyviai paskirstomi grupelėmis po 3–4 ir sudaro problemų sąrašus.

3. Mokyklos nelankymo problema (15–20 min.).

Tikslas – aptarti su mokiniais mokyklos nelankymą, to priežastis, kaip ši problema reiškiasi mokykloje, kurioje įgyvendinama ši programa.

Metodas – diskusija, aptarimas, dalijimasis patirtimi, pastebėjimais.

4. Gebėjimai, svarbūs sprendžiant sunkumus (3 min.).

Tikslas – apibendrinti mokykloje patiriamų sunkumų aptarimą ir supažindinti su tolesne užsiėmimo eiga.

Metodas – suteikti informacijos.

Informacija vadovui. Ši dalis nėra atskira užduotis, o skirta užsiėmimo dalims sujungti. Jaunuoliams reikia pasakyti, kad mokantis atpažinti sunkumus ir su jais doro-
tis svarbu išmokti pažinti savo ir kitų jausmus („Aš ir kitas“). Pažinti jausmus padeda
kūno kalbos pažinimas ir supratimas. Geriau pažindami ir suprasdami kitus žmo-
nes, galime lengviau bendrauti su kitais, drąsiau kreiptis į juos pagalbos.

5. Jausmai ir jų vardai (5–10 min.).

Tikslas – suprasti jausmų įvairovę, sužinoti kuo daugiau jausmų apibūdinimų.

Metodas – dalyviai grupelėmis užrašo kuo daugiau žinomų jausmų. Tada sudaromas bendras sąrašas. Kiekvienas dalyvis pasirenka iš sąrašo vieną žodį, tiksliausiai apibū-
dinantį jo tuometinę būseną.

Informacija vadovui. Šioje vietoje galima atkreipti dalyvių dėmesį į tai, kad nėra tei-
giamų ir neigiamų jausmų, o yra tik malonūs ir nemalonūs jausmai.

6. Jausmų raiška ir atpažinimas (20–25 min.).

Tikslas – mokytis atpažinti kito jausmus.

1 metodas – pratimas „Jausmų pantomima“. Grupė sėdi ratu arba puslankiu. Vienas dalyvis išeina į vidurį ir bando savo kūnu perteikti kokį nors jausmą. Kiti spėja.

2 metodas – pratimas „Atspėk, kaip jautiesi“. Kiekvienam dalyviui ant nugaros prili-
pinamas lapelis su jausmo pavadinimu. Visi vaikšto po klasę. Perskaitę draugo lapelį,
bando jam perteikti tokį jausmą, koks užrašytas jam ant nugaros.

Jausmų sąrašas (pavyzdys)

Nusivylęs	Apatiškas	Nustebęs	Bijantis
Pavydus	Drovis	Pasibjaurėjęs	Liūdnas
Pavargęs	Sužlugdytas	Piktas	Vienišas
Mylimas	Susigėdęs	Laimingas	Įsimylėjęs
Sunerimęs	Susijaudinęs	Ekstaziškas	Sumišęs
Nuobodžiaujantis	Pažemintas	Nedrąsus	Patenkintas

7. Kūno kalba (5 min.).

Tikslas – lavinti kūno kalbos supratimą, pajautimą.

Metodas – pratimas „Veidrodis“. Groja muzika, dalyviai sustoja poromis vienas prie-
šais kitą. Vienas iš jų pradeda judėti pagal muziką, kitas poros narys turi kaip veidro-
dis atspindėti draugo judesius.

8. Tarpusavio pasitikėjimas (20–30 min.).

Tikslas – ugdyti pasitikėjimą savimi ir kitais, atsakomybę už save ir kitą.

1 metodas – pratimas „Aklo draugo vedžiojimas“. Dalyviai pasiskirsto poromis. Vie-
nas iš jų yra „aklasis“ – jis užsimerkia arba jam užrišamos akys. Kitas porininkas
vedžioja draugą po patalpą, stengdamasis supažindinti jį su supančiu pasauliu. Ma-
tantis dalyvis turi saugoti savo nematantį draugą. Aptarimas.

2 *metodas* – pratimas. Dalyviai pasiskirsto poromis. Kiekviena jų sugalvoja garsą, kuriuo bendraus (pavyzdžiui, *cyp cyp, strikt* ir pan.). Vienas dalyvis užsimerkia. Kitas atsistoja per gerą pusmetrį nuo jo, sako pasirinktą garsą ir juda. Nematantis dalyvis turi sekti pagal partnerio garsą. Matantis dalyvis saugo savo nematantį draugą. Aptarimas.

3. Konfliktai ir jų sprendimo būdai

TEMA „KONFLIKTAI, JŲ ATPAŽINIMAS IR SPRENDIMAS“.

Tikslas – mokytis atpažinti ir spręsti konfliktus.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai turės įgūdžių atpažinti ir spręsti konfliktus.

Informacija vadovui. Konfliktai – natūrali ir neišvengiama mūsų gyvenimo dalis. Jie apima situacijas nuo šeimos ginčo iki pasaulinio karo. Konfliktus skatina skirtingi požiūriai, vertybės, poreikiai, bendravimo sunkumai, įgūdžių stoka. Konfliktai mums sukelia daug nemalonių išgyvenimų. Kad gebėtume efektyviai juos spręsti, turime stengtis suprasti kitų žmonių požiūrį, lavinti savo bendravimo įgūdžius.

Konflikto sprendimo etapai:

1. Konflikto atpažinimas (svarbu atpažinti savo kūno reakciją).
2. Mūsų (abiejų konfliktuojančių šalių) jausmų įvardijimas.
3. Mūsų norų įvardijimas.
4. Sprendimo paieškos. Pastangos, kad abi pusės pasiektų tai, ko nori.
5. Planas. Sprendimo, tenkinančio abi šalis, įgyvendinimas.

Eiga

1. Kas yra konfliktas? (10–15 min.).

Tikslas – suprasti, ką kiekvienam reiškia žodis „konfliktas“.

Metodas – piešinys. Paprašoma kiekvieno dalyvio nupiešti konfliktą – taip, kaip jį supranta. Paskui kiekvienas pristato savo piešinį. Galima piešinius sukabinti ar sudėti į vieną vietą ir aptarti, kuo jie panašūs ir kuo skiriasi.

2. Konfliktų priežastys (10 min.).

Tikslas – suprasti, dėl ko kyla konfliktai ir kad jų priežastys būna įvairios.

Metodas – diskusija ir aptarimas, bendro priežasčių sąrašo sudarymas.

3. Konflikto atpažinimas (10 min.).

Tikslas – mokytis atpažinti konfliktą, suprasti jausmų svarbą tam.

Metodas – dalyviai suskirstomi grupelėmis. Kiekvienai jų pateikiama po situaciją. Grupelės turi nuspręsti, ar tai konfliktas. Pabaigoje – bendras aptarimas.

Situacijos (pavyzdžiai)

Aistei rytoj svarbus kontrolinis. Netikėtai į svečius atvažiuoja daug giminaičių ir paprašo jos prižiūrėti mažąją pusseserę. Aistė supyksta, bet nieko nesako. Bando mokytis ir piktai reaguoja į aplink besisukiojančios pusseserės klausimus, nekreipia į ją dėmesio.

Mokyklos taryba savo susirinkime diskutuoja apie rūkymą mokyklos teritorijoje. Darius nori įtikinti susirinkimo dalyvius, kad aukštesniųjų klasių mokiniams turėtų būti leista rūkyti tam skirtoje vietoje, visi kiti įsitikinę, kad mokykloje rūkyti negalima.

Saulius ilgai stovi eilėje mokyklos valgykloje. Jaunesnis berniukas Saulių pastumia ir atsiduria priešais jį.

Klasės draugai susitarė kartu eiti į kiną. Susitikimo laikas – 10 min. prieš seansą. Daiva atėjo likus porai minučių ir nerado nė vieno draugo.

4. Konfliktų sprendimas, jo etapai (50–60 min.).

Tikslas – susipažinti su įvairiais galimais konfliktų sprendimo būdais, etapais.

1 metodas – dalyviams trumpai pristatomas žinomas konfliktų sprendimo modelis.

2 metodas – psichodrama. Grupelėmis suskirstyti dalyviai aptaria dažniausiai jų gyvenime pasitaikančias konfliktines situacijas ir nusprendžia, kurią iš jų norėtų panaugrinėti smulkiau. Tuomet vaidinama dalyvių pasirinktoji situacija. Aptariama, kaip ją spręsti. Antro vaidinimo metu dalyviai stengiasi išspręsti konfliktą. Aptariama, kaip sekėsi, kaip vaidindami jautėsi pagrindiniai veikėjai.

Galima namų darbų užduotis – iki kito užsiėmimo mokiniai turi stebėti savo santykius su žmonėmis: ar kilo tarpusavio konfliktų, kaip jautėsi jų metu, kaip juos sprendė. Kito užsiėmimo pradžioje aptariama, kaip mokiniams sekėsi atlikti namų užduotį.

4. Žalingi įpročiai, rizika ir atsparumas (1)

TEMA „ŽALINGI ĮPROČIAI“.

Tikslas – sudaryti vaikams galimybę patiems įvertinti nikotino, alkoholio žalą; skatinti dalyvių kritinį mąstymą; supažindinti su streso įveikos būdais.

Siekiamos kompetencijos

Gebės įvertinti rūkymo, alkoholio vartojimo žalą; turės įgūdžių argumentuoti savo nuomonę, susipažins su streso įveika.

Eiga

1. Stresą sukeliantys įvykiai (5 min.).

Tikslas – įvardinti dalykus, situacijas, kurios dalyviams kelia įtampą, nerimą.

Metodas – pateikiamas streso apibrėžimas. Vaikai kviečiami pasvarstyti, kokie įvykiai jiems sukelia stresą. Sudaromas bendras sąrašas.

Informacija vadovui. Stresas – įvykių, kuriuos laikome grėsmingais ir sunkiais, suvokimas ir reakcija į juos.

2. Streso įveika (10–15 min.).

Tikslas – sužinoti kuo daugiau būdų, kaip galima įveikti stresą; mokytis iš vienas kito patirties.

Metodas – vaikai suskirstomi į grupes ir kviečiami papasakoti situaciją iš savo gyvenimo bei kaip tuo metu jiems pavyko įveikti stresą. Po darbo grupelėmis sudaromas bendras streso įveikos būdų sąrašas. Mokytojas jį papildo savo žinomais būdais.

3. Nuomonė apie žalingus įpročius (5–10 min.).

Tikslas – įvertinti savo paties nuomonę, požiūrį į žalingus įpročius, priklausomybes – rūkymą, alkoholio vartojimą.

1 metodas – viena salės dalis pažymima žodžiu „Sutinku“, kita – „Nesutinku“. Vadovas turi paruošęs teiginių ir garsiai skaito po vieną. Dalyviai sprendžia, ar su teiginiu sutinka, ir atsistoja prie jų nuomonę išreiškiančios iškabos.

2 metodas – vadovas skaito teiginius apie žalingus įpročius, o dalyviai turi išsirikiuoti į eilę pagal savo nuomonę nuo „stipriai už“ iki „stipriai prieš“.

Teiginiai apie rūkymą, alkoholį ir narkotikus (pavyzdžiai)

Gera, kad cigarečių reklama uždrausta.
Turėtų būti leidžiama rūkyti viešose vietose.
Rūkymas kenkia ne taip stipriai kaip kalbama.
Visi dabar rūko.
Rūkymas padeda įveikti stresą.
Rūkyti vyriška.
Rūkyti ištis kvaila.
Alaus nereikėtų priskirti prie alkoholinių gėrimų.
Būtina uždrausti vartoti alkoholį.
Alkoholis – kiekvieno asmeninis reikalas.
Kai kurie suaugusieji geria per daug alkoholio.
Vakarėlis be alkoholio – ne vakarėlis.
Alkoholis padeda pamiršti rūpesčius.
Alkoholį geriant reguliariai atsiranda priklausomybė.
Alkoholis kenkia žmogui.
Narkotikų vartojimas – kiekvieno asmeninis reikalas.
Lengvieji narkotikai turėtų būti legalizuoti.
Kartą kitą pavartojus narkotikų, nepriprantama.
Narkotikus vartojantys asmenys turėtų būti griežtai baudžiami.
Narkotikus parduodantys asmenys turėtų būti griežtai baudžiami.
Vartoti narkotikus – madinga.
Narkotikus vartojantys asmenys atrodo grėsmingai.
Narkotikai skatina kūrybiškumą.
Nuo narkotikų priklausomi žmonės turi tikrai daug problemų.

1. Rūkymas – „už“ ir „prieš“ (30 min.).

Tikslas – suvokti rūkymo žalą ir palyginti ją su gaunama nauda, malonumu; mokyti argumentuotai reikšti savo nuomonę.

Metodas – debatai. Sudaromos dvi grupės – „už“ ir „prieš“; dalis lieka žiūrovais. Vyksta debatai pagal taisykles. Po jų gali pasisakyti ir žiūrovai.

2. Rūkyti brangu (10 min.).

Tikslas – įvertinti rūkymo išlaidas; skatinti galvoti apie ateitį.

Metodas – pokalbis apie rūkymo paplitimą. Dalyvių klausama, kiek kainuoja pakelis cigarečių. Jei vaikai prisipažįsta, kad rūko, klausama, kiek cigarečių per dieną surūko. Jei ne, kalbama, kiek surūko pažįstamas suaugęs žmogus. Tada pasiūloma apskaičiuoti, kiek jis rūkymui išleidžia pinigų per savaitę, mėnesį, metus.

3. Alkoholis – „už“ ir „prieš“ (20 min.).

Tikslas – suprasti, kodėl alkoholis vartojamas, sužinoti, kuo galima jį pakeisti.

Metodas – sudaromi du sąrašai, kodėl alkoholį vartoti gerai ir blogai („už“ ir „prieš“). Atsižvelgdamas į dalyvių nuomones, vadovas rašo lentoje visus variantus. Gali būti, kad variantų „už“ bus daugiau. Tuomet su jaunuoliais aptariama, kaip dalykų, kurių gaunama vartojant alkoholį („už“), galima gauti kitais būdais. Kokie tai būdai?

4. Atsipalaidavimas (10 min.).

Tikslas – išmokti atsipalaiduoti.

Metodai – įvairūs atsipalaidavimo pratimai.

5. Žalingi įpročiai, rizika ir atsparumas (2)

TEMA „ŽALINGI ĮPROČIAI“.

Tikslas – suprasti narkotikų vartojimo priežastis ir pasekmes; supažindinti su pavojais, kylančiais vartojant vaistus; skatinti jaunuolių kritinį mąstymą; išmokti atsisakyti kvaišalų, išmokti būdų, kaip padėti apsisaugoti kitam.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai mokės įvertinti narkotikų, vaistų žalą; gebės jų atsisakyti. Prevencinės akcijos mokykloje idėjos.

Eiga

1. Narkotikų vartojimas – sprendimas (15–20 min.).

Tikslas – suprasti narkotikų vartojimo pasekmes, mokyti atsakingai priimti sprendimus.

Metodas – diskusija grupėmis. Vadovas pateikia situaciją, kurioje jaunuoliui siūloma narkotikų. Jaunuolis gali pasielgti dvejopai: pavartoti narkotikų arba atsisakyti. Dalyviai grupelėmis aptaria kiekvieno pasirinkimo teigiamas ir neigiamas pasekmes.

2. Aš galiu atsisakyti (5 min.).

Tikslas – mokyti atsisakyti, pasakyti „ne“, ugdyti save įtvirtinantį elgesį.

1 metodas – dalyviai suskirstomi poromis. Vienas tvirtai sugniaužia kumštį, kitas siekia, kad jo draugas kumštį atgniaužtų.

2 metodas – kiekvienas gauna po saldainį ar kitą skanėstą. Dalyviai suskirstomi poromis. Duodama užduotis vienam poros nariui įtikinti draugą saldainį suvalgyti, o kitam – šio siūlymo atsisakyti.

3. Vaistai ir jų vartojimo taisyklės (10 min.).

Tikslas – supažindinti dalyvius su vaistų vartojimo taisyklėmis ir galimais pavojais.

Metodas – diskusija, kurios metu vadovas klausia dalyvių nuomonės ir pats pateikia informaciją.

Informacija vadovui. Vaistų vartojimo taisyklės (pagal Bulotaitę, 2003):

- vaistai geriami tik tada, kai žmogui ką nors skauda arba kai jis serga;
- vaikai ir paaugliai gali gerti tik tuos vaistus, kuriuos jiems duoda tėvai arba gydytojai;
- reikia gerti tik tiek vaistų, kiek nurodė gydytojai;
- vaistai turi būti laikomi vaistinėlėje;
- namie neturi būti nereikalingų vaistų likučių.

4. Alkoholio ir narkotikų prevencija (50–60 min.).

Tikslas – suprasti, kas padeda apsisaugoti nuo alkoholio, narkotikų; sukurti preventinių priemonių mokykloje planą.

Metodas – dalyviai grupėmis svarsto, kokias priemones taikyti mokykloje, kad neatsirastų daugiau alkoholio arba narkotikų vartotojų. Surašoma kuo daugiau idėjų. Vėliau grupelės išrenka po vieną idėją ir ją aptaria smulkiau.

Jei mokykloje yra galimybė, pasiūlyti jaunuoliams savo idėjas arba bent dalį jų įgyvendinti.

6. Krizės, savižudybės ir pagalba draugui

TEMA „KRIZĖS IR SAVIŽUDYBĖS“.

Tikslas – suprasti, kas yra krizė; paneigti mitus apie savižudybę; suprasti, kaip padėti draugui, galvojančiam apie savižudybę; mokytis aktyvaus klausymosi įgūdžių; sužinoti, kur galima kreiptis pagalbos.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai įgis svarbiausių žinių, kas yra krizė, savižudybė; žinos, kaip padėti draugui, galvojančiam apie savižudybę; įgis aktyvaus klausymosi įgūdžių; žinos, kur prireikus galima kreiptis pagalbos.

Informacija vadovui (pagal Kurienę, Pivorienę, 2000):

Psichologinė krizė – tai žmogaus reakcija į sunkią, traumuojančią, jam emociškai svarbią situaciją, kuri reikalauja naujų prisitaikymo ir įveikimo būdų, nes turimų nepakanka. Žmogus gali išgyventi neviltį, bejėgiškumą, baimę, įtampą, nerimą, būti prislėgtos nuotikos, sutrikęs.

Vaikai ir paaugliai krizes dažniausiai išgyvena, jei išsiskiria jų tėvai, praranda artimą žmogų, patiria emocinę, fizinę, seksualinę prievartą.

Savižudybė – tai sąmoningas savo gyvenimo nutraukimas, mirtis, ištinkanti tyčia save sužalojant. *Savižudybė* – daugiaveiksnis reiškinys, paskutinis įvykis, dažniausiai vertinamas kaip pasitraukimo iš gyvenimo priežastis, o iš tikro esantis tik paskutinis ilgos nesėkmių grandinės narelis. *Savižudybė* – tai procesas, kurio metu žmogus patiria vis didėjančią stresą, emocinį skausmą, jausmų ir minčių sumaištį, nuolat mažėjančią gebėjimą įveikti krizę.

Pagrindinės vaikų savižudybių priežastys:

- patirta seksualinė, fizinė, emocinė prievarta;
- egzaminų baimė;
- artimo žmogaus mirtis;
- draugo ar kito artimo žmogaus savižudybė;
- tėvų skyrybos;
- nelaiminga meilė;
- neviltis sprendžiant problemą.

Požymiai, padedantys atpažinti ketinantį nusižudyti vaiką:

- staiga ir ryškiai pakitęs mokinio elgesys;
- užuominos apie nenorą gyventi vaiko ar paauglio kalboje;
- emocinei būsenai būdinga: nerimas, dirglumas, pyktis, susikaustymas, netikėti emocijų protrūkiai, ryškūs nuotaikos svyravimai, išsiblaškymas, pasyvumas, liūdnumas, prislėgtumas;
- susiaurėjęs, viopusiškas aplinkos ir savęs vertinimas („Niekas manęs nesupranta“);
- sutrikęs miegas ir apetitas.

Pastaba vadovui. Ypač svarbu pateiktus požymius išryškinti ir smulkiai su mokiniais aptarti.

Su savižudybe siejami mitai (neteisingi įsitikinimai) ir tiesa:

- Vaikai, paaugliai, jaunuoliai nesižudo. Tiesa – žudosi ne tik suaugusieji.
- Žudosi tik psichiškai nesveiki vaikai ir suaugusieji. Tiesa – savižudybę renkasi ne tik psichikos liga sergantys žmonės.
- Savižudybė paveldima. Tiesa – savižudybė nepaveldima.
- Kas kalba apie savižudybę, tas nesižudo. Tiesa – iš dešimties nusižudžiusiųjų aštuoni aiškiai išsakė savo ketinimus nusižudyti.
- Nebūna jokių būsimos savižudybės signalų. Tiesa – savižudžiai siunčia daugybę signalų.
- Kas žudosi, tas tikrai nori mirti. Tiesa – dauguma savižudžių nėra apsisprendę mirti, tai veikiau pagalbos šauksmas.
- Kas kartą bandė nusižudyti, tas ir vėl taip darys. Tiesa – žmogus ketina nusižudyti tik tam tikru laiko tarpu, ketinantiems nusižudyti galima padėti.

- Pagerėjimas po bandymo nusižudyti rodo, kad savižudybės rizika praėjo. Tiesa – dauguma pakartotinių savižudybių įvyksta per tris mėnesius nuo „pagerėjimo“.
- Savižudybės dažnesnės tarp turtingųjų (arba atvirkščiai – tarp neturtingųjų). Tiesa – žudosi žmonės iš visų socialinių sluoksnių.
- Klausinėjant žmogaus apie jo savižudiškas mintis galima paskatinti jį nusižudyti. Tiesa – priešingai, paklausę galime sumažinti jo emocinę įtampą. Svarbu, kad prakalbinę nepaliktume be pagalbos.

Eiga

1. Kas yra krizė, savižudybė, kokios jų priežastys? (10 min.)
Tikslas – supažindinti jaunuolius su šiomis problemomis.
Metodas – trumpa paskaita įtraukiant dalyvius.
2. Mitai apie savižudybę (5–15 min.).
Tikslas – supažindinti jaunuolius su mitais apie savižudybę.
1 metodas – diskusija. Suskirstyti jaunuolius į grupes ir kiekvienai jų skirti po mitą apie savižudybę. Kiekviena grupė trumpai pristato savo diskusiją.
2 metodas – testas ir diskusija. Pateikti jaunuoliams testą su teiginiais – mitais ir ne mitais, kad jie pasirinktų, kur tiesa. Aptarti testus grupelėmis arba visiems kartu.
3. Gerosios ir blogosios paslaptys (5 min.).
Tikslas – supažindinti jaunuolius, kokias paslaptis saugoti rizikinga ir ką daryti jas sužinojus.
Metodas – trumpas pasakojimas.
Informacija vadovui. Paslaptys, kurias saugoti pavojinga ir kuriomis svarbu pasidalyti su suaugusiuoju, į kurį galima kreiptis pagalbos: ketinimas nusižudyti, emocinė, fizinė, seksualinė prievarta, nėštumas ir kt.
4. Aktyvus klausymasis (40–50 min.).
Tikslas – ugdyti aktyvaus klausymosi įgūdžius.
1 metodas – žaidimas „Negirdžiu tavęs“. Jaunuoliai suskirstomi poromis, porininkams duodant po skirtingą užduotį. Pirmasis (A) turi papasakoti apie savo mėgstamiausią knygą, muziką, tai, kas jam tikrai svarbu. Antrasis (B) turi neklausyti ir daryti viską, ką tik nori (atsižvelgdamas į klasės taisykles). Duodamos kelios minutės. Aptariama, kaip dalyviai jautėsi.
2 metodas – žaidimas „Istorija“. Penki savanoriai iš pradžių išeina už durų. Tada į vidų pakviečiamas pirmasis. Jam vadovas su smulkmenomis, jausmingai papasakoja kokią nors neilgą istoriją. Tada dalyvis informuojamas, kad šią istoriją turės perpasakoti įėjusiam antrajam dalyviui. Ir t. t., kol ateina penktasis dalyvis. Aptariama, kodėl istorija sutrumpėjo ir kas iš jos liko.
3 metodas – pratimas. Dalyviai suskirstomi grupelėmis po tris. Jie pasirenka, kuris bus klausytojas, kuris pasakotojas, kuris stebėtojas. Skiriama pokalbio tema ir užduotis: pasakotojas turi kalbėti duota tema, klausytojas – stengtis kuo atidžiau klausyti.

sytis, stebėtojas – stebėti, kas vyksta. Po penkių minučių visi pasidalija, kaip sekėsi, kas buvo sunku ir ką pastebėjo.

4 metodas – pratimas. Dalyviai suskirstomi po du ir gauna temą. Poros turi ta temą kalbėtis. Vėliau poros jungiasi į ketvertukus ir ką tik prisijungusiems žmonėms papasakoja apie savo porininką. Paskui galima jungtis į aštuonetukus.

5. Pasitikėjimas savimi (20–30 min.).

Tikslas – ugdyti dalyvių pasitikėjimą savimi, teigiamą savivertę.

1 metodas – užduotis. Dalyviai susėda ratu, o vienas – į vidurį. Kiti sako tik gerus žodžius apie jį.

2 metodas – užduotis. Kiekvienas lape nupiešia savo delną ir užrašo savo vardą. Lapai siunčiami kitiems, ir visi juose rašo gerus žodžius apie delno savininką.

6. Kur kreiptis pagalbos? (3–5 min.)

Tikslas – suteikti informacijos, kur jaunuoliai gali kreiptis pagalbos.

Metodas – išdalyti lankstinukus ir paruoštą pagalbinį lapą.

7. Mano kūnas ir mano saugumas

TEMA „MANO KŪNAS“

Tikslas – pajusti savo kūną, suprasti skirtumą tarp malonių ir nemalonių prisilietimų; mokytis atsipalaiduoti; įtvirtinti žinias apie saugų seksą; susipažinti su ankstyvojo nėštumo ir aborto pasekmėmis.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai geriau supras savo kūną, gebės įvardyti, kas malonu, o kas – ne; sužinos apie saugų seksą, ankstyvojo nėštumo ir aborto pasekmes.

Eiga

1. Mano kūnas (20 min.).

Tikslas – pažinti savo kūną, išdrįsti apie jį kalbėti.

1 metodas – žmogaus piešimas grupėje. Dalyviai pasiskirsto grupėmis. Kiekviena jų piešia žmogų, o dalyviai pasirenka, kurias kūno dalis pieš. Aptarimas.

2 metodas – kūno dalių sąrašas. Kiekvienas dalyvis surašo lape visas žinomas kūno dalis. Tada tą sąrašą perrašo taip, kad kūno dalys būtų išdėstytos nuo jam svarbiausios iki mažiausiai svarbios. Aptarimas. Pratimą galima atlikti ir grupėmis.

2. Prisilietimai (20–25 min.).

Tikslas – patirti ir atsiminti įvairius kito žmogaus prisilietimus, įvardyti sau, kurie iš jų malonūs, o kurie – ne.

1 metodas – pasitikėjimo prisilietimas. Dalyviai pasiskirsto poromis. Vienas iš jų yra savo draugo vedlys ir, įsikibęs į jo pečius, atsargiai vedžioja po patalpą. Sunkiau, kai vedžiojamas jaunuolis yra užsimerkęs. Pabaigoje porininkai keičiasi vietomis.

2 metodas – pėdų masažas. Dalyviai pasiskirsto poromis. Jei įmanoma, atsigula ant grindų taip, kad liestųsi pėdomis. Masažas atliekamas tylomis. Pratimo vadovas garsiai įvardija pėdų judesius (su linksmomis palyginimais), o dalyviai tai atlieka.

Galimi pėdų judesiai:

- pėdos sveikinasi;
- pėdos iš lėto žingsniuoja;
- pėdos pagreitina žingsnį;
- pėdos linksmi šokinėja;
- pėdos piktai trypia;
- pėdos vos pasivelka;
- pėdos tipena nykštuko žingsneliais;
- pėdos pavargo ir nori miego;
- pėdos atsisveikina.

3 metodas – visi gauna po įvairių prisilietimų sąrašą. Kiekvienas pasižymi, ar taip prisiliesti prie jo galima ir kas gali taip prie jo liestis. Aptarimas.

Prisilietimų sąrašas

Malonu	Nemalonu	Prisilietimas	Tau galima	Tau negalima
		Paduoti man ranką		
		Glostyti man plaukus		
		Mane kutenti		
		Glostyti man veidą		
		Mane masažuoti		
		Įsikibti man į parankę		
		Mane tvarstyti		
		Mane apkabinti		
		Mane pabučiuoti		

3. Seksas – apsisprendimas (10–20 min.).

Tikslas – suprasti, kad lytinių santykių pradžia priklauso nuo asmens apsisprendimo.

Metodas – diskusija „už“ ir „prieš“ lytinius santykius paauglystėje.

4. Saugus seksas (5–15 min.).

Tikslas – suprasti, kas yra saugus seksas; sužinoti apie apsaugojimo priemones.

Metodas – informacinis lapas su aiškiais apsaugojimo priemonių pavadinimais, galimybe apsaugoti ir vartojimo būdu. Vadovas pasiteirauja, ar jaunuoliai turi klausimų. Jei dalyviai nediršta klausti garsiai, galima pasiūlyti klausimus užrašyti ant lapelių.

Informacija vadovui. Svarbu pabrėžti, kad priemonių, šimtu procentų apsaugančių nuo nėštumo ir lytiškai plintančių ligų, nėra. Nėra ir visiškai saugių merginos mėnesinių ciklo laikotarpių.

5. Nelauktas nėštumas (10–20 min.).

Tikslas – aptarti, kaip elgtis esant neplanuotam nėštumui; sužinoti apie neigiamas aborto pasekmes.

Metodas – diskusija. Jos metu galima sudaryti sąrašas būdų, kaip elgtis sužinojus apie nėštumą.

Informacija vadovui. Svarbu pažymėti, kad esant nėštumui būtina kreiptis į gydytoją ginekologą. Ketinimus darytis abortą svarbu gerai apsvarstyti, aptarti su artimaisiais ir gydytoju ginekologu. Abortas labai neigiamai veikia merginos psichologinę ir fizinę sveikatą.

8. Prievarta ir priekabiavimas

TEMA „PRIEVARTA IR JOS RŪŠYS“.

Tikslas – supažindinti su prievartos rūšimis, jos atpažinimo ženklais ir pagalbos galimybėmis.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai įgis pagrindinių žinių apie prievartą ir jos rūšis; sužinos apie pagalbos būdus, prevencinės akcijos mokykloje idėjas.

Informacija vadovui (pagal Arlauskaitę, 1998; Kurienę ir Pivorienę, 2000)

Prievartos, t. y. vaikus ir paauglius žalojančio elgesio, rūšys: emocinė, fizinė, seksualinė prievarta, apleistumas, patyčios ir priekabiavimas.

Emocinė prievarta – tai:

- tyčiojimasis;
- žodinė agresija;
- žeminimas;
- gąsdinimas;
- vertimas jaustis kaltam;
- nuolatinis blogos savijautos sukėlimas;
- rodymas, kad esi nemylimas.

Fizinė prievarta – tai:

- mušimas ranka;
- mušimas įvairiais daiktais;
- smogimas, stumdymas;
- skausmo sukėlimas;
- grėsmė būti sužalotam.

Seksualinė prievarta – tai:

- išprievartavimas arba mėginimas išprievartauti;
- vaiko išnaudojimas pornografijai;
- lytinių organų demonstravimas;
- atviras kalbėjimas apie seksą norint šokiruoti;
- leidimas arba skatinimas žiūrėti sekso filmus.

Nesirūpinimas, apleistumas – tai:

- biologinių ar psichinių vaiko poreikių nepatenkinimas;
- išvijimas iš namų.

Priekabiavimu laikomas tyčinis pasikartojantis agresyvus bendraamžių elgesys, nukreiptas į silpnesnį vaiką, siekiant jam sukelti fizinį arba emocinį skausmą. Tai yra:

- pravardžiavimas;
- erzinimas;
- grasinimai;
- mušimas;
- spardymas;
- kumščiaavimas, stumdymas;
- apkalbinėjimas, piktų, bjaurių žodžių apie kitą vaiką rašinėjimas;
- ignoravimas, atskyrimas nuo grupės;
- daiktų gadinimas, daiktų arba pinigų atiminėjimas.

Kad vaikas patyrė kurios nors rūšies prievartą, gali rodyti pakitęs jo elgesys:

- menka savivertė;
- atsargumas suaugusiųjų atžvilgiu;
- išgąstis, kai kiti vaikai verkia;
- krūpčiojimas nuo netikėtų kito žmogaus judesių;
- sunkiai sukaupiamas, išlaikomas dėmesys;
- agresyvumas;
- apatija, abejingumas, pasyvumas;
- draugų šalinimasis;
- tėvų baimė, baimė eiti namo;
- neįprasta, oro sąlygų neatitinkanti apranga;
- save žalojantis elgesys;
- smukęs pažangumas.

Specifiniai fizinės prievartos požymiai:

- mėlynės;
- nudegimo žymės;

- patinimai, pabrinkimai, gumbai;
- nubrozdinimai, žaizdos, lūžiai, įdrėskimai;
- įvairios gyjančios žaizdos.

Specifiniai seksualinės prievartos požymiai:

- keistas, įmantrus, seksualizuotas elgesys;
- amžiaus neatitinkančios žinios apie lytinius dalykus;
- viešas masturbavimasis.

Pastaba vadovui. Šiuos požymius ypač svarbu mokiniams nurodyti ir išsamiai aptarti.

Eiga

1. Apšilimas (10 min.).

Tikslas – susikaupti emociškai sunkiai temai, atsipalaiduoti.

1 metodas – žaidimas, teikiantis malonių emocijų. Skamba rami, giedra muzika. Visi dalyviai vaikšto po patalpą. Po pusės minutės vadovas paskelbia, kad kai jis sakys „stop“, žaidėjai sustos, kai sakys „eiti“ – eis. Po pusės minutės vadovas pakeičia taisykles: kai sakys „stop“, žaidėjai judės, kai sakys „eiti“ – sustos. Dar po pusės minutės vadovas ištaria žodžius „koala“ (su kuo nors apsikabinama) ir „kengūra“ (striksima kaip kengūra). Po pusės minutės žodžiai „koala“ ir „kengūra“ sukeičiami. Po kiek laiko pridedami penktas ir šeštas judesiai: „žiūrėti meiliai“ ir „žiūrėti pikta“. Po kiek laiko ir jie sukeičiami.

2 metodas – žaidimas, leidžiantis dalyviams rėkti. Dalyviai sustoja į dvi eiles vieni prieš kitus. Reikia kuo garsiau šaukti priešais stovinčio žmogaus vardą. Tada porininkai pakviečiami eiti vienas link kito ir šaukti vis tyliau. Priartėję nutyla ir vienas kitam nusilenkia. Galima žaidimą žaisti ir atvirkščiai – tolstant ir vardą šaukiant vis garsiau. Aptarti kilusius jausmus.

2. Kas yra prievarta ir kaip ją atpažinti? (5–10 min.).

Tikslas – supažindinti jaunuolius su prievartos reiškiniu ir rūšimis: fizine, seksualine, emocine prievarta, apleistumu, priekabiavimu. Supažindinti su patirtos prievartos atpažinimo ženklais.

Metodas – paskaita įtraukiant dalyvius.

3. Ar tai prievarta? (10 min.)

Tikslas – mokyti atpažinti, kas yra prievarta ir kaip ji pasireiškia.

Metodas – mažoms grupėms arba visiems bendrai pateikiamos situacijos. Jaunuoliai pasitardami nusprendžia, kurios situacijos vaizduoja prievartą ir kodėl. Aptarimas.

Situacijos (pavyzdžiai)

Mokyklos kieme vaikinai žaidžia futbolą. Jonas įmuša įvartį į savo vartus. Marius supyksta ir priėjęs smogia Jonui.

Agnei gerai sekasi mokytis. Ji tyli ir neišsiskirianti. Praeidamas pro jos suolą, Paulius ištaria: „Mokslo žiurkė.“

Troleibusas pilnas žmonių. Vytas netyčia užmina Monikai ant kojos. Ji labai supyksta ir apšaukia Vytą.

Inga ėjo gatve namo iš šokių būrelio. Pakeliui sustojo automobilis su trimis vaikinais, kurie siūlėsi ją pavėžėti. Mergina atsisakė. Tada jie išsoko, įstūmė ją į automobilį ir puolė nurenginėti.

4. Situacijos aptarimas (10–15 min.).

Tikslas – mokyti ieškoti situacijos sprendimo, pagalbos galimybių.

Metodas – mažoms grupėms pateikiama situacija su pavaizduotu prievartos atveju (gali būti viena iš pateiktų ankstesnėje užduotyje). Vaikai kviečiami suvaidinti situaciją ir aptarti, kaip galima joje elgtis.

5. Priekabiavimo mokykloje prevencija (30–40 min.).

Tikslas – suprasti, kas gali apsaugoti nuo prievartos mokykloje; sukurti prevencinių priemonių mokykloje planą.

Metodas – dalyviai grupėmis svarsto, kokias priemones galima būtų taikyti jų mokykloje, kad sumažėtų, neplistų patyčios. Surašoma kuo daugiau idėjų. Vėliau grupelės išsirenka po vieną idėją ir aptaria išsamiau.

Jei mokykla turėtų galimybę, pasiūlyti jaunuoliams savo idėjas įgyvendinti. Jei neįmanoma įgyvendinti visko, galbūt atsirastų galimybių realizuoti bent dalį mokinių prevencinių idėjų. Tai būtų jiems didelis paskatinimas.

6. Kur kreiptis pagalbos? (3–5 min.).

Tikslas – suteikti informacijos, kur jaunuoliai gali kreiptis pagalbos patyrę smurtą ar prievartą.

Metodas – išdalyti lankstinukus ir paruoštą pagalbinį lapą.

9. Prekyba žmonėmis, nelegalus darbas ir mano tikslai

TEMA „PREKYBA ŽMONĖMIS, NELEGALUS DARBAS IR MANO TIKSLAI“.

Tikslas – susipažinti su prekybos žmonėmis ir nelegalaus darbo keliamais pavojais; sužinoti, kaip elgtis pakliuvus į bėdą; išsikelti tikslus, planuoti ateitį.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai sužinos apie prekybą žmonėmis, nelegalų darbą, jų pavojus; gebės atpažinti gresiantį pavojų; žinos, kaip elgtis pakliuvus į bėdą; gebės įvardyti ateities planus, tikslus.

Informacija vadovui. Pagrindiniai būdai, kuriuos pasitelkus žmonės įtraukiami į prekybos žmonėmis industriją, yra prievarta, apgaulė, pažadai ir manipuliacijos. Prekyba žmonėmis būna kelių lygmenų: vietinė (šalies), kaimyninių šalių, tarptautinė prekyba moterimis.

Prekeivių žmonėmis pasitelkiami viliojimo būdai:

- Asmeninės pažintys. Prekeivių žmonėmis siekia užmegzti asmeninius santykius su potencialia auka ir kuo daugiau apie ją sužinoti. Tai pažintys viešose vietose, buvusių aukų pastangos įtraukti kitas merginas, merginų nugirdymas siekiant jomis pasinaudoti.
- Visuomenės informavimo priemonės – skelbimai laikraščiuose, internete, televizijoje, specialių agentūrų veikla.
- Pigios darbo jėgos paieška.

Paprastai į prekeivių žmonėmis pinkles įkliūva merginos, turėjusios neigiamos gyvenimo patirties: anksčiau buvo tapusios aukomis, buvo patyrusios seksualinę prievartą, neturi artimų santykių, joms stinga pasitikėjimo kitais žmonėmis. Ypač pažeidžiamos tampa pabėgusios iš namų merginos. Taip pat rizikos grupei priklauso mokiniai, paaugliai, neturintys realių planų ir siekių, ieškančys lengvo uždarbio, fiziškai ar protiškaitei neigalūs jaunuoliai. Vis dėlto svarbu atminti, kad į prekeivių žmonėmis pinkles gali įkliūti merginos iš įvairių šeimų ir turinčios įvairios patirties.

Eiga

1. Prekybos žmonėmis būdai (5–10 min.).

Tikslas – suteikti dalyviams informacijos apie prekybą žmonėmis ir riziką tapti prekeivių žmonėmis auka.

Metodas – medžiagos apie prekeivių žmonėmis pasitelkiamus aukų viliojimo būdus ir potencialios aukos apibūdinimo pristatymas. Aptarimas.

2. Ką daryti įkliuvus į prekeivių žmonėmis pinkles (10–15 min.).

Tikslas – rasti būdų, kaip elgtis įkliuvus į prekeivių žmonėmis spąstus.

Metodas – dalyviams pateikiama situacija apie merginą, verčiamą dirbti viešnamejyje. Sudaromas sąrašas būdų, kaip elgtis patekus į tokią ar panašią situaciją.

Situacija (pavyzdys)

Mergina, ieškodama darbo, rado skelbimą laikraštyje, siūlantį darbą geromis sąlygomis. Susidomėjusi paskambino nurodytu telefonu. Sužinojo, kad reikėtų dirbti padavėja geros reputacijos bare Olandijoje. Taip pat jai sakė, kad bus daugiau merginų iš Lietuvos. Atlyginimas atrodė geras, todėl mergina sutiko, pasirašė dokumentus ir išvyko. Į užsienio šalį merginą lydėjo mandagus ir draugiškas vyriškis, kuriam ji perdavė savo pasirašytus dokumentus. Atvykus ją pasitiko nepažįstami žmonės ir automobiliu nuvežė į viešnamį, sakydami, jog veža į butą, kuriame ji galės apsistoti. Mergina priešindavosi, atsisakydavo lytiškai santykiauti su „klientais“, šaukdavosi pagalbos, bandydavo bėgti, o savininkas arba apsaugos darbuotojas ją stipriai sumušdavo. Grasindavo, kad ją užmuš, susidoros su artimaisiais, likusiais Lietuvoje. Mergina labai bijojo kreiptis pagalbos į artimuosius arba policiją. Jautėsi pažeminta ir išgąsdinta.

3. Legalus ir nelegalus darbas (10–15 min.).

Tikslas – ugdyti dalyvių kritinį mąstymą; suprasti nelegalaus darbo užsienyje keliamus pavojus.

Metodas – legalaus ir nelegalaus darbo privalumai ir trūkumai. Suskirstyti dalyvius grupelėmis ir paprašyti jų sudaryti legalaus ir nelegalaus darbo privalumų ir trūkumų sąrašą. Sąrašų pristatymas ir aptarimas.

4. Atsargumo priemonės (10–15 min.).

Tikslas – išsiaiškinti, kokių atsargumo priemonių būtina imtis vykstant dirbti į užsienį.

Metodas – rekomendacijų sudarymas. Atmintinės, ko reikia nepamiršti vykstant dirbti į užsienį, sudarymas ir aptarimas.

5. Mano tikslai (30–40 min.).

Tikslas – susimąstyti apie ateitį, įvardyti arba iškelti ateities planus.

Metodas – koliažas „Mano tikslai“. Dalyviams pateikiami įvairaus dydžio popieriaus lapai, spalvotas popierius, įvairios piešimo bei kitos meninės priemonės.

Galima papildoma užduotis. Darbo skelbimų peržvelgimas ir aptarimas prekybos žmonėmis pavojaus bei legalaus ir nelegalaus darbo aspektais. Papildomos priemonės: laikraščiai, žurnalai, interneto svetainių skelbimai.

10. Apibendrinimas

TEMA „KO IŠMOKAU IR KĄ PATYRIAU
PER ĮVYKUSIUS UŽSIĖMIMUS“.

Tikslas – apibendrinti užsiėmimuose įgytą patirtį, pasidalyti išgyvenimais; ugdyti tarpusavio santykius; stiprinti savivertę.

Siekiamos kompetencijos

Dalyviai gebės išskirti dalykus, svarbius bendram grupės darbui; išaugs dalyvių savivertės jausmas.

Eiga

1. Pasitikėjimas savimi (15 min.).

Tikslas – stiprinti savivertę.

Metodas – užduotis visiems dalyviams. Lape kiekvienas dalyvis užrašo penkis jam būdingus gerus dalykus: „Aš esu...“ Kai visi parašo, vėl paprašoma užrašyti dar penkis teigiamus dalykus „Aš esu...“, kuriais gali didžiuotis. Pagal situaciją galima paprašyti parašyti dar penkis gerus savo dalykus. Kai visi baigia, pakviesti kiekvieną garsiai perskaityti, ką užrašė. Galima susitarti, kad daugiausia vietoj trijų dalykų, kurių nenorima garsiai skaityti, būtų sakomas sutartas garsas (pavyzdžiui, *oho*).

2. Patirties įvertinimas (45–60 min.).

Tikslas – apibendrinti savo patirtį užsiėmimuose, prisiliesti prie kitų patirties.

Metodas – suklijavus didelius balto popieriaus lapus, iškerpamas 4 m skersmens apskritimas. Dalyviai kviečiami sustoti aplink jį. Iš pradžių jie kviečiami krašte užrašyti savo vardą, nupiešti save, tai, ką mėgsta, kur gyvena ir mokosi. Užduoties tikslas: einant nuo skritulio krašto iki vidurio pavaizduoti savo kelią šiuose užsiėmimuose (nuo momento, kai apie juos sužinojo, arba nuo pirmojo užsiėmimo iki esamo momento). Galima piešti, rašyti – kaip kas nori. Galiausiai palaukiama, kol visi pabaigs. Tada dalyviai vėl pakviečiami atsistoti prie savo kelio ir lėtai judant į kurią nors pusę apžiūrėti kitų dalyvių kelius. Viską apžiūrėję, dalyviai paprašomi atsistoti prie savo kelio. Norintieji gali pasidalyti mintimis, kaip sekėsi užsiėmimuose ir kaip jaučiasi dabar.

3. Mokyklos problemų sprendimo būdai (15 min.).

Tikslas – aptarti užsiėmimų metu įgytas žinias ir jų taikymo savo mokykloje galimybes.

Metodas – diskusija mažomis grupelėmis arba bendroje grupėje. Vedėjas – užsiėmimų vadovas.

4. Užsiėmimų programos ir įgytų žinių įvertinimas (5–10 min.).

Tikslas – įvertinti įgytas žinias.

Metodas – jaunuoliams pateikiamas klausimynas, kuris pildomas anonimiškai.

Klausimynas (pavyzdys)

Lentelėje išvardyti dalykai ir įgūdžiai, kurių mokeisi šiuose užsiėmimuose. Įvertink savo žinias ir įgūdžius, pasirinkdamas tinkamą variantą. Pažymėk atitinkamą langelį varnele.

Žinios, įgūdžiai	Neturiu žinių, įgūdžių	Turiu šiek tiek žinių, įgūdžių	Turiu žinių, įgūdžių
Savęs pažinimas			
Jausmų atpažinimas			
Kūno kalba			
Savo nuomonės pagrindimas			
Streso įveikimas			
Saugus vaistų vartojimas			
Rūkymas			
Narkotikai			
Alkoholis			
Gebėjimas atsisakyti			
Krizės			
Savižudybės			
Aktyvus klausymasis			
Mano kūnas			
Saugus seksas			
Prievarta			
Priekabiavimas			
Prekyba žmonėmis			
Darbas užsienyje			
Pagalbos galimybės (kur kreiptis)			
Konfliktai, jų sprendimas			

5. Ateities planų (tolesnio darbo įgyvendinant pagalbos bendraamžiams programą) aptarimas (15 min.).

Tikslas – pristatyti mokiniams pedagogų sudarytą tolesnį darbo planą, įtraukti į jo vykdymą moksleivius, susitarti dėl tolesnio tarpusavio bendradarbiavimo, išklausti mokinių galimybes ir norus.

Metodas – diskusija.

Informacija vadovui. Svarbu išryškinti, kad mokiniai gali padėti savo bendraamžiams pastebėdami, kai kitas moksleivis liūdi, yra atsitraukęs nuo visų, vienišas, turi kitų sunkumų; kreipdamiesi į mokyklos pedagogus, specialistus tolesnės pagalbos; skleisdami įgytas žinias kitiems mokiniams, savo bendraamžiams.

6. Santykių išlaikymas (20 min.).

Tikslas – sukurti teigiamą atsisveikinimo nuotaiką.

Metodas – dalyviams ant nugarų prisegama po lapą, kuriame jie visi vienas kitam užrašo linkėjimus ateičiai.

STUDIJŲ PROGRAMŲ MODULIAI

PAVADINIMAS

VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES PREVENCIJA MOKYKLOJE

ANOTACIJA

Kurso tikslas – sudaryti sąlygas studentams ugdytis socioedukacinio darbo su socialinės atskirties grupių vaikais kompetencijas. Šis kursas skirtas studentams, pasirinkusiems vaikystės pedagogikos (mokytojo, auklėtojo profesinė kvalifikacija), socialinės pedagogikos, edukologijos (be profesinės kvalifikacijos) pagrindines studijas.

Studentai susipažins su vaikų socialinės atskirties samprata, įgis žinių apie įvairių socialinės atskirties grupių (skurde gyvenantys, tėvų priežiūros stokojantys, bendraamžių smurtą patiriantys, mokyklos nelankantys vaikai ir t. t.) socializacijos ir ugdymo ypatumus. Kurso metu bus ugdomas būsimųjų pedagogų gebėjimas palaikyti teigiamą socialinę sąveiką su socialinės atskirties vaikais pamokoje.

Daugiausia dėmesio bus skiriama pedagogo vaidmens analizei atliekant mokyklos nelankymo, bendraamžių smurto, netinkamo socialinės atskirties vaikų elgesio prevenciją. Būsimieji pedagogai bus mokomi konflikto su mokiniais sprendimo būdų, įvairių ugdymo metodų atsižvelgiant į skirtingų socialinės atskirties grupių vaikų poreikius. Tobulinama studentų bendravimo ir bendradarbiavimo dirbti komandoje su specialistais ir kitais bendruomenės nariais kompetencija sprendžiant socialinės atskirties grupių vaikams kylančias problemas. Daug dėmesio bus skiriama tėvų švietimo programoms aptarti, skatinant studentus ieškoti naujų darbo su šeima būdų. Analizuojami mokyklos ir teritorinės bendruomenės bendradarbiavimo ypatumai vykdant vaikų socialinės atskirties prevenciją.

PASKIRTIS, KOMPETENCIJOS IR TIKĖTINI REZULTATAI

Tikslas – sudaryti sąlygas studentams ugdytis socioedukacinio darbo su socialinės atskirties grupių vaikais kompetencijas. Kurso metu studentai įgis:

- žinių apie vaikų socialinės atskirties grupes, jų socializacijos ir ugdymo ypatumus;
- gebės atpažinti socialinės atskirties grupių vaikams kylančias nesaugumo, bendraamžių smurto, agresyvumo, tėvų nepriežiūros ir kt. problemas;
- gebės nustatyti pagrindinius veiksnius, skatinančius nesėkmingą socialinės atskirties grupių vaikų socializaciją, numatyti šių veiksnių prevenciją mokykloje;
- gebės pagrįsti pedagogo vaidmenį sprendžiant vaikų mokyklos nelankymo, bendraamžių smurto mokykloje problemas;

- mokės įvertinti netinkamo vaikų elgesio problemų priežastis, numatyti adekvačias elgesio korekcijos priemones pasitelkus teigiamus konflikto valdymo būdus;
- tobulins bendravimo ir bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais, kitais mokyklos bendruomenės nariais kompetenciją sprendžiant socialinės atskirties vaikų grupių problemas;
- gebės pagrįsti mokyklos ir teritorinės bendruomenės svarbą vykdant socialinės atskirties grupių prevenciją.

STRUKTŪRA IR RYŠYS SU KITAIŠ STUDIJŲ DALYKAIS

Kurso metu studentai susipažins su socialinės atskirties samprata, vaikų socialinės atskirties grupėmis. Tai *skurde gyvenantys vaikai, tėvų priežiūros stokojantys vaikai, bendraamžių smurtą patiriantys vaikai, mokyklos nelankantys vaikai ir t. t.* Ypač bus kreipiamas dėmesys į pedagogo vaidmenį vykdant mokyklos nelankymo, bendraamžių smurto, netinkamo socialinės rizikos grupės vaikų elgesio prevenciją. Kurso metu bus tobulinama pedagogų kompetencija dirbti komandoje su kitais bendruomenės nariais ir specialistais sprendžiant socialinės atskirties grupių vaikams kylančias problemas. Daug dėmesio bus skiriama naujų darbo su šeima metodų šviečiant tėvus paieškai. Analizuojamas teritorinis bendruomenės ir mokyklos bendradarbiavimas vykdant socialinės atskirties prevenciją.

Šis kursas skirtas studentams, pasirinkusiems vaikystės pedagogikos (mokytojo, auklėtojo profesinė kvalifikacija), socialinės pedagogikos, edukologijos (be profesinės kvalifikacijos) pagrindines studijas. Kad galėtų sėkmingai studijuoti šį kursą, studentai prieš tai turėtų būti išklause edukologijos, sociologijos, vaikystės pedagogikos, socialinės pedagogikos, bendravimo psichologijos ir šeimos pedagogikos dalykus.

DĖSTYMO PRINCIPAI IR METODAI

Kurse taikomi įvairūs mokymo (-si) metodai: paskaita, grupinis darbas, atvejo studija, diskusija, projektinė veikla, dokumentų analizė, dalykinis žaidimas. Teorinės paskaitos derinamos su praktiniais užsiėmimais, projektų kūrimu ir įgyvendinimu, atliekami tyrimai.

VERTINIMAS

Taikoma dešimtbalė kriterijų skalė ir kaupiamoji vertinimo schema. Semestro savarakiško darbo užduotys vertinamos pažymiu, egzaminų sesijos metu nustatomas galutinis pažymys. Jis apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$IKI = 0,5E + 0,4P + 0,1L$$

(E – egzamino rezultatai; P – projekto parengimas ir pristatymas; L – lankomumas ir aktyvumas seminarų metu)

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Paskaitų	Seminarų
1.	Vaikų socialinės atskirties prevencijos ypatumai: rūšys, formos, priemonės	1	1
2.	Veiksniai, lemiantys nesėkmingą socialinės atskirties grupių vaikų socializaciją	1	1
3.	Mokyklos nelankantys vaikai kaip socialinės atskirties grupė: nenoro mokytis priežastys, padariniai, prevencijos strategijos	2	2
4.	Priekabiavimo prie bendraamžių prevencija ugdymo institucijose	3	3
5.	Socialinės atskirties vaikams kylančios problemos ir jų prevencija mokykloje	2	2
6.	Pedagogų ir rizikos grupės vaikų bendravimo tobulinimas mokykloje	2	3
7.	Pedagogo darbas su tėvais vykdant socialinės atskirties prevenciją mokykloje	1	1
8.	Mokyklos ir teritorinės bendruomenės bendradarbiavimas vykdant vaikų socialinės atskirties prevenciją	2	2
9.	Socialinės pedagoginės komandos veikla sprendžiant vaikų socialinės atskirties problemas mokykloje	2	1
	Iš viso	16	16

Literatūra

1. Braslauskienė R., Jonutytė I., „Perfection of Educator's – Child's at Risk Rapport in School“, *The International Scientific Conference: Changing Education in a Changing Society*. Klaipėda, 2005, p. 83–88.
2. Grube B., Lens V., „Student-to-Student Harassment: the Impact of Davis V. Monroe“, *Children and School. A Journal Social Work Practise*, 2003, 3, p. 173– 182.
3. Indrašienė V., *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: UAB „Baltijos kopa“, 2004.
4. Jonutytė I., Rupšienė L., Kučinskienė R. (sud.), *Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
5. Jonutytė I., *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
6. Juodaitytė A., *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.
7. Juodraitis A., *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004.
8. Kahlenberg R., *A Notion at Risk*. New York: A Century Foundation Press, 2000.

9. Kvieskienė G., *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
10. Leliūgienė I., *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2003.
11. Olweus D., „A Profile of Bullying“, *Educational Leadership*, 2003, Vol. 60, p. 12–17.
12. Podgorecki J., *Socialinė komunikacija mokytojams*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
13. Rigby K., *Bullying in the Schools*. Toronto: Pembroke Press, 2000.
14. Rupšienė L., *Nenoras mokytis – socialinis edukacinis reiškiny*s. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
15. Snee R. D., Kelleher K. H., Myers J. G., Reynard S., *Improving Team Effectiveness. Quality Progress*, 1998. Prieiga internetu: <[http://www.joiner.com/library/articles/qp0598 /index.htm](http://www.joiner.com/library/articles/qp0598/index.htm)> [žiūrėta 2006 05].
16. Veryga A., *Tabako ir alkoholio kontrolės principai ir prioritetai*. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2006. Prieiga internetu: <http://www.3lrs.lt> [žiūrėta 2006 09 10].
17. Webb A. S., *Social Work in a Risk Society. Social and Political Perspectives*. London: Palgrave Macmillan, 2006.
18. Мудрик А. В., *Социальная педагогика*. Москва: Академия, 2003.

MODULIO AUTORĖ

Doc. dr. Ilona Jonutytė, Klaipėdos universitetas

ILIustruojantys pavyzdžiai

4 TEMA „Priekabiavimo prie bendraamžių prevencija ugdymo institucijose“

Tikslas – sudaryti studentams sąlygas susipažinti su priekabiavimo prie bendraamžių reiškiniu ugdymo institucijose, šio reiškinio formomis ir pasekmėmis mokiniui, suvokti ugdymo institucijos bendruomenės vaidmenį priekabiavimo prie bendraamžių prevencijoje.

Pasiektų tikslų vertinimas:

- apibrėžta priekabiavimo prie bendraamžių samprata;
- apibūdintos priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje rūšys, formos, priežastys;
- išanalizuotos priekabiavimo pasekmės mokiniams;
- nustatytos veiksmingiausios priekabiavimo prevencijos mokykloje strategijos;
- nusakyta mokyklos bendruomenės narių (vadovų, klasės auklėtojų, socialinių pedagogų, mokinių, tėvų ir kt.) veikla priekabiavimo prie bendraamžių prevencijoje.

Turinys

4.1. Priekabiavimo samprata

Mūsų visuomenėje, šeimose netrūksta smurto apraiškų. Deja, jis išsiplečia ir į kitas institucijas. „Labiausiai pasaulyje vieni kitus skriaudžia Lietuvos vaikai“ – tokia susimąstyti verčianti išvada pateikta Jungtinių Amerikos Valstijų dienraščio „The Washington Post“ skelbiamoje informacijoje, kurių šalių vaikai yra didžiausi ir agresyviausi peštukai mokykloje. Pasaulinei sveikatos organizacijai priklausančiose šalyse buvo atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 120 tūkst. penkiolikmečių mokinių. Tyrimu buvo siekiama nustatyti agresyvaus elgesio su bendraamžiais atvejus mokykloje. Pagal vaikų agresyvumo rezultatus Lietuva atsidūrė pirmoje vietoje pasaulyje (Alksninis, Gudavičiūtė, 2001). Taigi Lietuvos moksleiviams mokykloje nėra saugu. Deja, šiai problemai neskiria pakankamo dėmesio nei ugdymo institucijos, nei visuomenė.

Pirmuosius priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje tyrimus Skandinavijoje pradėjo profesorius Olweus. Tai paskatino ir kitų šalių mokslininkus (K. Rigby – Kanaadoje, Vokietijoje – B. Šuber ir t. t.) tirti smurto tarp vaikų priežastis, kurti efektyvias jo prevencijos ir intervencijos mokyklose programas. Lietuvoje kol kas dar neatkreipta nepakankamo dėmesio į smurto tarp bendraamžių problemos sprendimą nei teoriniame, nei praktiniame lygmenyje. R. Prakapas (2001) daro prielaidą, kad siekdami efektyvesnės priekabiavimo prevencijos mokykloje pedagogai stokoja žinių apie paauglių agresyvumą, jo apraiškas, formas ir prevenciją. Mokykla vis dar nėra ta institucija, kuri būtų atvira šią problemą kelti ir spręsti.

Nėra lengva agresyvaus elgesio, priekabiavimo, tyčiojimosi iš bendraamžių reiškinius apibrėžti vienu terminu. Dažnai siekiant apibūdinti konfliktiškus bendraamžių santykius vartojami smurto, priekabiavimo ir tyčiojimosi terminai. Mokslinėje literatūroje apibūdinant šią sąvoką vyrauja terminų įvairovė. Skandinavijos šalyse priekabiavimas dažniausiai vadinamas *mobbing* arba *mobbning*, angliškai kalbančiose šalyse dažnesnis *bullying*, pelnęs tarptautinį pripažinimą. Sunku rasti lietuvišką angliško žodžio *bullying* atitikmenį.

Tiek užsienyje, tiek Lietuvoje nėra ir vieno šio reiškinio apibrėžimo. Galima pateikti įvairių autorių požiūrį į konfliktinius bendraamžių santykius. Pasak A. Mellor (1990), *priekabiavimas* – tai ilgalaikė pasikartojanti fizinė ar emocinė prievarta prieš vieną ar keletą asmenų, kurie negali patys apsiginti konfliktinėje situacijoje. J. Dawkins (1995) *priekabiavimą* apibrėžia kaip pasikartojantį tyčinį neišprovokuotą šiurkštų vieno vaiko ar jų grupės elgesį siekiant sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią. A. D. Pellegrini ir J. D. Long (2002) įsitikinę, kad *priekabiavimas* – tai sąmoninga, apgalvota agresijos forma, dažniausiai kylanti be jokios išorinės provokacijos ar grėsmės.

Lietuvoje labiausiai pripažįstamas D. Olweus (1994) priekabiavimo reiškinio apibrėžimas. Autorius *priekabiavimu* laiko *tokį elgesį, kai prieš vaiką nuolat atliekami negatyvūs veiksmai, t. y. tyčiniai sąmoningi veiksmai, kurių tikslas – jį įskaudinti ar sukelti jam diskomfortą. Šių veiksmų pagrindas – agresyvus elgesys, nukreiptas į kitą asmenį.*

Visuose minėtuose apibrėžimuose išryškėja esminiai elementai:

- priekabaus elgesio intencionalumas: tai neatsitiktinis tyčinis elgesys, kuriuo siekiama sukelti kitam žmogui fizinį ar emocinį skausmą;
- nelygi jėgų pusiausvyra: vienas vaikas visada būna kuo nors silpnesnis už kitą, todėl negali pats apsiginti, nes priekabiautojas turi fizinį ar psichologinį pranašumą;
- agresyvaus elgesio pasikartojamumas: priekabijama nuolat.

4.2. Priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje formos ir rūšys

D. Olweus (1994) skiria šias priekabiavimo formas:

- *tiesioginį priekabiavimą* (jis gali būti tiek fizinis, tiek žodinis), pasireiškiantį atviro aukos puolimu, užgauliojimu, pravardžiovimu, grasinimu jai;
- *netiesioginį priekabiavimą* – apkalbų skleidimą, bendraamžių socialinę izoliaciją, grupės ignoravimą ir t. t.

A. D. Pellegrini ir J. D. Long (2002) nurodo tokias priekabiavimo formas:

- *žodinį ir rašytinį priekabiavimą*, apimantį pravardžiovimą, neigiamas pastabas, gąsdinimą, bauginančius telefono skambučius ar elektroninio pašto žinutes;
- *fizinį priekabiavimą* – mušimą, stumdymą, kandžiojimąsi, spardymą, plaukų pešiojimą, svetimų daiktų gadinimą, nepagarbių gestų rodymą.

B. Šuber (2002) pastebėjimu, bendraamžių priekabiavimas mokykloje reiškiasi žodiniiais grasinimais, pinigų atėmimu, kūno sužalojimu, daiktų gadinimu, rasizmu, apiplėšimu, socialine atskirtimi.

R. Povilaitis ir J. Valiūkevičiūtė (2004) pažymi, kad priekabiavimas – tai toks vaikų elgesys:

- pravardžiovimas;
- erzinimas;
- grasinimas;
- mušimas;
- spardymas;
- kumščiovimas;
- stumdymas;
- daiktų gadinimas;
- daiktų ar pinigų atiminėjimas, vagystės;
- apkalbinėjimas;
- piktų, bjaurių užrašų apie kitą vaiką rašinėjimas, ignoravimas, atskyrimas nuo grupės nepriimant vaiko žaisti ar užsiimti kitokia veikla;
- kito pasiekimų ar gebėjimų menkinimas;
- žeminimas kultūros, religijos ar socialinės padėties požiūriu;
- šaipymasis iš išvaizdos.

Pataruoju metu vis dažniau viešinama dar viena smurto prieš bendraamžius forma – seksualinis priekabiavimas. Seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip nepageidaujamas seksualinis elgesys: geidulingi žvilgsniai, pasiūlymai, komentarai ar fiziniai kon-

taktai, kuriuos asmuo gali palaikyti kaip netinkamus draugystei (Grube, Lens, 2003; Rigby, 2000). Mokslininkai, tyrinėję seksualinio priekabiavimo atvejus Amerikos mokyklose, konstatuoja, jog mokyklos per mažai dėmesio skiria minėtai problemai, nors seksualinio priekabiavimo pasekmės gana skaudžios. B. Grube ir V. Lens (2003) atkreipia dėmesį į tai, kad mažėja moksleivių, patyrusių seksualinį priekabiavimą, pažangumas, pasitikėjimas savimi, atsiranda socialinės atskirties jausmas, kai kurie moksleiviai susergera depresija, juos kamuoja psichosomatinio pobūdžio negalavimai ir kt. Lietuvoje ši problema kol kas ignoruojama, todėl labai svarbu skatinti visuomenės nepakantumą tokiems reiškiniams, nes vaikų elgesys mokykloje tik atspindi erotizuotos visuomenės lyčių bendravimo stereotipus. Būtina kurti pagalbos moksleiviams, nukentėjusiems nuo seksualinio priekabiavimo, sistemą. Svarbu, kad ta pagalba būtų teikiama ne tik mokykloje, bet neformalioje bendruomenės aplinkoje, nes dauguma tokių vaikų slepia šiuos reiškinius nuo mokyklos kolektyvo.

Kai kurie mokslininkai išryškina *lyčių įtaką priekabiavimui*. Tyrimų rezultatai rodo, kad berniukai yra labiau įsitraukę į priekabiavimą – yra tiek jo aukos, tiek ir priekabiautojai. Paprastai jie dažniau nei mergaitės patiria priekabiavimą (Boulton, Bucci, Hawker, 1999; Smith, 1997). Berniukai dažniau taiko fizinės, tiesioginės priekabiavimo formas, o tarp mergaičių labiau paplitusios netiesioginės priekabiavimo formos (gandų nešiojimas, socialinė atskirtis ir kt.).

Tyrimų duomenys (Olweus, 1993) rodo, jog vaikų amžius turi įtakos priekabiavimui. Norvegijoje priekabiavimo reiškinys labiau paplitęs tarp pradinių ir žemesniųjų vidurinių klasių moksleivių (7–13 m. vaikų), o aukštesniųjų klasių moksleiviai (13–16 m.) priekabiauja rečiau – priekabiavimą patiria apie 5,4 proc. vaikų. Taip pat mokslininkai pažymi, kad jaunesniojo amžiaus vaikai dažniau tampa priekabiavimo aukomis, tuo tarpu tarp vyresnių moksleivių daugiau yra priekabiautojų. Be to, priekabiaudami jaunesniojo amžiaus vaikai dažniau pasitelkia tiesiogines ir fizines priemones, o vyresniojo – netiesiogines.

4.3. Priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje priežastys ir pasekmės

Norint aptarti priekabiavimo prie bendraamžių priežastis, svarbu išsiaiškinti, kas būdinga priekabiautojams ir jų aukoms.

Priekabiautojo charakteristika. B. Šuber (2002) išskiria šiuos tipiškus priekabiautojo bruožus:

- ne žemo, o vidutinio intelekto;
- vidutiniškai mokosi;
- visada turi 2–3 draugų palaikymą;
- fiziškai stipresnis už bendraamžius;
- turi ilgalaikę agresyvios savęs įtvirtinimo veiklos patirtį;
- ypač agresyvus;
- siekia dominuoti, engti;

- žemos empatijos;
- staigus, impulsyvus, mažai toleruojantis frustraciją;
- sunkiai prisitaikantis prie taisyklių;
- gebantis išsisukti iš situacijos;
- nesijaudinąs dėl savo įvaizdžio mokykloje;
- vidutiniškai populiarius tarp bendraamžių.

Priekabiavimo aukos charakteristika. Tipiški aukos bruožai:

- socialiai neprisitaikęs;
- turintis ypatingų požymių: apkūnus, su akiniais, išskirtinės plaukų spalvos, naujokas ir t. t.;
- turintis bendravimo problemų.

D. Olweus (1993) išskiria dvi priekabiavimo aukų grupes:

- *pasyvios ir neagresyvios aukos*. Tai fiziškai silpnesni, nerimastingi, nepasitikintys savimi, jautrūs, socialiai izoliavęsi vaikai.
- *agresyvios ir provokuojančios aukos*. Šie vaikai pasižymi neigiamu savęs vertinimu, nesaugūs, nerimastingi, tačiau elgiasi agresyviai, yra grubūs, irzlūs.

Priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje priežastys. Socialinių modelių išmokymo teorijos autoriai tvirtina, kad agresyvus elgesys sietinas ne su individu, o su visuomeninėmis sąlygomis (pavyzdžiui, vyrai agresyvaus elgesio išmoka socializacijos procese). J. Gilligan (2002) ir M. Fürst (1996) pažymi, kad mūsų visuomenėje valdžią ir autoritetą daugiausia turi vyrai, todėl suprantama, kad į agresyvų vyrų elgesį žiūrima pagarbiai, jis laikomas vertingu. Viešas agresyvaus vyriškumo aukštšinimas kine, televizijoje ir romanuose – tai tik sukarikatūrintas šios vertybių sistemos vaizdas. Jis apima įvairius visuomenės sluoksnius. Paminėtinos šios profesijos, kurių atstovams ypač svarbu nugalėti konkurentą: politikai, verslininkai, kariškiai, mokslininkai, sportininkai ir t. t. Industrinėje visuomenėje nesaugumas, nerimas, rezultatų siekis susiję nematomais ryšiais. M. Fürst (1996), analizuodama agresyvumo prigimtį visuomenėje, tvirtina, jog stipriai į rezultatus ir konkurenciją orientuotose sistemose yra labai daug pasmerktų pralaimėti asmenų. Pralaimėjimas suprantamas kaip neatitikimas visuomenės keliamiems reikalavimams. Žinant, kad emocinė įtampa ir stresas yra beveik nuolatinė daugelio asmenų būseną, agresiją skatinantis derinys „*agresyvus pavyzdys + įtampa*“ nebepajėgia neutralizuoti tiesiogiai ar netiesiogiai agresyvių televizijos programų. Taigi galima daryti išvadą, kad tokie pavyzdžiai yra ne vien skandalingi fizinės agresijos atvejai, bet ir visos netiesioginės ar net įteisintos agresijos, sėkmingai demonstruojamos ne tik per televiziją, bet ir per kitas žiniasklaidos priemones, rezultatas. Eksperimentai patvirtino, jog linkę į agresyvius veiksmus jaunuoliai, matydami smurtą, tampa dar agresyvesni. Kuo pozityvesnis santykis su modeliu (aktoriumi), tuo labiau su juo susitapatinama ir perimamas jo elgesys. Taigi visi minėti reiškiniai tiesiogiai ar netiesiogiai skatina priekabauti prie bendraamžių mokykloje.

R. J. Hazler ir J. H. Hoover (1993), taip pat D. Olweus (2003) išskiria šias priekabiavimo prie bendraamžių priežastis:

- norą atkeršyti;
- norą pažeminti;
- norą įrodyti, kad tam tikroje srityje esi stipus;
- norą pelnyti kitų pagarbą.

R. J. Hazler su J. H. Hoover (1993) įvardijo ir pagrindines priekabiavimą skatinančias priežastis: nepritapimą prie grupės, išorinius ypatumus (kitokia išvaizda, apranga ir pan.), išskirtinį statusas grupėje, akademines nesėkmes ar socialinių gebėjimų stoką, siekį lyderiauti ar turėti tam tikrą statusą grupėje. Priekabiavimas dažnai skatina skirtingumai (vaikas yra iš kitos etninės grupės, kito tikėjimo, išskirtinės išvaizdos ir pan.). D. Olweus (2003) pažymi, kad asmenybės skirtumai turi įtakos šiam reiškiniui, nors priekabiavimo aukomis tampa ir išsiskiriantys iš bendraamžių, ir nepasižymintys jokiais išskirtinėmis charakteristikomis vaikai. Ne mažesnę įtaką priekabiavimo elgesiui atsirasti ir plisti turi vaikams svarbių suaugusiųjų (mokytojų, tėvų) nuostatos, elgesys, reakcija į priekabų elgesį.

S. Nicolaidis, Y. Toda ir K. P. Smith (2002) atliko tyrimą, siekdami išsiaiškinti studentų, kurie ateityje rengiasi tapti pedagogais, požiūrį į smurtavimą mokykloje. Autoriai pažymėjo, kad studentai turi nemažai žinių apie smurtą, tačiau jos ne visada teisingos. Patys studentai išsakė pageidavimą, kad jų studijų programose atsirastų atskiras kursas, padedantis ne tik įgyti žinių apie smurtą, bet ir tobulinti šios problemos sprendimui reikalingus gebėjimus, kad ateityje galėtų įsitraukti įvairias smurto mažinimo programas bendruomenėje.

Vaikų problemas sprendžiantys specialistai (Buttner, 1998; Pūras, 1999) teigia, kad pagrindiniai prievartos skatintojai yra suaugusieji, nes prievartinis šeimos ar visuomenės santykius vaikai dažnai perkelia į mokymosi aplinką, o vėliau tai atsikartoja profesinėje veikloje. Taigi smurtas prieš vaikus yra kompleksinė problema, gyvuojanti dėl įvairių priežasčių: vyriausybės neryžtingos socialinės politikos, netobulų įstatymų, socioekonominių problemų (skurdo, nedarbo, alkoholizmo, narkomanijos, prostitucijos), nesugebėjimo bendrauti su vaikais ar pozityviai koreguoti jų elgesio, taip pat dėl psichikos ligų, silpnos savikontrolės ir pan.

Priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje pasekmės. Priekabiavimas gali sukelti didelių ir ilgalaikių pasekmių tiek aukai, tiek pačiam priekabiautojui, tiek visai mokyklos bendruomenei. D. Olweus (1993) pažymi, kad priekabiavimo aukos gali patirti ilgalaikių emocinių, akademinių ir elgesio sunkumų. Dažnai vaikai, prie kurių priekabiavama, išgyvena dar didesnę nerimą ir vienišumą, nesaugumo jausmą. R. Forero, L. McLellan, C. Rissel ir A. Bauman (1999) pažymi, kad tokie vaikai pradeda jausti priešišumą mokyklai, nebenori jos lankyti. Dažna priekabiavimo patirtis glaudžiai susijusi su aukštu nerimo lygiu, didesniu polinkiu į depresiją ir suicidinėmis mintimis. Priekabiavimo patirtis apsunkina vaikų prisitaikymą mokykloje, jų požiūrį ir į mokyklą, ir į mokymąsi (Kochenderfer, Ladd, 1996).

Taigi mokiniams, prie kurių nuolat priekabiauama, gali pasireikšti tiek trumpalaikės (mokyklos baimė, nesugebėjimas susikaupti ar dalyvauti mokymosi veikloje ir t. t.), tiek ilgalaikės (bendravimo su priešinga lytimi sunkumai, žema savivertė, depresija ir t. t.) to pasekmės.

Paaugliai, prie kurių nuolat priekabiauama, neretai skundžiasi savo fizine sveikata. Tyrimai rodo, kad priekabiavimo aukos turi miego sunkumų, šlapinasi į lovą, dažniau nei jų bendraamžiai skundžiasi galvos ir pilvo skausmais. Esama ryšio tarp priekabiavimo patirties ir vėlesnių psichosomatinių simptomų bei rūkymo (Forero, McLellan, Rissel, Bauman, 1999).

Ne tik priekabiavimo aukos, bet ir priekabiautojai vaikai nukenčia nuo savo elgesio. Priekabiavimas vaikystėje kelia riziką, kad vaikas išmoks tik agresyvaus asocialaus elgesio. D. Olweus (1994) teigia, kad agresyvumas yra gana stabili asmenybės charakteristika. Toks elgesys su bendraamžiais provokuoja smurtą mokykloje, keršto poreikį arba abejingumą aplinkai ir sykiu veikia mokykloje, o visa tai kartu kreipia į nusikaltimus. G. D. Myers (2000) pažymi, kad agresyvūs moksleiviai, kuriems pasiseka įbauginti bendraamžius, gali tapti dar agresyvesni. Jei agresyviai besielgiantis paauglys pelno trokštamą dėmesį, agresija gali kartotis.

Tyrimai rodo, kad priekabiavimas tiesiogiai susijęs su delinkventiniu elgesiu, alkoholio vartojimu, prievarta ir nusikalstamu elgesiu suaugus. Taigi jaunieji priekabiautojai turi didelę riziką įsitraukti į nusikalstamą veiklą, pradėti vartoti narkotikus ir pan. Švedijoje D. Olweus (1993) atliktas tyrimas parodė, kad 60 proc. berniukų, kurie žemesniosiose vidurinės mokyklos klasėse buvo apibūdinami kaip priekabiautojai, iki 24 m. buvo įvykdę mažiausiai vieną kriminalinį nusikaltimą. O iš priekabiauti nelinkusių mokinių vėliau tik 10 proc. įvykdė nusikaltimą.

Priekabiavimas ne tik skatina formuotis delinkventinį, asocialų elgesį, bet gali turėti ir kitokių pasekmių. D. Olweus (1993) išvengė sąsajų tarp priekabiavimo ir suicidinių minčių. Autorius teigia, kad ne tik priekabiavimo aukoms, bet ir priekabiautojams dažniau kyla minčių nusižudyti. Taigi priekabiavimas turi ilgalaikių pasekmių – tiek mokiniams, kurie buvo priekabiavimo aukos, tiek ir patiems priekabiautojams.

4.4. Mokyklos bendruomenės organizavimas vykdant priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją

Pirmasis sėkmingas priekabiavimo mažinimo projektas buvo įgyvendintas Norvegijos mieste Bergene 1983 m. D. Olweus iniciatyva. Nacionalinio tyrimo rezultatai parodė, kad priekabiavimo atvejų sumažėjo perpus, o bendras pasitenkinimo mokykla lygis pakilo. Realizuojant šią programą nustatyta, kad priekabiavimo prevencijoje turi dalyvauti visa mokyklos bendruomenė, o programą būtina įgyvendinti trimis lygmenimis – mokyklos, klasės ir individualiu, taikant skirtingus intervencijos komponentus. Siekiant vaikų agresyvumo prevencijos pirmiausia būtina visos ugdymo institucijos bendruomenės veikla, orientuota į saugios vaikui ugdymo (-si) aplinkos sukūrimą.

Saugios aplinkos valdymo strategija turi būti nukreipta į saugumo užtikrinimą užsiėmimuose, o kartu apimti visą ugdytinių buvimo institucijoje laikotarpį. D. Olweus

tyrimai patvirtina, kad 60–70 proc. priekabiavimo prie bendraamžių atvejų mokykloje įvyksta per pertraukas ir po pamokų, todėl būtina tirti mokinių, mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo galimybes, stiprinant ne tik ugdymo institucijos, bet ir bendruomenės aplinkos saugumą (žr.1 lentelę).

1LENTELĖ. Saugios aplinkos kūrimas siekiant sumažinti priekabiavimą prie bendraamžių ugdymo institucijoje (Braslauskienė, Jonutytė, 2005)

Ugdymo institucijos lygmuo	Grupės lygmuo	Individualus lygmuo
Ugdymo institucijose per pertraukas turėtų būti siūloma įvairios veiklos, nes dauguma pertraukų paliekamos savieigai. O juk kaip tik jų metu dažniausiai priekabiuojama prie bendraamžių. Ypač turėtų būti patrauklios žaidimų aikštelės, kad vaikai galėtų jose per pertraukas žaisti.	Kiekviena grupė turi apibrėžti savo taisykles, kurios turi aiškiai nurodyti, koks elgesys grupėje toleruojamas, o koks – ne. Šias taisykles vaikai turi kurti kartu su pedagogu, pradedant vaikų darželio grupe, baigiant mokyklos klase. Taip pat visa grupė, pasitelkusi diskusijų metodą, turi aptarti, kas atsitiks, jei tos taisyklės bus pažeistos. Turi būti sukurta bendradarbiavimo atmosfera, kad niekas nebūtų diskriminuojamas dėl savo socialinės ar religinės padėties, amžiaus, mokymosi pasiekimų ir kt.	Svarbu asmeninis kontaktas tiek su priekabiuojančiu vaiku, tiek su jo auka. Jį dažniausiai turėtų užmegzti vaikų darželyje pedagogas, o mokykloje – klasės auklėtojas kartu su socialiniu pedagogu. Bendraujant su agresyviai besielgiančiu vaiku svarbu atskirti asmenį nuo jo elgesio. Pedagogai tik tada užmegs ryšį su vaiku, jei vertins jį kaip asmenį, įžvelgs teigiamas vaiko charakterio ypatybes, bet netoleruos jo agresyvaus elgesio.
Būtina sudaryti galimybes pedagogams operatyviai perduoti informaciją tėvams. Tėvai retai gali atvykti į ugdymo įstaigą įvykio metu, todėl jiems būtina sudaryti galimybę operatyviai pasiekti pedagogą telefonu.	Pedagogas savo grupėje turi numatyti skatinimo, gyrimo sistemą. Taip pat siekiant palaikyti grupėje tvarką svarbu numatyti teigiamas drausminimo priemones, bausmes keičiant natūralių ir loginių pasekmių numatymu.	Tiek priekabiuojančiam vaikui, tiek priekabiavimo aukai būtinos individualios specialistų (psichologo, socialinio pedagogo) konsultacijos. Priekabiuojantis prie bendraamžių vaikas per konsultacijas turi perprasti savo elgesio priežastis, koreguoti savo elgesį suvokiant jo pasekmes ir atsakomybę. Priekabiavimo auka, padedama konsultacijų, turi pripažinti esamą problemą ir ieškoti pagalbos būdų.

Būtina įkurti priekabiavimo prevencijos grupę, kuri nuolat vertintų priekabiavimo lygį mokykloje ir siūlytų bendruomenei veiksmingas priemones.	Grupės nariai turi reguliariai susitikti bent kartą per savaitę, kad aptartų grupėje kylančias problemas, atskirų jos narių elgesį, patikslintų taisykles ir t. t. Galima numatyti diskusijų mokinius lyderius. Mokiniai patys gali iš anksto siūlyti lyderiams savaitės temą.	Individualios specialistų (psichologo, socialinio pedagogo) konsultacijos tėvams, kurių vaikai priekabiauja arba prieš kuriuos priekabiaujama. Abiejų grupių tėvams reikalingas psichologinis ir socialinis palaikymas, mažinantis kaltę dėl tokio vaiko elgesio. Tėvams būtina edukacinė parama, skatinanti spręsti dėl priekabiavimo kylančias problemas.
Tėvų ir mokytojų grupių kūrimas sprendžiant priekabiavimo problemą. Tėvai dažnai mano, kad mokytojai jų neinformuoja apie priekabiavimo reiškinius mokykloje. Pedagogų nuomone, tėvai domisi tik akademiniais vaikų pasiekimais. Taigi įkurta mišri grupė leistų tiek tėvams, tiek mokytojams pasidalyti informacija ir bendromis pastangomis veiksmingiau reaguoti į vaikų priekabiavimą prie bendraamžių ugdymo institucijose.	Svarbu ieškoti būdų, kaip stiprinti grupės vaikų, pedagogų ir tėvų santykius. Ypač svarbu tai daryti neformalioje aplinkoje – organizuojant įvairias šventes, ekskursijas, konkursus ir t. t.	Būtinai pedagogų kūrybiškumas, nes tradiciniams ugdymo metodams agresyviai besielgiantys vaikai dažnai lieka abejingi. Paprastai šie vaikai susižavi stipria neeiline pedagogo asmenybe ir originaliomis idėjomis.
Tėvų diskusijų grupių sukūrimas. Svarbu sudaryti sąlygas abiejų grupių tėvams (turintiems tiek agresyviai besielgiančių vaikų, tiek tokių, kurie yra priekabiautojų aukos) susitikti ir ieškoti bendrų sprendimų. Šiai tėvų grupei turėtų vadovauti socialinis pedagogas kartu su psichologu.	Bendraudami su grupe, pedagogai pirmiausia turėtų pažymėti teigiamus tiek visos grupės, tiek atskirų jos narių dalykus, stengtis įvardyti gerąsias vaikų savybes. Tik tada galima su vaiku ar grupe aptarti neigiamus reiškinius.	Rekomenduotina ugdymo institucijoje parengti tarpininkų, padedančių operatyviai spręsti konfliktus. Jais gali būti tiek suaugusieji (mokytojai, psichologai, socialiniai pedagogai), tiek specialiai pasirenkę šiam darbui vaikai. Rekomenduotina į šią veiklą įtraukti ir agresyviu elgesiu pasižyminčius vaikus, be abejo, prieš tai atitinkamai jiems padėjus pasiręsti šiai veiklai.

Taigi 1 lentelėje pateiktas konkretus bendradarbiavimo trijuose – mokyklos, klasės ir individualiame – lygmenyse modelis mažinant ugdymo institucijose priekabiavimą tarp bendraamžių.

4.5. Mokyklos bendruomenės narių funkcijos vykdant mokykloje priekabiavimo prevenciją

Igyvendinant ugdymo institucijose priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją, visos bendruomenės grupės turi turėti tam tikras funkcijas ir atsakomybę už šios problemos sprendimą. Sėkmingas priekabiavimo prie bendraamžių prevencijos modelis turi apimti ugdymo institucijos vadovo, pedagogų, ugdytinių ir jų tėvų, mokyklos specialistų (socialinio pedagogo, psichologo), taip pat mokyklos bendruomenės socialinių partnerių veiklą.

Ugdymo institucijos vadovų veikla. Kuriantiems savo ugdymo institucijose neagresyvią socialinę aplinką vadovams L. Vasiliausienė (2003) siūlo vykdyti keletą funkcijų.

- *Priekabiavimo problemos pripažinimo skatinimas.* Visi bendruomenės nariai turi būti supažindinti su priekabiavimo prie bendraamžių problema, vaikų agresyvumo raiška, formomis, pasekmėmis. Tik taip bus įvardyta, kad mokykloje yra tokia problema, ir ieškoma veiksmingesnių jos sprendimo būdų.
- *Priekabiavimo raiškos ugdymo institucijose įvertinimo tyrimo organizavimas.* Siekdamas efektyvios priekabiavimo prie bendraamžių prevencijos, mokykla turi apibrėžti neagresyvios socialinės aplinkos kriterijus, pagal kuriuos vertinamas socialinės aplinkos saugumas ugdymo institucijose. Su šia informacija turi būti supažindinti visi bendruomenės nariai. Tiriant aplinkos saugumą, būtina atkreipti dėmesį į ugdytinių teisių pažeidimo nustatymą, ugdytinių agresyvaus elgesio raiškos dažnumą, formas, vietą, pagalbos tiek priekabiautojams, tiek jų aukoms suteikimą, priekabiavimo reikšimosi priežasčių nustatymą. Taip pat svarbu išsiaiškinti, ar visi bendruomenės nariai turi galimybę išsakyti savo nuomonę, ar operatyviai apie priekabiavimo atvejus pranešama ugdymo institucijos bendruomenei, ypač tėvams, ir t. t. Turint tokios informacijos, atsiranda galimybė taikyti įvairias priemones, būdus, padedančius užtikrinti priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją mokykloje.
- *Programų, projektų priekabavimui prie bendraamžių mažinti inicijavimas.* Ugdymo institucijai atitinkamai išsiaiškinus, kokie yra priekabiavimą skatinantys veiksniai, būtina ieškoti veiksmingesnių priemonių priekabiavimo prevencijai užtikrinti. Kaip parodė L. Vasiliausienės tyrimas (2003), viena iš pozityviausių priemonių moksleivių priekabavimui mažinti yra kokybiškas įgyvendinimas prevencinių projektų, į kurių rengimą ir vykdymą įtraukiami moksleiviai, ypač agresyviai besielgiantys.
- *Tvarkos ugdymo institucijoje užtikrinimas.* Labai svarbu, kad visi asmenys laikytųsi mokyklos nuostatuose nurodytų vidaus tvarkos taisyklių. Laikantis taisyklių, sumažėja grėsmė kiekvienam mokyklos asmeniui. Svarbus būdas, padedantis užtikrinti

taisyklių laikymąsi, yra budėjimas mokyklos viduje, taip pat palaikyti tvarką padeda netinkamo mokinių elgesio svarstymas direkcijos posėdžiuose, individualus klasių vadovų darbas su moksleiviais. Aiškos ir motyvuotos taisyklės padeda agresyviai besielgiantiems vaikams pajusti socialinės tvarkos pranašumą prieš suaugusiųjų autoritetą. Ugdymo institucijos vadovas turėtų nuolat peržvelgti savo įstaigos vidaus taisykles, atsisakyti neveiksmingų taisyklių ir nuolat papildyti naujomis bei aptarti jų užtikrinimo būdus su visais bendruomenės nariais.

- *Papildomų lėšų paieška.* Ugdymo institucijų vadovai galėtų inicijuoti papildomų lėšų paiešką originaliems projektams, skirtiems priekabiavimo prie bendraamžių problemai spręsti. Papildomos lėšos padėtų užtikrinti prevencinio darbo kokybę, o tai leistų sumažinti priekabiavimo lygį ugdymo institucijose. Papildomų lėšų galėtų būti gaunama inicijuojant originalius projektus mokykloje, užmezgant kontaktus su bendruomenės socialiniais partneriais, suinteresuotais fondais ir kt.
- *Visų bendruomenės grupių, įgyvendinančių priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją, veiklos koordinavimas.* Institucijų vadovai turi koordinuoti visas bendruomenės grupes, atliekančias ugdymo institucijoje priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją: paskirti konkrečius asmenis, kurie imtųsi šviečiamosios, tiriamosios, vertinamosios veiklos, inicijuotų prevencinės grupės sukūrimą ir teiktų nuolatinę metodinę paramą. Vadovai turėtų suteikti galimybę ne tik pedagogams, tėvams, bet ir mokiniams reikšti savo nuomonę, būti išklausytiems, jeigu jie to pageidauja, išsaugoti jų anonimiškumą. Prieš priimant mokiniams svarbius sprendimus, reikėtų jiems iš anksto apie tai pranešti ir išklausti juos. Galimybė pareikšti savo nuomonę priimant svarbius gyvenime sprendimus įpareigoja pačius moksleivius į tokius sprendimus žiūrėti atsakingiau.

Klasės vadovo veikla. Klasių vadovai geriausiai pastebi klasės lygmens reiškinius. Dažniausiai klasės auklėtojai būna vaikų tarpusavio santykių reguliuotojai bei tarpininkai esant komplikuotiems santykiams su suaugusiais. Tai viena artimiausia su mokiniiais bendraujančių bendruomenės grupių, turinti puikias galimybes padėti įvairių amžiaus grupių mokiniams spręsti asmenines problemas. Tai patvirtina ir L. Vasiliauskienės (2003) tyrimo duomenys, nes mokiniai nurodė, jog iš klasių vadovų labiausiai sulaukia pagalbos. Pasitikėjimas klasės vadovu leidžia mokyklai surinkti objektyvią informaciją apie vaikų priekabiavimą prie bendraamžių. Būtina skatinti kuo glaudesnę mokinio ir klasės vadovo sąveiką siekiant tai įgyvendinti neformaliai bendraujant ne pamokų metu. Taigi klasės vadovai, sprendami priekabiavimo problemą klasėje, turi kuo dažniau panaudoti neformalų bendravimą po pamokų, organizuodami įvairias ekskursijas, išvykas.

Klasės vadovai turėtų sukurti neigiamų reiškinių nustatymo mechanizmą, kuris padėtų ugdymo institucijos bendruomenei greitai gauti informacijos apie agresyviai besielgiančius moksleivius. Taip pat klasės auklėtojai turėtų įsitraukti į ugdymo institucijos specialistų (socialinio pedagogo, psichologo) komandą, kad priekabiavimo problema

būtų sprendžiama objektyviau, nešališkai. Klasės auklėtojas ypač turi bendradarbiauti su socialiniu pedagogu, pranešdamas apie esamus neigiamus reiškinius, nuolat su juo konsultuotis, nes turi objektyvios informacijos apie mokykloje vykstančius reiškinius, žino moksleivių amžiaus tarpsnių problemas bei padeda jas spręsti.

Taip pat auklėtojas turėtų perduoti informaciją priekabiaujančio moksleivio tėvams bei tėvams vaiko, kuris patyrė bendraamžių priekabes. Tai leistų klasės auklėtojui aktyviau įtraukti tėvus į priekabiavimo prevenciją bendrojo lavinimo mokykloje.

Tėvai – mokyklos bendruomenės dalis, turinti daugiausia įtakos vaiko ugdymui. Siekiant priekabiavimo prevencijos, būtina įtraukti tėvus į šios problemos sprendimą. Dažnai ugdymo institucijų vadovai, pedagogai, specialistai yra vienos nuomonės, kad tėvai, ypač agresyviai besielgiančių vaikų, vengia bendradarbiauti su institucija. Tai rodo ir R. Lukošūtės (2004) tyrimas siekiant išsiaiškinti socialinio pedagogo darbo su agresyviais vaikais ypatumus. Jis atskleidė, jog socialinių pedagogų netenkina bendradarbiavimas su agresyvių vaikų tėvais sprendžiant jų vaikų agresyvumo problemą. Socialiniai pedagogai nurodė šias pagrindines tėvų nenoro bendradarbiauti priežastis:

- tėvų nenoras dirbti su savimi;
- nepasitikėjimas savimi ir socialiniu pedagogu;
- neigiamas požiūris į mokyklą;
- nesaugumo jausmas;
- nenoras pripažinti, kad jų vaikas yra agresyvus;
- didelis užimtumas.

Tačiau dalis tėvų mano, kad pedagogai tik iš dalies informuoja tėvus apie ugdymo institucijoje pasitaikančius neigiamus socialinius reiškinius: agresyvių vaikų elgesį, priekabiavimą, narkotikų vartojimą ir kt.

Taigi viena iš ugdymo institucijos ir tėvų bendradarbiavimą skatinančių formų – *informacijos perdavimas tėvams*. Turėdami reikiamos informacijos, tėvai patys imasi padėti mokyklai, kuri nepajėgia viena išspręsti atitinkamų problemų. Labai svarbu, kad visa iniciatyva, kurią rodo tėvai, būtų priimta ir nukreipta reikiama linkme. Būtina įtraukti tėvus į mokyklos veiklą užtikriant saugią aplinką, kuri neleistų pasireikšti priekabiavimui.

Siekiant veiksmingai bendradarbiauti, svarbu derinti tėvų, ugdymo institucijos, pedagogų ir specialistų lūkesčius ir galimybes. Todėl reikia tikslingai panaudoti tėvų iniciatyvą, o tai geriausiai pavyks kuriant tėvų savanorių savivaldos grupes. **Tėvų komiteto iniciatyva** ugdymo institucijai teikiama pagalba, darbas pasirinktoje kuruoti srityje įpareigoja ne tik iniciatyvius tėvus, bet ir institucijų vadovus imtis veiksmingų ir pozityvių priemonių užtikrinant mokykloje saugumą. Teigiamas tėvų komiteto veiklos įvertinimas skatina tėvus labiau įsitraukti ir dirbti mokyklos bendruomenės labui. L. Vasiliauskienė (2004), remdamasi saugios aplinkos kūrimo tyrimais, pažymi, jog siūlant pasirinkti kuruojamą sritį daugiausia tėvų išreiškė nerimą dėl socialinių problemų mokykloje ir rinkosi socialinį darbą. Tuo remiantis, reikėtų organizuoti tokią veiklą, kuri

įgalintų tėvus įsitraukti į šios srities problemų šalinimą. Pavyzdžiui, galima įkurti specializuotą tėvų grupę, kuri padėtų ugdymo institucijai spręsti agresyvumo, narkomanijos, prievartos ir kitas socialines problemas.

Mokinių iniciatyva mažinant priekabiavimą mokykloje yra vienas iš svarbiausių kriterijų vykdant šio reiškinių prevenciją. Reikia sudaryti komandą, kuri nuolat spręstų moksleiviams kylančias problemas, nes vienas darbuotojas (socialinis pedagogas, psichologas) dažnai nepajėgia suteikti kompetentingos pagalbos esant dideliame priekabiavimo reiškimosi lygiui mokykloje.

Norint išvengti priekabiavimo apraiškų mokykloje, reikia sudaryti mokinių mokymo sistemą, kaip apsaugoti ekstremaliais atvejais, kur kreiptis, kaip pranešti pastebėjus neigiamus reiškinius ir kt. Mokiniai to pageidautų, nes dažnai susiduria su panašiais atvejais, kai turi apginti savo ir draugų teises. Patys moksleiviai galėtų būti į tai įvairiai įtraukti (mokydami jaunesnius už save, organizuodami kuo įvairesnę veiklą šiuo klausimu ir kt.). Tai gali būti atskiras dalykas, o galima integruoti į įvairius mokomuosius dalykus ar kitą mokiniams priimtina veiklą.

Socialinis pedagogas – tai socialinių problemų ugdymo institucijoje diagnozuotojas, informuotojas ir jų sprendimo koordinatorius. Kiekvienas socialinis pedagogas mokslo metų pradžioje turėtų parengti priekabiavimo prevencijos ugdymo institucijoje planą, kuriame atsispindi numatoma veikla siekiant užtikrinti saugią vaikų ugdymui (-si) aplinką.

Tarpininkaudamas mokiniams ir pedagogams, socialinis pedagogas renka informaciją, sprendžia konkrečias socialines problemas, konsultuoja klasių vadovus, mokinius, tėvus. Socialinis pedagogas turėtų informuoti apie savo veiklą visus bendruomenės narius, nes dauguma tyrimų rodo, jog tik maža dalis vaikų kreipiasi dėl savo asmeninių problemų į socialinį pedagogą. Vadinasi, ir vaikų priekabiavimo problema nebus veiksmingai sprendžiama, kol socialinis pedagogas neįgis bendruomenės narių, ypač ugdytinių, pasitikėjimo.

Spręsdamas priekabiavimo prie bendraamžių problemą, socialinis pedagogas turėtų savo veiklą plėtoti keliomis kryptimis, teikdamas pagalbą:

- agresyviai besielgiančiam vaikui ir priekabiavimo aukai;
- tėvams;
- klasės auklėtojams ir pedagogams.

Kadangi pagrindinis socialinio pedagogo profesinės veiklos tikslas – vaiko gerovės siekis, ankstyvoji prevencija, socialinių gebėjimų ugdymas, vaikui reikalingų socialinių paslaugų teikimas sudarant prielaidas sėkmingai augančio žmogaus socializacijai ir pilietinei brandai, todėl būtina nuolat tobulinti ir socialinę pedagoginę veiklą, kad rezultatai būtų kuo geresni.

Efektyviausia socialinio pedagogo pagalba priekabiaujuantiems vaikams ir jų aukoms, kaip rodo pasaulinė praktika, – tai *socialinių ir gyvenimo įgūdžių mokymas*. R. Ives (2002) teigia, kad gyvenimo įgūdžių ugdymas neatsiejamas nuo praktinės veiklos. Mokykloje būtina socialinių įgūdžių programa, kurios tikslas – mokyti įveikti sunkumus, gebėti

apsisaugoti. Lietuvos ikimokyklinėse institucijose jau bandoma įgyvendinti socialinių gebėjimų ugdymo programą „Zipio draugai“. Dauguma mokyklų socialinių pedagogų veda socialinių gebėjimų užsiėmimus, kur moko atpažinti ir įvardyti kylančius jausmus, pozityviai spręsti konfliktines situacijas ir kasdieniame gyvenime kylančias problemas, ugdo gebėjimą pasakyti „ne“, apsisaugoti ekstremaliais atvejais, nes tyrimai rodo, kad tokie užsiėmimai labai padeda vaikams pozityviai socializuotis. Ši patirtis turėtų būti panaudota ir sprendžiant priekabiavimo prie bendraamžių problemą ugdymo institucijose. Taip atsirastų galimybė glaudžiau kontaktuoti su moksleiviais, tarpusavio pasitikėjimui.

Svarbi socialinio pedagogo darbo kryptis, kurią išskiria dauguma mokslininkų, yra **pagalba tėvams**. G. Kvieskienės (2000) teigimu, bendradarbiavimas su vaiko šeima yra labai reikšmingas socialinio pedagogo darbe, nes šeima labai svarbi ugdant ir socializuojant asmenybę. Šis bendradarbiavimas gerina mokyklos ryšį su tėvais. Pasak J. Ambrukaičio (2000), socialinis pedagogas padeda tėvams aktyviai ir veiksmingai dalyvauti ugdant savo vaikus, suvokti ir priimti savo vaikų socialinius ir emocinius poreikius, geriau suprasti specialiųjų poreikių vaikus, veiksmingiau panaudoti ugdymo įstaigos ir visuomenės išteklius. Kaip teigia J. Vaitkevičius (1995), ši funkcija svarbi tuo, kad socialinis pedagogas turi įtraukti tėvus ar artimuosius į vaiko ugdymo procesą, daryti jiems poveikį, nes daugiausia nuo jų priklauso kasdienis vaiko gyvenimas ir ateitis.

B. Bitinas ir A. Šidlauskienė (2001) išskyrė socialinio pedagogo bendradarbiavimą su **mokytojais ir klasių auklėtojais**. Kaip pažymi šie mokslininkai, tai dvikryptis bendradarbiavimas: socialinis pedagogas teikia mokytojams, klasių auklėtojams pageidaujamą pagalbą, o iš jų gauna informaciją apie ugdymo situaciją, kuria remiantis, numatomos socialinių pedagoginių problemų sprendimo kryptys. Svarbus ir socialinio pedagogo bendradarbiavimas su mokyklos administracija, nes, anot B. Bitino ir A. Šidlauskienės (2001), socialinis pedagogas tik tuomet yra pajėgus projektuoti savo veiklą, kai išsiaiškina mokyklos poreikius, gauna informacijos apie socialines ir pedagogines mokyklos problemas.

Tyrimas padėjo išsiaiškinti, kodėl, socialinių pedagogų nuomone, mokytojai turėtų su jais bendradarbiauti. Socialinių pedagogų atsakymų analizė atskleidė, jog mokytojai turėtų bendradarbiauti su socialiniu pedagogu sprenddami priekabiavimo prie bendraamžių problemą dėl šių priežasčių:

- vaikus būtina mokyti socialinių gebėjimų visame ugdymo procese;
- vienas socialinis pedagogas nepajėgus koreguoti vaiko agresyvaus elgesio;
- pedagogai yra pagrindiniai vaikų auklėtojai mokykloje, nes jie praleidžia su vaikais visą dieną.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė šias mokyklos socialinio pedagogo bendradarbiavimo su mokytojais sprendžiant priekabiavimo problemą formas:

- individualūs pokalbiai, kurių metu dalijamasi nuomonėmis;
- bendri susirinkimai;
- užsiėmimai su vaikais;
- projektai.

Būtina kelti *pedagogų kompetenciją efektyviai spręsti vaikų agresijos problemas*. Ši kompetencija gali būti ugdoma keliais būdais: pedagogai turi gauti sisteminių žinių apie priekabiavimo priežastis ir raiškos būdus, apie pykčio valdymo, emocijų ir jausmų supratimo bei raiškos mokymo galimybes, apie savo pačių nuostatas prievartos atžvilgiu.

Furmanovas (cit. Leliūgienė, 2002) pateikia programą, pagal kurią socialinis pedagogas gali siekti koreguoti agresyvų vaikų elgesį:

- I dalis – elgesio modifikacijos treniruotė paaugliams;
- II dalis – efektyvaus auklėjimo treniruotė tėvams;
- III dalis – psichologinės kompetencijos treniruotė pedagogams.

Ši programa rodo, jog koreguodami vaikų agresyvumą patys tėvai ir pedagogai turi išmokyti suprasti, tinkamai reikšti savo neigiamus jausmus, neskatinti vaikų agresyviai elgtis ir pan. V. Lepeškienė (1996) primena, jog pedagogai patys turi išmokyti pažinti savo pyktį, kad galėtų padėti vaikams.

Pedagogai, mažindami priekabiavimo raišką klasėje, turi gebėti atpažinti ir paaiškinti tėvams kai kurių staigių vaiko pokyčių priežastis. Tai sumažėjęs ar padidėjęs apetitas; pakitęs miegas (šlapinimasis į lovą, košmarai, nuovargis klasėje); somatiniai negalavimai; emocijų ir nuotaikų svyravimas nuo vieno kraštutinumo iki kito; konkretaus asmens, vietos baimė ar fobija; nenustygimas vietoje; elgesys ne pagal amžių (kaip suaugusiojo); vaikiškas elgesys (kabinasi į suaugusiuosius, čiučia nykštį); dažnas bėgimas iš pamokų; priešiškus ir agresyvus elgesys su suaugusiais; atsiribojimas, ypač nuo bendraamžių; mažas draugų ratas; nepakankama savigarba ir savimonė; isterijos ir disociacijos simptomai (įsivaizduojamas draugas, užmaršumas, amnezija, perdėtas fantazavimas) (Kurienė, 2000). Pedagogas turi kartu su tėvais ieškoti šiuos pokyčius sukėlusią priežastį ir ją šalinti. Šių pokyčių ignoravimas skatina vaikus netinkamai elgtis, nes jie savo problemas išlieja agresyviai žalodami aplinką ir kitus.

Pedagogams, vykdančioms priekabiavimo prevenciją, siūloma atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

- *Vaikas tampa mažiau agresyvus*, kai priimamas toks, koks yra. Jis jaučiasi saugus ir gali save pozityviai išreikšti. Saugumas ir pasitikėjimas suteikia vaikui jėgų taikyti naujas, neagresyvias konflikto sprendimo formas.
- *Saugi aplinka*. Vaikams reikia erdvės, nes ją ribojant kyla vaikų agresyvumas. Saugioje asmeninėje erdvėje vaikas gali išreikšti savo jausmus, pabūti vienas. Ypač tokios erdvės ir žinojimo, kad niekas į jo erdvę staiga neįsiverš ir nenuslopins poreikių, reikia agresyviai vaikui. Agresyvaus elgesio vaikams tokios laisvos erdvės reikia tam, kad išlietų juos slegiantį spaudimą. Taigi vaikų darželio auklėtoja turi grupėje kurti tokias erdves, kur vaikas galėtų žaisti vienas, klausytis muzikos. Taip pat darželyje turi būti įvairiausių priemonių (čiužinių, pagalvių, didelių trinkelėlių), iš kurių vaikas galėtų kurti savo erdvę.
- *Požiūrio į tėvus keitimas*. Pedagogas santykinai su vaiku priklauso nuo jausmų jo tėvams. Dažnai pedagogai mano, kad vaiko agresyvumo priežastis – nepalanki jo ug-

dymui ir socializacijai namų aplinka. Tai nesąmoningai skatina neigiamą požiūrį į agresyviai besielgiančių vaikų tėvus, bet kartu tik sustiprina tėvų nenorą aptarti šių problemų su pedagogais. Taigi vaikas, stebėdamas abipusį pedagogų ir tėvų priešišumą, jaučiasi dar nesaugėnis, o tai tik didina priekabiavimo apraiškas. Vadinas, pedagogai turi keisti savo požiūrį į šios grupės vaikų tėvus ir pasistengti suprasti, ką išgyvena tėvai, kurių vaikas yra agresyvus tiek vaikų darželyje, tiek namie.

- *Palaikyti individualų ryšį su vaiku.* Vaikui, kad ir kiek jis rodytų priešišumą suaugusiems, būtina pozityvi sąveika su pedagogu. Tik turėdamas emociškai artimą ryšį su priekabiuojančiu vaiku, pedagogas gali koreguoti jo elgesį. Tik pasitikėjimu grįsti santykiai leidžia vaikui saugiai išreikšti pyktį, nerimą, susierzinimą, nerizikuojant būti atstumtam ar kitaip nubaustam. Tik tokia sąveika leis vaikui pedagogą priimti kaip pozityvų savo elgesio, požiūrio ir nuostatų modelį.
- Paprastai grupė pripažįsta ir priima elgesio normas, kurių laikosi pedagogas. Ir kuo daugiau laisvės pedagogas vaikams suteiks renkantis individualias darbo ar žaidimo formas, tuo noriau jie laikysis nustatytų elgesio normų. Grupė dar uoliau vykdys pedagogo norus, jeigu jaus, kad šis iš jos to tikisi.

Taigi atskirų bendruomenės narių funkcijų apžvalga parodė, jog priekabiavimo prie bendraamžių problema bus veiksmingai sprendžiama tik tada, kai visi bendruomenės nariai suvoks jos svarbą ir jaus atsakomybę už savo funkcijų vykdymą. Priekabiavimo prevencijos programoje visų bendruomenės narių veiksmus turi koordinuoti vienas žmogus – tai gali būti socialinis pedagogas. G. Kvieskienės (2001; 2002) teigimu, socialinis pedagogas yra ne tik tarpininkas tarp pačių mokyklos bendruomenės narių – mokinių, jų tėvų ir pedagogų. Iš šio specialisto dar tikimasi, kad jis užmegs ir palaikys bendradarbiavimo ryšį su bendruomene, jos vyriausybėmis, nevyriausybėmis, privačiomis organizacijomis. Šis bendradarbiavimas sutelks bendruomenės narius spręsti tokias vis labiau ryškėjančias mūsų visuomenės problemas kaip didėjančios paauglių nusikalstamumas, narkomanija, jaunimo alkoholizmas, vaikų ir paauglių užimtumo stoka ir daugelį kitų, tarp jų ir priekabiavimą. B. Bitinas ir A. Šidlauskienė (2001) yra tos pačios nuomonės – jie ryšį su bendruomene palaikymą laiko svarbia socialinio pedagogo funkcija. Anot šių autorių, socialinis pedagogas, plėtodamas savo organizacinę veiklą, telkia moksleivių, pedagogų, tėvų ir teritorinės bendruomenės, mezga ryšius su vietos bendruomenių vadovais, renka ir platina informaciją apie ugdymo padėtį bendruomenėje, rūpinasi visokeriopos vaikų veiklos organizavimu mikrosociume.

Užduotys ir klausimai

Klausimai

1. Apibrėžkite priekabiavimo, tyčiojimosi, smurto ir agresijos sąvokas, jas palyginkite.
2. Nurodykite pagrindines priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje formas.
3. Išskirkite tris pagrindines priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje priežastis.

Jas pagrįskite.

4. Aptarkite priekabiavimo prie bendraamžių mokykloje pasekmes priekabiautojo ir jo aukos aspektu.
5. Aptarkite priemones, kurios gali būti taikomos (instituciniu, grupės, individualiu lygmenimis) vykdant priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją ugdymo institucijose, pasiūlykite naujų metodų.
6. Pagrįskite visų ugdymo institucijos bendruomenės narių dalyvavimo vaikų priekabiavimo prie bendraamžių prevencijoje svarbą.
7. Kokią veiklą galima būtų pasiūlyti vaikams ugdymo institucijose pertraukų metu?
8. Apibūdinkite mokyklos vadovų, klasės auklėtojų ir socialinių pedagogų veiklos sritis siekiant vaikų agresyvaus elgesio prevencijos.
9. Kokias funkcijas institucijų vadovai galėtų deleguoti bendruomenės nariams vykdant priekabiavimo prieš bendraamžius prevenciją? Argumentuokite.
10. Kokiais būdais integruoti moksleivius į priekabiavimo prie bendraamžių prevenciją mokykloje?
11. Pateikite idėjų, kokius projektus galėtų įgyvendinti ugdymo institucijos, siekdamos veiksmingiau įgyvendinti vaikų agresyvaus elgesio prevenciją.

Užduotys

1. Suformuluoti keletą temų, kurias pedagogas galėtų aptarti su vaikais grupėje, siekdamas mažinti priekabiavimo prie bendraamžių atvejus mokykloje. Studentai išsirenka vieną temą ir parengia planą-konspektą, pagal kurį galima vesti užsiėmimą pasirinkta tema.
2. Pratimas „Saulė“. Studentai piešia saules su 7–8 spinduliais. Ant kiekvieno jų užrašo sakinio pabaigą.
1 saulės viduryje – „Kai aš pykstu ant savęs, jaučiu...“
2 saulės viduryje – „Kai ant manęs pyksta, aš jaučiu...“
3 saulės viduryje – „Kai aš pykstu ant kito, jaučiu...“
Po to mažose grupelėse pasidalija savo patirtimi.

Diskusijos klausimai

- Kaip jaučiasi vaikas, patiriantis bendraamžių patyčias?
 - Kaip jaučiasi vaikas, kuris tyčiojasi iš kito vaiko?
 - Kaip jaučiasi patyčias stebintis vaikas?
3. Studentams rodoma filmuota medžiaga, kurioje užfiksuotos patyčių mokykloje situacijos.
1 situacija. Vyksta kūno kultūros pamoka, mokytojas liepia mokiniams patiems susiskirstyti į komandas. Mokiniai išsirenka kapitonus, kurie kviečiasi į savo komandas. Vieno berniuko niekas nenori rinktis, nes jis fiziškai silpnas. Bendraklasiai pradeda iš jo tyčiotis. Mokytojo tuo momentu nėra. Po kurio laiko mokytojas grįžta ir pastebi verkiantį berniuką.

Diskusijos klausimai

- Kaip jautėsi vaikas, iš kurio buvo pasityčiota?
- Ar buvo galima išvengti šios situacijos?
- Ar yra kitokių būdų suskirstyti vaikus į komandas?
- Kaip turėjo elgtis pedagogas?

2 situacija. Mergaitė rytą nenori eiti į mokyklą. Ji skundžiasi mamai, kad skauda galvą. Mama pamatuoja temperatūrą, bet nepastebi jokių ligos požymių ir griežtai liepia eiti į mokyklą. Mergaitė nenoriai išeina. Mokyklos drabužinėje ji nusivelka ir pasikabina striukę. Bendraklasės numeta jos striukę ant žemės. Mergaitė verkdamas pakelia striukę ir vėl pakabina. Klasėje tos pačios bendraklasės neleidžia jai sėstis į suolą. Mergaitė nuleidžia galvą ir stovi prie savo suolo. Mokytojas pastebėti, kad mergaitė nesisėda į suolą. Jis klausia, kas nutiko, bet mergaitė nieko neatsako. Mokytojas liepia jai sėstis į priekinį suolą.

Diskusijos klausimai

- Ar tikrai mergaitei rytą skaudėjo galvą?
- Ar tinkamai pasielgė mama, liepdama jai skaudama galva eiti į mokyklą?
- Ko siekė bendraklasės, numesdamos mergaitės striukę ar nepriimdamos į suolą?
- Kaip turėjo pasielgti pedagogas?

3 situacija. Mokyklos kieme stovi būrys septintokų. Vienas mokinys grūda kitam į burną obuolį. Mokinys priešinasi. Kiti berniukai stebi sustoję ratu ir juokiasi. Mokytojas eidamas į mokyklą atsitiktinai pastebi šią situaciją. Priėjęs prie būrelio paklausia, kodėl jie taip daro. Mokiniai atsako, jog jie visi draugai ir tik šiaip linksminasi. Mokytojas klausia mokinio, kuriam į burną per prievartą buvo grūdamas obuolys, ar čia tikrai žaidimas. Mokinys šypsodamasis patvirtina, kad jie čia tik linksminasi.

Diskusijos klausimai

- Ar tai, ką pastebėjo mokytojas, jau galima laikyti tyčiojimusi?
- Kodėl berniukas nepasakė mokytojui tiesos?
- Ar pedagogas privalėjo kam nors pranešti apie šį įvykį?
- Kaip manote, kas vyko toliau?

Aptarę situacijas, studentai susiskirsto į tris grupes. Kiekviena jų turi išspręsti vieną iš matytų situacijų. Studentai sukuria patyčių prevencijos strategiją klasės lygmeniu.

Literatūra

1. Alksninis A., Gudavičiūtė J., „Labiausiai pasaulyje vieni kitus skriaudžia Lietuvos vaikai“, *Lietuvos rytas*, 2001, rugpjūčio 4.
2. Ambrukaitis J., „Socialinis pedagogas – nauja specialybė Lietuvoje“, *Specialusis ugdymas, III*, 2000, p. 140–142.

3. Bitinas B., Šidlauskienė A., „Mokyklos socialinis pedagogas: ergonominis aspektas“, *Pedagogika*, t. 53, 2001, p. 8–14.
4. Boulton M. J., Bucci E., Hawker D. S., „Swedish and English Secondary School Pupils' Attitudes towards and Conceptions of Bullying: Concurrent Links with Bully / Victim Involvement“, *Scandinavian Journal of Psychology*, 1999, Vol. 40, p. 277–284.
5. Braslauskienė R., Jonutytė I., „Perfection of Educator's–Child's at Risk Rapport in School“, *The International Scientific Conference: Changing Education in a Changing Society*. Klaipėda, 2005, p. 83–89.
6. Buttner Ch., *Gyvename su agresyviais vaikais*. Vilnius: Presvika, 1998.
7. Dawkins J., „Bullying in Schools: Doctors' Responsibilities“, *British Medical Journal*, 1995, Vol. 3, p. 47–49.
8. Forero R., McLellan L., Rissel C., Bauman A., „Bullying Behavior and Psychosocial Health among School Students in New South Wales, Australia: cross Sectional Survey“, *British Medical Journal*, 1999, Vol. 319, p. 344–348.
9. Furst M., *Psichologija*. Vilnius: Lumen, 1996.
10. Gilligan J., *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
11. Grube B., Lens V., „Student-to-Student Harassment: the Impact of Davis V. Monroe“, *Children and School. A Journal Social Work Practise*, 2003, 3, p. 173–182.
12. Hazler R. J., Hoover J. H., „What do Kids Say about Bullying?“, *Education Digest*, 1993, Vol. 58, p. 16–20.
13. Ives R., „Gyvenimo įgūdžių samprata“, *Mokykla be narkotikų*. Vilnius: Homo liber, 2002.
14. Kochenderfer B. J., Ladd G. L., „Peer Victimization: Cause or Consequence of School Maladjustment?“, *Child Development*, 1996, Vol. 67, p. 1305–1317.
15. Kvieskienė G., *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2000.
16. Leliūgienė I., *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2002.
17. Lepeškienė V., *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
18. Lukošiuūtė R., *Mokyklos socialinio pedagogo darbo su agresyviais vaikais ypatumai* (magistro darbas). Klaipėdos universitetas, 2004.
19. Mellor A., „Bullying in Scottish Secondary Schools“, *The Scottish Council for Research in Education*, 1990.
20. Myers D. G., *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2000.
21. Nicolaidis S., Toda Y., Smith K. P., „Student's–Teacher's Attitudes toward Victimization in the Schools“, *British Journal of Educational Psychology*, 2002, 72, p. 105–118.
22. Olweus D., „Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program“, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1994, Vol. 35, p. 1171–1190.
23. Olweus D., „A Profile of Bullying“, *Educational Leadership*, 2003, Vol. 60, p. 12–17.
24. Olweus D., „Bullying at School“, *What We Know and what We Can Do*. Oxford and Cambridge, MA: Backwell Publisher, 1993.
25. Pellegrini A. D., Long J. D., „A Longitudinal Study of Bullying, Dominance and Victimization During the Transition from Primary School through Secondary School“, *British Journal of Developmental Psychology*, 2002, Vol. 20, p. 259–280.
26. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., *Apie priekabavimą*. Vilnius: Multiplex dizainas, 2004.
27. Prakapas R., „Paauglių tarpusavio agresija mokykloje“, *Pedagogika*, t. 53, 2001.
28. Pūras D., „Ar turime prievartos strategiją?“, *Prievarta prieš vaikus*. Konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius: UNESCO, 1999.

29. Rigby K., *Bullying in the Schools*. Toronto: Pembroke Press, 2000.
30. Smith D., *The Rest of the Nonprofit Sector. Nonprofit Volunt.* Sect. Q. 26: 11. Springer, Netherlands, 1997.
31. Šuber B., *Smurtas mokykloje*. Paskaitų konspektas. 2000.
32. Vaitkevičius J., *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egaldas, 1995.
33. Vasiliauskienė L., *Saugios aplinkos bendrojo lavinimo mokykloje kūrimo strategija* (magistro darbas). Klaipėdos universitetas, 2003.

Studijų literatūra

1. Braslauskienė R., Jonutytė I., „Perfection of Educator’s–Child’s at Risk Rapport in School“, *The International Scientific conference: Changing Education in a Changing Society*. Klaipėda, 2005, p. 83–89.
2. Fürst M., *Psichologija*. Vilnius: Lumen, 1996.
3. Gilligan J., *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
4. Olweus D., „A Profile of Bullying“, *Educational Leadership*, 2003, Vol. 60, p. 12–17.
5. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., *Apie priekabiavimą*. Vilnius: Multiplex dizainas, 2004.
6. Prakapas R., „Paauglių tarpusavio agresija mokykloje“, *Pedagogika*, t. 53, 2001.
7. Rigby K., *Bullying in the Schools*. Toronto: Pembroke Press, 2000.

6 TEMA „Pedagogų ir rizikos grupės vaikų bendravimo tobulinimas mokykloje“

Tikslas – sudaryti sąlygas studentams įgyti rizikos grupės vaikų pažinimo, bendravimo ir bendradarbiavimo su šios grupės vaikais kompetencijas.

Pasiektų tikslų vertinimas:

- apibrėžta rizikos grupės vaikų samprata;
- apibūdinta rizikos grupės vaikų charakteristika;
- išnagrinėtos rizikos grupės vaikams kylančios mokykloje problemos;
- nustatyti pedagogų ir rizikos grupės vaikų bendravimo mokykloje sunkumai;
- išanalizuotos pedagogų ir rizikos grupės vaikų sąveikos gerinimo strategijos.

Turinys

6.1. Rizikos grupės vaikų samprata ir charakteristika

Vaikai – bendruomenės dalis, kurią ypač veikia politinės, ekonominės, kultūrinės sąlygos. Ekonomikos pokyčiai lėmė, kad vaikai tapo labiausiai socialiai neapginta mūsų visuomenės grupe. Šiandien kai kurios socialinės grupės tampa visuomenei nepriimtinos, atstumiančios, jos ignoruojamos, todėl rizikos grupės vaikų problema darosi itin aktuali. Lietuvoje vis daugiau vaikų netenka tėvų globos. Daugiausia tai disfunkcinių šeimų vaikai. Tačiau ne visi vaikai, gyvenantys rizikos grupės šeimose, netenka tėvų globos. Dalis jų gyvena kartu su savo tėvais, tačiau neretai nelanko mokyklos, mėgina

uždarbiauti gatvėse, prie degalinių. Didesnę dalį laiko praleisdami gatvėje, jie susipažįsta, suartėja su nusikalstamu pasauliu. Tai vaikai iš nedarnių, išsiskyrusių šeimų, kurios neretai turi savitą pasaulėvaizdį, gyvenimo būdą, jose susiklostę iškreipti tarpusavio santykiai (Braslauskienė, 2001).

Pastaraisiais metais valstybės dėmesys rizikos grupės vaikams išaugo. 1997 m. pradėta Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa, Vaikų vasaros poilsio programa. Nacionalinė nevyriausybinų organizacijų vaikų dienos centrų 2002–2004 m. programa nurodo, kad dienos centruose turi būti dirbama su probleminėmis šeimomis, kurios apibrėžiamos kaip:

- 1) socialiai pažeistos (skurstančios) šeimos, dėl materialinių nepriteklių (mažos pajamos, nedarbas, kitokios priežastys) negalinčios tinkamai pasirūpinti vaikais;
- 2) šeimos, neužtikrinančios vaikams reikiamų priežiūros ir ugdymo sąlygų (dėl tėvų ar turimo vienintelio iš tėvų ligos);
- 3) nedarnios šeimos, kuriose nuolat girtaujama, piktnaudžiaujama kitais svaigalais, per mažai dėmesio skiriama vaikų priežiūrai, ugdymui, pagrindinių fiziologinių poreikių tenkinimui;
- 4) šeimos, kuriose vaikus augina viena motina ar vienas tėvas ir kurioms reikia psichologinės, socialinės ar kitokios pagalbos sprendžiant įvairias problemas (Nacionalinė nevyriausybinų organizacijų vaikų dienos centrų programa, 2002).

Taigi didėjantis tokių šeimų skaičius patvirtina nuomonę, kad jau dabar reikia skirti daugiau dėmesio ne tik vaikams, kurie netenka tėvų globos, bet ir vaikams, gyvenantiems rizikos grupės šeimose.

G. Kvieskienė (1999) pateikia tokią rizikos grupės vaikų klasifikaciją:

- vaikai, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės įstaigose arba kurių bausmės vykdymas atidėtas teismo sprendimu;
- vaikai, kurie yra padarę teisės pažeidimų, fiksuotų vidaus reikalų institucijose;
- vaikai, turintys pedagoginių nuobaudų, fiksuotų mokyklos dokumentuose;
- vaikai, kurie turi asocialaus elgesio požymių, tėvams paprašius ir klasės vadovui pritarus;
- beglobiai, vaikataujantys, šiukšlynų, asocialių šeimų vaikai, tokiais pripažinti vaiko teisių apsaugos tarnybų arba pedagoginių institucijų;
- vaikai, gyvenantys ypač sunkiomis materialinėmis sąlygomis, kurios gali skatinti delinkventiškumą, tai patvirtinus socialinės rūpybos skyrių, vaiko teisių apsaugos tarnybų, mokyklų vadovams;
- vaikai, kurie turi kriminogeninės rizikos požymių;
- vaikai, kurie yra padarę nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų;
- vaikai, kurie yra patyrę seksualinę ar kitokią prievartą, rekomenduoti mokyklų psichologų, psichologinių tarnybų ar vaikų psichiatrų.

S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė (1999) prie rizikos grupės vaikų priskiria beglobius (gatvės), asocialios, nedarnios arba nepilnos šeimos gyvenančius vaikus, kurie nuo-

latos patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus ir vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų. Autorės išskiria šiuos pagrindinius rizikos grupės vaikų bruožus:

- jie dažnai yra nedrausmingi, nemandagūs su suaugusiais, kadangi jautriai reaguoja į kiekvieną pastabą;
- šie vaikai yra nervingi, jaučia baimę ir nerimą, yra nestabilios psichikos, nesugeba valdyti emocijų, greitai supyksta, nepasitiki savimi, greitai įsižeidžia, gali būti agresyvūs;
- jų kalba primityvi, skurdi, pilna keiksmažodžių ir nepagarbi, dažnai grasinamo pobūdžio;
- šie vaikai turi įvairių mokymosi sunkumų, dažnai sunkiai sukaupia dėmesį, nesugeba ilgiau dirbti, greitai išsenka, praleidžia pamokas ar visai nenori eiti į mokyklą, pasižymi žemomis akademinėmis aspiracijomis;
- vaikai, norėdami nuslėpti šeimos problemas, linkę meluoti, apgaudinėti, išsisukinėti;
- jie gana greitai orientuojasi įvairiose situacijose ir geba numatyti, kaip sulaukti suaugusiųjų gailesčio, užuojautos, kad gautų sau naudos;
- svarbiausia jų vertybinė orientacija – pinigai ir daiktai;
- jie įtarūs, nepasitikintys suaugusiais, greitai išvelgia tikrąsias jų nuostatas, niekina pedagogus, jaučiančius gailestį ir panieką tokiems kaip jie vaikams.

A. Juodaitytė (2000) pažymi, kad jau tarp jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų pastebimi dideli socialiniai skirtumai. Pavyzdžiui, darnių šeimų vaikai geriau už rizikos grupės vaikus pasirenkę dalyvauti visuomeninėje veikloje, skiriasi skirtingos socialinės patirties vaikų vertybės ir lūkesčiai. Tai reiškia, kad darnių šeimų vaikai jau lankydami pradžios mokyklą stengsis panaudoti savo potencines galimybes socializacijai ir adaptacijai.

Pedagogų ir psichologų patirtis rodo, kad rizikos grupės vaikai pasižymi specifiniais ypatumais, kuriuos sukelia nepatenkinti jų emociniai, socialiniai poreikiai, pažeista ar sulėtėjusi pažintinių procesų raida. S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė (1999) nurodo, kad rizikos grupės vaikams būdingas nesugebėjimas savęs atskleisti ir panaudoti savo galimybių visuomenei priimtinais būdais, nepakankamas dalyvavimas socialiniame gyvenime, žema savivertė, siauri socialiniai interesai, nesugebėjimas ir nenoras bendrauti su kitais žmonėmis. Berniukams dar būdingas ir neadaptyvus elgesys, menka savikontrolė, didesnis judrumas, palyginti su mergaitėmis.

Rizikos grupės vaikai dėl paviršutiniškų komunikacinių kontaktų, stokodami bendravimo etiketo, dažnai izoliuojasi nuo bendraamžių, o kartu pasižymi „išdarytu bei konfliktišku socialinio tapimo procesu, kuris yra lydimas nepakankamai tvirtų vaikų ryšių su aplinka, pačiu savimi ir su grupės nariais“ (Juodaitytė, 2000).

Apibendrinant galima pasakyti, kad rizikos grupės vaikams būdinga:

- agresyvus ir asocialus elgesys;
- bendravimo sunkumai;
- bendraamžių atstūmimas;

- menkavertiškumo jausmas;
- nepasitikėjimas savimi ir kitais;
- socialinė atskirtis;
- saviraiškos, savirealizacijos stoka;
- asmeninių ir socialinių gebėjimų stoka;
- adaptacijos mokykloje sunkumai.

6.2. Rizikos grupės vaikų padėtis mokykloje

Ryškėja stereotipinis tiek visuomenės, tiek mokyklos požiūris į rizikos grupės vaikus. Mokykloje gyvuoja nemažai klaidingo stereotipinio mąstymo apraiškų, tiesiog kenkiančių normaliai vaikų socializacijai. Nors Lietuvos švietimo sistemą reglamentuojantys dokumentai nevienareikšmiškai įtvirtina humanistinį požiūrį į kiekvieną vaiką kaip į besąlyginę vertybę, bet vaikai toli gražu ne visada tai jaučia. Ypač nepavydėtina padėtis tų vaikų, kurie priklauso rizikos grupei (Rupšienė, 2000).

Todėl jau pirmoje klasėje rizikos grupės vaikai turi adaptacijos mokykloje sunkumų. Terminas „mokyklinė adaptacija“ susijęs su vaiko prisitaikymu mokykloje, t. y. gebėjimu būti mokiniu. Prisitaikymas mokykloje susideda iš dviejų dalių: intelektualio ir socialinio prisitaikymo. Intelektinis prisitaikymas prie mokyklos kaip ugdymo įstaigos priklauso nuo motyvacijos, aktyvumo ir gebėjimų bei interesų raidos. Socialinį (visuomeninį) prisitaikymą prie mokyklos kaip socialinės aplinkos, pasak A. Zaborsko ir L. Šumsko (2000), lemia visuomeninis aktyvumas, bendravimas ir santykiai su bendraamžiais bei mokytojais. Kuo mažesnis adaptacinis asmenybės potencialas, tuo didesnė tikimybė individui susidurti su problemomis, kurių išspręsti jis nepajėgus. Jeigu socialinė aplinka nesuteikia reikiamos paramos, asmenybei kyla gerokai daugiau adaptavimosi sunkumų, ir tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad nukenčia atskiras žmogus arba jų grupė. Kartu nukenčia ir visuomenė (Valickas, 1997). Taigi rizikos grupės vaikai, neturėdami tinkamo fizinio, psichologinio, socialinio pasirengimo mokyklai, patiria adaptacijos sunkumus.

Tai pagrindžia ir A. Zaborsko su L. Šumsku (2000) atliktų tyrimų rezultatai. Autoriai pateikia pagrindines mokinių adaptacijos mokykloje problemas ir nurodo, kad jų turi šios mokinių grupės:

- antramečiai ir „peraugę“ mokiniai;
- atsiliekantys moksle;
- dažnai besikreipiantys į medikus dėl neadekvačių psichologinių reakcijų į įvairias situacijas mokykloje;
- neprisitaikantys prie mokyklos darbo režimo dėl nesugebėjimo sutelkti dėmesio, nepareigumo ir kt.;
- sunkiai bendraujantys su bendraamžiais, dažnai konfliktuojantys su mokytojais.

Gerai jausdamasis mokykloje mokinyš nuosekliai ugdo savo gabumus, aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime, įgyja patirties bendraudamas su bendraamžiais, atlieka pedagogo skiriamas užduotis. Silpnai prisitaikęs prie mokyklos mokinyš nekreipia

dėmesio į mokyklos reikalavimus, neugdo savo interesų ir gabumų. Adaptacijos sunkumai sukelia rizikos grupės vaikų elgesio problemas mokykloje. Elgesio problemos, būdingos jaunesniesiems moksleiviams, yra nesusiformavusio elgesio patirties arba nuolatinių nesėkmių rezultatas. Atstumtųjų padėtis, į kurią asmenų tarpusavio santykių sistemoje patenka rizikos grupės vaikai, nuolatiniai konfliktai ir įtampa skatina ieškoti kokios nors išeities. Todėl, stengdamiesi neutralizuoti neigiamus bendrąklasių ir mokytojų vertinimus, paslėptą ar atvirą antipatiją savo atžvilgiu, rizikos grupės vaikai elgiasi agresyviai. Kuo anksčiau vaikas patiria atstūmimą klasėje ir kuo ilgiau jis tęsiasi, tuo didesnė įvairių elgesio nukrypimų tikimybė. Atskirti ir atstumti savo klasėje vaikai pradeda ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų. O kadangi atstumtieji, palyginti su neatstumtaisiais, turi mažiau socialinio pasirinkimo galimybių, tai jie dažniausiai patenka į tokių pat atstumtųjų bendriją (Valickas, 1993).

Emocinį atstumtų mokinių diskomfortą ir neigiamą jų požiūrį į mokyklą dar gali sustiprinti įvairios mokytojų darbo klaidos ir trūkumai. Mokytojai dažnai nesidomi rizikos grupės vaikų asmeniniu, jų šeimos gyvenimu, santykiais su bendraamžiais, neįtraukia šių mokinių į jiems reikšmingas veiklos sritis, kartais netiesiogiai ar tiesiogiai demonstruoja savo neigiamą požiūrį. Dirbdami su tokiais vaikais pedagogai dažnai taiko tik neigiamas poveikio formas. Taikant įvairias sankcijas ir baudžiant, laikinai prislopinamas nepriimtinas elgesys, tačiau priežastis nešalinama.

C. Sutton (1999) pažymi, kad pradinio mokyklinio amžiaus vaikai išsiugdo pozityvų savigarbos jausmą ir išmoksta jaustis kompetentingi, jeigu jiems sudaromos sąlygos patirti sėkmę. Kai kuriuos vaikus mokykloje vyraujanti konkurencija, kaip nurodo autorė, stimuliuoja ir tenkina. Kitiems, kurie namuose jaučiasi nesaugūs, mokykla tampa daug nerimo keliančiu vienatvės ir grėsmės pasauliu. Kai kuriems vaikams mokykla siejasi su diskriminacija, žalojimu, gėda, suvaržymais. Dauguma rizikos grupės vaikų namie neturi tinkamų ugdymui (-si) sąlygų, tad mokykla šiems vaikams turėtų tapti jų elgesį ir bendravimą koreguojančia institucija. Deja, dažnai šie vaikai mokykloje patiria dar daugiau sunkumų. G. Kvieskienė (2005) teigia, jog rizikos grupės vaikai ir paaugliai retai kreipiasi į mokytojus, socialinius pedagogus, psichologus pedagoginės ar psichologinės pagalbos. Šie žmonės dažniausiai mano, kad problemos, su kuriomis susiduria tokie vaikai, atsiranda dėl netinkamo aplinkinių elgesio ir nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių. Taigi rizikos grupės moksleiviai, palyginti su jų bendraamžiais, mokykloje dažniausiai patenka į blogesnę padėtį, jiems būdingi bendravimo ir mokymosi sunkumai mokykloje. Tai sunkina mokymosi procesą ir yra konfliktiškų santykių su pedagogais priežastis.

Vaiko ateities perspektyvoms ypač svarbus jo sėkmingas mokymas (-is) mokykloje. L. Rupšienė (2000) teigia, jog čia vaikas gali gauti tokį savikūros impulsą, kuris lems viso jo tolesnio gyvenimo sėkmę. Bet gali būti ir priešingai: nuolat patirdamas nesėkmes, išgyvendamas dėl blogų pažymių ir konfliktiškų santykių su mokytojais, moksleivis gali psichologiškai nuo jos atitolti, prarasti norą mokytis. Mokykloje vyrauja stipriai išreikšta vertinamoji aplinka: kasdien vertinami mokinių laimėjimai ir poelgiai, savybės.

S. Ignatovičienė ir R. Žukauskienė (1999) pažymi, kad rizikos grupės vaikams sunku paklusti mokyklos vidaus taisyklėms. Paprastai šie moksleiviai daro nedidelių drausmės pažeidimų (vėlavimasis, nepaklusnumas mokytojui, įvairios pražangos ir pan.). G. Valicko (1997) atlikti tyrimai parodė, kad rizikos grupės moksleiviai dažnai erzina mokytojus, trukdo jiems vesti pamokas, savo elgsena nuteikia pedagogus prieš save. Taigi blogai besielgdamas moksleivis provokuoja neigiamą mokytojų požiūrį į save ir taip dar labiau sumažina savo akademinės sėkmės galimybes. Dažnas disciplinos pažeidinėjimas turi daugybę neigiamų padarinių: provokuoja neigiamus vaiko santykius su mokytojais ir mokyklos administracija, lemia vaiko ignoravimą per pamokas, išvargimą iš klasės ir pan. Tai savo ruožtu mažina mokyklos administracijos norą dirbti su tokiu vaiku (Zaborskas, Šumskas, 2000).

Žemesniesiems socialiniams, ekonominiams sluoksniams atstovaujantys vaikai mokykloje dažnai priskiriami prie socialinės rizikos grupių, nes norint normalizuoti jų socialinę sąveiką reikia kurti socialinės ir kultūrinės dekompensacijos programas, kadangi tik taip vaiko socialinio tapsmo procese galima išvengti destruktijos bei sistemose „aš ir kiti“ ir „aš ir pedagogas“ stabilizuoti konfliktinę sąveiką (Juodaitytė, 2000).

6.3. Pedagogų ir rizikos grupės vaikų bendravimo mokykloje sunkumai

Pedagoginės sąveikos sėkmė daug priklauso nuo to, kaip profesionaliai mokytojas atlieka savo vaidmenį mokykloje. Bendravimas ir bendradarbiavimas – svarbi ugdymo proceso dalis. Įvairūs tyrimai (Реш, 1999; Vaketienė, 1996; Valickas, 1997) rodo, kad pedagogų bendravimas su moksleiviais, o ypač su rizikos grupės, yra labai neprofesionalus. Kaip parodė G. Valicko (1997) tyrimas, rizikos grupės moksleiviai mokykloje sulaukia ypač daug neigiamų vertinimų. Šią problemą kelia ir G. Kvieskienė (2000). Ji teigia, kad rizikos grupės vaikai triskart dažniau patiria mokytojų sankcijas (pastabos, neigiamas žinių, poelgių ar asmenybės savybių vertinimas) nei paskatinimus. R. Žukauskienė (1999) nurodo šiuos neefektyvius pedagogų bendravimo su mokiniais būdus:

- netinkamo elgesio ignoravimą;
- netinkamo elgesio skatinimą;
- dėmesio nukreipimą į šalutinę problemą;
- garbingą simptomo pripažinimą (Mokytojas reikalauja, kad mokinys pripažintų, jog netinkamai elgiasi.);
- susirūpinimą dėl simptomo (Mokytojas nori, kad vaikas jaustų kaltę, gailėtusi dėl savo elgesio.);
- problemos aiškinimąsi;
- mokinio vertimą priimti pagalbą;
- abstrakčius, beprasmius nurodymus;
- prognozavimą;
- klausinėjimą;
- gąsdinimus;
- kritiką;
- įtikinėjimą.

Dažnai pedagogai nesąmoningai žemina moksleivius viešai išsakydami pastabas, nekontroliuojamai išlieja klasėje susikaupusį pyktį, išreiškia nepasitikėjimą vaiko gabumais. P. Migalevos (2001) pastebėjimu, mokytojai dažnai nesidomi susiklosčiusiais rizikos grupės moksleivių santykiais su tėvais ir bendraamžiais, neįtraukia šių mokinių į jiems reikšmingas veiklos sritis, nepasitiki jų galimybėmis ir atvirai demonstruoja savo neigiamą požiūrį ar antipatiją. Nors daugelis švietimo darbuotojų dalyvauja kvalifikacijos kėlimo programose, tačiau, anot V. Rimkevičienės (2000), mokyklose yra nemažai pedagogų, kurie nepasirengę dirbti su mažiau gabiais, nelankančiais mokyklos, įvairių elgesio nukrypimų turinčiais mokiniais. Todėl nemažai mokytojų linkę izoliuoti tokius moksleivius ir deda daug pastangų, kad jie išeitų į jaunimo, profesinę ar suaugusiųjų mokyklą.

I. Jonutytė ir N. Šidlauskaitė (2003) atliko savanorių socialinės ir pedagoginės pagalbos efektyvumo rizikos grupės vaikų mokyklinei adaptacijai tyrimą. Klaipėdos miesto pradinį mokyklą mokytojų apklausa atskleidė, kad jau pirmoje klasėje rizikos grupės vaikams kyla gana daug problemų. Tai mokymosi sunkumai (atsilikimas moksle, nenoras mokytis, namų darbų neatlikimas ir pan.), socialinių gebėjimų stoka (konfliktiški santykiai su bendraamžiais ir mokytojais, elgesio taisyklių pažeidimai), emocinės brandos stoka, nesugebėjimas adaptuotis ir t. t. (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Problemos, kylančios rizikos grupės vaikams mokykloje

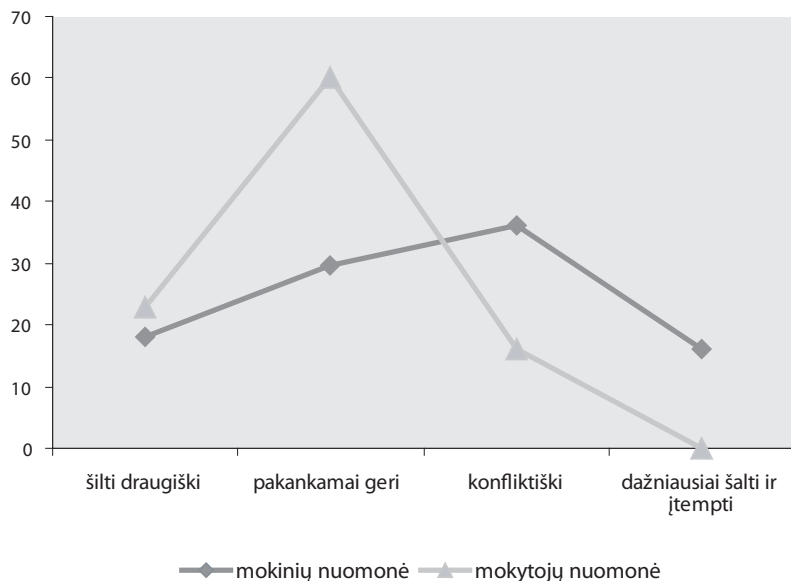
Mokytojų nurodytos problemos	Savanorių nurodytos problemos	Vaikų nurodytos problemos
Bendravimo su bendraamžiais sunkumai	Bendravimo su bendraamžiais sunkumai	Klasės draugų baimė
Pasyvumas visuomeninėje ir mokyklos veikloje	Konfliktai su mokytojais	Kai kurių mokomųjų dalykų nesupratimas
Namų darbų neatlikimas	Nenoras mokytis ir lankyti mokyklos	Reikiamų mokymosi priemonių neturėjimas
	Reikiamų mokymosi priemonių neturėjimas	

Taigi viena pagrindinių problemų – bendravimo su bendraamžiais sunkumai. Tai rodo, kad klasėje šių mokinių socialinis statusas gana žemas, o tai gilina ir kitas problemas: slopina aktyvumą visuomeninėje ir mokyklos veikloje, didina norą mokytis, sunkina adaptaciją mokykloje ir t. t. Vaikų padėties šeimoje analizė išryškino šias problemas: tėvai nesidomi vaiko veikla mokykloje, trūksta maisto, pinigų ir kitų materialinių gėrybių, vaikas konfliktuoja su tėvais, jam stinga asmeninės erdvės (neturi pastovios vietos mokytis), nėra tenkinami jo elementarūs fiziologiniai poreikiai, vaikas pasigenda tėvų pagalbos ruošdamas namų darbus, tėvai dažnai fiziškai baudžia vaiką ir t. t.

S. Hesle ir J. Vahlander (2002), Migaleva (2001) pažymi, kad bendraudamas su rizikos grupės moksleiviais pedagogas turėtų vadovautis individualaus priėjimo prie vaiko

principu. Ugdymas mokykloje turėtų būti grįstas mokytojų ir rizikos grupės moksleivių bendravimu ir bendradarbiavimu, paremtu abipuse pagarba ir pasitikėjimu. Individualumo principas reikalauja atsižvelgti į kiekvieno vaiko asmenines savybes, stengiantis kuo geriau pažinti jį ir jo artimiausią aplinką. Be abejo, pedagogams taip pat reikia visos bendruomenės pagalbos, nes vieni jie nepajėgūs išspręsti visų moksleiviams kylančių problemų, kurių priežastys dažnai būna išorinės.

Buvo atliktas tyrimas siekiant spręsti rizikos grupės vaikų ugdymo ir socializacijos problemas ir tobulinti pedagogų ir rizikos grupės moksleivių santykius. Tyrimą atliko Momkienė (2005), vadovaujama I. Jonutytės. Jo metu aiškintasi rizikos grupės vaikų padėtis bendrojo lavinimo mokykloje ir įvertinta jų sąveika su pedagogais. Pirmiausia norėta nustatyti, kaip patys vaikai ir su jais dirbantys pedagogai vertina abipusius santykius. Vyraujantys pedagogų ir rizikos grupės moksleivių tarpusavio santykiai vaizduojami 1 paveiksle.

1 PAV. **Vyraujantys pedagogų ir rizikos grupės moksleivių tarpusavio santykiai**

Atlikus rizikos grupės moksleivių ir pedagogų atsakymų lyginamąją analizę, paaiškėjo, jog abiejų grupių nuomonės dėl santykių labai išsiskiria. 36,18 proc. moksleivių mano, kad jų santykiai su pedagogais yra konfliktiški, tuo tarpu taip manančių pedagogų yra tik 16,47 proc. Santykius kaip gerus apibrėžia tik 29,59 proc. moksleivių, bet net 60,68 proc. pedagogų mano, kad jų santykiai su rizikos grupės moksleiviais yra pakankamai geri. Taigi galima daryti prielaidą, kad rizikos grupės moksleiviai jaučia diskomfortą bendraudami su pedagogais, bet šie ne visada kreipia į tai dėmesį.

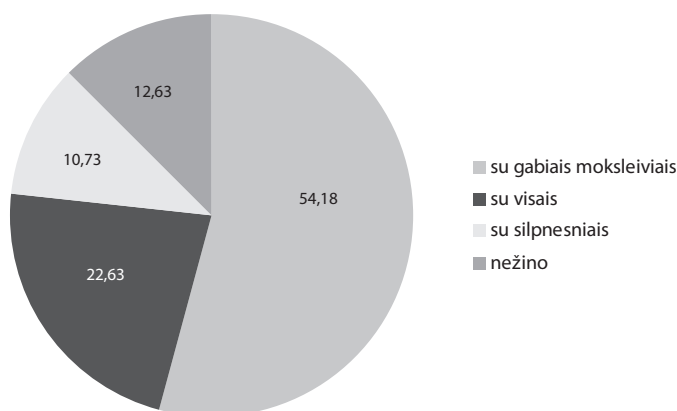
Pedagogų požiūris į rizikos grupės vaikus. Pedagogų buvo paprašyta apibūdinti rizikos grupės moksleivius, su kuriais jie dirba mokykloje. Pedagogų nuomonė apie rizikos grupės moksleivius atsispindi 2 lentelėje.

Kaip matome, pedagogai neigiamai charakterizuoja rizikos grupės vaikus. Tai rodo neigiamą mokytojų požiūrį. Dažniausiai pedagogams klasėje kyla sunkumų dėl rizikos grupės moksleivių nenoro mokytis ir drausmės pažeidimų. Remiantis pedagogų interviu duomenų analize, galima teigti, kad rizikos grupės moksleiviai dažniausiai patys savo netinkamu elgesiu išprovokuoja konfliktus ir nesutarimus su pedagogais. Tačiau neigiamas pedagogų požiūris į šios grupės moksleivius tik dar labiau sustiprina jų netinkamą elgesį.

2 LENTELĖ. Rizikos grupės moksleivių charakteristikos pedagogų požiūriu

Mokymo (-si) problemos	Pedagogų atsakymai
Nesugeba dirbti per pamokas	14
Neatlieka namų darbų	12
Blogai mokosi	12
Kita	5
Drausmės problemos	
Dažnai praleidinėja pamokas	18
Vėluojasi į pamokas	14
Ižūliai kalba	13
Trukdo per pamokas mokytojui, klasės draugams	11
Nedrausmingi	9
Agresyvūs	6
Kita	4

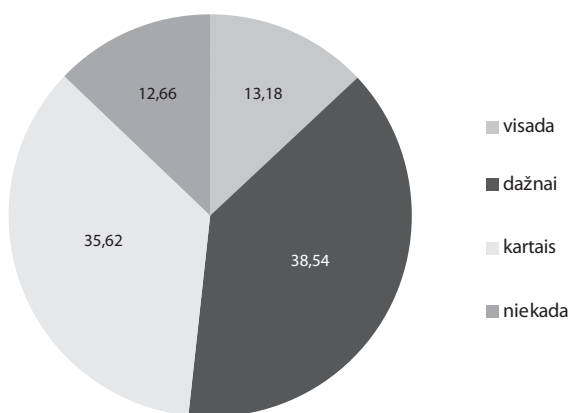
Siekiant patikslinti, kiek laiko pedagogai skiria rizikos grupės vaikams, mokinių buvo paprašyta įvardyti, su kokiais mokiniais pedagogai dažniausiai dirba pamokų metu. Moksleivių atsakymų analizės rezultatai pateikti 2 paveiksle.

2 PAV. **Mokytojų dėmesio paskirstymas įvairių grupių mokiniams pamokos metu**

Rezultatai parodė, kad per pamokas pedagogai daugiausia laiko skiria darbui su gabiais moksleiviais (54,18 proc.). Tik 22,63 proc. rizikos grupės moksleivių teigia, kad mokytojas skiria dėmesio visiems klasės mokiniams. 10,73 proc. moksleivių mano, kad pedagogai skiria pakankamai dėmesio darbui su silpniau besimokančiais moksleiviais. Apibendrinant galima tvirtinti, kad pedagogai labiau linkę rūpintis gabesniaisiais moksleiviais, o silpniau besimokantiems skiria mažiau dėmesio. Dažniausiai rizikos grupės vaikai mokosi silpniau, tai leidžia daryti prielaidą, kad pedagogai per mažai dėmesio skiria individualiai pagalbai rizikos grupės vaikams pamokų metu.

Pedagogų ir rizikos grupės moksleivių konfliktai. Tyrimo metu buvo norima išsiaiškinti, ar rizikos grupės moksleiviai dažnai konfliktuoja su pedagogais. Moksleiviams buvo užduotas klausimas: „Ar kyla konfliktų tarp tavęs ir mokytojų?“ Atsakymų duomenys pateikti 3 paveiksle.

3 PAV. **Konfliktų su pedagogais dažnumas pamokų metu**

Iš tyrimo duomenų, pavaizduotų 3 paveiksle, matyti, jog 38,54 proc. moksleivių nurodė, kad dažnai, 35,62 proc. – kartais, o 13,18 proc. – visada konfliktuoja su pedagogais. Tik 12,66 proc. rizikos grupės moksleivių yra pavykę išvengti konfliktų su mokytojais. Taigi rizikos grupės moksleivių ir pedagogų konfliktai kyla gana dažnai. Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad pedagogų ir moksleivių tarpusavio santykiai yra konfliktiški, o tai trukdo tiek mokiniui, tiek mokytojui gerai jaustis mokykloje ir panaudoti potencialias galimybes.

Tyrimo metu buvo norima išsiaiškinti, koks pedagogų elgesys skatina konfliktus su rizikos grupės moksleiviais. Gauti tyrimo rezultatai pavaizduoti 3 lentelėje.

Kaip matome, labiausiai konfliktus skatina mokytojo nepasitikėjimas mokiniu, neobjektyvus žinių ir gebėjimų vertinimas, nepagarbus pedagogų elgesys klasėje (įžeidinėjimai, ypač klijavimas įvairių etikečių, tokių kaip „asilas“, „begalvis“, „kvailys“ ir pan.). Taip pat konfliktus skatina nuolatinis mokytojų bendravimas su mokiniiais pakeltu tonu (42,27 proc.), patyčios prieš visą klasę, nuomonės nepaisymas, nuolatinis pykčio demonstravimas ir pan.

3 LENTELĖ. Mokytojo elgesys, sukeliantis klasėje konfliktus su rizikos grupės vaikais

Mokytojo elgesys	Atsakė (proc.)
Retas teigiamo mokinių elgesio pastebėjimas	73,57
Vaikų situacijos nesupratimas	68,46
Nuolatiniai įžeidinėjimai	56,03
Kalbėjimas pakeltu tonu	42,27
Neobjektyvus žinių ir gebėjimų vertinimas	38,49
Pajuoka prieš visą klasę	37,94
Nuomonės neišklausymas	26,73
Nuolatinis nepasitenkinimas, pykčio demonstravimas	14,21
Mokinio ignoravimas	12,68
Kita	8,76

S. Ignatovičienė ir R. Žukauskienė (1999) teigia, kad rizikos grupės vaikai, palyginti su kitais vaikais, per pamokas mažiau laiko yra įsitraukę į užduočių atlikimą, yra priešiški savo bendraamžiams, todėl mokytojai vertina juos kaip prasčiau besimokančius. Daug mokymui (-si) neparengtų vaikų sunkina mokymo procesą. Mokytojai nepajėgia palaikyti reikiamos tvarkos, tad drausmindami vaikus įžeidinėja, pasitelkia prievartą. Tačiau toks mokytojų elgesys, anot autorių, tik pakartoja tai, kaip su rizikos grupės vaikais elgiamasi namuose, ir tik dar labiau įtvirtina asocialų vaikų elgesį.

Be abejo, pedagogams nelengva bendrauti klasėje su tokiais moksleiviais, ypač jei jų yra keletas, todėl būtina pagalba ir patiems pedagogams. Tokios pagalbos poreikį rodo ir moksleivių atsakymai į klausimą, ar sprendžiami pedagogų ir moksleivių konfliktai. Moksleivių atsakymų analizė atskleidė, jog konfliktai su pedagogais labai retai sprendžiami (53,67 proc.) arba ir visai nesprendžiami (8,22 proc.).

Norint išsiaiškinti, kaip pedagogai reaguoja į konfliktą su rizikos grupės moksleiviais, buvo pateiktas klausimas: „Kaip dažniausiai elgiatės konflikto su rizikos grupės moksleiviais metu?“ Apklausos rezultatai rodo, kad pedagogai dažniausiai:

- ignoruoja konfliktą, visai nekreipdami dėmesio į moksleivį;
- bando susitarti su moksleiviu;
- prašo jį išeiti iš klasės.

Taigi atsakymų analizė rodo, jog pedagogai dažniausiai ignoruoja konfliktą. Daugelis pedagogų pripažįsta, kad neturi pakankamai informacijos, kaip tinkamai elgtis konfliktinėje situacijoje. Gauti atsakymai rodo, kad pedagogai nesijaučia pakankamai stiprūs nei teoriniame, nei praktiniame lygmenyje, ypač spręsdami konfliktines situacijas.

Duomenų analizė leidžia daryti prielaidą, kad dažniausiai sprendžiant mokytojų ir rizikos grupės moksleivių konfliktus dalyvauja klasės vadovas, mokyklos vadovas, taip pat kartais krepiamasi pagalbos į socialinį pedagogą. Beveik pusė apklaustų pedagogų paminėjo, kad dažniausiai patys bando išspręsti kilusį konfliktą, nors realiai nežino, ar jų veiksmai teisingi. Gauti atsakymai parodė, kad pedagogai, dirbantys su rizikos grupės moksleiviais, nepakankamai panaudoja bendradarbiavimo su kitais mokyklos bendruomenės nariais galimybes, leidžiančias efektyviau spręsti kilusias problemas.

6.4. Pedagogų ir rizikos grupės vaikų sąveikos tobulinimas mokykloje

Siekiant, kad rizikos grupės vaikai būtų kokybiškai ugdomi ir sėkmingai vykėtų jų socializacija, būtina ne tik vaikams suteikti papildomą pagalbą, bet ir pedagogas padėti tobulinti darbo su įvairiomis vaikų grupėmis kompetenciją.

I. Jonutytė ir N. Šidlauskaitė (2004) pateikė pedagogų pasiūlymus, kaip tobulinti darbą su rizikos grupės vaikais:

- kurti specialias programas tik tokiems vaikams (98 proc.);
- sudaryti mokiniams sąlygas lankyti vaikų ir jaunimo centrus (83 proc.);
- organizuoti seminarus tėvams (47 proc.);
- organizuoti seminarus vaikams (33 proc.);
- sudaryti sąlygas ilgiau pasilikti mokykloje po pamokų (27 proc.).

Norint sėkmingai įgyvendinti socialinės ir pedagoginės pagalbos kryptis, svarbu, kad visa mokyklos bendruomenė įsitrauktų į šią veiklą. R. Braslauskienė ir I. Jonutytė (2005) taip pat pažymi, kad pedagogų ir rizikos grupės moksleivių santykių tobulinimas yra visos bendruomenės (vadovų, klasės auklėtojų, pedagogų, kitų specialistų, tėvų, mokinių) reikalas. Autorės siūlo kelias mokyklos bendruomenės darbo kryptis.

- *Individualizuotų mokomųjų programų taikymas.* Siūloma mokyklų vadovams inicijuoti individualizuotų mokomųjų programų rengimą ir individualių mokymo strategijų taikymą rizikos grupės moksleiviams, kad jie galėtų kompensuoti savo mokymosi spragas. Taip pat svarbu įgyvendinti programas, skirtas tarpasmeninių santykių tobulinimui, kad rizikos grupės moksleiviai ir mokytojai pozityviau bendrautų pamokų metu.
- *Pedagogai turi nuolat bendradarbiauti* su mokyklų vadovais, klasės vadovais, socialiniais pedagogais, psichologais, kad išsiaiškintų, koks mokinio elgesys laikytinas priimtiniu ir koks – ne, kokių veiksmų privalo imtis mokytojas vienu ar kitu atveju.
- Labai svarbu, kad *pedagogų reikalavimai būtų vienodai taikomi visiems moksleiviams*, nes rizikos grupės vaikai labai jautrūs neteisingam vertinimui; tyrimo rezultatai parodė, kad per pamokas 54,18 proc. pedagogų, mokinių vertinimu, dirba tik su gabiais moksleiviais ir tik 10,73 proc. – su silpniau besimokančiais. Dėl neobjektyvaus rizikos grupės moksleivių vertinimo klasėje taip pat kyla konfliktų.
- *Socialinių gebėjimų užsiėmimai.* Socialinis pedagogas galėtų vesti socialinių gebėjimų ugdymo užsiėmimus ne tik moksleiviams, bet ir mokytojams. Juose būtų mokoma tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo, konfliktų sprendimo įgūdžių, savikontrolės ir t. t., atsirastų galimybė pedagogams ir moksleiviams geriau bendradarbiauti.
- *Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas.* Būtina užtikrinti pedagogų bendravimo su rizikos grupės moksleiviais kompetencijos tobulinimą. Visi pedagogai, dalykų mokytojai ir klasių auklėtojai turi įgyti specialių žinių ir gebėjimų dirbti su rizikos grupės moksleiviais.
- *Savanorių pagalbos inicijavimas.* Šiems vaikams svarbu įtvirtinti socialinį statusą ir tobulinti socialinius gebėjimus. Savanoriai, kurie bendrauja su vaiku neformaliai ir emociškai šiltai, gali paskatinti didesnę pasitikėjimą pedagogais ar kitais specialistais. Individuali savanorių pagalba ruošiant pamokas padėtų ištaisyti mokymo (-si) netolygumus, skatintų pedagogus įvertinti teigiamus vaiko pokyčius mokykloje.
- *Pedagogų skatinimas, kad rizikos grupės vaikai dalyvautų papildomojo ugdymo veikloje.* Rizikos grupės vaikai gyvena disfunkcinėse šeimose, patirdami įvairių sunkumų, kurie turi įtakos vaiko socializacijai: socialinė atskirtis, mokymosi sunkumai, žema savivertė, socialinės kompetencijos stoka, įsitraukimas į nusikalstamą veiklą ir kt. Mokykla labiausiai sutelkia dėmesį į formalųjį ugdymą, mažiau laiko skirdama neformaliajam socialiniam ugdymui. Esant tokiai padėčiai, daugiau atsakomybės už šių vaikų ugdymą turėtų prisiimti bendruomenė. Bendruomenėje veikiančios nevyriausybinės organizacijos, kurios geriausiai žino tikrąją vaikų padėtį, turi visas galimybes įgyvendinti vaikų gerovės programas. Nevyriausybinės organizacijos, integruodamos savanorių ir profesionalų pagalbą ir aktyvindamos bendruomenės institucijų sąveiką, gali užtikrinti vaiko nuolatinį socialinį palaikymą. Taip ben-

druomenė didina rizikos grupės vaikams galimybę sėkmingai socializuotis. Tačiau dauguma mokyklų nepanaudoja šių socialinio ugdymo bendruomenėje galimybių, kita vertus, ne visi bendruomenės centrai rodo iniciatyvą bendradarbiauti su mokykla, kad šiuos centrus lankantys vaikai būtų veiksmingiau ugdomi. I. Jonutytė ir N. Šidlauskaitė (2003) teigia, kad dalis pedagogų turi pakankamai informacijos apie bendruomenėje gyvuojančias institucijas, sprendžiančias vaikų laisvalaikio, užimtumo, socialinės ir pedagoginės pagalbos problemas, tačiau kai kurie pedagogai neskatina rizikos grupės vaikų įsitraukti į reikšmingą socialiniam ugdymui veiklą įvairiose nevyriausybinėse organizacijose.

Taigi visos minėtos priemonės padėtų tobulinti rizikos grupės vaikų ir pedagogų tarpusavio santykius klasėje, skatintų mokinių motyvaciją mokytis, gerintų akademinius pasiekimus bei leistų sėkmingiau socializuotis.

Užduotys ir klausimai

Klausimai

1. Apibrėžkite rizikos grupės vaikų sampratą ir klasifikaciją.
2. Apibūdinkite rizikos grupės vaikus ir išskirkite jiems būdingiausius bruožus.
3. Kokių problemų kyla rizikos grupės vaikams mokykloje?
4. Paaškindite, kodėl rizikos grupės vaikai dažniau nei jų bendraamžiai patiria adaptacijos mokykloje sunkumų.
5. Nurodykite pagrindines pedagogų ir rizikos grupių vaikų konfliktų priežastis.
6. Apibūdinkite pedagogų dažniausiai taikomas strategijas sprendžiant konfliktus.
7. Kokios strategijos leistų tobulinti pedagogų ir rizikos grupės moksleivių santykius?

Užduotys

1. Veikla „Advokatai“. Studentai užrašo lapelyje vaiko savybę, kuri jiems nepatinka (pavyzdžiui: „Man nepatinka vaikai, kurie nuolat giriasi“ ar pan.). Lapeliai sudedami į dėžutę ir sumaišomi. Kiekvienas išsitraukia lapelį, kuriame užrašyta nepageidaujama vaiko savybė. Tada garsiai ją perskaito ir įrodinėja, kokia ta savybė yra nemaloni, o šalia sėdintis kaimynas turi būti vaiko advokatas. Jis gina vaiką ir nurodo priežastis, kodėl vaikas taip elgiasi, t. y. tą blogą savybę paverčia gėrybe. Pabaigoje vyksta diskusijos, kokių vaikų labiausiai nemėgsta pedagogai; koks pedagogų požiūris į rizikos grupės vaikus; kaip galima koreguoti neigiamą pedagogų požiūrį į tam tikros grupės vaikus ir t. t.
2. Stebėti rizikos grupės vaiko ir pedagogo konfliktines situacijas ir nustatyti pagrindinę konfliktų priežastį.
3. Pratimas „Nebaigti sakiniai“. Ant sienos pritvirtinami dideli popieriaus lapai su užrašu: „Mokykloje, kurioje vyrauja geri santykiai...“ Prie kiekvieno lapo padedami rašikliai. Studentai susiskirsto poromis ir nusprendžia, kaip norėtų užbaigti šį sakinį. Atsakymas užrašomas lape. Tada poros gali susikeisti ir tęsti tol, kol

protrūks minčių. Po to studentai susiskirsto į didesnes grupes ir išskiria penkis svarbiausius dalykus, apibūdinančius mokyklą, kurioje vyrauja geri santykiai. Tada diskutuoja, kokie turėtų būti pedagogų ir rizikos grupės vaikų santykiai ir kokios priemonės juos pagerintų.

Literatūra

1. Braslauskienė R., „Bešeimių vaikų socialinių-pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas“, *Pedagogika*, t. 50, 2001.
2. Braslauskienė R., Jonutytė I., „Perfection of Educator's–Child's at Risk Rapport in School“, *The International Scientific Conference: Changing Education in a Changing Society*. Klaipėda, 2005, p. 83–89.
3. Hesle S., Vahlander J., „High Risk Children – Life Course and Quality of Life as Grown-ups: a Short Summary“, *European Journal of Social Education*, 2002, 3, p. 49–52.
4. Ignatavičienė S., Žukauskienė R., *Rizikos grupės vaikai*. Metodinės rekomendacijos pedagogams. Vilnius: Leidybos centras, 1999.
5. Jonutytė I., Šidlauskaitė N., „Savanorių pagalba rizikos grupės vaikų socialinei adaptacijai pradinėse klasėse“, *Socialinių pedagogų profesinė veikla: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Utena, 2003, p. 92–98.
6. Juodaitytė A., „Vaikų iš skirtingų socialinių sluoksnių adaptavimasis mokykloje“, *Tiltai*, Nr. 2 (11). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
7. Juodraitis A., *Deviantinio elgesio vaikai: psichologinės-pedagoginės problemos. Specialiųjų poreikių vaikai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1998.
8. Kvieskienė G., „Prevencinės pedagogikos metmenys“, *Socialinis ugdymas*. Vilnius, 1999.
9. Kvieskienė G., *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Leidybos centras, 2000.
10. Kvieskienė G., *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
11. Momkienė, *Rizikos grupės vaikų sąveikos su pedagogais tobulinimas* (magistro darbas). Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2005.
12. Nacionalinė nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002–2004 m. programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimu Nr. 1525. Interneto prieiga: <http://www.nplc.lt/lit/ta/20041201.doc> [žiūrėta 2005 09 09].
13. Rimkevičienė V., *Mokyklos nelankymo ir mokymosi motyvacijos silpnėjimo priežasčių psichologinė analizė*. Vilnius: Žuvėdra, 2000.
14. Rupšienė L., *Nenoras mokytis – socialinis edukacinis reiškinys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
15. Sutton C., *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.
16. Vakietienė E., „Mokyklos ir kitų vaikų teisių apsaugos institucijų sąveika vystant nepilnamečių nusikalstamumo prevencinę veiklą“, *Mokykla ir nusikalstamumo prevencija: 43*. Vilnius: Leidybos centras, 1996.
17. Valickas G., „Neigiami vertinimai, bausmės ir asmenybės formavimasis“, *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: LTU, 1993.
18. Valickas G., *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: LTU, 1997.
19. Zaborskas A., Šumskas L., *Slaugos specialistės darbas mokykloje*. Vilnius: Leidybos centras, 2000.
20. Мигалева П. В., „Содержание и методы социального педагога“, *Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы*, 3, 2001, p. 18–31.
21. Пеан А. А., *Социальная педагогическая психология*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.

Studijų literatūra

1. Braslauskienė R., Jonutytė I., *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
2. Ignatavičienė S., Žukauskienė R., *Rizikos grupės vaikai*. Metodinės rekomendacijos pedagogams. Vilnius: Leidybos centras, 1999.
3. Jonutytė I., Rupšienė L., Kučinskienė R. (sud.), *Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
4. Jonutytė I., Šidlauskaitė N., „Savanorių pagalba rizikos grupės vaikų socialinei adaptacijai pradinėse klasėse“, *Socialinių pedagogų profesinė veikla: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Utena, 2003, p. 92–98.
5. Juodraitis A., *Deviantinio elgesio vaikai: psichologinės-pedagoginės problemos. Specialiųjų poreikių vaikai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1998.
6. Kvieskienė G., *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
7. Sutton C., *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.
8. Vaketienė E., „Mokyklos ir kitų vaikų teisių apsaugos institucijų sąveika vystant nepilnamečių nusikalstamumo prevencinę veiklą“, *Mokykla ir nusikalstamumo prevencija: 43*. Vilnius: Leidybos centras, 1996.
9. Valickas G., *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: LTU, 1997.
10. Реан А. А., *Социальная педагогическая психология*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.

PAVADINIMAS

MOKYKLOS NELANKYMO IR MOKYMOSI NESĖKMIŲ ĮVEIKIMO STRATEGIJOS

ANOTACIJA

Kurse analizuojama mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi problematika: psichologinės, asmenybės, mokykloje ir šeimoje glūdinčios mokyklos nelankymo priežastys. Suvokiant mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi priežastis siekiama padėti mokiniui tobulinti mokymo (-si) proceso kokybę, galimybes, sąlygas bei gerinti ugdytojų ir ugdytinių dialogą. Ypatingas dėmesys skiriamas socialinės ir pedagoginės pagalbos organizavimui. Išsamiai analizuojamas mokytojų dalykininkų, klasės auklėtojų, socialinio pedagogo ir psichologo pagalbos mokyklos nelankantiems ir mokymosi sunkumų turintiems mokiniams organizavimas. Išskirtinis dėmesys skiriamas ugdytinio mikrosociumui (šeimai): kurse aptariamos bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais formos ir būdai sprendžiant mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi problemas.

PASKIRTIS, KOMPETENCIJOS IR TIKĖTINI REZULTATAI

Tikslas – supažindinti su mokyklos nelankymo, nesėkmingo mokymosi problematika, teigiamo požiūrio į mokymąsi formavimu, mokyklos nelankymo specifika bei galimybėmis organizuoti socialinę ir pedagoginę pagalbą šalinant mokymosi sunkumus ir sprendžiant lankomumo problemas.

Programos uždavinys – parengti specialistą, gebantį:

- analizuoti ir įvertinti ugdytinio aplinką (psichologiniame, kultūriniame, socialiniame, ekonominiame ir politiniame kontekstuose) bei jos reikšmę vaiko gyvenimui;
- įvertinti ugdytinio (kliento) poreikius;
- parengti ir vykdyti socialinės ir pedagoginės pagalbos ugdytiniui (klientui) planą pasitelkiant teorines ugdymo prielaidas, būdus ir metodikas;
- analizuoti ir vertinti socialinio pedagogo ir psichologo poveikio ugdytiniui (klientui) veiksmingumą.

Tikėtini rezultatai:

- Mokėjimas nustatyti individualius mokinio asmenybės ir aplinkos veiksnius, lemiančius mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi problemas.
- Gebėjimas kurti palankią aplinką, skatinančią mokyklos bendruomenę teigiamiems kaitos procesams šalinant mokyklos nelankymo ir mokymosi nesėkmių priežastis.
- Gebėjimas numatyti galimus ir tinkamus problemų sprendimo būdus, atitinkamai juos paskirstant tėvams, mokytojams ir mokiniams.
- Gebėjimas dirbti preventinį individualų (komandinį) darbą, praktiškai taikant įvairias ugdymo teorijas ir sistemas mokyklos nelankymo ir mokymosi sunkumų atvejais.
- Mokėjimas parengti metodines rekomendacijas mokiniams, mokytojams ir tėvams mokyklos nelankymo ir mokymosi sunkumų atvejais.

STRUKTŪRA IR RYŠYS SU KITAIŠ STUDIJŲ DALYKAIS

Kursas susijęs su socialinės pedagogikos, preventinės pedagogikos, socialinio ugdymo technologijos, socialinės psichologijos, profesinės etikos ir kitais dėstomaisiais dalykais.

DĖSTYMO PRINCIPAI IR METODAI

Teorinės paskaitos, seminarai, mokymas (-is) bendradarbiaujant, kritinio mąstymo metodai, „minčių lietus“, refleksijos, aktyvūs skaitymo ir rašymo metodai, interpretavimas, diskusijos, debatai, darbas grupėmis, atvejo analizė, situacijų studijos, situacijų modeliavimas.

Teorinės paskaitos derinamos su praktine veikla, siekiant suvokti ir įsisavinti teorines žinias, jų taikymą ir modeliavimą praktikoje.

VERTINIMAS

Kursas vertinamas suminiu pažymiu, kurį sudaro:

- testo rezultatas – 50 proc.;
- kokybiškas praktinių ir rašto užduočių atlikimas ir pristatymas (kolokviumas, refleksija, pranešimas, metodikos parengimas) – 30 proc.;
- aktyvus dalyvavimas paskaitose ir seminaruose – 10 proc.;
- papildomi kreditai – 10 proc.

TURINYS

Eil. nr.	Tema	Paskaitų (akad. val.)	Seminarų (akad. val.)
1.	Teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą	2	2
2.	Mokinių mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi problematikos istorinis kontekstas	2	–
3.	Mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi problematika	8	6
	Psichologinės mokyklos nelankymo priežastys. Mokymosi motyvacijos neturėjimas – vienas iš nesėkmingo mokymosi veiksnių	2	–
	Nesėkmingo mokymosi priežastys, susijusios su ugdymo procesu	2	2
	Šeimos įtaka mokyklos nelankymui ir mokymosi sėkmei	2	2
	<i>Vadinės asmenybės priežastys, turinčios įtakos mokyklos nelankymui ir nesėkmingam mokymuisi. Prievarta prieš vaikus – vienas iš mokyklos nelankymo veiksnių</i>	2	2
4.	Teigiamo požiūrio į mokymąsi svarba siekiant šalinti mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi priežastis	4	6
4.1.	<i>Teigiamo požiūrio į mokymąsi svarba ugdymo procese. Teigiamą požiūrį formuojantys veiksniai. Šeimos vaidmuo formuojant teigiamą požiūrį į mokymąsi</i>	2	2

4.2.	<i>Pedagoginio bendravimo reikšmė formuojant teigiamą požiūrį į mokymąsi. Mokytojų nuostatų įtaka teigiamam požiūriui į mokymąsi</i>	2	4
5.	Socialinės, pedagoginės ir psichologinės pagalbos organizavimo mokykloje galimybės	8	10
	Mokytojų dalykininkų pagalbos organizavimas	2	2
	Klasės auklėtojo pagalba mokiniams, patyru- siems mokymosi nesėkmių	2	2
	Socialinė, pedagoginė ir psichologinė pagalba nesėkmingai besimokantiems ir mokyklos ne- lankantiems mokiniams	2	4
	Bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais for- mos ir būdai sprendžiant nesėkmingo mokymo- si ir mokyklos nelankymo problemas	2	2
	Iš viso	24	24

Literatūra

1. *Aktyvaus mokymosi metodai*. Mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 1998.
2. Arends R. I., *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai, 1998.
3. Bagdonas A., *Mokymosi sunkumai ir negalės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995.
4. Bajoriūnas Z., *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara, 1997.
5. Bennet B., Rolheiser-Bennet C., Stevahn L., *Mokymasis bendradarbiaujant: kur jausmai ir protas susitinka*. Vilnius: Garnelis, 2000.
6. Bitinas B., Rajeckas V., Vaitkevičius J., Bajoriūnas Z., *Pedagogika*. Vilnius: Mokslo, 1981.
7. Bižys N., Linkaitytė G., Valiuškevičiūtė A., *Pamokos mokytojui*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
8. Butkienė G., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
9. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I., *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Monografija. Vilnius: Garnelis, 2006.
10. Černius V. J., *Žmogaus vystymosi kelias nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Aušra, 2006.
11. Čiočys P., *Teisės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
12. Dapkienė S., *Klasės auklėtojas ir auklėtinio šeima*. Šiauliai: Saulės delta, 1997.
13. Dereškevičius P., *Auklėjimo sunkumų šalinimas mokykloje*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas, 1987.
14. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra, 1998.
15. Dervinytė-Bongarzoni A., Levinskienė S., Urbonienė I., *Vaikų aktyvumo ir dėmesio sutrikimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
16. Dobsonas J., *Užsispyręs vaikas*. Kaunas: Sidabrinis trimitas, 1999.
17. Dumčienė A., Tilindienė I., *Auklėjimo teorijos seminarai*. Kaunas: Karminas, 2004.
18. Friel J. C., *Septynios didžiausios tėvų klaidos*. Vilnius: Tyto alba, 2000.

19. Gage N. J., Berliner D. C., *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma littera, 1993.
20. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė L., *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
21. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
22. Giedraitinė T., *Pedagoginės situacijos mokykloje*. Kaunas: Gabija, 1996.
23. Gray J., *Vaikai kilę iš dangaus*. Vilnius: Alma littera, 2005.
24. Gučas A., *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Aušra, 1990.
25. Jacikevičius A., *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. Vilnius: Žodynas, 1995.
26. Jakavičius V., Juška A., *Mokyklos pedagogika*. Kaunas: Šviesa, 1996.
27. Jovaiša L., *Edukologijos pradžios menas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
28. Jovaiša L., *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa, 1993.
29. Jovaiša L., Vaitkevičius J., *Pedagogikos pagrindai*. T. 1. Kaunas: Šviesa, 1987.
30. Kasiulis J., Tarvydienė V., *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija, 2004.
31. Laužikas J., Paurienė A., *Mokymo proceso tobulinimo pagrindai*. Kaunas: Šviesa, 1981.
32. Laužikas J., *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1993.
33. Leitner S., *Išmokyme mokytis kelias į sėkmę*. Vilnius: Vaga, 1998.
34. Lieliūgienė I., *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997.
35. Litvinienė J., *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002.
36. Maceina A., *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1999.
37. Mielke U., *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius: Lektūra, 1997.
38. Myers D., *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000.
39. Miškinis K., *Šeimos pedagogika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
40. Navaitis G., *Psichologinė parama vaikams*. Vilnius: Kronta, 1998.
41. Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys, 2003. Interneto prieiga: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc> [žiūrėta 2007 01-18].
42. Paurienė V., *Klasės vadovo darbas*. Kaunas: Šviesa, 1997.
43. Pivorienė R. V., Sturlienė N., *Klasės vadovo ABC*. Vilnius: Efrata, 2003.
44. Pivorienė R. V., Sturlienė N., *Mūsų klasė*. Vilnius: Logotipas, 2005.
45. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., *Patyčių prevencija mokykloje*. Vilnius: Multiplex, 2006.
46. *Psichologija studentui*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2000.
47. Psichologinės pagalbos mokiniui teikimo tvarkos aprašas. Interneto prieiga: <<http://www.lps.vu.lt/index.php?id=pedagogine&doc=01>> [žiūrėta 2007 01 12].
48. Rajeckas V., *Mokymo organizavimas*. Kaunas: Šviesa, 1999.
49. Rajeckas V., *Pedagogika – ugdymo mokslas ir menas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999.
50. Rajeckas V., *Pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Parama, 2004.
51. Rajeckas V., *Teigiamo požiūrio į mokymąsi formavimas*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 1986.
52. Rimm S. B., *Sumažėjusio pažangumo sindromas*. Vilnius: Solertija, 1998.
53. Rupšienė L., „Šeimos mikroklimatas kaip moksleivių mokymosi motyvacijos veiksnys“, *Pedagogika*, t. 57, 2002.
54. Rupšienė L., *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškinyss*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
55. Sakalauskas G., *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 2000.

56. Seliokienė L., *Šeimos pedagogika*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2004.
57. Stulpinas T., *Mokinių žemo pažangumo priežastys ir jų šalinimas*. Kaunas: Šviesa, 1977.
58. Suslavičius A., *Socialinė psichologija*. Kaunas: Šviesa, 1995.
59. Titarenka V., *Šeima ir asmenybė*. Vilnius: Mintis, 1980.
60. Vaitkevičius J., *Mokyklos ir aplinkos įtaka mokiniams*. Kaunas: Šviesa, 1981.
61. Vaitkevičius J., *Moksleivių mokymosi ir laisvalaikio problemos*. Vilnius: Mokslo, 1982.
62. Zambacevičienė E. P., *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
63. Žadeikaitė L., *Studentas ir delinkventinis paauglys*. Vilnius: Rotaprintas, 1990.
64. Želvys R., *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.
65. Žukauskienė R., *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai, 2002.
66. Реан А. А., Коломинский Я. Л., *Социальная педагогическая психология*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.

MODULIO AUTORĖ

Violeta Suboč, Vilniaus pedagoginis universitetas

ILIUSTRUOJANTYS PAVYZDŽIAI

3.1. TEMA „**Psichologinės mokyklos nelankymo priežastys. Mokymosi motyvacijos neturėjimas – vienas iš nesėkmingo mokymosi veiksmų**“

Tikslas – ugdyti gebėjimą identifikuoti mokymosi motyvacijos atsiradimo prielaidas.

Siekiamos kompetencijos

- Supras ir išsiaiškins poreikių motyvų svarbą sėkmingam mokymuisi.
- Gebės įvertinti motyvacijos įtaką mokinių mokymosi pažangai.

Turinys

1.1.1. Motyvacijos kaip pagrindinio veiksnio, užtikrinančio mokymo (-si) proceso kokybę, samprata

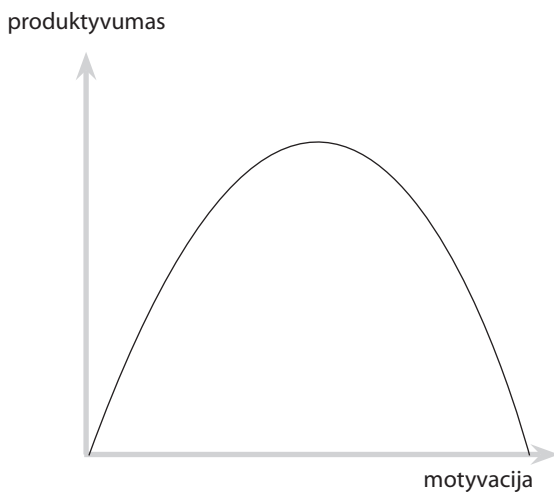
Mokyklos nelankymas, pamokų praleidinėjimas, mokymosi nesėkmės – tai kliūtys įgyvendinat iškeltus švietimo sistemos tikslus, užtikrinant mokymąsi visą gyvenimą. Tiriant mokymosi nesėkmių priežastis, mokslininkų (Dereškevičius, Rimkevičienė, Targamadzė, 2000; Monkevičienė, 1995; Rupšienė, 1999 ir kt.) atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad mokiniai nenori eiti į mokyklą, nustoja ją lankyti ir mokytis silpnėjus motyvacijai. Vadinasi, viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl vaikas patiria mokymosi nesėkmes, yra motyvuotos, nukreiptos į tikslą veiklos stoka.

Motyvaciją kaip pagrindinį veiksnių, užtikrinantį mokymosi proceso sėkmę, nagrinėjo daugelis mokslininkų (Juška, 1977; Laužikas, 1981; Butkienė, Kepalaitė, 1996 ir kt.). Jų nuomone, motyvacija yra pagrindinė priemonė norint pasiekti gerų mokslo rezultatų

ir stiprinti mokinių pažangumą, tai galutinis mokymo proceso rezultatas (Gage, 1993). A. Juškos teigimu, mokymasis įmanomas tik tada, kai žmogaus veiksmus valdo sąmoningas tikslas įgyti tam tikrų žinių, įgūdžių, mokėjimų, elgesio formų. Apibendrinamas autorius teigia, kad motyvacija yra tai, kas realiai skatina vaiką mokytis ir užtikrina sėkmingą mokymąsi (Juška, 1977). Anot kitų mokslininkų (Butkienė, Kepalaitė, 1996), mokymosi motyvacija padeda mokiniui geriau orientuotis į tikslą, aktualizuoja būtinas žinias, įgūdžius, pažadina jautrumą pagalbai iš išorės ir daro poveikį mokymosi proceso kokybei.

Motyvų įtaką sėkmingam mokymuisi pabrėžė I. Dodsonas: „Kuo stipresnė motyvacijos jėga, tuo aukštesnis veiklos produktyvumas“ (Пеан, 1999). Tačiau produktyvumas, pasiekęs savo aukščiausią tašką (žr. 1 pav.), pradeda palengva mažėti, nors motyvacija ir toliau stiprėja. Autorius, aiškindamas tokį produktyvumo ir motyvacijos ryšį, teigia, kad motyvą reikia nagrinėti ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai.

Tai visiškai naujas motyvų nagrinėjimo požymis, nes dažniausiai tiriama motyvo buvimo problema, o nagrinėti jo kokybės nedrįstama manant, kad motyvas arba yra, arba jo nėra. Šį faktą mokslininkas aiškina remdamasis motyvacijos įtaka mokymosi procesui. Tyrimų rezultatai (buvo testuojami studentai) rodo, kad intelektas didelio poveikio mokymosi sėkmei nepadaro.

1 PAV. **Produktyvumo ir motyvacijos ryšys**

Pažangiems studentams būdinga stipri vidinė motyvacija, verčianti sąmoningai mokytis, siekti profesionalių žinių. Silpniesiems studentams daug svarbesnė vadinamoji išorinė motyvacija: mokytis dėl stipendijos, pripažinimo, aukštesnio statuso ir pan. Šie duomenys leidžia manyti, kad stipri teigiama motyvacija gali tapti kompensuojamuoju veiksnium, jei neturima žinių arba gebėjimų. Tai paaiškina visiems gerai žinomą paradok-

są, kad ne tokie gabūs, bet darbštūs mokiniai gyvenime kartais pasiekia daug geresnių rezultatų negu labai gabūs. Vadinasi, galima paaiškinti, kodėl vaikų iš asocialių šeimų mokymosi pasiekimai kartais daug geresni negu vaikų iš stabilių šeimų.

3.1.2. Vidinė ir išorinė motyvacija

Motyvaciją veikia daugelis veiksnių. Mokslinėje literatūroje išskiriama vidinė ir išorės motyvacija. Vidinė motyvacija ypač svarbi. Ji atspindi veiklos reikšmingumą, pavyzdžiui, pažintinę asmenybės veiklą, visa, kas veda prie mokymosi visą gyvenimą. Išorinę motyvaciją formuluoja visuomenė, tai visuomenės iškelti idealai, prestižo idėjos ir t. t. (Пеан, 1999). Kiti mokslininkai, pavyzdžiui, L. Rupšienė, vidinę motyvaciją vadina „asmenine dispozicija“, apibūdindama ją kaip pačios asmenybės motyvus, poreikius, tikslus, vertybes, interesus ir emocijas. Išoriniai motyvai laikomi aplinkos „stimulais“, paskatinimais atlikti tam tikrą veiklą (Rupšienė, 2000).

Remiantis mokslininkų tyrimais (Butkienė, Kepalaitė, 1996), „visi išoriniai motyvai slypi aplinkoje, kitų žmonių laikysenoje bei tarpusavio santykiuose“. Tuo tarpu vidiniai motyvai kyla iš paties subjekto. Mokslininkės akcentuoja, kad vidiniai motyvai yra pastovesni už kartais trumpalaikius išorinius motyvus ir būdingesni ankstyvajai vaikystei. A. Petrovskis (1978), apibrėždamas vidinius motyvus, teigia, kad jie kyla iš paties mokymosi tikslo. N. J. Gage (1993) išskiria esmingąją vidinę ir neesmingąją išorinę motyvaciją.

- Esmingąją vidinę motyvaciją apibūdina vadinamosios pirminės elgesio priežastys, kontroliuojančios individo elgesį.
- Neesmingoji išorinė motyvacija – individo elgesį lemia išorės jėgos.

Kadangi pedagoginio proceso esmė – daryti įtaką mokymuisi, pedagogus labiau domina sąmoningi, asmenybės įsisavinti ir pripažinti vidiniai motyvai. Gerai įsisąmoninti vidiniai motyvai tampa sėkmingo mokymosi proceso pradū, o vėliau – mokinio pažangumo garantija. Tokie motyvai mažina mokymosi nesėkmių tikimybę, o mokymo procese įgytos žinios, pateikta informacija tampa ilgalaikė ir prasminga, sudaranti tvirtą pagrindą tolesnei mokinio raidai, užtikrinanti stabilumą nuolat kintančiame pažinimo procese. Išvardyti motyvai labai skiriasi nuo išorinių, kurių tikslas – gauti gerą pažymį, išvengti pajuokos.

3.1.3. Individo poreikiai – paskata motyvacijai atsirasti

Daugelis mokslininkų pripažįsta, jog norint, kad veikla būtų motyvuota, turi atsirasti individo poreikis jai. Pavyzdžiui, A. Faizulajevs (Пеан, 1999) poreikio atsiradimą apibūdina kaip:

- poreikio pripažinimą, įsisąmoninimą;
- asmenybės to poreikio pripažinimą motyvu.

J. Laužikas vidinių motyvų atsiradimą grindė smalsumu, laikydamas šį bruožą prigimtinio kiekvieno vaiko poreikiu. Jei vaiko smalsumas laikomas prigimtinio poreikiu, tai samprotaujant galima prieiti prie išvados, kad ir mokymasis yra prigimtinis kiekvieno

vaiko poreikis, nes naujų žinių, įgūdžių gavimas ir įsisavinimas grindžiamas smalsumu. Amerikiečių psichologas J. Bruneris (Garbačiauskienė, 1999) sako: „Mokymasis taip giliai įaugęs į žmogaus prigimtį, kad pasidaręs beveik nevalingas, sumanūs žmogaus elgesio tyrinėtojai net manė, kad mokymasis yra skiriamasis mūsų rūšies bruožas.“

L. Jovaišos ir J. Vaitkevičiaus nuomone, vaikas negali augti, visavertiškai funkcionuoti, jeigu netenkinami jo socialiniai, bendravimo, pripažinimo, saugumo, saviraiškos, švelnumo, meilės ir globos, naujų žinių ir išpūdžių siekimo poreikiai. Šių poreikių netenkinimas neigiamai veikia mokymosi motyvą, net gali sukelti priežastis „psichologinėms traumoms“ atsirasti (Jovaiša, 1987). Mokslininkai pabrėžia, kad minėtieji poreikiai yra cikliški. Kai šie poreikiai patenkinti, jų aktualumas mokiniui sumažėja, bet po tam tikro laiko jie vėl tampa svarbūs ir būtini. Tačiau yra ir nuolatinių poreikių, kurių pagrindas – „mokymosi ir pažintiniai interesai, polinkiai, idealai, įpročiai. Mokslininko teigimu, tai ir sudaro tiesioginius mokymosi motyvus“ (Jovaiša, 1987).

Asmenybę įpareigoja veikti jos pačios poreikiai. Individas pasižymi motyvuota veikla tol, kol tenkina savo gyvybiškai svarbius poreikius. Vadinas, poreikius būtina laikyti pagrindiniais motyvo elementais. Tačiau ne tik šiais minėtaisiais poreikiais grindžiama mokymosi motyvacija. Kitų mokslininkų nuomone (Arends, 1998), motyvacijai atsirasti didžiulę galią turi poreikis laimėti, kam nors priklausyti ir daryti įtaką. Šią idėją plėtojo G. Butkienė ir A. Kepalaitė. Mokslininkės pateikia mokinio poreikių klasifikaciją (1 lentelė).

1 LENTELĖ. **Mokinio poreikiai (pagal Butkienę ir Kepalaitę, 1996)**

Poreikiai	Vaikas trokšta:		
	iš tėvų	iš mokytojų	iš draugų
Emociniai	draugystės	geros atmosferos	draugystės
Prisirišimo	ramybės	gerumo, garbingumo	susidomėjimo
Priklausymo	dalytis šeimos darbais ir žaidimais	palankumo ir bendravimo	pritarimo grupėje
Nepriklausomybės	pagalbos savarankiškai sprendžiant ir pasirenkant	bendradarbiavimo, savitvardos	būti pripažintas lyderiu
Laimėjimų	padrąsinimo	progos sėkmei	bendrų planų
Visuomeninio pritarimo	pagyrimo	patarimų	gėrėtis jo gebėjimais ir laimėjimais

Norėdami efektyvinti mokymosi proceso kokybę, pedagogai turi išmanyti, ko vaikas tikisi iš mokytojų. Vaiko poreikių netenkinimas kelia grėsmę, kad mokymosi motyvai susilpnės, o tai sudaro prielaidas neigiamam požiūriui į mokymąsi atsirasti.

Emocinių poreikių svarbą kaip emocinės motyvacijos pagrindą, kuri vaikui suteikia stiprybės, verčia aktyviai veikti ir atkakliai siekti užsibrėžtų tikslų, platesniu aspektu

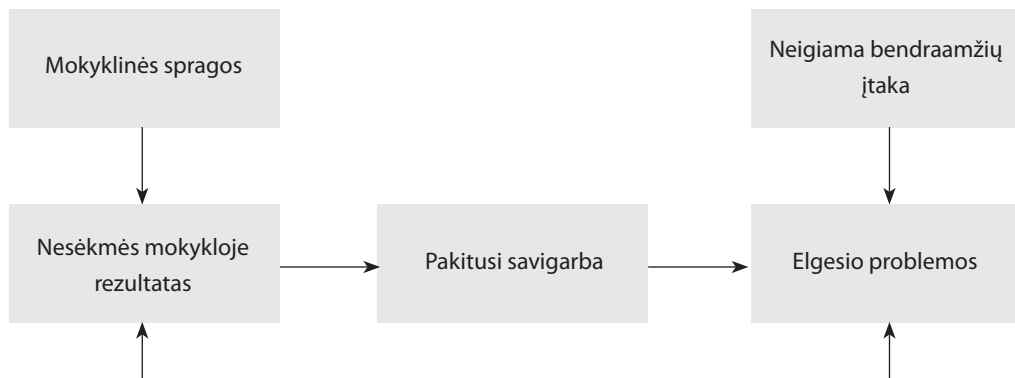
nagrinėjo L. Jovaiša ir J. Vaitkevičius. Mokslininkų požiūriu, emocinė motyvacija priklauso tiek nuo paties individo, tiek ir nuo psichologinio klasės, visos mokyklos ir jos bendruomenės klimato. Neigiami jausmai, sukelti nuolatinio nerimo, baimės, mokykloje patirto streso, šalina iš mokinio sąmonės teigiamus mokymosi motyvus ir sudaro prielaidą atsirasti frustracijai ar net tampa agresijos priežastimi (Jovaiša, 1987). Tuo tarpu kiti mokslininkai labiau pabrėžia nepatenkintus sėkmės arba laimėjimo poreikius kaip svarbų sėkmingo mokymosi veiksnį. Pasak jų, mokytojo elgesys, pamokos darbo organizavimas, trukdantis pasiekti sėkmę atliekamoje veikloje, nesuteikiantis mokiniui pastiprinimo, neugdo teigiamo požiūrio į mokymąsi ir sukelia pavojų frustracijai atsirasti (Gage, 1993).

3.1.4. Frustracija kaip nesėkmingo mokymosi veiksnys. Frustracijos atsiradimo modelis

Frustraciją galima laikyti nesėkmingo mokymosi veiksmu, atsirandančiu tada, kai iš vaiko atimama galimybė patirti atliekamoje veikloje sėkmę. Tai sunkios, savarankiškai, savo jėgomis neįveikiamos užduotys, netinkamas pedagogo elgesys, kai mokytojas, nepažinodamas mokinio kaip asmenybės, bendrauja neleistinu būdu, neatsižvelgdamas į jo poreikius, asmenybės ypatumus. Svarbiausia, kad frustracija formuoja neigiamus motyvus: „ji pakeičia mokinio energijos dydį ir kryptį“ (Gage, 1993), taip sudarydama palankias sąlygas nepažangumui. Patenkinus laimėjimo, sėkmės poreikius, sustiprėja mokinių noras pasirinktoje veikloje siekti dar geresnių rezultatų, tobulėti ir tapti žinovais. Tai tampa nematoma varomąja jėga, teigiamos energijos lobynu, tiesiog verčiančiu dirbti, stengtis dėl paties savęs, įgyti kitų pripažinimą, pagarbą. Visą veiklą vainikuoja teigiamas mokinių požiūris į mokymąsi, noras mokytis visą gyvenimą. Teigiamų emocijų būtinybė mokymosi procese, jų svarbą mokiniui akcentavo B. S. Bloom. Mokslininko nuomone, pozityvus jausmas mokymosi terpėje sudaro vaikui sąlygas per mokykloje susiklosčiusius santykius įgyti sėkmės patirties. Mokymosi pasiekimai, teigiami tarpasmeniniai santykiai padeda įgyti imunitetą, saugantį nuo įvairių psichinių traumų (Rimkevičienė, 1998). Vadinasi, teigiamų emocijų sukeltas pozityvus mąstymas apie mokslą, atsiradus mokymosi nesėkmių, mokinį pagydo, apsaugo ir suteikia jam reikiamą palaikymą.

Priešingu atveju frustracijos poveikis asmenybei gali būti žlugdantis, kinta mokinio „Aš vaizdo“ suvokimas. S. Bernstein ir H. Rulo teigia, kad, „mokiniui susidūrus su mokyklos nesėkmėmis, iš pradžių atsiranda frustracija, kuri pamažu perauga į netinkamą, žlugdantį asmeninį elgesį“ (žr. 2 pav.) (Rimkevičienė, 1998).

Tai rodo, kad mokymosi nesėkmės gali lemti blogas elgesys. Kartu tyrėjai pabrėžia, kad netinkamas elgesys mokykloje yra prielaida mokymosi nesėkmėms atsirasti.

2 PAV. **Frustracijos atsiradimo modelis (pagal S. Bernstein ir H. Rulo)**

Nurodytos sudedamosios dalys, sąveikaudamos viena su kita, sudaro sąlygas frustracijai. Frustracija – neigiamas veiksnys, žalojantis asmenybės savęs vertinimą, „Aš vaizdo“ suvokimą. Kiti mokslininkai atskleidžia frustracijos pavojus, parodo jos apimto mokinio elgesio pokyčius. Pabrėžiamas dar vienas frustracijos padarinys – regresija, pasireiškianti nebrandžiu elgesiu, grįžimu į jau praeitą gyvenimo etapą. Akcentuojamas stresas, baimė, kurie taip pat neigiamai veikia mokinį, kelia sumaištį, chaosą. Tačiau pažymima, kad kartais baimė tampa savotišku stimulu, žadintuvu, priverčiančiu veikti norint išvengti neigiamos patirties.

3.1.5. Afiliacija – veiksnys, stiprinantis mokslo pažangą

L. Rupšienė, plėtodama prisirišimo, priklausymo, poreikių tenkinimo svarbą, konstruoja dar vieną motyvacijos rūšį – afiliaciją, kuri, autorės žodžiais, veikia mokymosi rezultatus. „Afiliatyvios nuotaikos dažniau atsiranda ten, kur mokytojai nuoširdūs, draugiški, domisi moksleiviais kaip asmenybėmis“ (Rupšienė, 2000). Bendravimo, prisirišimo poreikio svarbą mokymosi procese rodo ir 1961 m. atlikti tyrimai, kaip mokinių pažangumas priklauso nuo bendravimo poreikio tenkinimo. Paaiškėjo, kad pažangumas stipresnis tose klasėse, kur dalis mokinių turi stiprų motyvą bendrauti (Gage, 1993).

Tai leidžia teigti, kad mokiniams, turintiems stipresnį poreikį bendrauti, afiliacija padeda pasiekti daug geresnių rezultatų aplinkoje, kuri vertina bendravimą. Tokiems mokiniams mokantis nepaprastai svarbus bendravimas su mokytoju, jo palaikymas, supratimas, pripažinimas ir dėmesys. Priešingai tokioje aplinkoje sekasi mokiniams, kurie neturi stipraus poreikio bendrauti: jie negali jaustis visaverčiai, todėl pasiekia prastesnių mokymosi rezultatų.

Privalu paminėti, kad mokymosi sėkmei didelę įtaką daro vilčių teorija, kartais tapatinama su gerų rezultatų motyvacija, arba sėkmės, laimėjimo poreikiu, noru ką nors gerai padaryti. Individas, vadovaudamasis lūkesčiais, iš alternatyvių poelgio, elgesio modelių renkasi tą, kuris labiausiai atitinka jo viltis. Tačiau įsivaizduojamas rezultatas dažnai nesuteikia mokiniui laukto vidinio pasitenkinimo. Priežasčių gali būti daug. Viena

iš jų – mokiniui nepatinka mokytojo asmenybė, bendravimo stilius, dėstomas dalykas, draugų tarpusavio santykiai. Tai reiškia, kad mokinio lūkesčiai liko neįgyvendinti. Be to, nepatenkinti ir jo sėkmės, laimės, gerų rezultatų poreikiai. Nepatenkinus poreikių, silpnėja mokinio dėmesys mokslui, o tai tampa neigiamu mokslo pažangos veiksniumi.

Neigiamą įtaką mokymosi motyvacijai, L. Jovaišos ir J. Vaitkevičiaus nuomone, daro „poreikių tenkinimo monotoniškumas“ (Jovaiša, 1987). Mokinių poreikiai dažniausiai tenkinami vienodai: atliekamos tos pačios užduotys, užsiimama ta pačia veikla. Autorių manymu, siekiant išvengti monotoniškos, būtina taikyti skirtingus pastiprinimus (atlygius).

Pažymėtina, kad į motyvacijos struktūrą įeina daugybė veiksnių, apibūdinančių visą mokymosi procesą. Motyvas tampa dideliu aktyvumu, stipria jėga, energija, kurios paskirtis ir pagrindinė misija – tenkinti visus kylančius individo poreikius. Mokymosi proceso optimizavimas, sėkmė, mokinių pažangumas tiesiogiai priklauso nuo kiekvieno iš paminėtų motyvų įgyvendinimo kiekvienoje pedagoginėje situacijoje. Todėl tiriant mokymosi motyvaciją patartina susipažinti su mokymosi motyvų klasifikacija.

Vadinasi, aptartų poreikių tenkinimas garantuoja mokinių mokymosi sėkmę. Poreikiai paaiškina, kodėl mokiniai noriai ar nenoriai mokosi, kodėl lanko mokyklą, atsako į klausimą, kodėl vieniems mokymasis yra pramoga, o kitiems – sunkus ir nuobodus darbas. Patenkinus visus asmenybės poreikius, gaunamas labai reikšmingas rezultatas: įsisąmoninti poreikiai perauga į motyvus, kas ir nukreipia asmenybę motyvuotai veiklai.

Klausimai ir užduotys

1. Apibrėžkite motyvacijos įtaką mokymuisi.
2. Išvardykite motyvacijos rūšis.
3. Apibūdinkite mokinio mokymosi poreikius. Kuris iš jų, jūsų nuomone, yra svarbiausias? Atsakymą pagrįskite.
4. Aprašykite mokymosi motyvacijos stiprinimo modelį pagal pasirinktą problemą.
5. Nubraižykite pasirinkto poreikio atsiradimo schemą.

Literatūra

1. Arends R. I., *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai, 1998.
2. Butkienė G., Kepalaitė A., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
3. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra, 1998.
4. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė L., *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
5. Gage N. J., Berliner D. C., *Pedagginė psichologija*. Vilnius: Alma littera, 1993.
6. Myers D. G., *Psichologija*. Kaunas: Aušra, 2000.
7. Rupšienė L., *Nenoras mokyti – socialinis pedagoginis reiškinys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000.
8. Jovaiša L., Vaitkevičius J., *Pedagogikos pagrindai*. T. 1. Kaunas: Šviesa, 1987.
9. Zambacevičienė E. P., *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
10. Žukauskienė R., *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai, 2002.
11. Реан А. А., Коломинский Я. Л., *Социальная педагогическая психология*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.

4 TEMA „Teigiamo požiūrio į mokymąsi svarba siekiant šalinti mokyklos nelankymo ir nesėkmingo mokymosi priežastis“

Tikslai

- Suvokti teigiamo požiūrio svarbą ugdymo procese.
- Mokėti nustatyti veiksnius, formuojančius teigiamą požiūrį į mokymąsi.

Siekiamos kompetencijos

- Mokės nustatyti veiksnius, turinčius įtakos teigiamam požiūriui į mokymąsi.
- Gebės įvertinti šeimos įtaką formuojant teigiamą požiūrį į mokymąsi.

Turinys

4.1.1. Teigiamo požiūrio į mokymąsi svarba ugdymo procese

Ugdyti – tai parengti vaiką gyvenimui nuolat kintančiame pasaulyje, perduoti jam žmonių sukauptas žinias, patirtį, kultūros ir istorijos lobius, vertybių ir moralės normas. Kiekvienas ugdymo veiksnys yra svarbus: ugdo aplinka, visuomenės požiūris, tarpusavyo santykiai, tėvų ir vaikų, mokytojų ir mokinių bendravimas. Taigi ugdymas – procesas, kuriame susipina auklėjimas, lavinimas ir mokymas. Todėl, siekiant veiksmingo mokymosi, labai svarbu ugdyti teigiamą mokinių požiūrį į mokymą ir mokymąsi.

Pagrindinė šiuolaikinės mokyklos problema – nenoro mokytis arba teigiamo požiūrio į mokymąsi stoka. Mokymasis – pagrindinė mokinių veikla, procesas, kurio metu įsisavinami nauji, tobulinami jau turimi įgūdžiai, kai įgytos žinios ir patirtis tampa kiekvieno mokinio augimo garantija. V. Rajeckas (1986) mokymąsi apibūdina kaip specifinę, rimtą ir nelengvą veiklą, darbą, reikalaujantį nemažai jėgų, pastangų, įtampos ir laiko. Mokslininkas teigia, kad jeigu žmogus dirba noriai, tai ir jo darbas produktyvesnis. J. Vaitkevičius (1981) teigiamą požiūrį apibūdina kaip mokinio dėmesį mokyklai, suinteresuotumą mokslo žiniomis, sąmoningą pareigos mokytis suvokimą bei pastangas nugalėti mokymosi sunkumus. Vadinasi, mokinio norą siekti žinių formuoja jo teigiamas požiūris į mokymąsi.

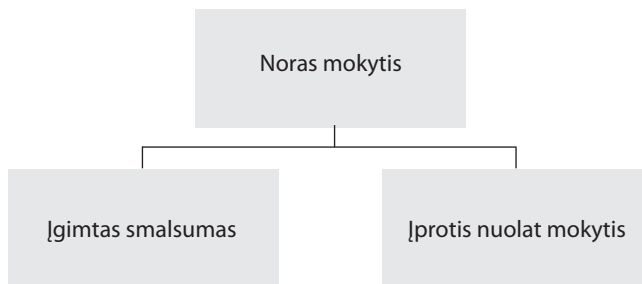
Teigiamas požiūris stiprina individo poziciją, kreipia jį į sąmoningą veiklą, skatina tikslingai ir sistemingai siekti naujos patirties, žinių ir naujų išpūdžių. A. Juška (1977) pažymi, kad teigiamas požiūris sudaro sąlygas sėkmingai įsisavinti žinias. V. Rajeckas (1986) pateikia platesnę analizę, tvirtindamas, kad teigiamą požiūrį sudaro mokslo žinių svarbos supratimas, žinių interesas, poreikis ir aktyvi veikla sąmoningai siekiant jų įgyti bei gebėjimas susikaupti, panaudoti valios pastangas nugalint sunkumus.

Kiekvienas ne tik suaugęs, bet ir vaikas rūpinasi savo ateitimi, stengiasi užsitikrinti savo būtį, visavertį funkcionavimą visuomenėje. Tyrėjai teigia, kad minėtieji procesai paremti pažintiniais interesais, o šie savo ruožtu grindžiami natūraliu smalsumu. Būtent smalsumą mokslininkai laiko svarbiausiu noro mokytis pagrindu. Pasak tyrėjų, „noras mokytis yra natūrali, įgimta žmogaus savybė, pamažu virstanti poreikiu“ (Jakavičius, Juška, 1996). Neigiamos emocijos, patirtos mokykloje, mažina tą stiprų prigimtinių norą.

Tyrimai rodo, kad mokinių noras mokytis pradeda keistis jau trečioje klasėje ir tampa per menkas, todėl aukštesnėse klasėse mokymasis ne toks produktyvus. Užsienio mokslininkų tyrimai parodė, kad teigiamas požiūris į mokyklą metams bėgant nuolat mažėja. U. Mielke (1997) teigia, kad 47 proc. ketvirtos ir 55 proc. vienuoliktos klasės mokinių mokyklą vertina neigiamai. D. Rafini nurodo, kad daugiau nei kas ketvirtas mokinytis palieka mokyklą negavęs atestato. Prie panašių išvadų priėjo ir Ecler su Midglej, tvirtindami, kad aukštesniosiose klasėse mokiniai daug mažiau domisi mokslu nei pradinėje mokykloje. Pateikti duomenys leidžia kelti hipotezę, kad nenoro mokytis priežasčių reikia ieškoti pradinėje mokykloje.

Tačiau kiti autoriai (Vaitkevičius, 1981; Petrovskis, 1978 ir kiti) pabrėžia lemiamą lūžį penktoje klasėje, kai vaikas patenka į visiškai kitokią aplinką. Keičiasi mokytojai, kiekvienas jų kelia skirtingus reikalavimus, kartais neatitinkančius vaiko žinių lygio, charakterio ypatybių. Vaikui tai visiškai naujas gyvenimo etapas. Mokytojai mažiau dėmesio skiria kiekvienam mokiniui, todėl vaikai tampa savarankiški, ir tas naujas pojūtis gali sukelti vidinius prieštaravimus. Neretai penktokai tokioje situacijoje paprasčiausiai išsigąsta, sutrinka, jaučia baimę, o kartais net mokyklos fobiją. Todėl, autoriaus many-mu, aukštesniosiose klasėse požiūris į mokyklą įgyja vis neigiamesnį atspalvį, mokiniai labiau pabrėžia šviečiamąjį mokyklos vaidmenį, nematydami kitų pranašumų (Vaitkevičius, 1981). Dėl šių priežasčių nenoras mokytis arba teigiamo požiūrio į mokymosi procesą nebuvimas neretai trukdo kokybiškai ir sąmoningai įsisavinti žinias.

Kad nenoro mokytis problemų nekiltų, V. Jakavičiaus ir A. Juškos (1996) nuomone, įgimtas vaiko smalsumas ir noras mokytis paprasčiausiai turi tapti įpročiu, o tai pasiekama tik tada, kai vaikas, mokydamasis mokykloje, jaučia pasitenkinimą (žr. 1 pav.).

1 PAV. **Veiksniai, formuojantys norą mokytis**

Apibendrinant mokslinius tyrimus galima teigti, kad vienas iš pagrindinių sėkmingo mokymosi veiksnių – teigiamas mokinio požiūris į mokymąsi. Skatindami šį požiūrį mokytojai turi atsižvelgti į noro mokytis veiksnus: įgimtą smalsumą, įprotį nuolat mokytis ir žinių poreikį.

4.1.2. Teigiamą požiūrį formuojantys veiksniai

Svarbiausias vaidmuo formuojant teigiamą požiūrį atitenka pačiam mokiniui. Mokinio požiūrio svarbą mokymosi proceso sėkmei pabrėžia J. Laužikas. Mokslininkas teigia, kad mokymosi pažangumas dažniausiai priklauso nuo to, ar mokinys nori mokytis, ar mato to prasmę. Autorius pažymi, kad požiūrį į mokymąsi veikia mokinio amžius, šeima ir aplinka (Laužikas, 1993). V. Rajeckas (1986) nurodo šiuos teigiamo požiūrio formavimosi kintamuosius:

- dėmesys kaip pradinė pažinimo sąlyga;
- interesas kaip pasirengimas panaudoti reikiamas žinias ir įgūdžius sunkumams įveikti – tai valios pastangos, ryžtingumas;
- pasitikėjimas savo jėgomis;
- tinkama, į mokymąsi nukreipta motyvacija, skatinanti sistemingą ir sąmoningą žinių įsisavinimą;
- mokinio polinkiai, kurie lemia mokymosi reikšmę asmenybei.

V. Rajeckas labiau pabrėžia mokinio asmenybės ypatumus, tuo tarpu J. Vaitkevičius (1981) išskiria brandžią asmenybę formuojančius veiksnius, teigdamas, kad teigiamam požiūriui įtakos turi:

- mokinio veiklos motyvai;
- dorovinės pozicijos;
- idėjinės pozicijos;
- mokinio amžius.

Kiti autoriai labiau pabrėžia mokymosi aplinką. Mokinio teigiamam požiūriui į mokymąsi įtaką daro ir jai formuoti padeda šie veiksniai (Butkienė, Kepalaitė, 1996):

- mokyklos aplinka, jaukumas, teikiantis malonumo pojūtį;
- gerai ir produktyviai organizuotas darbas mokykloje, kai nepavargstama ir mokiniai išlieka darbingi per visas pamokas;
- per pamokas patiriamas bendradarbiavimo ir palaikymo džiaugsmas;
- atliktos užduotys teikia sėkmės pojūtį;
- profesionalus mokytojų pasiruošimas pamokai.

Vadinasi, teigiamą požiūrį formuojantys veiksniai atspindi viso mokymosi proceso komponentus, užtikrinančius optimalų ugdymo poveikį asmenybei, – mokymosi aplinką, asmenybės ypatumus ir teigiamą mokymosi motyvaciją.

Mokymosi sunkumai, didelis mokymosi krūvis, neįdomi veikla, nuobodumas mokykloje, neprofesionalūs mokytojai, prastas mokyklos mikroklimatas, mokymosi motyvacijos stoka, nepasitikėjimas savimi – šie ir kiti veiksniai sudaro prielaidą neigiamam požiūriui į mokymąsi atsirasti. Teigiamo požiūrio trūkumas yra pagrindinė priežastis, dėl ko susiformuoja nenoro mokytis fenomenas. Svarbiausia, kad minėtuosius mokymosi sunkumus gerai žinotų pedagogai, nes tik tada įmanoma sudaryti optimalias sąlygas, padedančias įprasminti mokymąsi ir efektyvinti mokymosi proceso įtaką mokiniams.

4.1.3. Šeimos vaidmuo formuojant teigiamą požiūrį į mokymąsi

Šeima kaip pirmoji ugdymo institucija neabejotinai turi įtakos mokinio požiūriui į mokymąsi. Tyrėjų nuomonės dėl šeimos poveikio šiam požiūriui išsiskiria. Vieni mokslininkai mano, kad nepažangumo priežastys dažniausiai glūdi šeimoje, o mokykloje pedagogai gali tik pakoreguoti susiformavusį elgesį (Rimm, 1998). Tuo tarpu kiti teigia, kad kaltinti aplinką, kurioje gyvena ir auga vaikas, nėra teisinga. A. Juškos nuomone, sunkių šeimų nėra dauguma, todėl absurdiška tvirtinti, jog viską lemia buitinė aplinka (Juška, 1977).

Tarybinė pedagogika pabrėžia, kad nedarnių šeimų skaičius visuomenėje tikrai nėra didelis ir laikyti šeimos įtaką lemiamu vaiko formavimosi veiksniu būtų klaidinga, tad priežasčių ir problemos sprendimo pataria ieškoti mokykloje (Juška, 1977). Šiuolaikinės pedagogikos požiūris kitoks: teigiama, kad vaiko pažangumui vis stipresnį poveikį daro šeima – pati artimiausia jo aplinka. Galima daryti prielaidą, kad nepažangumui įveikti svarbi tiek mokyklos aplinka, tiek ir šeima. Koks veiksnys reiškiasi stipriau, sunku nustatyti. Viskas priklauso nuo konkrečios situacijos.

Šeima yra tokia, kaip ją traktuoja pati visuomenė, kaip ją formuoja įvairialypis požiūrių, nuomonių, dvasinių vertybių ir kultūrų pasaulis. „Šeimai atitenka svarbus vaidmuo vaikų gyvenime. Šeima – tai vaiko šaknis“, – rašo A. Makarenka. Jis iškelia nepaprastai svarbią šeimos auklėjimo funkciją, pabrėždamas, kad šeima yra kiekvieno vaiko auklėjimo židinys, stiprybės ir gyvenimo šaltinis. Šeima – vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos vaiko asmenybei. Viską, kas šeimoje yra gero ir blogo, perima vaikas, kaip veidrodis atspindintis savo šeimos mikroklimatą. Perimdamas šeimos vertybes, bendravimo ypatumus, vaidmenų specifiką, pamėgdžiodamas tėvų elgesio modelius, vaikas modeliuoja savo „Aš vaizdo“ konstrukciją.

Apie šeimos svarbą vaikui rašė ir A. Maceina, tvirtindamas, kad kiekvienas žmogus pradeda vystytis šeimoje. Šeima – pirmutinė savo kūdikių auklėtoja (Maceina, 1990). Būdamas šeimoje, vaikas žengia pirmuosius žingsnius, nuo šeimos priklauso, ar tie žingsniai bus pilni stiprybės, ryžto, pasitikėjimo savimi. L. Rupšienė pabrėžia svarbų šeimos vaidmenį vaiko mokymosi įgūdžiams, teigdama, kad kaip tik joje pradeda formotis mokymosi motyvacija, nuostatos, emociniai santykiai su mokymusi (Rupšienė, 2001). J. Brophi mano, kad mokymosi motyvacijos stiprumą nusako bendroji mokinio patirtis, o ypač svarbi ta patirtis, kurią jis įgyja šeimoje, kopijuodamas ir modeliuodamas tėvų elgesį.

Šeimos svarbą vaiko asmenybės formavimuisi filosofškai parodo J. A. Komenskis. Jis sako, kad tvirta ir pastovu tai, ką žmogus išmoksta vaikystėje: „Kvapą, kurio prisigėrė, naujas indas išlaiko, kol sudūžta. Kaip medis išskečia šakas jaunas būdamas – aukštytyn, žemyn ir į šalis, taip ir laiko jas šimtus metų, kol jį nukerta... Taip ir žmogui pirmieji įspūdžiai taip tvirtai įstringa, jog būtų stebuklas, kad jie pasikeistų. Todėl protingiausia skiepyti juos nuo mažens, kaip reikalauja išmintis.“

V. Rajecko nuomone (1986), patiems tėvams labai svarbu žinoti, kad jų požiūris į mokymąsi, jų pavyzdys yra labai reikšmingas ugdant teigiamą vaikų požiūrį į mokymąsi.

si. Mokslininkai taip pat tyrinėjo asmeninį tėvų pavyzdį sėkmingam vaiko mokymuisi. Nustatyta, kad vaikai, kurie buvo tinkamai auklėjami šeimoje, į mokyklą ateina su aiškiai išreikštu ir stipriu noru rimtai dirbti. Tai sudaro tvirtą ne blėstančio, o tik stiprėjančio noro mokytis pagrindą (Jakavičius, Juška, 1996).

Vadinasi, norėdama išugdyti teigiamą vaiko požiūrį į mokymąsi, kiekviena šeima turi suprasti, kad vaikas atranda save tik imituodamas su tėvais. Būtent todėl reikia kuo geriau pažinti savo vaiką, palaikyti atsiradus mokymosi nesėkmių, savo pavyzdžiu rodyti pagarbą mokslui, domėjimą juo ir stengtis atskleisti išsimokslinusio žmogaus privalumus, skiepyti mokymosi visą gyvenimą svarbą ir būtinybę.

Vaiko požiūriui į mokymąsi formuotis, pasak P. Dereškevičiaus (1998), labai svarbus šeimos socialinis statusas, nes žemesnio socialinio statuso šeima dažniausiai vaikams nėra pavyzdys. Tokiems vaikams daugiau įtakos turi draugai nei šeimos nariai. Požiūrį į mokymąsi gali paveikti ir šeimos pajamos: mažiau pajamų turintys tėvai vaikus labiau kreipia į praktinę veiklą. Autorius teigia, kad skurdo problema šeimose labai grėsminga pačiai mokyklai. Tyrimai parodė, kad beveik visi mokyklos nelankantys mokiniai yra iš šeimų, kurios priskiriamos mažiausių pajamų kategorijai (Dereškevičius, 1998).

Prie panašių išvadų priėjo ir S. B. Rimm (1998). Autorė, remdamasi atliktais tyrimais, teigia, kad vaiko pažangumui turi įtakos tėvų ir kitų šeimos narių išsilavinimas, tėvų padėtis visuomenėje, šeimos pragyvenimo lygis (Rimm, 1998). Kiti autoriai labiau pabrėžia šeimos mikroklimatą, tėvų ir vaikų ryšius. Pavyzdžiui, W. Glasseris mano, kad mokymosi nesėkmėms atsirasti turi įtakos nepakankamas tėvų dėmesingumas, meilės stoka, nes būtent šios priežastys formuoja žemą savivertę, o ji tiesiogiai susijusi su nepažangiu mokymusi (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Tai pabrėžia ir B. Bitinas (1981), sakydamas, kad vaikui būtina visų šeimos narių tarpusavio meilė.

Daug įtakos vaikų mokymosi rezultatams gali turėti tėvų skyrybos – tai pripažįsta daugelis mokslininkų (Dereškevičius, 2000; Rajeckas, 1986 ir kt.). Nepaprastą šeimos svarbą vaikų saviraiškai rodo tyrimo rezultatai, kad, pagerėjus santykiams šeimoje, pagerėja ir vaikų elgesys mokykloje. Apie 50 proc. berniukų, kurių elgesys šeimoje asocialus, turi ir mokymosi sunkumų mokykloje (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999). L. Rupšienė, tirdama šeimos mikroklimato poveikį vaikų mokymosi motyvacijai formuotis, priėjo išvadą, kad nenoras mokytis tiesiogiai priklauso nuo vaiko savijautos šeimoje: kuo prastesnis šeimos mikroklimatas, tuo stipresnis vaiko nenoras mokytis. Šeimos mikroklimato svarbą teigiamam vaiko požiūriui į mokymąsi akcentavo ir D. Lovenstein, teigdamas, kad vaikai noriai sieks pažangumo tik tada, kai augs psichiškai sveikoje, saugioje ir intelektualioje aplinkoje.

Šiuolaikinėje visuomenėje įprasta manyti, kad šeimose, kuriose vyrauja asocialaus elgesio modeliai, nėra tinkamos vaiko globos, trūksta kontrolės, rūpestingumo, bendravimo. Pabrėžiama, kad tokios šeimos neigiamai veikia vaiko asmenybės formavimąsi ir sudaro prielaidas nepažangumui. Tyrėjos S. B. Rimm sukonstruota teorija leidžia į šeimos įtaką pažiūrėti visiškai kitu aspektu. Autorės nuomone, perdėtas rūpinimasis, atsidavimas, atlaidumas, perdėta globa neigiamai atsiliepia vaiko iniciatyvai, savaran-

kiškumui ir pasitikėjimui savimi (Rimm, 1998). Šį aspektą kaip neigiamą veiksnį, turintį įtakos vaiko pažangumui mokykloje, mini ir L. Rupšienė. Lepinimą, perdėtą globą ir kontrolę autorė priskiria prie destruktivaus vaikų ugdymo šeimoje modelio (Rupšienė, 2000).

Apibendrinant mokslinės literatūros analizę, visas su šeima susijusias priežastis galima suskirstyti į priklausančias nuo šeimos narių tarpusavio santykių ir priklausančias nuo socialinių pokyčių bei šeimos struktūros.

Šeimos priežastys, grindžiamos šeimos narių tarpusavio santykiais:

- prastas šeimos mikroklimatas;
- netikęs tėvų pedagoginių pareigų atlikimas;
- suaugusiųjų nesidomėjimas;
- auklėjimo klaidos.

Šeimos priežastys, grindžiamos socialiniais pokyčiais ir šeimos struktūra:

- žemas tėvų išsilavinimas ir neigiama mokymosi patirtis;
- tėvų skrybos;
- nepilna šeima;
- sunki materialinė padėtis;
- vaikų skaičius šeimoje.

Šiuolaikinė šeima susiduria su daugybe sunkumų. Dėl nedarbo kai kurios šeimos skursta, o tai kelia jų nariams nerimą ir baimę. Neigiamai veikia ir blogi šeimos narių santykiai – tai ypač skausmingai išgyvena vaikai. Dėl šių priežasčių vaikams svarbu jausti abiejų tėvų palaikymą, nuolatinį emocinį buvimą šalia, rūpinimąsi, domėjimąsi. Tai suteikia vaikams jėgų drąsiai ir ryžtingai žengti pirmyn, kad ir kokios būtų kliūtys, kad ir kaip sunku būtų mokykloje, nes jie gerai įsisąmoninę: tėvai padės visa tai išverti ir nugalėti.

4.2.1. Pedagoginio bendravimo reikšmė formuojant teigiamą požiūrį į mokymąsi

Mokymo ir auklėjimo procese nepaprastai vertingas kiekvienas veiksnys. Auklėjimo procese auklėja ir mokomosios medžiagos turinys, pačios pamokos planavimas, jos struktūra, bet ypač reikšmingas veiksnys yra mokytojo asmenybė. Asmeninis mokytojo pavyzdys, bendravimo stilius, profesinis pasirėngimas, meistriškumas yra lemiami dalykai santykiuose su mokiniais. Dėl šių priežasčių mokytojas tampa pagrindiniu veikėju, nuo kurio priklauso mokinių noras ar nenoras mokytis, teigiamas požiūris į mokymąsi arba visiškas jo nebuvimas. Ugdymo proceso veiksmingumas tiesiogiai priklauso nuo mokytojų ir mokinių bendravimo kokybės. B. Bitinas (1990) teigia, kad bendravimas atlieka įvairias funkcijas, bet visos jos svarbios ugdymui. Kokybiškas bendravimas – tai toks bendravimas, kai mokytojas įkvepia mokiniams stiprybės, pasitikėjimo, noro veikti ir nugalėti visus sunkumus, tai varomoji jėga, verčianti mokinius nuolat tobulėti. Todėl kiekvienas mokytojas turi nepaprastai daug galios formuoti mokinių pasaulėžiūrą, bet ne visi mokytojai sugeba tinkamai ja pasinaudoti. Lietuvos bendrojo lavinimo moky-

klos bendrosiose programose I–X klasėms (1997) pažymima, kad mokytojų ir mokinių sąveiką nusako abipusė meilė ir pagarba paremtas bendravimas. „Pedagoginis bendravimas – esminė pedagoginės veiklos profesinė kategorija; pedagogo darbe jis yra, pirma, ugdymo priemonė, antra, socialinė auklėjimo sąlyga, trečia, auklėtojo ir vaikų tarpusavio santykių organizavimo būdas“ (Žadeikaitė, 1990).

Įdomią mintį iškelia U. Mielke (1997), teigdamas, kad noras mokytis priklauso nuo to, ar mokiniai gerbia mokytoją. Mokslininkas kiekvienam mokytojui siūlo išnagrinėti savo darbo specifiką šiais aspektais:

- jautrumo;
- teisingumo;
- simpatijos;
- įdomumo, sumanumo vesti pamokas;
- reguliarios ir principingos žinių kontrolės;
- humoro jausmo.

Vadinasi, mokytojas turi skatinti mokinius mokytis bendravimu, paremtu jautrumu, teisingumu ir simpatija. Kiti mokslininkai teigia, kad nepažangumą įveikti trukdo tai, jog nėra glaudžių ryšių tarp mokytojų ir silpnai besimokančių mokinių. T. Stulpinas (1977) nurodo, kad mokytojams trūksta gebėjimo individualizuoti ir diferencijuoti darbą su silpnai besimokančiais mokiniiais, darbo su jais specifikos išmanymo, akcentuoja menką mokinių pažinimą. Mokinių pažinimą kaip svarbų ugdymo proceso veiksnį iškelia ir A. Maceina, teigdamas, jog ugdytojas supranta ir sugeba paveikti ugdytinį tik dėl to, kad jaučia ir moka atgaminti savyje ugdytinio vidinį pasaulį (Maceina, 1999).

Individualaus pažinimo principo svarbą iškelia ir J. Laužikas. Siekdamas sustiprinti mokytojo bendravimo su mokiniiais įtaką, mokslininkas (Laužikas, 1993) pataria atsižvelgti į:

- auklėtinio išsivystymo lygį, turimą pasaulio pažinimo lobyną;
- individualias psichikos savybes ir ypatybes (gabumai, interesai, motyvacija, charakteris, temperamentas, valia, darbingumas...);
- vyravusius auklėjimo ir mokymo būdus (kaip buvo auklėjamas šeimoje iš mažens...);
- gyvenimo santykių struktūrą;
- esamą padėtį (kokiomis aplinkybėmis viskas vyko, koks reagavimo būdas būtų veiksmingesnis);
- auklėjimo procese ir gyvenime susidariusį dinaminį stereotipą (t. y. refleksų sistemą, susiformavusią gyvenime veikiant įvairiems veiksniams, – nuo to priklauso žmogaus elgesys, reakcija į aplinkos dirgiklius);
- momentinę psichinę būseną (išorinių poveikių atspindį).

Tai, kas pasakyta, leidžia teigti, kad efektyvus ir tobulas pedagoginis bendravimas laikytinas pedagoginiu meistriškumu ar talentu. V. Rajeckas (1999) pedagoginiu meistriškumu laiko „pedagogikos mokslo žinias, tapusias mokytojo savastimi, kaip tik ir

sudarančias pedagoginį meistriškumą, taip pat naujų individualių mokytojo ieškojimų, būtinų tobulinant ugdymo procesą, pagrindą“. L. Jovaiša (1993) pedagoginį meistriškumą apibrėžia kaip pedagoginį taktą teigdamas: „Pedagoginis taktas – didelė ugdytojo vertybė, leidžianti sukurti palankius santykius su mokiniais ir kolegomis ir tuo būdu rasti lengviausią kelią į tikslą.“ J. Vabalas-Gudaitis, pabrėždamas ypatingus pedagogo gebėjimus, vartoja „pedagoginio talento“ sąvoką. Jis sako, kad „pedagoginis talentas – sąmoningas motiniškumas (tėviškumas), pasireiškiantis svetimiams vaikams“ ir pabrėžia: „pedagogą į darbą šaukia socialinis poreikis, panašus į motinos potraukį, kuris padaro jos širdį jautrią psichofizinėms savo vaiko negerovėms, atveria vertybių užuomazgą vaiko sieloje ir ragina idealizuoti vaiko ateitį dėl jos aukos“ (Vabalas-Gudaitis, 1983). Autorius akcentuoja, kad mokykla – tai antroji po šeimos institucija, mokyklos įtaką jis prilygina šeimos poveikiui vaiko auklėjimui.

Kiti mokslininkai plačiau nagrinėjo pedagoginio meistriškumo komponentus. Apibendrinant A. Kočetovo (Dereškevičius, 1987) ir A. Markovos (Реш, 1999) darbus, išskiriami šie pedagoginio meistriškumo elementai:

- pedagoginis mąstymas ir gebėjimai tinkamai interpretuoti kiekvieną pedagoginę situaciją;
- aukšta pedagoginė kultūra ir psichologinė nuovoka;
- pedagoginis taktas ir pedagoginė etika;
- organizaciniai gabumai;
- mokymo proceso organizavimas: individualizavimas ir diferencijavimas remiantis mokinio poreikiais ir motyvacija;
- tobula metodinis pasirengimas ir demokratinis tarpusavio santykių stilius.

Mokinių ir mokytojų bendravimo tyrimai parodė, kad mokiniams pats priimtinausias pedagogo kaip dalyko mokytojo vaidmuo, – tai nurodė 61,6 proc. respondentų, tačiau net 29 proc. jų pažymėjo mokytoją laikantys nereikšmingu. Tai rodo santykių paviršutiniškumą ir silpnina pedagoginio bendravimo poveikį asmenybei.

Pateikti samprotavimai rodo lemiamą pedagoginio bendravimo įtaką mokiniams formuojant jų teigiamą požiūrį į mokymąsi. Apibendrinant išdėstytas mintis, galima sakyti, kad, norit stiprinti mokinių norą mokytis, pedagoginis bendravimas turi būti grindžiamas mokinių pozicijos perėmimu, tolerancija mokinių vertybėms, interesams; adekvačiu pedagoginės situacijos vertinimu; mokėjimu tinkamai organizuoti mokymo procesą, atsižvelgiant į mokinių motyvaciją, lūkesčius, poreikius; gebėjimu sukurti aplinką, kurioje mokiniai jaučiasi psichologiškai ir emociškai saugūs ir pasitikintys.

Nagrinėjant ugdytojo ir ugdytinio bendravimo ypatumus ir specifiką, dera aptarti pedagoginio bendravimo stiliaus įtaką mokinių mokymosi sėkmei. Nuo pasirinkto pedagoginio bendravimo stiliaus priklauso viso auklėjimo proceso sėkmė ir veiksmingumas. Ar pasirinktas tinkamas bendravimo stilius, parodys asmenybės psichologinis ir fiziologinis brandimas, tarpasmeninių santykių ypatumai ir bendravimo aplinkos vertinimai. Dauguma atliktų tyrimų patvirtina demokratinio stiliaus privalumą. Mokslininkai R. Lippit ir R. White (Arends, 1998) savo tyrimais įrodė demokratinio stiliaus pranašumus

mokymosi aplinkoje. Tyrėjai pažymi, kad vyraujant autoritariniam stiliui mokiniai buvo labiau priklausomi nuo mokytojų veiksmų, motyvacijos, jų pasitikėjimo laipsnis buvo labai žemas, palyginti su bendravimu, paremtu demokratinio stiliumi. Demokratinio stiliumi paremtas bendravimas skatina mokinius savarankiškai ir atkakliai dirbti.

Apibendrinant galima tvirtinti, kad mokytojai, bendraudami su mokiniais demokratinio stiliumi, turi daug daugiau galimybių paskatinti juos sąmoningai, aktyviai, iniciatyviai ir motyvuotai mokytis, o nuo to priklauso ir teigiamas požiūris į mokymąsi. Demokratinio stiliumi paremtas bendravimas suteikia mokytojui daugiau pranašumų, mokiniai juo pasitiki, o tai leidžia geriau pažinti mokinius, numatyti galimas krizes ir geriau parengti veiksmingą pagalbą nesėkmėms įveikti.

4.2.2. Mokytojų nuostatų įtaka teigiamam požiūriui į mokymąsi

Daug įtakos teigiamam požiūriui į mokymąsi turi ir mokytojų požiūra į savo ugdytinius. Mokytojo požiūrio įtaką bendravimui ir mokinio asmenybės formavimuisi akcentuoja L. Rupšienė. Ji skiria (Rupšienė, 2000) teigiamą požiūrį kaip pozityvų efektyvaus bendravimo veiksnį ir neigiamą požiūrį kaip veiksnį, kuris žlugdo, blogai veikia mokinio asmenybės formavimąsi.

Teigiamas mokytojų požiūris į mokinį – teigiamos nuostatos arba nuomonės garantija, tuo tarpu neigiamas požiūris sudaro prielaidas neigiamai nuostatai atsirasti. Mokytojo bendravimo kokybę, jo elgesį pedagoginėse situacijose lemia tai, kokia jo nuomonė apie savo mokinius. Mokytojo požiūrio į vaiko mokymosi pasiekimus svarbą atskleidžia daugelis tyrimų. T. Good ir J. E. Brophy atlikti tyrimai rodo, kad mokytojai silpnai besimokančius mokinius rečiau giria, mažiau iš jų reikalauja, rečiau kviečia juos atsakinėti, ne taip draugiškai su jais bendrauja, mažiau kontaktuoja su jais akimis (pagal T. Good ir J. E. Brophy; žr. Arends, 1998). Mokytojų elgesio skirtumus dirbant su silpnesniais ir stipnesniais vaikais pastebėjo ir P. Dereškevičiaus. Jis pabrėžia, kad silpnesni mokiniai yra labiau pažeidžiami ir jautriau reaguoja į mokytojų ir bendraamžių kritiką (Dereškevičius, 1998).

Teigiamas požiūris į mokymąsi nemažai priklauso ir nuo vertinimo. Pastangų ir pasiektų rezultatų vertinimas turi būti objektyvus, pagrįstas ilgu ir nuodugniu stebėjimu. P. Dereškevičius teigia, kad mokytojas turi atsiriboti nuo rezultatų lyginimo su kitais mokiniais ir kiekvieną vertinti lygindamas su ankstesniais jo paties rezultatais. Mokslininkas pabrėžia, jog labai svarbu įveikti mokymosi nesėkmes. Todėl būtina, kad mokytojas pabrėžtų kiekvieno mokinio pažangą, nors „ir labai maža ji būtų“ (Dereškevičius, 1987). Vertinant paviršutiniškai ir neadekvačiai, susidaro klaidingas įsitikinimas apie mokinio gabumus. Susiformavęs mokytojo požiūris tiesiogiai priverčia mokinį atitinkamai elgtis, jis pradeda bijoti sunkesnių uždavinių, abejoti savo žiniomis, pasimeta naujos informacijos sraute, pasyviai žvelgia į naują patirtį. Tokia aplinka stiprina atmetimo reakciją į naujoves, užkirsdama kelią asmenybei tobulėti, konstruoja prielaidą atsirasti nenorui mokytis.

Vadinasi, mokytojo palaikymas, paskatinimas verčia mokinius imtis veiklos, kurios

anksčiau jie vengė, skatina įdėti daug daugiau pastangų susiduriant su iš pirmo žvilgsnio neįveikiama užduotimi ar problema, reikalaujančia ypatingų gabumų. Teigiamas požiūris į mokymąsi įkvepia, skatina siekti bet kurioje veikloje sėkmės ir neleidžia nuvilti mokytojo.

Klausimai ir užduotys

1. Remdamiesi teorija, užpildykite lentelę:

Teigiamą požiūrį į mokymąsi formuojančios priežastys, grindžiamos šeimos narių tarpusavio santykiais	Teigiamą požiūrį į mokymąsi formuojančios priežastys, grindžiamos socialiniais pokyčiais ir šeimos struktūra

2. Diskusija „Ar tiesa, kad metams bėgant teigiamas požiūris į mokymąsi nuolat silpnėja?“

Literatūra

1. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E., „Mokytojų ir paauglių santykiai jų dvasinės skaidos kontekste“, *Pedagogika*, t. 52, 2001, p. 35–40.
2. Butkienė G., Kepalaitė A., *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
3. Jakavičius V., Juška A., *Mokyklos pedagogika*. Kaunas: Šviesa, 1996.
4. Laužikas J., *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1993.
5. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos (I–X klasėms)*. Vilnius: LRŠMM Leidybos centras, 1997.
6. Maceina A., *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1999.
7. Rajeckas V., *Teigiamo požiūrio į mokymąsi formavimas*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 1986.
8. Rimm S. B., *Sumažėjusio pažangumo sindromas*. Vilnius: Solertija, 1998.
9. Rupšienė L., „Šeimos mikroklimatas kaip moksleivių mokymosi motyvacijos veiksnys“, *Pedagogika*, t. 57, 2002, p. 149.
10. Seliokienė L., *Šeimos pedagogika*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2004.
11. Vaitkevičius J., *Mokyklos ir aplinkos įtaka mokiniams*. Kaunas: Šviesa, 1981.